

T.C.
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NIN MİLLİ
MÜCADELE'YE YANSIMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Elif DÖNMEZ

Danışman

Prof. Dr. Erol SEYFELİ

Tarih Ana Bilim Dalı

Nevşehir

2012

Elif DÖNMEZ
MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NIN MİLLİ
MÜCADELE'YE YANSIMALARI
Tarih Ana Bilim Dalı
Nevşehir 2012

T.C.
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NIN MİLLİ
MÜCADELE'YE YANSIMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Elif DÖNMEZ

Danışman
Prof. Dr. Erol SEYFELİ

Tarih Ana Bilim dalı

Nevşehir

2012

Bütün hakları saklıdır.

Kaynak göstermek koşuluyla alıntı ve gönderme yapılabilir.

Elif Dönmez, 2012

Sevgili yeğenim Balamir'e

BİLİMSEL ETİŐE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmamın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Elif DÖNMEZ

İmza:

“Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadele'ye Yansımaları” adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Elif DÖNMEZ

Danışman

Prof. Dr. Erol SEYFELİ

Tarih Ana Bilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. İlyas GÖKHAN

Prof. Dr. Erol SEYFELİ danışmanlığında **Elif DÖNMEZ** tarafından hazırlanan “**Mondros Ateşkes Antlaşmasının Milli Mücadeleye Yansımaları**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

21.11.2012
(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

JÜRİ:

Başkan : Prof. Dr. Erol SEYFELİ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Hasan YAVUZER

Üye : Yrd. Doç. Dr. Emre ADEMİR

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulunun **12.12.2012** tarih ve **2012.1358** sayılı kararı ile onaylanmıştır.

12 / 12 / 2012

Doc. Dr. Alper ASLAN
Enstitü Müdürü

ÖZET
MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NIN MİLLİ MÜCADELE'YE
YANSIMALARI

Elif DÖNMEZ

Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Aralık 2012

Danışman: Prof. Dr. Erol SEYFELİ

Selçuklu Devleti'nin bir uç beyliği olarak kurulan Osmanlı Devleti, Selçuklu ve Bizans devletlerinin mirasına konarak hızla gelişmiştir. Osmanlı Devleti İstanbul'un fethi, arkasından gelen Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde bir cihan devleti haline gelmiştir. 15 ve 16. yüzyıllarda hatta 17. yüzyılın ilk yarısında en muhteşem dönemini yaşamıştır. Ancak Osmanlı Devleti için 17. yüzyıl duraklama 18. yüzyılsa geçen yüzyılların kazançları üzerinde yaşadığı bir dönem olmuştur. Yeniçağın en büyük cihan devleti Yakınçağda hızlı bir gerilemenin içine girmiştir. 19. yüzyılda dağılmaya yüz tutmuş ve 20. yüzyılın başında çöküş ile karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Devleti 1914'te kendini Birinci Dünya Savaşı'nın ateşine atmıştır. Bu savaş sonunda Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma, koskoca bir imparatorluğu küçücük bir kara parçasına sığdırmıştır. Bu antlaşma ile birlikte, Osmanlı toprakları üzerinde başlayan haksız işgaller, uygulamalar ve özellikle İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılarca işgali Türkler arasında milli heyecan uyandırmıştır. Bu işgal öncesinde ve işgalle birlikte cemiyetler kuran Türkler, işgalleri telgraf ve mitinglerle protesto etmişlerdir. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşanın istiklal ateşini yakmak için Samsun'a çıkması ile Milli Mücadele buradan başlamıştır.. Mondros Mütarekesiyle beraber Türk milleti için başlayan sancılı dönem, bu sancılı dönemde Türklerin işgallere karşı verdiği mücadele, bu mücadele ile doğan halkın ortak hareketi ve direnişi yansımıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı işgalcilere ve haksız işgallere karşı oluşan milli yansımalarıdır. Bu milli yansımalar sonucunda çok uluslu bir imparatorluk yerine bir ulus devlet kurulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Mondros Ateşkes Antlaşması 1, Milli Mücadele 2, milli yansımalar 3, Kuvay-i Milliye 4, Misak-ı Milli 5, kongreler 6, genelgeler7, cemiyetler 8,

ABSTRACT

Elif DÖNMEZ

THE ARMISTICE TREATY TO NATIONAL STRUGGLE OF REFLECTIONS

Nevşehir University, Institute of Social Sciences

Department of History Management, December 2012

Supervisor: Prof. Dr. Erol SEYFELİ

Ottoman Empire, which was founded as a Sultanate of Selcuklu, grew with a great speed by getting the heritage of Byzantine and Selcuklu. After İstanbul's conquest, Ottoman Empire became a world Empire in the periods of Suleyman the Magnificent and Yavuz Sultan Selim. Ottoman lived its fabulous term in 15th, 16th and also the beginning of 17th century. But 17th and 18th centuries are the pause periods for Ottoman. The biggest Empire of new age began to lose ground. In 19th century Ottoman started to defuse and at the beginning of 20th century Ottoman was faced a decadence. Ottoman found himself in a formerly prepared war scenario. In 1914 Ottoman was in the First World War. After this war, Ottoman signed Mondros Treaty with The Allies on 30th October in 1918. After this treaty, The great Ottoman became a very small state. With this treaty, The Allies and other european countries engrossed many cities in Anatolia. On 15th May in 1919, The occupancy of İzmir by Greeks woke up the Sense of Turk. The Turks protested these occupancies with meetings and demonstrations. On 19th May 1919 Mustafa Kemal Ataturk went to Samsun and started there The Kurtuluş War. All the Turkish people joined this war and showed a perfect effort to protect our country lands. After this war Mustafa Kemal Ataturk founded Turkey republic.

Key Words: Mondros Armistice Agreement 1, National Struggle 2, national reflects 3, Kuvay-i Milliye 4, Misak-ı Milli 5, congress 6, circulars 7, fronts 8

TEŞEKKÜR

Öncelikle, tecrübesi, bilgi birikimi, samimiyeti ve bilimsel cömertliği ile akademik altyapımın oluşmasında (bilimsel düşünme, araştırma ve yazma becerileri) en büyük en önemli katkıyı sağlayan; kendime ait bir bakış açısı oluşturmamda emek harcıyıp bana destek veren akademik anlamda bana üretken ve yapıcı olmayı öğreten ve tezimin hazırlanmasında bana yol gösterip tezimin şekillenmesinde en büyük katkıyı sağlayan değerli tez danışman hocam Prof. Dr. Erol SEYFELİ' ye en içten saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Elif DÖNMEZ

İÇİNDEKİLER

Özet.....	iii
Abstract.....	iv
Teşekkür.....	v
İçindekiler.....	vi
Giriş.....	ix

I. BÖLÜM

1. OSMANLI DEVLETİ'NİN MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NA UZANAN SÜRECİ VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI.....	1
1.1. Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Antlaşması'na Uzanan Süreci.....	1
1.2. Birinci Dünya Savaşı.....	2
1.2.1. Birinci Dünya Savaşı'nın Nedenleri ve Savaşın Çıkışı (1914-1918)....	2
1.2.2. Osmanlı Devleti'nin Müttefik Bulma Çabaları.....	8
1.2.3. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi.....	14
1.2.4. Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuçları.....	18
1.2.5. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda Savaşığı Cepheler.....	20
1.2.5.1. Kafkas Cephesi.....	20
1.2.5.2. Irak-Suriye Cephesi.....	20
1.2.5.3. Filistin Cephesi.....	23
1.2.5.4. Arabistan Hicaz Cephesi.....	24
1.2.5.5. Kanal Cephesi.....	26
1.2.5.6. Çanakkale Cephesi.....	26
1.2.6. Osmanlı Devleti'ni Gizli Paylaşma Planları ve Gizli Antlaşmalar.....	30
1.2.6.1. İstanbul Antlaşması.....	30
1.2.6.2. Sykes Picot Antlaşması.....	31
1.2.6.3. Saint Jean de Meurinne Antlaşması.....	32
1.2.6.4. Londra Antlaşması.....	33
1.2.6.5. Balfour Deklarasyonu.....	33

II. BÖLÜM

2. MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI (30 Ekim 1918).....	35
2.1. Niçin İmzalandı?.....	35
2.2. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Maddeleri.....	40
2.3. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Önemi.....	42

2.4. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Uygulanması ve Haksız işgaller.....	45
2.5. Mondros Ateşkes Antlaşması'na İstanbul Hükümetinin ve Türk Halkının Tepkisi.....	48
2.6. Paris Barış Konferansı ve Mondros Antlaşması	51
2.7. Mondros Ateşkes Antlaşması İmzalanırken Güvenilen Wilson İlkeleri ve 12. Madde.....	52
2.8. İzmir'in İşgali ve İşgallere Tepkiler	53
2.9. İşgallere Karşı Türklerin Oluşturduğu Milli Güç: Kuvay-i Milliye	65

III. BÖLÜM

3.MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI VE CEMİYETLER	75
3.1. Haksız İşgaller Karşısından Türklerin Kurduğu Yararlı Cemiyetler	75
3.1.1. Milli Kongre Cemiyeti.....	78
3.1.2. Gizli Karakol Cemiyeti.....	79
3.1.3. Vilayeti Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti.....	84
3.1.4. Kilikya Cemiyeti.....	85
3.1.5. Adana Gizli Cemiyeti	86
3.1.6. Milli Blok Cemiyeti.....	86
3.1.7. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti.....	86
3.1.8. Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti.....	88
3.1.9. Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	89
3.1.10. Antakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti.....	89
3.1.11. İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti.....	89
3.1.12. Biga Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti.....	90
3.1.13. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti.....	91

3.1.14. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti.....	92
3.2. Milli Varlığa Düşman Olan Türklerin Kurduğu Zararlı Cemiyetler	92
3.2.1. İslam Teali Cemiyeti.....	93
3.2.2. Sulh ve Selameti Osmaniye Cemiyeti.....	93
3.2.3. Kürt Teali Cemiyeti.....	94
3.2.4. Wilsoncular Derneği.....	96
3.2.5. Hürriyet ve İtilaf Partisi.....	97
3.2.6. Askeri Nıgehban Cemiyeti.....	100
3.2.7. İngiliz Muhipler Cemiyeti.....	101
3.3. Bu Mütareke'den Hissesine Düşeni Almak İçin ve İşgallerini Kolaylaştırmak Azınlıkların Kurduğu Zararlı Cemiyetler.....	103
3.3.1. Ermenilerin Kurduğu Zararlı Cemiyetler.....	104
3.3.1.1. Hınçak Cemiyeti	104
3.3.1.2. Kordos Cemiyeti.....	104
3.3.2. Musevilerin Kurduğu Zararlı Cemiyetler.....	106
3.3.2.1. Alyans İsrailit ve Makabi ve Alyans Cemiyeti.....	106
3.3.3. Rumların Kurduğu Zararlı Cemiyetler.....	106
3.3.3.1. Mavri Mira Cemiyeti.....	106
3.3.3.2. Pontos Cemiyeti.....	107

IV. BÖLÜM

4. MONDROS MÜTAREKESİ, MUSTAFA KEMAL PAŞA VE MİLLİ MÜCADELE	110
4.1. Mondros Ateşkes Antlaşması'na Bakışı Hazırlığı ve İlk Adımı.....	110
4.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı Milli Mücadele'yi Başlatması.....	123

4.3. Havza Genelgesi ile Türk Halkı Mondros Ateşkes Antlaşması'na Karşı Uyanıyor.....	131
4.4. Mondros Ateşkes Antlaşması'na Karşı İstanbul'da Yapılan Mitingler.....	136
4.5. Mondros Ateşkes Antlaşması'na Karşı Kutsal İttifak: Amasya Genelgesi	140
4.6. Mondros Mütarekesi Erzurum Kongresi.....	147
4.7. Sivas Kongresi İle Mondros Ateşkesi'ne Karşı Tüm Ülkeyi Saran Milli Yansımalar.....	166
4.8. Mondros Mütarekesi ile İtilaf Devletlerinin Doğu Anadolu'da Bir Ermeni Devleti Kurma Çabaları ve Harbord Raporu.....	184
4.9. İstanbul Hükümeti'nin Amasya Görüşmesi İle Milli Mücadele'yi Tanınması ve Desteklemesi.....	185
4.10. Milli Mücadele'nin Temel Taşı: Misak-ı Milli.....	188
4.11. Son Osmanlı Mebusan Meclis'indeki Milli Yansımalar, Meclis'in Dağıtılması ve İstanbul'un İşgali.....	191
4.12. Milli Mücadele'nin Seyrini Değiştiren Bir Dönüm Noktası: TBMM'nin Açılması.....	201
4.13. Mondros Ateşkes Antlaşması'nı Tamamlayan Sevr Antlaşması.....	206

V. BÖLÜM

5.MİLLİ MÜCADELE'DE CEPHELER.....	213
5.1. Doğu Cephesi.....	213
5.2. Güney Cephesi.....	217
5.2.1. Adana Savunması.....	217
5.2.2. Maraş Savunması	219
5.2.3. Antep Savunması.....	223

5.2.4.Urfa Savunması	225
5.3. Batı Cephesi Kongreleri.....	227
5.3.1. Nazilli Kongresi	227
5.3.2. Alaşehir Kongresi	227
5.3.3. Balıkesir Kongreleri	227
5.4. Düzenli Ordu ve Batı Cephesinde Yaşanan Askeri ve Siyasi Olaylar.....	230
5.4.1. Gediz Savaşı	234
5.4.2. Birinci İnönü Savaşı (6-10 Ocak 1921).....	235
5.4.3. Londra Antlaşması 21-Şubat 12 Mart 1921).....	242
5.4.5.Türk-Afgan Dostluk Antlaşması (1 Mart 1921).....	249
5.4.6. Moskova Antlaşması (16 Mart 1921)	251
5.4.7. İkinci İnönü Savaşı (23 Mart-31 Mart 1921).....	256
5.4.8.Kütahya Eskişehir Savaşları (10 24 Temmuz 1921).....	259
5.4.9. Tekâlif-i Milliye Emirleri (8 Ağustos 1921)	262
5.4.10.Sakarya Savaşı (23 Ağustos-12 Eylül 1921).....	263
5.4.11.Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921).....	266
5.4.12.Büyük Taaruz ve Başkumandanlık Meydan Savaşı (26 Ağustos-18 Eylül 1922).....	267
SONUÇ.....	269
KAYNAKÇA.....	273
ÖZGEÇMİŞ.....	283

KISALTMALAR

a. g. e: Adı geçen eser

a. g. m: Adı geçen makale

BK: Bakanız

BMM: Büyük Millet Meclisi

GEN. KUR. BŐK. YAY: Genel Kurmay Yayınları

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

s: Sayfa

TTK: Türk Tarih Kurumu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

Yay: Yayınları

GİRİŞ

Araştırma Problemi

Yazında, Birinci Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918 yılında imzalanan Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadele'ye Yansımaları ele alınmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına ve yerine yeni bir Türk devletinin kurulmasına neden olan bir antlaşmadır. Mondros Ateşkes Antlaşması ile ülkemizde Mondros Ateşkes Antlaşması ile ilgili pek çok araştırma yapılmasına rağmen Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadele'ye yansımaları ile ilgili bir araştırma bulunmamaktadır. Bu nedenle bu antlaşmanın bu yönüyle ele alınması ve bu yöndeki boşluğu doldurması bakımından önemlidir. Dolayısı ile bu çalışmanın problemi şu şekilde ifade edilebilir; “Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadele'ye yansımaları var mıdır?”

Konu

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti ile Osmanlı Devleti arasında 30 Ekim 1918 tarihinde İmzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadele'ye Yansımaları bu çalışma'nın konusunu oluşturmaktadır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Mili Mücadele'ye yansımaları olup olmadığını ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadele'ye nasıl yansıdığını ortaya koymak niyeti ile yapılmıştır.

Gerekçe

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadele üzerindeki etkisinin araştırılması, birçok açıdan önemlidir. Birinci Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan bu antlaşma Osmanlı Devleti'ni küçük bir kara parçasına sığdırırken, özellikle bu antlaşmanın 7. ve 24. maddesi, bu antlaşma sonucunda Osmanlı Devleti'nin elinde kalan topraklarında alınabileceğini göstermekteydi. 1911 tarihinden itibaren cephelerden cephelere koşan Türk halkı için umut olmuştu. Ancak Bu antlaşmanın 7. ve 24. maddeleri bu ümitleri boş çıkarmış ve İzmir'in işgali ile

milli heyecanı uyandırmıştır. 19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkması ile Milli Mücadele buradan başlamıştır. Milli Mücadele genelgeler, kongreler ve TBMM'nin açılması ile hukuki açıdan varlığını dile getirirken. Doğu, Güney ve Batı cephelerinde de askeri açıdan başarılar kazanarak varlığını ispatlamaya çalışmıştır. Yani bu antlaşma sadece bir ateşkes antlaşması değil bir barış antlaşması görünümündedir.

Bu çalışma, bu antlaşma ile üç kıtaya hâkim olan ve 600 yüzyıl yaşayan Osmanlı Devleti'ni yıkarken yeni bir Türk Devleti'nin kurulmasına sebep olan antlaşmadır. Bu yeni Türk Devleti hem hukuki hem de askeri alanda Milli Mücadele'yi birlikte yürüterek kurulmuştur. Milli Mücadele sadece askeri alanda kazanılan bir mücadele değildir.

Bu çalışma, Milli Mücadele'nin başlamasında bu antlaşmanın etkisi üzerinde durulması için yapılmıştır. Bu antlaşma yürürlüğe koyduğu haksız işgallerden ve uygulamalardan dolayı Türk milleti Milli Mücadele'ye girişmiştir.

Ülkemizde bugüne kadar yapılan çalışmalar Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadele üzerindeki etkisi üzerinde durmamaktadır. Bu sebep bu çalışmanın gerekçelerinden birini oluşturmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

“Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadele'ye Yansımaları” adlı Yüksek Lisans Tezi, Osmanlı Devleti'ni Birinci Dünya Savaşı'na sürükleyen süreçten başlayarak bu antlaşmanın imzalanma sürecini ve bu süreçten sonra bu antlaşmanın uygulanması safhasındaki süreci anlatmaktadır. Bu nedenle tez konusu bu süreci bilimsel olarak konularla ilişkilendirilmiştir. Tümdengelim ve tümevarım metotları kullanılarak bu çalışma hazırlanmıştır.

Yöntem

“Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadele'ye Yansımaları” adlı Yüksek Lisans Tezi bilimsel yöntemlere dayanılarak hazırlanmıştır. Öncelikle bu çalışma için saha araştırması yapıldı. Bu çalışmanın dönemine ait kaynaklar taranarak ve kaynaklar okunarak gerekli işlemler yapıldı. Her bir bölümün kendi

arasında bir tutarlılık göstermesi için ayrıca bir fişlenme yapılarak bu çalışma hazırlanmıştır. Ayrıca konular arasında bütünlük sağlanmasına da özen gösterildi. Dipnotlar bilimsel metoda göre hazırlanarak kaynakçada bu veriler ışığında hazırlanmıştır. Bu çalışmada kullanılan materyallerin çoğu kaynak kitap ve makalelerden oluşmaktadır.

Kaynakça

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Milli Mücadele'ye Yansımaları adlı çalışma, kitap ve makalelerden oluşan kaynakçası bilimsel bir şekilde oluşturulmuştur. Künyeleri açık bir şekilde verilmiştir.

Taslak ve Plan

Bu çalışmanın araştırmasını düzgün bir şekilde yürütülebilmesi için çalışma takvimi oluşturmak ve kaynak taramalarına yön vermek bakımından taslak plan yapılması gerektiğinden içindekiler bölümü taslak olarak hazırlanmıştır.

Bu çalışmadaki ilk taslak plan araştırma boyunca bazı değişikliklere uğradı. Bu çalışmanın başlıkları ve ana başlıklarını içermekte ayrıca giriş ve sonuç bölümlerini de kapsamaktadır. Bu çalışmanın konuları belirli bir planın içeriğine göre düzenlenerek başlıklar özenle düşünülerek yerleştirilmiştir. Kronolojik sıra takip edilmiştir.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'nda müttefiklerinin yenilmesi ile birlikte yenik sayılan Osmanlı Devleti, savaşın sonucunda çok ağır bir antlaşmaya imza atarak kendi sonunu hazırlamıştır. 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti, İtilâf Devletlerinin ortak bir sömürgesi haline getiriliyordu. Bir imparatorluğun içindeki azınlıklara yaşama ve bağımsızlık hakkı verilirken, bu imparatorluğun asıl unsuru olan Türk insanına uygulanmak istenen bağımsızlığın elinden alınması ve bunun yanında hayat hakkı da tanımamaktı.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve ülkenin işgale uğraması ile birlikte, genel ve sistemli olmaktan çok, tepkisel nitelikli direniş ve kurtuluş hareketleri de başlamıştı. 15 Mayıs 1919'da, sözde müttefik, aslında bütünüyle Yunan olan bir işgal ordusu, Amiral Calthorpe'nin kumandasındaki İngiliz, Fransız ve Amerikan savaş gemilerinin himayesinde İzmir'e çıkmış şehir içinde ve çevresindeki stratejik noktaları işgale koyulmuştu. Yunan işgal ordusu, işgalin yanı sıra kıyım ve şiddet hareketlerine girişmiş, bunların karşısında bütün dünya dehşete düşmüştür. İşte 15 Mayıs çıkarmasında meydana gelen olaylar, Türkleri protestoya ve direnmeye sevk eden etkenlerden biri olmuştur. Millî hareket o zaman başlamıştır. Yok edilme gerçeğini gören Anadolu insanı her tarafta baş kaldırmaya başlamıştı. Kendisini engin imanı ile kendi silâhından başka bir şey kurtaramazdı. Daha sonra bu hareketleri birleştirecek olan Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıkacaktır. Anadolu'ya ayak basar basmaz yaptığı işlerin temelinde, Millî Egemenlik, Millî Hâkimiyet, Millî İrade anlayışı hâkim olmuştur. Halkın da onu desteklemesi sonucu, ülkenin işgaline karşı gösteriler ve tepkiler oluşmuştur. Bu ağır koşullar altında, Osmanlı hükümeti galip devletlere karşı tam bir teslimiyet politikası izleyerek, yalnızca tahtı korumağa çalışırken, Mustafa Kemal'in önderliğinde Anadolu'da başlayan Kurtuluş Hareketi, 1919 yılının Temmuz ve Eylül ayları arasında Erzurum ve Sivas Kongreleri ile örgütlenmiş ve mücadelenin siyasal amaçları bu kongrelerde ana hatları ile belirlenmiştir.

Millî Mücadele, halkın ortak hareketidir. Liderler de halkı birlik haline getirerek millî iradeyi ön plana almışlardır Misak-ı Millî, ulusal ve bölünmez Türk ülkesinin sınırlarını çizmiş, Osmanlı yönetim ve gelenekleri ile bağlantının kesildiğini tüm dünyaya açıkça ilân etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NA UZANAN SÜRECİ VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

1.1. Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Antlaşması'na Uzanan Süreci

Selçuklu Devleti'nin bir uç beyi olarak kurulan Osmanlı Devleti, kısa zamanda Selçuklu ve Bizans devletlerinin mirasına konarak süratle gelişmiş ve yayılmıştır. (Eroğlu, 1990, s.48) Şarki Roma İmparatorluğu harabeleri üzerine kurulmuş Osmanlı Devleti, 1453'te İstanbul'un fethi ve arkasından gelen Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde bir cihan devleti haline gelmiştir. (Kodaman, 2007, s.2)

İnsanlık tarihinde benzeri olmayan tek koldan gelen bir hanedanın yönettiği, üç kıtaya yayılmış bir devlet (Zeybek, 2007, s.97) olan Osmanlı Devleti, 15. ve 16. hatta 17. yüzyılda en muhteşem dönemini yaşamıştır. İngiliz tarihçi Toynbee'ye göre; Osmanlı Devleti, yeryüzünde kurulmuş üç imparatorluktan birisidir. (Keskin, Yuvalı, Öztürk ve Ekincikli, 1995, s.2) Osmanlı Devleti'nin doğuşundan itibaren hızla gelişmesinin bazı sebepleri vardır. Devletçe uygulanan bilinçli bir politika, disiplinli ve güçlü bir askeri teşkilat, idari siyasetteki incelik, adilane davranış, tamamen taassuptan uzak hoşgörülü bir dini anlayış bu sebeplerden bazılarıdır. Devletin gelişmesi, yeni topraklar kazanması geliştiği güzel ve maceracı bir şekilde değil bir plan

dâhilinde ve bilinçli bir yolla yapılmıştır. Uygulanan toprak rejimi ve vakıfların yanında şehir ve kasabalarda ilmi ve sosyal kurumların kurulmuş olması yalnız halkın değil Osmanlı Devlet düzeninin de sağlam temele dayanmasını mümkün kılmıştır. Osmanlı Devleti için 17. yüzyıl duraklama devri, 18.yüzyıl ise geçen yüzyılların kazançları ve zaferleri üzerinde yaşadığı bir dönem olmuştur. Yeniçağın en büyük cihan devleti, yakınçağda hızlı bir gerilemenin içine girmiş, 19. yüzyılın başından itibaren dağılmaya yüz tutmuş ve 20. yüzyılın başında çöküşle karşı karşıya kalmıştır. Bu dağılma ve çöküşün birçok sebebi olmakla beraber, iç sebepler ve dış sebepler olarak ikiye ayırmak gerekir. İç sebepler; devlet idaresinin, Osmanlı toprak sisteminin, Yeniçeri Ocağının, eğitimin sisteminin ve medreselerin bozulması, adliye mekanizmasının çöküşü, birçok devlete kapitülasyon verilmesi, batının kaydettiği gelişmeler karşısında Osmanlı Devleti'nin yetersiz kalması, toplum yapısı ve gayrimüslimler olarak sıralamak mümkündür. Dış sebepler ise Osmanlı Devleti'nin jeopolitik konumu, şark meselesi, büyük devletlerin Osmanlı Devleti üzerinde emelleridir. (Keskin vd.1995, s.7)

Devleti dağılmaktan ve yıkılmaktan kurtarmak için Osmanlı padişahları ve devlet adamları eliyle birçok yenilik hareketi yapılmıştır. Ancak bu yenilik hareketlerinin karşısında daima ulema ve yeniçeriler olmuş yapılan yenilikler başarıya ulaşamamıştır. II. Mahmut'un 1826'da Yeniçeri Ocağını kaldırması ile yeniliklerin önü açılmıştır.19. yüzyıl boyunca Tanzimat Fermanı (3 Kasım 1839), Islahat Fermanı (28 Şubat 1856), Adalet Fermanı (1876), I. Meşrutiyet (23 Aralık 1876) ve Kanuni Esasi (23 Aralık 1876) ilan edilmiştir. 20.yüzyılın başında ise II. Meşrutiyet (23 Temmuz1908) ilan edilmiştir. Ancak bu yenilik girişimleri devleti kurtarmaya yetmemiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti 20. yüzyılın başında cephelerden cephelere savrulmuştur. Osmanlı Devleti Trablusgarp Savaşı (29 Ekim 1911-15 Ekim 1912) I. Balkan Savaşı (18 Ekim 1912) II. Balkan Savaşı (20 Mayıs 1913) içinde yer almıştır. Bu savaşların ardından Osmanlı Devleti kendini Birinci Dünya Savaşı'nın ateşine atacaktır.

1.2. Birinci Dünya Savaşı

1.2.1. Birinci Dünya Savaşı'nın Nedenleri ve Savaşın Çıkışı (1914-1918)

Dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı insanlık tarihinin herhangi bir döneminde yapılmış diğer savaşlardan birinin sona ermesine benzemiyordu. Bu kez durum farklıydı. Çünkü Birinci Dünya Savaşı senaryosu çok önceden yazılmış bir oyunun sahnede sergilenmesiydi. (Özsoy, 2007, s. 11) Birinci Dünya Savaşı, Avrupa’da dört merkezi devlete karşı, Avrupa ve diğer kıtalarda bulunan yirmi beş devletin giriştiği o tarihe kadar görülmemiş ilk büyük savaştır. “İttifak Devletleri” diye adlandırılan Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan ile “İtilaf Devletleri” denilen Fransa, Rusya, İngiltere, Sırbistan, Belçika, Lüksemburg, Karadağ, Japonya, İtalya, Portekiz, Romanya, ABD, vb arasında olmuştur. (Eroğlu, 1990) Nedenleri

1. Ekonomik yayılma ve sömürgecilik hareketleri
2. Avrupa’da Alman Fransız rekabeti
3. Irkçılığa varan milliyetçilik anlayışı
4. Hızlı silahlanma ve militarizm
5. Avrupa’daki hanedan çekişmeleri
6. Dünya devletlerinin bloklaşmaları (Seyfeli, 2006, ss.58-61) bu savaşın nedenleridir.

Birinci Dünya Savaşı durup dururken patlak veren uluslar arası bir savaş değildir. 1789-1815 tarihleri arasında Avrupa’yı alt üst etmiş ve çeşitli siyasal fikir akımlarını ortaya çıkaran Fransız ihtilalından sonra kendisini gösteren siyasal ve diplomatik gelişmeler olmuştur. 1815-1914 yılları arasındaki dönemi nitelikleri bakımından iki döneme ayırmak gerekir. İlki 1815-1871 arasındaki dönem olup Fransız ihtilalının ortaya çıkardığı, fikir akımlarının gelişme ve etkilerini içine almaktadır. İkinci dönem 1871-1914 arasındaki dönemdir. Bu dönem milli birlik hareketlerinin gerçekleşmesi sonucu Avrupa’nın güç dengesinde meydana gelen büyük değişmeleri içermektedir. Ayrıca bu değişmelerin doğurduğu yeni güç dengesini ve bu yapıdaki milletler arası ilişkileri içine almaktadır. (Armaoğlu, 2010, s.21)

Balkan Savaşları ve bu savaşların sonunda, Sırbistan’ın genişleyip kuvvetlenmesi Avusturya için korkutucu olmuştur. Avusturya bu nedenle Sırbistan’a karşı daha fazla sertleşmiştir. Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti’nin yenilgisi ve milletlerarası plandaki zayıflığı Rusya’nın da Boğazlar üzerindeki iştahını kamçulamıştır. Bu durum Sırbistan ile Rusya’yı birbirine daha fazla yakınlaştırmıştır.

Rusya'nın Balkanlar'daki faaliyetleri, Avusturya–Macaristan ile Almanya'nın Rusya'nın karşısına dikilmesine sebep olmuştur. (Armaoğlu, 2010) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu en büyük tehlikenin Rusların teşviki ile harekete geçen Panslavizm akımı olduğunu görüyor, bu akıma karşı güvenliğini sağlamaya çalışıyordu. Bu akımın etkisi ile Sırbistan'ın büyük iddialarla imparatorluk içinde yıkıcı faaliyetlerini biliyor, ilk fırsatta bu krallığı tamamen ortadan kaldırmak ya da kendisine bağlamak istiyordu. (Eroğlu, 1990)

Avrupa'daki kümeleşmede biriken büyük meselelerin barış yolu ile çözümü güçtü. Bu meseleleri bir savaş çözer deniyor ve bu savaşta bir kıvılcıma bakıyordu. (Baykara, 1985, s.21) Veliht Francois–Ferdinand'ın 28 Haziran 1914 günü Saraybosna' da Princip adlı bir Sırp tarafından öldürülünce, suikast karşısında Avusturya'nın tepkisi gayet sert oldu. Avusturya Sırbistan'a ağır bir ders vermeye karar verdi. Bu nedenle savaşı dahi göze aldı ancak Rusya ile karşılaşacağını bildiğinden öncelikle Almanya'nın durumunu öğrenmek istedi. Almanya, buhran genişlese bile Avusturya'nın yanında yer alacağını kesin olarak bildirdi. Almanya, Rusya'nın Uzakdoğu'daki yenilgi nedeni ile durumunu henüz düzeltmediği ve bir savaşı göze alamayacağını hesaplamıştı. Bu ani suikast karşısında Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesi ve Rusya'nın Sırbistan'ın ve Almanya'nın da Avusturya'nın yanında yer alması Avrupa'yı bir hafta içinde dünya çapında bir savaşa sürüklemiştir. Olayların bu kadar hızlı akmasının arkasındaki sebep, 1908'de Bosna Hersek buhranından beri gittikçe gerginleşen Sırbistan-Avusturya ilişkileri başlıca rol oynamıştır. (Armaoğlu, 2010)

Rusya Panslavizm amaçlarına ulaşmak ve kendisine hem rakip hem de engel olarak gördüğü Almanya'nın yıkılmasını amaçlıyordu. Bunun içinde birçok Slav toplulukları bünyesinde toplayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanarak, Slav topluluklarının Rus tacı altında toplanmasını istiyordu. Ayrıca Akdeniz ve Basra'ya inmek amacını da güdüyordu. (Eroğlu, 1990)

İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletler, dünyanın güçsüz ülkelerini idareleri altına aldılar. Medeniyet adına onları sömürmeye başladılar. 1850'lerden sonra güçlü bir devlet olan Almanya, dünyanın dört bir tarafının paylaşıldığını ve bunda kendi payının az olduğunu görünce hayal kırıklığına uğramıştır. (Baykara, 1985, s.73) 1871'de milli birliğini sağlayan Almanya, özellikle ekonomik alanda güçlenmiş ve dünya

pazarlarını ele geçirme gayretinde olmuştur. Almanya'nın bu durumu, diğer sanayi ülkeleri olan İngiltere, Fransa gibi devletlerin gözünden kaçmamış ve onları kuşkulandırmıştır. Özellikle ekonomik alanda, İngiliz ve Alman rekabeti etkisini göstermiştir. Almanya, Avrupa ve deniz aşırı ülkelerdeki çıkarlarını korumak amacıyla kara ordusunu güçlendirmiş, sayıca arttırmış ve denizde de İngiliz donanması gibi güçlü bir donanma oluşturmuştur. Almanya, uyguladığı politika ile Güneydoğu Avrupa'yı etkisi altına alarak Ön Asya'yı nüfuzu altında bulundurmak ve böylece Panislavizm isteklerinin önüne set çekmek istemiştir. Pangermenizm ve Panislavizmin karşılıklı rekabeti, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasının önemli sebeplerindendir. (Eroğlu, 1990)

Almanya'nın desteğini sağlayan Avusturya, 23 Temmuz 1914'de Sırbistan'a 48 saat içinde bir ultimatom verdi. Bu ultimatomda; özellikle suikast olayının araştırılması, Sırbistan ordu ve idaresinden azledilmesi, kovuşturmanın Avusturya'ya derhal bilgi verilmesi gibi birçok şey istiyordu. Sırbistan 25 Temmuz'da verdiği cevapta bu isteklerin bir kısmını kabul etmemiş veya kabul etmiş göründüklerini de kaçamaklı bir kabule bağlamıştı. Avusturya bunun üzerine aynı gün Sırbistan ile diplomatik ilişkisini kesti. 26 Temmuz'da Sırbistan'ın seferberlik ilan etmesi üzerine, bu devlete hazırlanma fırsatı vermemek için, 28 Temmuz'da Belgrat'ı bombardıman ederek savaşa başladı. Avusturya böylece diplomatik bir çözüm yolu ile kendisinin durdurulamayacağını, cezalandırmaya kararlı olduğunu Avrupa'ya göstermek istemişti. İngiltere, diplomatik yolla buhranı önlemek için Almanya nezdinde teşebbüste bulunarak uluslar arası bir konferans toplamak istedi. Almanya bu teklife yan çizdiği gibi İngiltere'nin, Belçika'yı işgal etmeyeceğine dair sözüne yanıt vermekten de kaçındı. Rus çarı askerlerinin baskısı nedeni ile 31 Temmuz'da seferberlik ilan etti. Rusya'nın seferberliği, Alman Genel Kurmay hesaplarına ters düşüyordu. Bu nedenle 21 Temmuz'da Almanya, Rusya'ya bir ultimatom vererek seferberliği durdurmasını istedi. 12 saat süreli ultimatomu Rusya cevap vermedi. Almanya bunun üzerine 1 Ağustos'ta Rusya'ya savaş ilan etti. (Armaoğlu, 2010)

Sırbistan, Avusturya'nın saldırısı üzerine İtilaf Devletlerine katıldı. Buna karşılık olarak Bosna Hersek ile Adriyatik Denizi'ne çıkış için kıyı şeridi istiyordu. (Altındaş, 1999, s.12)

İtilaf Devletleri, kilit noktada olan Bulgaristan'a Osmanlı Devleti'nin Doğu Trakya toprakları ile Balkan savaşlarından beri Sırpların elinde bulunan Makedonya'nın bir bölümünü teklif ettiler. (Shaw ve Shaw, 1983, s.38) Buna karşılık İttifak Devletleri ise Bulgaristan'a Yunanlıların elinde bulunan Doğu Makedonya ile 1913'de Romenlere geçen gelen Dobruca'yı vaat ediyorlardı. Bulgaristan, 6 Eylül 1915'de bu saflara katıldı. (Altındaş, 1999)

Yunanistan'da Kral Konstantin, Almanya'ya buna karşılık Başvekil Venizelos İngiltere'ye yakınlık duyuyordu. Venizelos, savaşı İngilizlerin kazanacağı düşüncesindeydi. Bu nedenle İngiltere yanında hemen savaşa girilmesini istiyordu. Kral ise tarafsızlıktan ayrılmıyordu. Venizelos, Fransızların asker çıkardıkları Selanik'e giderek ayrı bir idare kurdu. 1917 Haziran ayında Fransızlar ve İngilizler Atina'ya giderek oğlu Aleksander lehine, Kral Konstantin'i tahtı bırakmaya zorladı. 14 Haziran 1917'de Konstantin'in İsviçre'ye gitmesinden sonra Atina'ya gelen Venizelos Almanya tarafına savaş ilan etti. (Baykara, 1985)

Japonya, Asya'daki yayılmasını genişletmek ve hızlandırmak için savaşa girdi. 15 Ağustos 1914'de Almanya'ya bir nota vererek, Çin Denizi'ndeki donanmasının geri çekmesini istedi. Böylece 1885'in intikamını almak istiyordu. Ancak Almanya bu notaya cevap bile vermeyince, 23 Ağustos'ta Almanya'ya savaş ilan etti. Japonya, Shantung yarım adasına asker çıkararak 7 Kasım'da bütün yarımadayı ve Kiacchow'u ele geçirerek, Pasifik'teki Alman sömürgeleri olan Caroline, Marienne ve Marshall adalarını işgal ederek, 1914 Kasım'ında savaşı bitirmiş oldu. Ocak 1915'de Çin'e bir nota vererek, 21 tane istekte bulundu. Ancak bu istekleri kabul etmek, Çin'in Japonya himayesine girmesi anlamına geliyordu. Amerika'nın müdahalesi de bu istekleri hafifletmediği gibi 1915'de Çin'le yapılan anlaşma ile bu ülkeden birçok imtiyaz elde etti. 1916 Temmuz'unda Rusya'ya, 1917 Şubat'ında İngiltere'ye, 1917 Mart'ında Fransa ile 1917 Kasımında Amerika yaptığı anlaşmalarla bütün kazançlarını tanıttı. (Armaoğlu, 2010)

Avrupa'da yeni çıkan Almanya'ya karşı Fransa ve Rusya işbirliğini, 1910'lardan sonra açıkça artmıştı. (Baykara, 1985, s.20) Rusya'nın seferberliği üzerine Fransa da seferberliğe geçti. Bunun üzerine Almanya 31 Temmuz' da Fransa'ya bir ultimatom vererek seferberliği durdurmasını istedi. Ancak Fransa cevabı geciktirdiği gibi, Almanya'ya kaçamaklı cevap verdi. Almanya 3 Ağustos'ta Fransa'ya da savaş

ilan etti. Böylece savaş Almanya için iki cepheli oldu. Almanya ve Avusturya'nın iki cepheli savaş yapmaları İtilaf Devletlerine avantaj sağlıyordu. Kara kuvvetleri bakımından İttifak Devletleri savaşa daha kuvvetli başladılar. İttifak Devletlerinin 150 tümenlik askeri, İtilaf Devletlerinin 170 tümeni olmasına karşın İttifak Devletleri kara silahları ve özellikle topçu bakımından daha üstün durumdaydı. İki cepheli savaş karşısında kalan Almanya'nın Fransa'ya karşı kısa sürede barış kazanıp Rusya'ya dönmek istiyor, bu nedenle Belçika'dan geçmesi gerekiyordu. Bu nedenle 2 Ağustos'ta Belçika'ya başvurup memleketten geçit istemiş, Belçika İngiltere'ye danıştıktan sonra bu isteği reddetti. Almanya 4 Ağustos'ta Belçika'ya savaş ilan etti. Almanya'nın Belçika'ya saldırması, İngiltere'yi harekete geçirdi. Çünkü Almanya'nın Belçika'ya girmesi İngiltere için bir tehdit idi. İngiltere'nin böyle bir tehlikeyi önlemek için 1839'da Belçika'nın tarafsızlığını Miletler arası teminat altına aldırmişti. Almanya şimdi bunu çiğniyor ve İngiltere'yi tehdit ediyordu. Alman orduları Belçika'ya girdikten sonra, ordularını Fransa'ya soktu ve Fransız orduları yapmak istedikleri iki taarruz sonuç vermeyince Ağustos sonlarından itibaren geri çekilmeye başladılar ve Paris'in kuzeyinde bulunan Marne nehri üzerinde kuvvetli bir savunma hattı kurarak Almanları Paris'e sokmadılar. Bunun üzerine Almanya Battı cephesine ve Ruslara döndüler. Ağustos 1914 sonlarında Hindenburg komutasındaki Alman orduları, Tannenberg'de ve Eylül sonunda Matzurya bataklıklarında, Rusları iki kez yenilgiye uğrattılar. Almanya'nın iç durumu da karışmıştı. 11 Kasım 1918'de Almanya Rethandes da mütarekeyi imza ederek Birinci Dünya Savaşı sona erdi. (Armaoğlu, 2010)

1917 ilkbaharından itibaren Rusya'daki Bolşevik ihtilali, Rusya'yı fiilen savaş dışına çekerken, Rusya'dan doğan boşluk Amerika'nın savaşa girmesi ile dolmuştur. ABD. Birinci Dünya Savaşına katılması, Almanya'nın 1915 yılından itibaren açmış olduğu denizaltı savaşının sonucu idi. Mart ayında Rusya'da çarlığın yıkılması ve iki Amerikan ticaret gemisinin Alman denizaltıları tarafından bastırılması üzerine Amerika'nın sabrı tükendi ve Kongre'nin kararıyla 2 Nisan 1917'de Amerika, Almanya'ya savaş ilan etti. (Keskin vd.1995)

Avusturya iyi bir savaş yapmadı. Önceleri Belgrat'ı ele geçirdi. Ancak bu durum Sırpların duygularını kamçılacağı için savaşa büyük bir hırsla devam ettiler. Ve Belgrat'ı tekrar aldılar. Ayrıca Avusturyalılar, Ruslar karşısında yenildi ve Galliçya Rusların eline geçti. Avusturya 1916-1917 yıllarından itibaren barış

aramaya başlamış ancak Almanya'nın yardımı ve barış girişimlerinin sonuçsuz kalmasından dolayı savaşa devam etti. 1918'de Avusturya'nın durumu daha da kötüleşti. İçerdeki ekonomik sıkıntıları yanında 1918'de Çeklerin, Sırp ve Hırvatların bağımsızlık hareketleri başladı. İmparator Karl 18 Ekim'de milli azınlıkların muhtariyetini kabul ve federal sistem kuracağını ilan etmişse de durumu kurtaramadı. 18 Ekim'de, Paris'teki Çek Hükümeti, Çekoslovakya'nın bağımsızlığını ilan etmelerinin ardından 29 Ekim'de Macarlarda bir devlet kurduğunu bildirdiler. İtalyanların Ekim'deki taarruzu ile İmparator Karl 3 Kasım 1918'de İtalyanlarla Padua civarında Villa Gusti Antlaşması imzaladı. (Armaoğlu, 2010)

1.2.2. Osmanlı Devleti'nin Müttefik Bulma Çabaları

Osmanlı Devleti, bulunduğu coğrafi bölgede son derece canlı bir siyasal birlik olarak doğdu. Osmanlı Devleti'nde, ne Bizans'ın zamanını doldurmuş çürümüşlüğü, ne de daha doğudaki Müslüman devletlerin durağanlığı vardı. Dünya görüşünde faydacı yönetim bilgileri, göçebe geçmişlerine dayandığından, son derece derin ve etkili savaş strateji ve taktikleri konularında usta yöneticilere; sağlam bir birlik bilinci olan bir halka sahiptiler. Devlet kurucusu olarak Osman Beyin en büyük ve kalıcı başarısı, bir uç beyi olarak etrafına dayanışma içinde bir halk toplamış olmasıydı. Oğlu Orhan Beyin görevi de Osman Beyin çevresine toplamış olduğu halkı, uzun süre yaşayacak bir devlet gücüne erdirmektir. 1329'da İznik, 1337'de İzmit Osmanlıların eline geçti. Orhan Beyin hükümdarlığının sonunda devletin nüfusu yarım milyona vardır. (Sander, 1987, s.17) Ancak ne var ki hızla büyüyen ve yükselen devlet, ne Fatih Sultan Mehmet'in yükselişini, ne Kanuni Sultan Süleyman'ın muhteşem yüzyılını koruyabildi. İç ve dış nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti önce geriledi ve sonunda yıkılma ile yüz yüze geldi.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşına gelinceye kadar devleti kurtarmak için birçok çareye başvurulmuştu. Bunlar 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı, 1856'da Islahat Fermanı, 1876'da I. Meşrutiyet, 1908'de ise II. Meşrutiyet ilanıydı. Ancak bütün bunlara rağmen eğitim düzeyi bozuk, aydın grubu yok denecek kadar az, mülki ve dini görevlileri dahi cahil olup, anayasa hareketlerini uygulayacak ve yönetecek memuru olmayan devlet bu sistemleri uygulayamamıştı. Üstelik bu hareketler hep tavandan gelmiş, tabana dayanmamaktaydı. Bu hareketler yüzeyde

kalmış, yürütülememiştir. Ekonomisi ve ordusu çok zayıftı. Kapitülasyonlar, borçlar nedeni ile yabancıların sömürebilecekleri bir pazar durumuna gelen Avrupa ülkeleri tarafından “*hasta adam*” olarak nitelendiriliyordu. (Özkaya, 1981, s.7)

Osmanlı Devleti, 1798’de Napolyon’un Mısır seferinden başlayarak ve tüm 19. yüzyıl boyunca sürdürülmek üzere, dış politikada bir “denge politikası” izledi. Bu politika, siyasal bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sürdürmek için Avrupa’nın devletleri arasındaki çıkar çatışmalarından yararlanmak ve dış politikadaki ağırlığı bir devlete ya da devletler kümesine dayayarak yaşamaktı. Çeşitli dönemlerde, Rusya’ya karşı İngiltere’ye, Fransa’ya karşı Rusya ve İngiltere’ye, İngiltere, Fransa ve Rusya üçlüsüne karşı Almanya’ya dayanmıştır. (Sander, 1987)

93 Harbi İngiltere’ye Osmanlı Devleti’nin çok zayıfladığını ve artık Osmanlı Devleti’nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumanın boşuna olduğunu göstermişti. O halde, Rusya’nın Akdeniz’e inmesini önlemek amacıyla nasıl olsa yıkılacak olan Osmanlı Devleti’ni kendi yıkmalı ve bu yıkıntıların üzerinde kendi yerleşmeli idi. Bunu da iki şekilde yapabiliirdi. Birincisi Osmanlı Devleti’nin yıkıntıları üzerinde kendisine bağlı ve kendi kontrolünde bağımsız devletler kurmaktı. Örneğin 1878’den itibaren Anadolu’daki Ermenileri bağımsızlığa kışkırtarak, Doğu Anadolu’da kurulacak bağımsız bir Ermeni Devleti ile Rusya’nın da Anadolu’ya girmesi önlenecekti. İkincisi de Osmanlı Devleti’nin stratejik yerlere kendisinin yerleşmesi idi. 1878 Osmanlı Devleti’ne baskı yaparak Kıbrıs’a yerleşmişti. İngiltere böylece Ege Denizi’nin Akdeniz’e açılan noktasını, Doğu Anadolu’yu ve Süveyş Kanalı’nı bir arada kontrol edebiliyordu. Artık Osmanlı Devleti için hem İngiltere hem de Rusya büyük bir tehlike idi. Böylece Osmanlı Devletinin yeni bir dayanak unsuru araması gerekliydi. 1888’de II. Wilhem Almanya’sının yeni politikası Osmanlı Devleti için yeni bir denge unsuru olarak ortaya çıktı. (Armaoğlu, 2010) 2. Abdülhamit zamanında başlayan Alman Türk dostluğu sırasında, Alman subay ve teknisyenlerden yararlanmaya başladı. Bu dostluk İttihat ve Terakki döneminde daha da gelişti. (Özkaya, 1981) Wilhem, Bismark’ın aksine dünya politikasını izlemeye başlamış ve bu politika çerçevesinde Osmanlı Devleti ile yakın ilişkiler kurmuştur. Amacı Osmanlı Devleti’nin Kızıldeniz ve Hint okyanusuna kadar uzanan toprakları ile İngiltere’nin sömürge yolunu vurmaktı. Bunun içinde Berlin- Bağdat Demiryolu Projesini ortaya atmış ve Osmanlı toprakları içinde Bağdat’a kadar uzanan bir demiryolu yaparak, Basra körfezine

çıkmak istemiştir. Bu demiryolu işi İngiltere'yi gerçekten endişelendirmiştir. Almanya'nın İstanbul'da kazandığı nüfuz Rusya'yı telaşlandırmıştır. Bu nedenle iki yola başvurmuştur. Birincisi bu buhranın doğuracağı ilk fırsatta Boğazları ele geçirmeye karar vererek, bunun hazırlıklarına başladı. İkincisi ise 1914 Martı'ndan itibaren Sırbistan, Yunanistan ve Romanya arasında yeni bir Balkan ligi kurmak ve üçlü ittifakın üyesi olan bu birliğe çekmek istedi. (Armaoğlu, 2010)

Almanya'nın Bağdat Demiryolu yapımı nedeni ile Basra Körfezi'nde etkili olması, İngiltere'yi hiç hoşnut etmedi. Bu nedenle İngiltere Osmanlı Devleti ile arasında 29 Temmuz 1913'de bir antlaşma imzalayarak İngiltere Dicle ve Fırat üzerindeki ticaret gemisi işletme hakkına sahip oldu. Basra ve çevresinde nüfusu gittikçe arttı. İngiltere, Almanya ile demiryolu konusu için 15 Haziran 1914'de anlaştı. İngiltere Basra'ya kadar demiryolunu Almanya'ya bırakacaktı. Bunun karşılığında Almanya Basra-Kuveyt hattını yapmaktan vazgeçti. Ayrıca Almanlara Dicle-Fırat, Şad'ül Arap'ta gemi işletme hakkı verdi. Bunun karşılığında Musul petrol rezervini elde etti. (Özkaya, 1981)

18. yüzyıldan itibaren Avrupalı devletler yoğun mesai harcayarak Şark Meselesi denilen sorunun bir parçası olarak, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan uluslarla dolaylı ya da dolaysız olarak ilgilenmişlerdir. Avrupalı büyük devletlerin gelişen sanayilerine hammadde arayışları içerisinde oldukları bir dönemde, potansiyel hammadde kaynaklarına sahip Osmanlı Devleti topraklarını paylaşmak arzusundaydılar. Bunun içinde Osmanlı Devleti içerisindeki azınlıkları kullanmaktan geri durmamışlardır (Şahin, 2007, s.132) Bunun dışında 19. yüzyıl boyunca reformlarla olumlu ilerlemeler kaydedilmiş olmasına rağmen, Türk ulusu öncelikli olarak çağdaş toplumlara ayak uydurmak konusunda istenen topyekûn modern yapılanmayı gerçekleştirememiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, büyük güçlerin emperyalist baskı ve saldırılarına karşı 19. yüzyıl boyunca bürokratik yenileşme girişimleri kapsamlı ve kalıcı hale getirilememiştir. (Sakin, 2003, s.191) Osmanlı Devleti'nin çeşitli alanları 19. yüzyılda bazı devletlerin mücadelelerine sahne olmuştur. Bu mücadeleler şöyleydi; Boğazlar üzerinde İngiliz-Rusya mücadelesi, Balkanlar üzerinde Avusturya-Rusya mücadelesi, Mısır üzerinde İngiliz-Fransız mücadelesi, Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarında İngiliz- Alman mücadelesi idi. (Armaoğlu, 2010)

20.yüzyıl başlarında büyük bir güç olarak ortaya çıkan Avrupa dengesine yeni bir boyut kazandıran, usta bir dış politika izleyen Almanya, Osmanlı Devleti'nin varlığını korumaya ve kollamaya çabalıyordu. Almanya'ya sempati duyulmasının sebebi Rusya tehlikesini Almanya'ya yaklaşma politikası ile dengelemektir. Bu dönemde ayrıca İngiltere ile ilişkiler dikkatli bir şekilde sürdürülüyordu. (Baykara, 1985)

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Osmanlı Devleti'nin tüm çabalarına rağmen kalkınmayı başaramamış, sanayiden yoksun kalmıştır, Devlet borçlu, zayıf ve iç karışıklıklar içinde çırpınmaktaydı. Artık devrini tamamlamış, yıkılmaya yüz tutmuştur. (Ezherli, 1986, s. 1) Balkanlarda, Bulgaristan'a verilen muhtariyet sessizliği sağlayamamış ve bu defa sıra Türklerin Rumeli'den yani Avrupa'dan kovmaya yönelik çabalar artmıştı. Bu arada Selanik merkez olmak üzere, Makedonya'da birçok güç kargaşa çıkarmak için mücadeleye girişmişti. Sırp, Yunan, Bulgar ve Karadağ'ın bu yörede emelleri vardı. Makedonya'ya sahip olmak bu devletlerin hepsini emeliydi. (Baykara, 1985) I. Balkan Savaşında Osmanlı kuvvetlerinin yenilgiye uğraması, askeri teşkilatının düzenlenmesi ve kuvvetlendirilmesi zorunluluğu açıkça gösterdi. Donanmasının ıslahı işini İngiliz Amiral Limpus'a, jandarmanın düzenlenmesi işini de İtalyan subaylarına verdi. Kara ordusunun düzeltilmesi için Almanya'dan askeri uzmanlar istendi. Sadrazam Mehmet Şevket Paşa, Almanya Büyükelçisi Wangeheim ile 24 Haziran 1913 günü bu meseleyi konuşurken, Osmanlı Devleti'nin ancak Almanya'ya ve İngiltere'ye dayanması ile yeniden canlanacağını belirtmiştir. (Armaoğlu, 2010)

Osmanlı Devleti'ne karşı ayrılıkçı hareketlerin alevlenmesi ve isyanların genişlemesi, istihbarat ve casusluk çabalarını arttırmış, yabancı istihbarat örgütlerinin çalışmalarına ağırlık vermişti. Osmanlılara karşı bazı kentlere ajanlar yerleştirilmiş ve özellikle İstanbul ve İzmir'i istihbarat merkezleri olarak seçmişlerdi. Gizliliği sağlamak amacıyla da faaliyetlerini paravan firmalarla sürdürüyorlardı. Ancak İstanbul'daki bütün faaliyetlerin diplomatik düzeyde kalması, Moimon gibi casusların saraya kadar girerek, Osmanlı sarayını yalan istihbaratlar ile yanıltarak diğer yandan aldıkları bilgileri de dışarıya sızdırmışlardır. (Aysal, 2007, s.530) Balkan Savaşlarının sonuna kadar Osmanlı Devletinde geniş bir istihbarat çalışması yapan ve onu destekleyen bir teşkilata rastlanmamış ancak Balkan savaşlarının getirdiği kötü sonuçlardan sonra zayıf bir teşkilat kurulmuştur. İngilizlerin ünlü İnteligen

Servisi gibi Osmanlı Devleti'nin de muhtelif memleketlerde propaganda yapmak, askeri sınırları ele geçirmek, İslam devletleri ve Türkleri ayaklandırmak, hepsinin günün birinde imparatorluk bayrağı altında birleştirerek fikri ile istihbarat teşkilatının kurulması fikrine ilk kez Enver Paşa değinmiştir. (Tansu, 1957, s.1)

İngiltere ile 1914 yılında bir antlaşmazlık belirmişti. 1911 yılında bir İngiliz tezgâhı tarafından Reşadiye ve Sultan gemileri, Osmanlı Devleti için yapılmaya başlamıştı. 1914' de Sultan Osman adlı geminin yapımı bitmiş, diğeri de bitirilmek üzereydi. Parası ödendiği halde 1Ağstos 1914'de İngilizler bu gemileri ambargo koydular. Gemiler için ödenen 7 milyon altın lirada İngiliz kasalarında kaldı. Bu olay Osmanlı kamuoyunda büyük bir kızgınlık yarattı. (Özkaya, 1981)

İmparatorluk olarak dağılan devletlerin Avrupa kıtası üzerinde ki yaşamları biçim değiştirerek sürüp giderken Türkler, Avrupa kıtasından sadece imparatorluk sadece lira olarak değil soy ve ulus olarak da atılmak isteniyordu. (Ezherli, 1986, s.1) Batının önemli güç ve avantajlara sahip olduğu bu dönemde "*Türkler Avrupa'dan silinmelidir, hatta Küre-i arzdan kaldırılmalıdır.*" cümleleri sarf edilmekteydi. (Özüçetin, 2004, ss.66-67)

Osmanlı Devleti iki bloğa ayrılmış Avrupa'da kendini yalnızlıktan kurtarmak için bazı girişimlerde bulundu. Bu ittifakların ilki İngiltere nezdinde yapıldı. İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması ile Osmanlı devlet adamlarında üçlü ittifaka karşı bir iticilik uyandırmıştır. Ayrıca Avusturya'nın da Balkan politikaları ve Bosna Hersek'i ilhak etmiş olması da bu iticilikte rol oynamıştır. Bu şartlar altında maliye Nazırı Cevat Bey, 1911 Ekimi'nde İngiltere Bahriye Bakanı Winston Churcill'e bir mektup yazarak ittifak yapılmasını teklif etmiş, Churcill, Dış İşleri Bakanı Grey'e danıştıktan sonra şimdi "*Siyasi bağlar altına girmeyiz.*" diyerek ittifak teklifini reddetmiştir. İkinci ittifak teklifi ise Bulgaristan'dan geldi ve Bulgaristan'ın İstanbul'da görüşmeler yapılarak bir ittifak tasarısı hazırlandı. Ancak Bulgarlar Makedonya'dan çok geniş topraklar istemesi, Osmanlı Devleti'ne sırtına dayayıp genişletmek istemesi ve Almanya'nın da bu ittifakta yer almasını istemesi ve Almanya'nın bunu istememesi üzerine ittifak gerçekleşmedi. Üçüncü ittifak isteği Fransa'ya teklif edilmişti. Bahriye Nazırı ve Türk-Fransız Dostluk Cemiyeti Başkanı Cemal Paşa, 1914 Temmuz başlarında Fransız donanmalarının manevralarına davet edilmişti. Bu sırada Cemal Paşa, Dış İşleri yetkilileri ile temasa geçti. Fransa ile

Osmanlı arasında bir ittifak gerçekleştirmek istenmişti. Ancak Fransa'nın verdiği cevapta Rusya razı olmadıkça bu ittifakın gerçekleşmeyeceği idi. Bu da teklifin reddi idi. Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri bloğuna katılmaya teşebbüsleri başarısız oldu. (Armaoğlu, 2010)

Osmanlı Devleti, savaştan istifade ederek yüzlerce yıldır yabancılara verilen her türlü hak ve imtiyazın 1 Ekim 1914'den itibaren geçersiz olduğunu, 9 Eylül 1914'de ilan etti.(Baykara, 1985) İngilizler, ekonomik bakımdan kapitülasyonlardan bir gevşetilmeye taraftar idiler. Ancak kapitülasyonların kaldırılması kararını inanılmaz bir şekilde protesto eden Büyükelçisi ise, Kayzer'in İstanbul'daki temsilcisi Baran Vangenheim olmuştu. (Keskin vd. 1995)

Almanya, Osmanlı Devleti'ni savaşa girmeye zorlamaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesini özellikle Avusturya istiyordu. Çünkü Osmanlı Devleti savaşa girerse Kafkas Cephesi'nde bir kısım Rus kuvvetlerini üzerine çekeceğinden, Avusturya ve Almanya'nın yükü hafifleyecekti. Osmanlı Devleti bu baskılara karşı koymaya çalıştı. Çünkü henüz seferberlik tamamlanmıştı. Ayrıca Bulgaristan savaşa katılmadıkça ve Romanya'nın tarafsızlığı sağlanmadıkça savaş katılmaya niyetli değildi. (Armaoğlu, 2010) Ancak İtilaf Devletleri bloğuna katılmak için yaptığı girişimlerden bir sonuç alamamış olması Osmanlı Devleti'ni, Almanya'ya yaklaştırmıştır. Osmanlı Hükümeti'nin aralarında Sait Halim Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat Paşa ve Meclis Başkanı Halim Bey gibi etkili isimler, savaşa girilmesini istiyordu. Devletin sadece iç dengeleri açısından değil, dış dengeleri açısından da savaş girmesini isteyenler, istemeyenlere göre daha güçlü idi. Kaldı ki Düvel-i Muazzama denilen, savaşa taraf büyük devletler tarafından yapılan tüm hesaplar, Osmanlı Devleti'nin savaşın içinde olacağı düşüncesinden hareketle yapılmıştı. (Özsoy, 2007) Osmanlı Devlet adamları, Rusya'nın İngiltere'nin ve Fransa ile müttefik olmasından dolayı, Boğazlar yönünden endişe duymaktı. Almanya kendisine karşı olan çemberi kırmak için Osmanlı Devleti ile bir antlaşma yapılmasını istiyor ve yardıma hazır olduğunu bildiriyordu. (Özkaya, 1981) 22 Temmuz'da Osmanlı Devleti, ittifak için Almanya'ya başvurmuş ve II. Wiilhem'in isteği üzerine Almanya, Osmanlı Devleti ile ittifak görüşmelerine 27 Temmuz'da İstanbul'da başlamıştır. 2 Ağustos 1914'de Türk- Alman ittifakı imzalanmıştır. Bu ittifaka göre;

- a. İki devlet, Avusturya ve Sırbistan arasında çıkan bir antlaşmazlıkta tarafsız olacaktır.
- b. Avusturya ile Rusya savaşa tutuşur ve Almanya'da Avusturya'nın yardımına gitmek zorunda kalırsa, Osmanlı Devleti savaşa katılacaktı.
- c. Osmanlı Devleti tehdit altında kalırsa Almanya, Osmanlı Devletini silahla savunacaktı.
- d. İttifak 1918 yılı sonuna kadar sürecek ve taraflardan biri fesih etmez ise beş yıl için yeniden yürürlükte kalacaktı. (Armaoğlu, 2010)

1.2.3. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi

- e. Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan etmiş ancak Almanya, Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmak için çabalamıştır. Akdeniz'de, İngiliz takibine uğrayan Goben ve Breslav adlı iki Alman savaş gemisi, 10 Ağustos'ta Çanakkale'ye sığındı. Osmanlı Devleti tarafsız devlet olarak bu gemilerin silahlarını sökmesi ve personelin de gözaltına alınması gerekirken, Almanya'nın buna şiddetle itiraz edince Osmanlı Devleti güya bu gemileri, daha önceden satın almış oldu ve gemilere Türk bayrağı çekilerek tayfalara da fes giydirildi. (Armaoğlu, 2010)

Esasen bu iki Alman kruvazörü hükümet tarafından seksen milyon marka satın alınmış gösterilerek donanmaya katılarak, Yavuz ve Midilli adlarını aldı. (Orbay, yy, s.16) 20 Ekim 1914'de Almanya, Osmanlı Devleti'ne savaş için kullanılmak üzere 5 milyon Türk lirası tutarında para verdi. Aynı gün Enver Paşa, Alman Genel Kurmay Başkanlığının Türk Komutanlarına haber vermeden hazırladığı bir savaş planının yürütülmesi için Alman Genel Kurmay Başkanlığı ile görüş birliğine vardı. Bu planın birinci maddesinde, savaşa nasıl girileceği saptanmaktaydı. Filo, savaş ilan edilmeksizin Karadeniz'de ki Rus filosunu batırarak, deniz üstünlüğü kazanacaktı. Harekete geçme zamanı Amiral Souchon'a bırakılmıştı. (Eroğlu, 1990)

Osmanlı Devleti'nin savaşa zamansız girmesinin nedeni, Amiral Souchon komutasındaki Osmanlı donanmasının ve Karadeniz kuzeyindeki bazı üs ve kuvvetlerini bombardımana tutmuş olmasıdır. Bu olay şöyle olmuştur. Amiral Souchon 14 Eylül 1914'de Bahriye Nezaretine, 15 Eylül'de ise Karadeniz'de tatbikat yapmak için çıkmak istediğini bildirdi. Bahriye Nazırı Ahmet Cemal, aynı gün bunun mümkün olmadığını açıklamasına rağmen aynı gün Enver Paşa cevap olarak, Alman gemilerinin Karadeniz'e çıkabileceğini bildirdi. 27 Ekim'de

Karadeniz'e çıkan Yavuz ve Midilli, 29 Ekim'de Ruslara hücum ederek, Odesa ve Sivastopol limanlarını da topa tutulmuştur. Donanma Komutanlığı 29 Ekim'de verdiği bilgilerde, Rus Prut gemisinin tahrip edildiğini bunun sebebinin de bu geminin Boğazdan çıkararak Osmanlı Filosunu tahrip etmek amacıyla geceleyin Boğazın ağzı önünde torpil dökmek niyetinden kaynaklandığını açıklamıştır. 31 Ekim 1914'te Osmanlı Devleti, Rusya'dan özür diledi ve çatışmaya Rus gemilerinin sebep olduğunu öne sürdü. Ancak Rusya 1 Kasım'da görüşme yapılabilmesi için Almanların 24 saat içinde Osmanlı topraklarını terk etmesini istedi. Ancak Osmanlı Devleti bunu reddetti. Olayın bir başka yönü de Alman General Branzat'ın, 21 Ekim 1914'de Alman Genelkurmay Başkanı General Moltke'ye yazdığı yazıda; "*Filo harp ilan edilmeden önce Karadeniz'deki Rus Filosunu batıracak deniz üstünlüğünü kazanacaktı. Hareket zamanı Amiral Souchon'a bırakılmıştı.*" ifadesinin bulunmasıdır. Demek oluyor ki olaylardan çok önce Rus donanmasını bastırma hazırlığı ve planı yapılmıştı. Enver Paşa 29 Ekim akşamı saat 21.00'da, Almanları bu defa taarruzlardan dolayı kutlamıştır. Bu da hareketten önce Enver ve Cemal Paşaların Almanların hareketini bildiğini doğrulamaktadır. (Özkaya, 1981) Türk donanmasında görevli olan Amiral Souchon Paşa, savaştan sonra yayınladığı anılarında şöyle demektedir; "*Ben bu bombardımanı yapmak zorundaydım, ötede vatandaşlarım ateş ve kan içinde anavatanı savunurken, ben burada Basfor'un mavi sularına, güzel ay ışıklarına bakarak koskoca savaş yıllarını elbette boş geçiremezdim. Benim isteğim, anavatanın yükünü hafifletmektir. İşte bu da ancak böylece yapılırdı. Türkleri yanı başımızda savaşa zorlamak ile olurdu.*" İttihat ve Terakkicilerin çoğu Birinci Dünya Savaşı'na bir olupbitti olarak katılmayı iyi karşılamamıştı. Özellikle Sait Paşa, Rus kıyı şehirlerinin Yavuz ve Midilli adını almış olan, Goben ve Breslav zırhlılarınca bombardıman edildiğini duyunca hüngür hüngür ağlayarak "*Bunun kundakçılık, alçaklık olduğunu ve başımızı ateşe soktuklar, yazık oldu Osmanlı Devleti'ne!*" demiştir. (Dinamo, 2010a, s.482)

2 Kasım 1914 Rusya, 5 Kasım 1914'de İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan ettiler. Bab-ı Ali 11 Kasım'da resmen savaşa katıldı. (Özkaya, 1981) Osmanlı Devleti'nin Almanlarla birlikte yaptığı savaş planının esasları şöyleydi;

- a. Doğu Anadolu ve Kafkasya üzerinden Rusya'ya bir darbe vurmak ve Cihad- ı Mukaddes sebebi ile bu cephede Kafkasya ve Orta Asya Türklerinin ayaklanmasına güvenilmişti.

- b. İngiltere'nin ana imparatorluk yolunu kesmek için Süveyş Kanalı'na ve Mısır'a karşı harekete geçmek bu cephede de Trablusgarp ve Sudan Müslümanlığına güveniliyordu.
- f. Ege ve Akdeniz'de İngiliz ve Fransız donanmaları egemen olduğundan Çanakkale'yi korumak için, Trakya' da önemli bir kuvvet bırakılması (Armaoğlu, 2010)
- g. Osmanlı kabinesi tarafından Rusya, Fransa, İngiltere ile savaş halinde bulunulduğu hakkında mazbata padişah tarafından onaylanarak, 11 Kasım 1914'de yayınlanmıştır. Padişah 14 Kasım 1914 Cumartesi günü Fatih Camiinde, Cihat fetvasını ilan etmiş, ardından basında padişahın ordu ve donanmaya beyannamesi, Enver Paşa'nın beyannamesi, Cihat Fetvası ve Meclis-i Ali'nin Beyannamesi yayınlanarak, Almanya'nın beklediği şey gerçekleşmiş, oluyordu. 13 Kasım'da Alman Dış İşleri İstanbul'daki Alman Elçisi Wangeheim, Fransa'da ki düşman Müslüman askerler arasında propaganda yapmak istediklerini bu nedenle Cihat Fetvası'nın Arapça ve Hintçeye tercüme edilmesini istemiştir. (Üzen ve Aslan, 2010, ss.178-179) Padişah Cihad-ı Mukaddes'i ilan ederek, Kırım Türkistan, Hindistan, Afganistan ve Afrika Müslümanları Hıristiyan milletler olan İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşa davet etti.(Armaoğlu, 2010)

Buna karşılık diğer devletler Osmanlı idaresindeki milletlere bağımsızlık vaat ettiler. Ermeniler bunlar arasında en başta gelenlerdi. (Baykara, 1985, s. 22) Cihat Fetvasına karşı İngilizler, Birinci Dünya Savaşında kendi ordularındaki Müslüman askerlere, Halifeyi kurtarmak için savaştıkları yönünde propaganda ile karşılık veriyorlardı. (Eraslan, 2002, s.344) İngiltere özellikle bu Cihat Fetvasından sonra Osmanlı topraklarında yaşayan Araplar üzerindeki etkisini daha da arttırmaya ve casusluk faaliyetlerine hız vermeye başladı. Nitekim bu amaçla tüm Arap âlemini, Osmanlı askerini arkadan vurma konusunda kışkırtmaya başladılar. İngilizler bu konuda da başarılı oldular. Türk askerleri Ortadoğu topraklarında sadece İngiliz kurşunu ile değil Arapların kurşunlarına da hedef oldular. (Özsoy, 2007) Fransa ve İngiltere, Kuzey Afrika ve Hindistan'da Cihat Fetvası'na karşı bölgedeki din adamlarını etkilemiştir. Cezayir'de önde gelen din adamları, Cihat Fetvası'nı eleştirerek, Cezayir Müslümanlarını, Fransa'ya bağlı kalmaya çağırdı. Hindistan ve Mısır'da İngilizlere itaat etmenin hukuki yükümlülüğü olduğuna dair fetvalar yayınlandı. (Üzen ve Aslan, 2010)

Savaş sırasında Osmanlı Devleti, Panislâmcı ve Turancı politikalar uygulamaya koymuştur. Gazete ve dergiler bu işin propagandasını yapmıştır. Edebiyat, bu politikalar doğrultusunda propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bu araç, aynı zamanda cephe gerisini yani toplumu yönlendirmek, ikna etmek, asker sağlamak ve vatanseverlik duygularını arttırmak amacıyla da kullanılmıştır. Halkı savaşa teşvik etmek için görsel propagandanın yani resim ve fotoğrafların yanında edebî eserlerden de şiir, piyes gibi yararlanıldığı gözlenmiştir. (Koroğlu, 2004, s.18) Birinci Dünya Savaşı Avrupa’da başladıktan sonra Osmanlı Hükümeti 7 Ağustos 1914’ten itibaren basın üzerinde sansür ilan etti. (Üzen ve Aslan, 2010)

Almanya’nın savaşı kaybedeceği ihtimali düşünülmeden, Türklerin son yüzyılda kaybettiği vatan toprakları geri alınarak, Rus İmparatorluğunu parçalamak ve büyük bir Türk devleti kurmak fikrinin hâkim olduğu bir psikoloji ile Birinci Dünya Savaşı’na girildi. (Özüçetin, 2004)

Osmanlı Devleti, savaşmayı göze aldığı devletlere çeşitli açılardan büyük oranda bağımlı idi. Örneğin İstanbul’un tahıl ihtiyacının büyük bir bölümünü özellikle Rusya azda olsa Fransızlar ve İtalya’dan karşılanıyordu. Sonuçta savaşın daha ilk kışında İstanbul’da yiyecek sıkıntısı başlamıştı. Kendi ihtiyacının karşılayabilen diğer bölgelerde savaşın uzun sürmeye başlamasından kaynaklanan asker alımları nedeniyle tahıl kesiminde ki işçi kesiminin de silâh altına alınmaya başlaması üretimde büyük ölçüde düşmeler yaşanmasına sebep olacaktır. Ve nihayetinde kıtlık tüm ülkeyi saracaktır. (Özsoy, 2007) Dört yıl sürmüş Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti dokuz cephede dövülmüştür. (Kutay, 1999, s.11) Birinci Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Devleti 2.850.000 kişiyi silâh altına almıştı. (Aybars, 2002, s.20) Osmanlı orduları Sarıkamış buzullarında, Süveyş Kanalı’nda, Gelibolu Yarımadası’nda, Arabistan çöllerinde, Galliçya bataklıklarında, Kafkas dağlarında mahvedildi. Türk askerlerinin çoğu şehit olurken yurt içinde kadın, ihtiyar ve çocuk açlıktan, hastalıktan, bakımsızlıktan öldü. 18 ve 50 yaşları arasındaki Türk erkekleri takasından, işinden, kadınından ayrılıp cephelere sürüldü. Vuruşacak durumda olmayanlar, amele taburlar halinde Ankara, Sivas, Kudüs, Gazze demiryollarında, Toros tünelleri yapımında v.b yerlerde çalıştırıldı. Birinci dünya savaşı şehirde evi, köyde birkaç hayvan ile mütevazı bir hayat süren Osmanlı küçük burjuvazisini ve köylüsünü mahvetti. Orta sınıfi en büyük sıkıntılara düşürdü. Devlete yüzlerce yıldır hizmet eden anlı şanlı aileler, yalılarını köşklerini konaklarını, hayâsız harp

zenginlerine sattılar. Enflasyon devam etti. Bayındırlık ve sanayi kalmadı. Ülke, yakılıp yıkıldı. Dış güçler Türkiye'nin hammaddelerini ucuza kapatmak için, devamlı Türk lirasının değerini düşürdüler. Halk enflasyonun oyuncağı haline geldi. Eğitim mahvoldu. 1914 seferberliğinde köylünün bütün hayvanlarına bedava el konuldu. Koskoca Tük köylerinde, iki inek-iki kısrak bırakıldı. Toplananların hepsi orduya gitmedi. Çoğu, toplayanların ellerine takıldı. Harp zenginleri denen bir sınıf oluştu. (Öztuna, 1998, ss.259-260)

Savaşın uzaması, Avrupa kamuoyun da gittikçe savaş aleyhtarı olumsuz bir havanın yayılmasına sebep olmuş ve bu durum hükümetleri oldukça zor durumda bırakmaya başlamıştı. İtilaf Devletleri savaşı bir an önce sona erdirecek çareler düşünmeye başladılar. Hatta Türklere karşı zehirli gaz kullanımı bile gündeme getirildi. Ancak karşı taraftan alınan bir kısım başarılar önemli oranda moral destek sağlıyordu. Bunun üzerine İtilaf Devletleri aralarında Osmanlı Devleti'nin de bulunduğu karşı bloğun üzerine, savaşa karşı motivasyonu bozacak beyanatlarda bulunarak psikolojik çözüme için adımlar attılar.(Özsoy, 2007)

İttifak Devletlerinden ilk antlaşma masasına oturan ve anlaşılan Bulgaristan olmuştur. 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti ve 3 Kasım'da Avusturya Macaristan, 11 Kasım'da Almanya, barış yapmak zorunda kalmışlardır. (Özkaya, 1981) 29 Eylül'deki mütareke ile Bulgaristan yalnız çarpışmalara son vermiyor, ülkesini kuzey yönünde geliştirecek İtilaf harekâtına da açmış bulunuyordu. Böylece Osmanlı Devleti, batıdan istila tehlikesine açılmış oluyordu. Osmanlı Devleti'nin müttefikleri ile bağlantısı kopuyordu. Bu durumda Bab-ı Ali 4 Ekim'de Wilson aracılığı ile mütareke istedi. (Akşin, 1998, s.17) Neticede şartları çok ağır bir antlaşmayı imza attı. Koskoca imparatorluk böylece tasfiye edildi. (Aslan, 2008, s.47)

1.2.4. Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuçları

1. Fransız İhtilalından sonra, Birinci Dünya Savaşı sonuçları bakımından bir dönüm noktası teşkil etmektedir. (Armaoğlu, 2010)
2. Bu savaş deniz aşırı sömürge imparatorlukları dışındaki imparatorlukların yıkılması ile sonuçlanarak, Asya ve Avrupa kıtalarında çok büyük değişiklikler oldu. (Ezherli, 1986)

3. Osmanlı Devleti'nin parçalanıp dağılmasını esas alan "şark sorunu" adı verilen projenin de çözümü gerçekleşmiş oluyordu. Bu proje 18. , 19. asırlarda ve 20. asrın ilk çeyreğinde, Avrupa'da yapılan diplomatik görüşmelerin ve siyasi pazarlıkların konusunu oluşturmuş, zihinler bu işe yorulmuş, imkânlar bu uğurda sarf edilmişti. (Özsoy, 2007)
4. Savaşı kazanan İngiltere, Fransa ve İtalya son derece sarsılmışlardı. Almanya ise, bütün savaş boyunca vuruşmalar Almanya'nın kendi topraklarında geçmişti. (Öztoprak, 2006, s.16)
5. Birinci Dünya Savaşı'na geç giren Amerika, ne Türkiye'den toprak istiyor ve ne de manda kabul ediyordu. Ancak Başkan Wilson, Lloyd George gibi bir Türk düşmanı idi. Padişahın İstanbul ve Boğazlar bölgesinden kovulmasını, Boğazların açık ve tarafsız olmasını istiyordu. Amerika'ya göre, Asya Türkiye'sinden ayrılması istenen bölgeler hemen kesilip atılmalıydı. Bu bölgeler; Suriye, Mezopotamya ve Ermenistan'dı. (Şimşir, 2006, ss.53-54) Cumhurbaşkanı Wilson, Kongre'de yaptığı bir konuşmada, barışın temel ilkelerini açıkladı. Tarihe 14 Prensipten oluşan bir liste olarak geçti. Bu ilkelerde, milletlerarası bir cemiyetin kurulması öngörülmekte idi. Toprak sınırlarının milliyetler ilkesine göre düzenlenmesi, denizlerin serbestisi en önemli konuları oluşturuyordu. 12. maddesi Osmanlı Devleti ile ilgiliydi. Ancak bu temel ilkeler, yenilen devletlere bir ümit kapısı olarak görünürken ileride hazırlanacak barış konferanslarında, ihtiraslı politikacılar bu ilkeleri bir tarafa kaldıracaktı. Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de, Avusturya Macaristan ise 3 Kasım 1918'de ateşkes anlaşması imzalanmıştı. Almanya 11 Kasım 1918'de ateşkes antlaşmasını imzalayarak silahlı çatışmaya son verildi. Dokuz milyon insanın ölümü ile sonuçlanan Birinci Dünya Savaşı, sonrasında imzalanan antlaşmalar uzun süreli bir barışı sağlamayacaktır. (Eroğlu, 1990)
6. Birinci Dünya Savaşı sonunda iki büyük ideolojik blok kurulmuştu. (Tunaya, 2003, s.4) Savaş sonrasında Avrupa ve Asya haritalarında çok büyük değişiklikler oldu.
7. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarından biride hükümet değişiklikleri olmuştur. Ancak bu yalnız hükümete değişikliği ile de kalmayarak hükümet biçimlerini de değişikliğe uğrattı. Bulgar Kralı Ferdinand 4 Ekim'de tahtan feragat ederek yerini oğlu Boris'e bıraktı. Alman imparatoru da feragat etti ve cumhuriyet 9 Kasım'da ilan edildi. Avusturya –Macaristan İmparatoru 12 Kasım'da feragat etti.

Ardından Avusturya 13 Kasım Macaristan 16 Kasım' da cumhuriyet kuruldu.
(Akşin, 1998)

1.2.5. Osmanlı Devleti'nin Birimci Dünya Savaşı'nda Savaşığı Cepheler

1.2.5.1. Kafkas Cephesi

Türk ordusunun ilk büyük harekâtına sahne oldu. Rus Savaşları Köprüköy savaşları ile durduruldu. Enver Paşa'nın baskısı ile çetin kış şartları olmasına rağmen Kafkaslardan Rusları geri atmak üzere cüretli bir saldırıya geçildi. (Baykara, 1985, s.22) Kafkasya ve İran'a girip Rusların arkasını çevirmek için Başkomutan Enver Paşa, 20 Aralık 1914'de 150.000 kişilik bir Türk kuvvetini Sarıkamış, Ümraniye istikametinde taarruz emri verdi. Bu cephede Rusya'nın 160.000 kişilik kuvveti bulunuyordu.(Armaoğlu, 2010) 18 Aralık 1914'de Türk ileri yürüyüşü başladı. 10. Kolordu, 20 Aralık 1914'de Oltu'yu aldı. Daha hafif olsun diye erlerin çanta ve kaputları Erzurum'da bırakılmıştı. Çadırsız, kaputsuz, iaşesiz erler bir metreden yüksek karlar içinde, eksi 20 derece de ilerlemek zorunda kalınca, pek çok er donarak can vermiştir. 10. Kolordu 140.000 kişiden ancak 3.000 kişi ile Allahuekber Dağı'na ulaşabilmiştir. 3 Ocak 1914'de Ruslar karşı saldırıya geçtiler. 4 Ocak günü sabaha doğru Ruslar Divrik'e girdiler. (Özkaya, 1981) Bu taarruz 22 Aralık 1914' ten 19 Ocak 1915'e kadar devam etti. Ancak yüksek dağlar, yoksuzluk, açlık ve tifüs gibi nedenler ile Türk kuvvetleri 90.000 kişilik bir kayıp verdi. Buna rağmen Rus cephesinin arkasına düşmedi ve plan başarısız oldu. Ruslar da bir şey yapmadılar, güneye sarkarak Malazgirt, Van bölgesine uzandılar. 1916 Şubat'ında Ruslar Erzurum'u, Nisan'da Trabzon'u, Temmuz'da Erzincan ve Muş'u almışlardır. (Armaoğlu, 2010)

1.2.5.2. Irak-Suriye Cephesi

Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden ayrılmasına neden olan olay Birinci Dünya Savaşıdır. Bu savaşta devletin dört bir yanındaki topraklar savunma amacıyla cephe olmuştur. Bu cephelerden biride sonuçları itibari ile Ortadoğu'nun bugünkü şekillenmesinde ortaya çıkan Irak cephesidir. (Sakin, 2010, s.134) Bu cephe iki amaç için İngilizler tarafından açılmıştı. İlki Abadan petrollerini korumak, ikincisi ise

kuzeye çıkıp Ruslarla birleşerek Türk kuvvetlerinin İran'a girip Hindistan'ı tehdit etmesini önlemektir. İngiltere 1914 Kasım'ında, Hindistan'dan getirdiği kuvvetleri Basra'ya çıkartarak kuzeye ilerledi. 1915 Eylül ayında ise İngilizler Bağdat'ın 160 km güneyindeki Kut'el Amara'ya girdiler. Fakat Türk Kuvvetleri biraz Kuzeyde Selman-ı Pak'ta kuvvetli bir savunma kurmuşlardı. Kasım ayında burada İngilizlerin yaptıkları taarruz kendilerine çok pahalıya mal olarak, kuvvetlerinin 3 taburunu kaybeden İngilizler, yılın sonunda tekrar Kut üzerine çekildiler. (Armaoğlu, 2010) Türk ordusu, önce önemli bir başarı kazanmıştı. Basra'dan çıkarak Bağdat istikametine ilerleyen İngilizler, Kut'ta kuşatılmıştı. 29 Nisan 1916'da teslim olmak zorunda bırakılmıştı. Basra'da 14.000 İngiliz subayı ve askeri esir alınmıştı. İngiliz kuvvetleri Bağdat yakınına geldi. Ancak Türk kuvvetleri 22-24 Kasım 1915 'de Ktesifon'da İngilizleri yenerek geri püskürttü. 29 Nisan 1916'da Kut'ül Amara 'da yenilen İngiliz Komutanı Towsend, Türk birliklerine 18.000 İngiliz askeri ile teslim oldu. Ancak İngilizler Basra'dan sağladıkları yeni kuvvetleri yeniden hücumla başladılar. 11 Mart 1917'de Bağdat'a girdiler. Irak'taki İngiliz birlikleri 1918 Martında Bağdat'a 100 km kuzeybatısına ulaşmış ve 7 Mayıs'ta Kerkük'ü işgal etmişlerdi. (Özkaya, 1981) Basra'ya asker çıkararak 1917 yılında Bağdat'a girdiler. Ancak bir kısım Türk askeri Hindistan genel istikametinde yürüdüğünden cephe zayıfladı. İngilizlerin yeni getirdiği birlikler önünde gerileyen Türk kuvvetleri 24 Şubat 1917'de Kut'u, 11 Mart'ta Bağdat'ı terk etmek zorunda kaldı. Bununla beraber bu cephede, Türk mukavemeti devam etmiştir. (Baykara, 1985)

Irak'taki Türk Ordusunun Avrupa'nın düzenli ordusu ile kıyaslanması düşünülemezdi. Yürüyüşe hazırlanması aylar alır, malzemesi kıt, elbise ve teçhizatın ikmal ve iâşesi ile savaş malzemelerinin sevkiyatı, Irak'ta demiryolu bulunmaması nedeni ile zordu. Irak'taki bulunan kuvvet kitalarının olarak yetersiz olmasının nedeni Birinci Dünya Savaşı öncesinde Irak'ın hareket bölgesi kabul edilmemesidir. Hatta seferberlikten sonra bazı kuvvetler Irak'tan alınarak başka yerlere gönderilmiştir. (Sakin, 2010) Kendi Anadolu topraklarını oradaki Türklerin kaderi ile yoksul, fakir bırakan imparatorluk, imar ettiği Arap topraklarında, İngiliz ve Arapların saldırısı ile karşı karşıyadır. Onlarla vuruşanlar ise Balkan ve Anadolu Türkleridir. Peygamber toprakları denilen yerleri Anadolu'nun yoksul Türk halkının çocukları savunuyordu. Ölerken, çöllerde yok olarak, mezarsız kalarak savunuyorlardı. Peygamber toprakları denilen yerlerin insanları, Anadolu'nun Türk

çocuklarını sırtından bıçaklıyor, cembiyelerle karınlarını açarak yutulmuş altın arıyorlardı. (Sorgun,1998, s.41) Birinci Dünya Savaşı'na girmeden önce Türk Ordusu Irak Cephesi ile konumu 3. Ordu Müfettişliği Erzincan, 4. Ordu Müfettişliği Bağdat, 12. Kolordu Musul, 13. Kolordu Bağdat şeklinde olup, ihtiyaç halinde 3.ve 4. Orduların, Irak cephesine yardımı düşünülmüştür. Birinci Dünya Savaşı sebebiyle, 2 Ağustos 1914'de ülke genelinde seferberlik ilan edilince Türk Ordusu Irak Cephesinde yeniden teşkilatlandırıldı. Suriye'de 4. Ordu, Musul'da 12. Kolordu (35 ve 36.tümenler) Bağdat ve Irak ve Havalisi Komutanlığı adı altında 38. Tümen teşkil edilerek 13. Bağdat Kolordusu, 3. Erzurum Ordusuna ve 12. Musul Kolordusu 4. Suriye ordusuna tahsis edilmiştir. (Sakin, 2010)

Irak'ta ki İngiliz birlikleri, 1918 Mart'ında Bağdat'a çok yaklaşarak Kerkük'ü işgal ettiler. 3 Temmuz 1918'de Sultan Reşat ölünce yerine Vahidettin tahta geçti ancak toprak kaybı artarak devam etmekteydi. 19 Eylül 1918'de Nablus Savaşı'nı İngilizler kazanmış ve Şam, Hama, Humus gibi Osmanlı şehirleri düşmana terk edilmek zorunda kalmıştır. Türk orduları artık bütün cephelerde yenileceği anlaşıldığından barış yapılması için girişime geçilmesi zorunluluğu doğmuştur. (Özkaya, 1981, s.4) Irak cephesinde Ali İhsan Paşa komutasında 100.000 den fazla olduğu sanılan Osmanlı ordusu, İngiliz kıtalarının Musul yakınındaki Hamamali civarında hücumlarını durdurmağa çalışıyorlardı. (Orbay, yy.) 28-30 Ekim 1918 tarihleri arasında İngilizlerle başlayan Dicle Muharebelerinde 6. Ordu kuvvetlerinin yarısından fazlası esir düşmüş ve kalan birliklerde Musul bölgesini savunmak için kuzeye çekilmişlerdi. Musul'un güneyine indikleri zaman Mondros Mütarekesi imza edilmişti. (Görgülü,1999, s.12) 16. Ordu komutanı Ali İhsan Sabis Paşa, İngiliz isteklerini geri çevirmiş ancak İstanbul'dan emir gereğince daha kuzeye çekilmiştir. Onun komutasındaki Türk birlikleri, burada güçlerini koruyarak, Anadolu'yu savunmaya hazır gibiydiler. Bunun üzerinedir ki İngilizlerin isteği ile 6. Ordu, 9 Şubat 1919'da lağvedilerek, buradaki birlikler, 13. Kolorduyu oluşturmuştur. Ali İhsan Sabis Paşa'da İstanbul'a çağırılmıştır. 2 Mart 1919'da Haydarpaşa'ya inen Ali İhsan Sabis Paşa, İngilizler tarafından Türk makamlarına habersiz tutuklanarak, Malta Adası'na gönderilmiştir. (Baykara, 1985)

Suriye'yi, Osmanlı Devletinden koparan Fransa değil, aslında İngiltere idi. Lord Allenby kumandasındaki çok iyi donatılmış büyük İngiliz ordusu cepheyi tutan Yıldırım Orduları Grubunu (4. 7. ve 8. Türk orduları) ricata zorladı. İngilizler ve

müttefikler 2 Ekim 1918'de Osmanlı eyalet merkezi Şam'a ve 27 Ekim'de Halep'e girdiler. Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Limon Van Sanders Paşa, grup komutanlığını 7. Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'ya bırakarak İstanbul 'a gitti. 4. Ordu Kumandanı Mersinli Küçük Cemal Paşa ve 8. Ordu Kumandanı Fevzi Çakmak Paşa idi. (Öztuna, 1998) Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, Albay İsmet Bey, inatla vuruştıkları cephelerde dağılmayı durdurmuşlardı. Mühimmat kalmamış, asker perişan ama inatla dövüşüyor. Ekim'in son haftası Osmanlı Devletine ait Halep ve Güney kanadında savaş devam ediyordu. Arap aşiretleri Türk ordularına hınçla saldırıyorlardı. Halep'te Sokak savaşları göğüs göğse gelişmektedir. İngilizler ve Araplar Türk Ordusuna saldırırken, Mustafa Kemal Paşa Halep içindeki savaşta elinde mavzer ateşin içindedir. Etrafını saran Araplar onu öldürmek istemişlerdir. Elindeki kırbaçla üzerlerine giderek bu ihaneti defedecektir. İngilizler ve Araplar, Halep'in beş on kilometre uzağında Mustafa Kemal Paşa'dan ağır bir mağlubiyet ile derslerini almışlardır. (Sorgun, 1998) 7. Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın yüksek sevk ve idaresi altında Şam'ın kuzeyine çekilebilen kuvvetlerle düşmanın takip harekâtı durdurulmaya çalıştı. Ve Halep'e kadar çekilme devam etti. 7. Ordu Halep civarında savunma için tertiplenirken, Araplar İngilizlerin kışkırtması ile isyan etti. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın gayreti ile bu isyan önlendi.(Görgülü, 1999, s.12)

1.2.5.3. Filistin Cephesi

Filistin Cephesi'ndeki Yıldırım Orduları Grubu emrinde, 4. 7. ve 8. Ordular bulunmaktaydı. Bu grup Filistin'in, Suriye'ye karşı yapılabilecek bir İngiliz saldırısını önlemek için mevzileri savunmak için hazırlanırken, İngiliz ve Fransız kuvvetlerine devamlı olarak takviyede bulunuyorlardı. (Görgülü, 1999)

Filistin Cephesi'nde üç ordudan oluşan Osmanlı kıtalarının mevcudu 22.000 İngilizlerin kuvveti de 20.000 idi. Ancak İngilizlerce silahlandırılan, Emir Faysal kumandasındaki Araplar ile 200.000 kadardı. Taarruzun başlaması ile savunma hattının sağ kanadında, Cevat Paşa kumandasındaki tam mevcutlu Nizamiye tümeni kuvvetinde bile olmayan ordu, tahminen 50.000 kişilik düşman kuvvetinin hücumuna karşı koymaya çalıştıysa da kısmen şehit ve esir oldu. Yalnız ordu komutanları esir olmaktan kurtulabildiler. (Orbay, yy) 1917 yılından itibaren en önemli savaş alanlarından birisi olmuştu. İngilizlerin, Mart ve Nisan aylarındaki saldırıları 1. ve 2.

Gazze Savaşı ile durdurulmuştu. Fakat sonbaharda Türk sol kanadına girişilen saldırı gelişmiş. 7. Kasım'da Gazze düşmüştü. Bu nedenle Türklerin boşaltıp çekildikleri Kudüs, 9 Aralık'ta İngilizlerin eline geçti. (Baykara, 1985) 19 Eylül 1918'de ağırlık merkezi Yafta-Kudüs demiryolu arasındaki 8. Ordu, taaruz nedeniyle denize yakın bölgeden yarıldı. Bu muharebe Nablus Meydan Muharebesidir. Çekilen 4. ve 8. Orduların büyük çoğunluğu ve 7. Ordunun bazı kısımları İngilizlere esir düştü. (Görgülü, 1999)

Filistin cephesindeki İngilizler, 1918 Nisan'ında Amman'ıda ele geçirmek için harekete geçtiler de bir şey yapamadılar. Bunun üzerine iyice hazırlandıktan sonra Eylül'de tekrar saldırıya geçtiler. İngilizler 40.000 kişilik Türk kuvvetine karşın 200.000 kişilik bir kuvvetle yaptıkları taarruzlar sonunda Eylül ve Ekim aylarında Amman, Beyrut ve Şam düştü. Yıldırım Orduları Gurubu Komutanlığına getirilmiş olan Mustafa Kemal Paşa Anadolu'yu savunmak için kuvvetlerini Toroslar'a çekmeye başladı. (Armaoğlu, 2010) Bir kısım kuvvetler kurtularak, Halep civarında ricata devam ediyorlardı. Savunma hattının sol kanadında bulunan aynı kuvvetteki Osmanlı ordusu öteki iki ordunun savaş safından çıkmaları ve şiddetli düşman taarruzu nedenleri ile ricata mecbur kalmış ancak yolsuzluktan, nakil vasıtalarının azlığından ve düşman uçaklarının ardı ardına yaptıkları hücumlardan irtibatlarını kaybettikleri için darmadağın oldular. Ordular Gurubu adını alan bu cephedeki Osmanlı kuvvetlerinin artık savunma gücü kalmamıştı. (Orbay, yy) Filistin Cephesi'ndeki başarılar üzerine, Irak Cephesinde bulunan 447.000 kişilik İngiliz kuvvetleri Musul'u almak için harekete geçti. Ve İngilizler 5 Kasım 1918' de Musul'a girdiler. (Armaoğlu, 2010)

1.2.5.4. Arabistan Hicaz Cephesi

İngiltere, Mısır'daki komiseri aracılığı ile Mekke Şerifi Hüseyin ve ilişki kurarak 23 Eylül 1914'de Türkiye ve İngiltere arasında bir savaş çıkması halinde onlarla ne yapacaklarını sorduğunda Abdullah babası adına verdiği cevapta, İngiltere'ye eğimli olacakları cevabını vermiştir. (Özkaya,1981) Mekke Şerifi Hüseyin, 1915-1916'da İngilizlerle bir antlaşma yaptı. Ayrıca 2 Kasım 1917'de Filistin'de bir Musevi devleti kurulması için bir beyanname imzaladı. General Allenby Emir Faysal'a garanti verdi. (Woodward ve Butler, 1982, s.5) 31 Ekim 1914'te İngiltere Şerif

Hüseyin'e, İngiltere 'ye yardım ederlerse, İngiltere'nin Arabistan'a baskı yapmayacağını dış saldırılara karşıda yardımda bulunacağını açıkladı. (Özkaya,1981) İngiltere, Mekke Şerifi Hüseyin'e bir Arap imparatorluğu ya da bir Arap Devletleri Federasyonu kurmayı vaat ediyordu. Bu vaat, Arapların bağımsızlık duygularını kamçulamıştır. Bir taraftan da 1916 yılında İngiltere, Rusya ve Fransa ile yaptığı antlaşma ile Ortadoğu'nun kendisi ile Fransa arasında paylaşılmasını kabul ettirmiştir. (Armaoğlu, 2010) Böylece Araplar, Osmanlılara karşı İngilizler tarafından aldatılmışlardır. Bunlardan Şerif Hüseyin 1916 Haziran ayında isyan ederek Mekke'ye hâkim oldu. Ancak Medine'de ki Türk birlikleri savaşın sonuna kadar savunmaya devam ettiler. (Baykara, 1985) Türk kuvvetleri, Hicazlıların İngiliz yardımı alarak yaptıkları saldırılarda başarısız kaldı. Şerif Hüseyin 8 Kasım 1916'da krallığını ilan etti. Osmanlı hükümeti bunu kabul etmedi. Bir şerif atayarak Mekke'ye gönderdi. Ancak şerif Medine'ye gelmiş fakat Mekke'de görevine başlayamadı. (Özkaya,1981)

Bolşevik Devrimi sonrasında Bolşeviklerin tüm gizli antlaşmaları dünya kamuoyuna açıklaması İngiliz ve Fransız oyununu ortaya çıkardı. Bu durum Araplar üzerinde soğuk bir düş etkisi yarattı. Ancak Wilson ilkelerinin gizli antlaşmaları tanınmaması ile İngiltere Ortadoğu memleketlerinde, halkların serbestçe seçimlere dayanan milli hükümetler kurabileceklerini söylemeleri üzerine, Arapları yatıştırdı. Hâlbuki İngiltere, ikinci defa Arapları kandırmıştı. Büyük bir ümitle Hicaz Kralı, Hüseyin oğlu Faysal'ı Paris Konferansına göndermişti. Burada Mekke Şerifi Hüseyin'in Suriye üzerindeki monarşisi tanınmasına rağmen, Arap memleketlerinde manda rejimi kurulmasına karar verildi. 1920 Sen Remo Konferansı'nda, ABD'nin bu konferansa katılmamasını fırsat bilen İngiltere ve Fransa buraları da paylaştılar. Suriye- Lübnan Fransız, Ürdün-Irak-Filistin İngiliz mandasına verildi. Suriye ve Lübnan, Sen Remo Konferansı'ndan bir ay önce Şam'da bir Eşraf Kongresi toplayarak, Filistin ve Lübnan'ı içine alan bir Suriye krallığı ilan etti. Hicaz Kralı Hüseyin'in oğlu Faysal'ı krallığa getirdi. Ancak konferans bunu kabul etmeyerek, Filistin'i Suriye'den ayırarak, Suriye ve Lübnan'ı Fransız mandasına verdi. Fransa'da Suriye üzerinde kontrolü sağlamak için 90.000 kişilik kuvvet sevk etti. Çünkü Suriyelilerin hayal kırıklığı, Fransa'ya karşı mücadeleye neden oldu. Fransız Yüksek Komiseri General Gouraud 1920 Temmuz'unda Şam'a girerek Faysal'ı

tahtan kovdu. Lübnan topraklarını iki katına çıkartarak, Lübnan'ı Suriye 'den ayırdı. Böylece Suriye'de federatif bir yapı kurdu. (Armaoğlu, 2010)

1.2.5.5. Kanal Cephesi

Türk Ordusu İngilizlerin ikmal yollarını kesmek üzere savaşın ilk aylarında Süveyş Kanalına hareket düzenledi. Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın emrindeki 8. Kolordu birlikleri, Ocak 1915'te Sina Çölü'nü geçtiler. (Baykara, 1985) Cemal Paşa, Şubat 1915'te Kanalı geçmek için iki girişimde bulundu. Ancak demiryolu ulaşımı olmaması ve iyi bir su ikmal yapılamadıkça çölü aşmanın mümkün olmadığını gördü. Çanakkale Savaşları dolayısıyla bir kısım kuvvetin bu cepheden alınması İngilizlerin, Çanakkale Cephesine önem vermemeleri nedeni ile 1915 yılında bu cephe de önemli bir gelişme olmadı. (Armaoğlu, 2010) Osmanlı Devleti 14 Ocak 1915'te Süveyş Kanalı hareketini başlatan, Osmanlı kuvvetleri büyük güçlüklerle Süveyş Kanalına kadar geldi. Cemal Paşa komutasında ki kuvvetler 3 Şubat 1915'te İngilizlere yenildiler. Mısır'daki Arapları, İngilizlere karşı ayaklandırma projesi gerçekleşmedi. Osmanlı askerleri büyük kayıplar ve esirler vererek geri çekildiler.(Özkaya,1981)

1.2.5.6. Çanakkale Cephesi

Çanakkale Savaşları, Birinci Dünya Savaşı içinde önemli bir yeri olan savaşın seyrini değiştiren, öncelikle bir kahramanlık destanıdır. Burada yaşayan insanlar kahramanlaşmış, kahramanlaşarak kutsallaşmışlardır. Geçilemeyen Çanakkale bir sır değil, bir güçtür. Önce manevi değerlerle sonra silahı süngüsü ile bir güçtür. Türk ordusu, düşmanlara karşı dur demesini bilmiştir. Vatanı için, Türk milletinin geleceği için, canını feda etmekten çekinmemişlerdir. (Eroğlu, 1990) Mustafa Kemal Paşa, sonraki yıllarda Çanakkale Savaşı günlerini anlatırken “*Ben Türk Milleti'nin esarete yaşamayacağını ve bağımsızlık aşkına Çanakkale' de ki azmini görünce daha iyi anladım.*” diyecek ve bu ruhun Milli Mücadele'nin temelini oluşturduğunu ifade edecektir. (Özsoy, 2002) Mustafa Kemal Paşa, Türk askerinin ölümü nasıl hiç sayarcasına savaştığına ve kendisine “öl” emri verildiği zaman da itaat ettiğine

özelikle Çanakkale’de şahit olmuştur. Bu güç Milli Mücadele’ye başlarken ona güven kaynağı oldu. (Göze, 2006, s.109) Açılma nedenleri;

- a. Müttefiklerin Çanakkale Boğazına karşı girişimleri daha 1914 Ağustos ayından itibaren söz konusu olmuştur. Fakat Osmanlı Devleti, henüz tarafsız olduğu için bu mesele üzerinde fazla durulmamış ancak savaşa katıldıktan sonra ise, yapılacak askeri bir girişimle Boğazların ele geçirilmesi tasarısı daha ciddiyetle ele alındı. Bu fikrin savunucusu İngiliz Bahriye Başkanı, Winston Churchill olup ona göre; “*Çanakkale Boğazı Donanma ile zorlanırsa, Boğazları ve İstanbul’u ele geçirmek mümkün olacaktır.*” Churchill, fikrini kabineye ve askerlere kabul ettirmeyi başardı. (Armaoğlu, 2010)
- b. 1914 senesi Kasım’ından sonra Fransa’da askeri hareketin kilitlendiğini düşünen İngiltere, düşmanın güçlü cephesi ile savaşarak vakit kaybetmektense, zayıf olan yerlerinde yeni cepheler açarak çöktürmeyi uygun buluyordu. Bu tanıma en uygun yer Çanakkale Boğazı ve dolayısı ile İstanbul idi. (Altındaş,1999)
- c. Çok sayıda can ve mal kaybı sebebiyle Avrupa kamuoyunda gittikçe tedirginliğin artması ve rahatsızlığın dillendirilmesi üzerine, İtilaf Devletleri savaşı bir an önce sona erdirmek amacıyla sıcak savaşın yanı sıra psikolojik savaşı da büyük bir ustalıklarla devreye koymuşlardır. Nitekim 15 Ocak 1915’de toplanan Londra’da ki Savaş Konseyi, hedefi doğrudan İstanbul olan bir deniz saldırısına karar verdi. Bu gerçekleştiği zaman hem Osmanlı Devleti kısa zamanda savaştan saf dışı edilmiş olacak hem de doğu cephesinde zor durumda kalan Rusya’ya yardım göndermek için yol açılmış olacaktı. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin savaştan erken çekilmesi sağlanırsa başta tarafsız gibi görünen ancak Almanya ve Avusturya yanında savaşa girme ihtimali olan Balkan uluslarının da bu yönelişin önü kapatılacaktı. İtilaf Devletleri bu durum karşısında bir araya gelip görüşerek bir durum değerlendirmesi yapmışlar ve bu toplantı sonucunda bir antlaşma imzalandı. İstanbul Antlaşması adı verilen bir antlaşma ile savaşı kazandıkları takdirde, İstanbul ile birlikte Boğazları da Çarlık Rusya’ya vermeyi kabul ediyorlardı. Osmanlı Devletinin başkenti olan İstanbul, Rusya’ya peşkeş çekiliyordu. (Özsoy, 2002)
- d. İtilaf Devletlerinin lideri olan İngiltere için bu cephenin yararı, daha çok Rusya’dan dolayı idi. Ruslar, İngilizler ve Fransızların Çanakkale’de savaşıp başarı kazanarak Boğazları açmalarını istiyorlardı. Bu yapılmadığı takdirde

kendilerinin savaşı uzun süre devam ettiremeyeceklerini, ellerindeki savaş malzemelerin cephane vb. ile iaae tarım ürünleri gibi gerekli emtianın tükenmek üzere olduğunu bildirmişti. (Altındaş,1999)

İngiliz ve Fransız Donanması 19 Şubat 1915'ten itibaren dış denizden Çanakkale Boğazının her iki tarafındaki Türk topraklarını, bombardımana başladılar. Nihayet 18 Mart 1915 günü müttefik donanması Çanakkale Boğazına girerek, boğazı geçme teşebbüsünde bulundu. Fakat bu teşebbüs bir felaket oldu. (Akça, 2006, s.108) İngiliz ve Fransız donanması Nusret Mayın Gemisi'nin döktüğü mayınlar ve top ateşi ile yedi zıhlısını kaybetti. Bu yedi zırlı Boğazın sularında gömüldü. (Eroğlu, 1990) Cevat (Çobanlı) Bey komutasındaki Türk birlikleri, donanmayı çekilmeye zorladılar. (Baykara, 1985) Bu durum karşısında müttefik donanması geri çekilmek zorunda kaldı. Müttefiklerin bu başarısızlığı bütün dünyada yankı uyandırdı. Bu olay müttefiklerin prestijine darbe idi. Bunun tarafsız devletler ile bütün Müslüman âleminde geniş politik etkisi olabilirdi. Bu sebeple İtilaflar işi sonuna kadar götürmeye karar verdiler. Nisan ayı sonlarına doğru 70.000 kişilik bir İngiliz- Fransız kuvvetleri, Gelibolu Yarımadasının güney burnundaki plajlara çıkarmaya başladılar. Gelibolu yarımadasını işgal etmek sureti ile Çanakkale Boğazına hâkim olmak istiyorlardı. (Armaoğlu, 2010)

Çanakkale Cephesi'nin açılmasına karşın Harbiye Nezareti, Çanakkale'yi savunmak için hazırlıklara başladı. Nitekim Çanakkale barış zamanında, Müstahkem Mevkii Komutanlığı tarafından savunuluyordu. Yarımadanın kuzeyinde yani Tekirdağ'da bulunan 3. Kolordu Kasım 1914'de seferberlik ilan edilince, Gelibolu'ya nakledildi. Sina'da görevli olan 3. Kolordu'ya bağlı 8. Piyade Tümeni yerine, 19. Tümen kuruldu. 18 Mart 1915'de İtilaf Devletleri donanması Çanakkale Boğazını geçmek için başlattıkları taarruz, Enver Paşa'nın Boğazı doğrudan savunacak yeni bir ordu kurma kararı vermesine sebep oldu. 5. Orduyu kurarak komutanlığına Limon Von Sanders'i getirdi. Mustafa Kemal Paşa ise cephede aktif görev almak istemesine rağmen "Sizin için orduda her zaman görev vardır. Ancak Sofya Askeri Ataşeliğinin önemi dolayısıyla orada kalmanızda fayda vardır." denildi. Ancak Mustafa Kemal Paşa "Arkadaşları cephede savaşırken ben ataşelik yapamam. Eğer 1. Sınıf zabıt olma özelliğine sahip değilsem bana açıkça söyleyin."demesi üzerine 20 Ocak 1915'de 19. Tümen Komutanlığına atandı. (Akça, 2006, s.108) 19. Fırka Esad Paşa'nın kumandasındaki 3. Kolordu'ya bağlı olmakla birlikte Boğazın kara savunmasından

sorumlu 5. Ordu'nun Komutanı Liman Von Sanders ihtiyati olarak Bigalı'da bulunuyordu. Düşman 25 Nisan'da Gelibolu Yarımadası'nın birçok yerine çıkarma yaptı. Asıl çıkarma bölgesine ilerleyen düşman Mustafa Kemal Paşa'nın 19. Fırkası ile doğrudan müdahale ederek düşmanın durdurulmasını sağladı. (Baykara, 1985) Türk ordularının çetin karşı koyuşları ile karşılaşarak on binlerce kayıp vererek iki ayda ancak 3 km ilerleyebildiler. İlerlemeye çalışan düşman kuvvetleri ile Mustafa Kemal Paşa komutasındaki Anafartalar Grubu arasında çok şiddetli muharebeler yaşanmış ve müttefikler yine de ilerleyememiştir. İtilaf kuvvetleri Çanakkale Savaşı tarihi açısından "ilk"leri savaşı olmuştur. İlk uçak gemisi, bu cephede kullanıldı. İlk kez bir uçak, bir başka uçaktan yapılan makineli tüfek atışıyla bu savaşta düşürüldü. Bunu Türk askeri başardı. Metrekare başına en çok mermi bu cephede tüketildi. Her iki taraftan ölü sayısı fazla idi. Türk askerinin insanlık tarihine geçen sayısız faaliyeti, bu cephede sergiledi. (Özsoy, 2002) Anafartalar'da üç hafta içinde 40 bin kişiyi kaybetti. İtilaf Devletleri bu denemede de başarısız olunca ve devamlı olarak asker kaybetmeye başlayınca, bu girişimlerden vazgeçtiler ve Aralık ayından itibaren çekilmeye başladılar. İtilaf Devletleri ölü ve yaralı olarak 250.000 kişiyi kaybetmişlerdi. Çanakkale Muharebelerinde 250.000 Türk askeri şehit olmuştur. Ancak Boğazlar da düşmana verilmemişti. Çanakkale ruhu, Milli Mücadele ruhunun başlangıcı oldu. (Armaoğlu, 2010) Balkan bozgunu gibi bir bozgun bekleyen dünyaya karşı, göstermiş olduğu şahane direniş, dünyanın takdirini uyandırdı. Almanya bile Türk zaferini moral destek olarak kullandılar. Milli Mücadele kadrosu aşağı yukarı Çanakkale kadrosudur. Başta Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Çakmak, Selahattin Adil, Fahrettin Altay, İzzettin Çalışlar, Cevat (Çobanlı) olmak üzere en alt kademeler kadar Çanakkale de vurmuş olanlardı. Çanakkale kadrosundan iki mareşal (Mustafa Kemal Paşa Ve Fevzi Çakmak) üç tanede cumhurbaşkanı çıkarmıştır. Milli Mücadelenin manevi kadrosunda Çanakkale' de mülhem ve müdevverdir. Bu manevi kadro Mehmet Akif'in, " Çanakkale Şehitlerine" yazdığı şiirde zirveleşmiştir. (Göze, 2006)

İtilaf Devletleri Çanakkale'de başarısız olunca Rusya daha fazla silah ve cephane sıkıntısı çekmeye başladı. İtilafa Devletlerinden yardım alamayan Çarlık Rusya yıkıldı. Ayrıca savaşların daha geniş sahalarda ve daha uzun sürede olmasında önemli bir etken olarak görüldü. Bu savaş sırasında İngiltere, Hindistan ve Mısır'ı Osmanlı Devletine karşı savaştırmak istemiş ancak Müslüman halk İngiltere'ye tepki

göstermiştir. (Özkaya,1981) Çanakkale yenilgisi ile İngiliz tümeninin Kut'ül Amare'de tutsak edilmesi, İngiltere'nin doğu ülkelerinde ki prestiji de sarsılmıştı. Çanakkale Savaşı'nın sonuçlarından biri olarak yardım alamayan Rusya'daki sistemin çökmesi ve komünist bir sistemin ortaya çıkması ikincisi de batı devletlerin özellikle İngiltere ve Fransa'nın savaşı iki yıl daha, devam etmelerine neden olmuş bu durum ise ekonomik durumlarının bozulmasına neden olmuştur. (Özkaya,1981) Çanakkale de Siyonizm bile rol oynamıştır. Siyonistler, savaşa iştirak etmişlerdir. Gerçi bu birlik bir nakliye birliği, "*Katırlı Nakliye Bölüğü*"dür. Ama "Balfour Deklarasyonu" ile Filistin' de yurt tutmaları yolunu açmıştır. (Göze, 2006)

1.2.6. Osmanlı Devleti'ni Gizli Paylaşma Planları ve Gizli Antlaşmalar

1.2.6.1. İstanbul Antlaşması

Batılı Müttefikler aralarında ilkönce İstanbul Antlaşması adı verilen bir belgeyi imzaladılar. (Kayra, 2004, s.26) Osmanlı Devleti'ne karşı, Birinci Dünya Savaşı düzenlemelerin ilk gizli antlaşması olarak bilinen bu antlaşma, aslında o dönemin yazışma ve haberleşme sistemi içinde bir aylık sürede gerçekleşmiştir. Bu mektup alışverişi şeklindedir. (Keskin vd. 1995) 1915 senesinin Mart ayında hazırlanan bu belgeye göre savaş sonunda Rusya, Trakya, İzmit ve Marmara bölgesini ve İstanbul'u alacaktı. Aslında Ruslar, İngiltere ve Fransız donanmalarının Çanakkale Boğazını zorlayarak, İstanbul'a gelme planlarına da olumsuz tepki göstermişlerdir. İngilizlerin bu uygulamada başarılı oldukları takdirde İstanbul'dan bir daha çıkmayacaklarını düşünmekteydiler. (Kayra, 2004, s.26) Marmara Denizi'ndeki adalar, Rusya'ya ilhak edilecekti. İmroz, Bozcaada'nın kaderi de Rusya'ya danışılmadan tayin edilmeyecekti. (Keskin vd. 1995) Osmanlı Devleti'nin sınırları içindeki Orta Doğu ülkeleri, İngilizler ve Fransızlar aralarında paylaşacaklardı. İtalya henüz bu dönemde, Müttefiklerin yanında yer almadığı için antlaşmada ona pay ayrılmamıştı. Ancak 1915'te savaşa katılınca Londra'da yapılan bir antlaşma ile İtalya'ya Oniki Adalar ile Antalya bölgesinde yeterli bir pay olarak ayrıldı. Bu sırada Arabistan konusu ele alındı ve kral ilan edilen Hüseyin ile bağımsızlık ve egemenlik hakları tanındı. Bu yıllarda İngiltere'de Lloyd George ve Fransa'da Cleamencio başbakanlık

mevkilerine geldiler. (Kayra, 2004) Fransızlarda İskenderun Körfezi ve Toroslar'a kadar Kilikya dâhil olmak üzere Suriye'nin Fransa'ya ilhakını kabul ettiğini bildirdi. (Keskin vd. 1995)

1.2.6.2. Sykes Picot Antlaşması

Rusya'nın kâğıt üzerinde de olsa Doğu Anadolu'da isteklerde bulunması İngiltere ve Fransa'yı harekete geçirmiştir. Fransa, Rusya Boğazlar'a yerleştiği takdirde, kendisinde Suriye ve Çukurova'ya yerleşmek istiyordu. İngiltere, Arapların bağımsızlıklarını tanımıştı. Mekke Şerifi ile bu konuda antlaşma halinde idi. Fransa'nın da kendisini desteklemesini istiyordu. (Özkaya,1981) Hem İtalya'nın hem de Rusya'nın özlemlerini gizli anlaşmalarla doyuran İngiltere ve Fransa, Sykes – Picot antlaşması ile bu seferde Ortadoğu'da ki kendi amaçlarını saptamak yoluna gittiler. (Öztoprak, 2006) Eskiden Beyrut Başkonsolosu olan François Picot ile Araplar konusundaki uzmanlığı ile tanınan Albay Sir Mark Sykes, Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki topraklarının paylaşılması konusunda bazı teklifler önerdiler. (Özsoy, 2002) Osmanlı Asyası için Fransız- İngiliz görüşmeleri 21 Ekim 1915'de Londra'da başlamıştır. 3 Ocak 1916'da İngiltere ve Fransa arasında bir antlaşma yapıldı. Ancak İngiltere bunun bir taslak antlaşması olduğunu, Rusya'nın da katılması ile kesinleşeceğini ifade etti. Antlaşmanın temel projesi, 4 Mart 1916'da İngiltere ve Fransa elçilerinin muhtırası olarak açıklanmıştır. Bu proje ile antlaşma şöyle olacaktı: Fransa ve İngiltere Hükümetleri Arap Devletlerini veya Arap Devletleri Konfederasyonunu himayelerine alacaklardı. İngiltere, Hayfa ve Akka limanlarını almaktadır. Muhtıranın 9. maddesi Kızıl Deniz'in doğusundaki adaları, bağımsız Arap devletlerine bırakmaktaydı. Buchanon, Sazanof'a 11 Mart 1916 tarihli mektupta, Bitlis ve Gence'nin Rusya'ya verilmesi ve Erzurum dışında başka bir yer verilmemesi gerektiği öne sürülmekteydi. Sykes, Buchanon'a yazdığı mektupta, Ermeni ihtilafçılarının, Rus egemenliği altında olmaması gerektiğini savunmaktaydı. Sazanof Diyarbakır-Maraş, Samsat, Adana hattını istiyordu. Filistin'de de ancak kutsal yerlerde haklarını savunacaktı. Sykes ve Picot 1916 Mart'ında Rusya'ya giderek Sazanof ile görüşmeler yaptılar. İngiltere ve Fransa'nın önermeleri kabul edilmesi üzerine, Rusya, İngiltere ve Fransa, 1916 Mart'ında Petrograd Protokolünü imzaladılar. Buna göre Rusya'nın Sykes-Picot Antlaşmasını kabul etmesi karşılığı

Boğazlara ek olarak, Trabzon'a kadar Doğu Karadeniz kıyıları ile Erzurum, Van, Bitlis verilecekti. İngiltere ve Fransa arasında 13-26 Nisan ve 10-23 Ekim 1916 tarihinde Sykes Picot antlaşması kesin şeklini aldı. Buna göre; Suriye kıyıları hariç Suriye-Musul-Ürdün'ü kapsayan bir Arap devleti ya da Arap Devletleri Federasyonu kurulacaktı. Adana, Antakya bölgesi Suriye kıyıları ve Lübnan Fransa'ya, Musul hariç Irak İngiltere'ye bırakılacaktı. (Özkaya,1981)

İngiliz Dışişleri, bu antlaşmayı yeterli bulmamış ve açıklamamıştır. Ruslar da Filistin ve Yahudi devleti konusunda karşı çıkmıştır. Bu antlaşmada daha başta bir uzlaşma yoktur. (Kayra, 2004)

1.2.6.3. Saint Jean de Meurinne Antlaşması

İtalya, savaşın başında tarafsız kalmış ancak birçok vaatler ile 26 Nisan 1915'de savaşa katılmıştı. (Baykara, 1985) Sykes Picot Antlaşması, İtalya tarafından öğrenilmesinden sonra İtalya'da İtilaf Devletlerinden aralarında yapılan gizli antlaşmaları, açıklanmasını istedi. Bunun üzerine Londra'da ki Rus Elçisi Benkendorf'un, Hariciye Nazırı Sazanof'a 16 Mayıs 1916'da bir telgraf çekerek, İngiltere Hariciye Nazırı Sir E. Grey, İtalya'nın büyük elçisi İmperial'i nazikçe İtalya Hükümeti'nin müttefikler arasında olup bitenlerin hepsini öğrenmek istiyorsa, o halde Almanya aleyhine vakit kaybetmeden savaşa katılmasını istiyordu. (Keskin vd. 1995) Müttefiklerde kesin bir antlaşmanın bahis konusu olmadığını, sadece Osmanlı Devleti'nin paylaşılması hakkında bir fikir teatisi yapıldığı cevabını vermişlerdi. İkinci olarak İtalya, İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu faaliyetlerini de kıskanıyor ve müttefikler tarafından girilen her teşebbüste kendisinin de alınmasını istiyordu. Neticede Rusya'da Şubat İhtilalının çıkması ile Çarlığın yıkılması İtalya'yı korkuttu. Çünkü Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında, Rusya başlıca rolü oynayacaktı. Bu sebeple isteklerinin hepsini kapsayan yeni bir antlaşmanın yapılması için İngiltere ve Fransa üzerine baskıda bulundu. (Armaoğlu, 2010) Öncelikle İtalya, 19 ve 20 Mart 1917'de Rusya, İngiltere ve Fransa'ya bir nota vererek, kendisinin de bu antlaşmanın içerisine sokulmasını talep etti. 26 Nisan 1915 tarihinde Londra Antlaşması ile Anadolu'da elde ettiği hakların yeniden ele alınmasını istedi. İtalya vermiş olduğu nota da: Antalya ile birlikte Aydın, İzmir ve Bursa illerinin güneyinin de kendisine bırakılmasını, Rusya'ya verilen Boğazlar bölgesinde İngiltere ve Fransa'ya tanınacak

bütün hakların kendisine de verilmesini, Araplarla yapılacak ve Kızıldeniz ile ilgili olarak bütün görüşme ve anlaşmalara davet edilmesini bildirmişti. (Özkaya,1981)

19 Nisan 1917 tarihinde Saint Jean de Meaurienne'de bir antlaşma yapıldı. İtalya 1916 yılında İngiltere ve Fransa ve Rusya arasında yapılmış olan anlaşmaları kabul ediyordu. Buna karşılık Mersin hariç Antalya, Konya, Aydın ve İzmir bölgeleri İtalya'ya veriliyordu. İngiltere ve Fransa, İzmir'de birer serbest liman kurabileceklerdi. Buna karşılık İtalya'da Mersin, İskenderun, Hayfa ve Akka' da serbest liman sahip olacaktı. (Armaoğlu, 2010)

1.2.6.4. Londra Antlaşması

İtalya 1915 yılında yapılan bu gizli antlaşmayı öğrenince kendisine daha az pay düşüğünü öne sürdü. İtilaf Devletleri İtalya'yı yanlarında savaşa sokmak istedi. Bunun için İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında 26 Nisan 1915 tarihinde Londra'da bir antlaşma yapıldı. Bu antlaşmaya göre, İtalya'ya pay verilmişti. Buna göre;

1. İtalya 18 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı İtalya arasında imzalanan Uşi Antlaşması ile geçici olmak kaydıyla ele geçirdiği Oniki ada üzerinde egemen olacak
2. Asya toprakları paylaşılırken, İtalya' da Antalya'dan pay alacak, ancak son sınır İngiliz ve Fransız çıkarlarına göre saptanacaktır.
3. Savaşta Fransa, İngiltere ve Rusya, Asya Türkiye'sinin herhangi bir yerini işgal ederse Antalya, İtalya'ya bırakılacaktı.
4. Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'taki hakları İtalya'ya verilecekti. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın saptadığı şekilde Arabistan ve Müslümanların kutsal yerlerinin bağımsız Müslüman yöneticilere bırakılmasını İtalya'da kabul etmiştir. (Özkaya,1981)

1.2.6.5. Balfour Deklarasyonu

Araplar için bir başka hayal kırıklığı Filistin'in Suriye'den ayrılarak, İngiltere mandası altına konması ve İngiltere'nin, Filistin'de bir Yahudi anavatanı kurulması için almış olduğu karar olmuştur. Siyonist hareketi, 1880 yıllarında Rusya'da çıkan Yahudi aleyhtarlığı karşısında, Rusya Yahudilerin göç etmek zorunda kalması ile başlamış ve Budapeşte'de ki Yahudi gazeteci Dr. Theodore Herzl'in 1897'de Dünya Siyonist Teşkilatı'nı kurmuş ve 1886 yılında yayınladığı Yahudi Devleti, adlı

eseriyle de hızlanmıştır. Avrupa ve Amerika'da ki zengin ve nüfuzlu Yahudiler, büyük devletler nezdinde girişimlerde bulunarak Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak için çalışmışlardır. Başkan Wilson'a da etki yapmışlardır. Amerika ve İngiltere'yi yanına alan Yahudiler, sonunda Balfour Deklarasyonu'nu imzalamışlardır. Bu belge, Yahudilerin anavatanı davasında bir dönüm noktası olmuştur. (Armaoğlu, 2010)

İKİNCİ BÖLÜM

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI (30 Ekim 1918)

2.1. Niçin İmzalandı?

1918 Eylül ayı geldiğinde Almanya'nın artık savaşacak hali kalmamıştır. O tarihlerde Alman Genel Kurmay Başkanı olan ünlü Ludendorf kendi hükümetine başvurarak savaş gücü kalmadığını bildirmiş ve ateşkes antlaşması imzalanması istemiş ve bu talep kabul edilmiştir. Almanya'yı, Avusturya takip etti. (Sorgun, 1998)

Dört yıl süre ile dokuz cephede çarpışan Osmanlı orduları, Kafkas cephesinde taarruzlarına başarı ile devam etmekteydi. Ancak Irak ve Suriye Cephelerinde yorulmuştu. (Görgülü, 1999)

19 Eylül 1918'de Filistin de başlayan İngiliz taarruzu kısa zamanda Suriye'yi kaplamıştı. Ekim sonunda Halep bile İngilizlere terk edilmişti. Irak'ta Bağdat çoktan düşmüş, şimdi sıra Musul'a gelmişti. Ama Hükümet orduların Kafkasya'da ki başarıları ile bir de müttefiklerinin henüz pes etmemiş olmalarıyla çok kısa bir sürede olsa avunabilirdi. Ne var ki Eylül'ün ortalarında başlayan İtilaf taarruzu Bulgar cephesini çökertip 26 Eylül'de Bulgaristan'ı mütareke imzalamak zorunda bıraktı. (Akşin, 1998) Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru Müttefiklerin yenilmesi ve anlaşmalar imzalanması sonucu Osmanlı Devleti yalnız kaldı ve pek başarılı olamadı. (Çelik, 2007, s.571) Osmanlı Devleti'ni savaşa sokan İttihat ve Terakki Hükümeti idi. Sadrazam olan Talat Paşa, 7 Ekim 1918'de istifa etti. Çünkü Filistin Cephesi'nde, İngiliz saldırısından gelişmiş mütareke kaçınılmaz bir hale gelmişti. (Baykara, 1985) 1918 Ekim ayında İttihat ve Terakki Partisi'ne mensup kabine üyeleri

istifa etti. Ahmet İzzet Paşa Sadrazam olarak atandı. Mondros Mütarekesini bu hükümet imzalamıştır. (Orhonlu, 1992, s.507) Şöyle ki, Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi üzerine, İngiliz ve Fransızlara Trakya'da yedi tümenlik bir kuvvet kurup, İstanbul ve Boğazlar üzerine harekete hazırlanmaları üzerine, İzzet Paşa hemen mütareke aradı. (Armaoğlu, 2010) Vahdettin tahta çıkar çıkmaz *“hangi şartla olursa olsun”* barış yapmak için çok defalar uğraşmış ve İngilizlerin mütareke şartlarını öğrendiği zaman İzzet Paşa'ya şunları söylediği rivayet edilir; *“Öyle tahmin ederim ki İngilizlerin doğuda asırlarca devam eden dostluğu ve lütfkâr siyaseti değişmeyecektir. Biz onların müsamahalarını daha sonra elde ederiz.”* (Özkaya, 1981, s.2) Vükela Heyeti, mütareke konusunda ittifak etti. Ahmet İzzet Paşa'nın kurduğu Hükümet beyannamesi sadrazam tarafından Mebusan Meclisi'nde okundu. Beynamede; *“İçinde yaşadığımız tarihi şartlarda bizden gelecek için tafsilatlı programlar istemeyeceğinize eminiz. Bugün bizim elimizde bir düstur vardır. Dış ve iç sulhun sağlanması. Sekiz yıldan beri dış ve iç kargaşalıklardan sarsıntıya uğrayan vatan binasının artık sükûna ve bilhassa dört yıldan beri sürüp giden şu muazzam badirede hiçbir kavmin kolay kolay tahammül edemeyeceği elim mahrumiyetlere katlanan fedakâr milletin artık dinlenmeğe ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı gidermek, şimdilik bizim yegâne vazifemizdir. Allah'ın lütfü ile bu vazifenin yapılması için bütün gayretimizi sarf edeceğiz.* (Orbay, yy) Mustafa Kemal Paşa gibi bazı komutanlara göre bu hususta acele etmenin gereği yoksa da İstanbul'da olanlar, bir an önce mütarekeyi kaçınılmaz görüyordu. (Baykara, 1985) İlk sorun mütarekeyi imzalayacak heyetin teşkilidir. Padişah heyet başkanlığına Damat Ferit Paşa'yı önerir. Ancak Sadrazam Ahmet İzzet Paşa *“Bu adam delidir. Bu kadar önemli bir vazife kendisine nasıl verilebilir?”* diye direnmiş ancak Padişah *“Biz Onu idare ederiz”* şeklinde fikrinde ısrar etmiştir. Padişah Damat Ferit Paşa ile görüşmesini bildirir. Sadrazam İzzet Paşa, Damat Ferit Paşa ile Ayan Dairesi'nde görüşmüşlerdir. Bu görüşmede Damat Ferit Paşa'nın konuşması, Sadrazamı hayretler içinde bırakmıştır. (Eroğlu, 1990) Rauf (Orbay) Bey'i 1918 Ekim ayı sonlarında davet eden İzzet Paşa, Tevfik Paşa hükümet kuramayınca, padişahın kendisine bu görevi verdiğini ve teklifi ne kabul ne de ret ettiğini, durumu tetkik etmek için müsaade istediğini firkalı ya da firkasız olmalarına önem vermeyecek kimselerle hükümeti kuracağını söylüyordu. Ayrıca iç politikanın esasının, iç çekişmelere yer vermeyerek, millet arasında birliği sağlamak ve ABD. Başkanı Wilson'un yayınladığı

beyannamenin, Osmanlı Devleti'ne değinen kısmındaki prensipler dâhilinde barış yapmaya çalışmak olacağını belirtti. (Orbay, yy)

Savaşın ateş dolu günlerinde Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa, Kut'el Amare'deki parlak zafer neticesinde bir İngiliz ordusunu bütün mevcudu ile esir almış, o ordunun kumandanı General Towsend'ı esir olarak İstanbul'a göndermiştir. (Sorgun, 1998, s.17) General Towsend sonra kaçmayacağına dair namus sözü verip, İstanbul Büyükada'da serbestçe oturmakta idi. Kendisi Osmanlı Devleti barış yapmak isterse kendisinin memnuniyet ile İngiltere Hükümeti ile Osmanlı Devleti arasında ki teması sağlayacağını belirtiyordu. Enver Paşa ile görüşmüşse de, Ahmet İzzet Paşa ise önce General Towsend ile görüşmeyi uygun bulmamıştı. Ancak Rauf Bey'in ısrarı ile görüşmeyi kabul ederek, General Towsend'i Bab-ı Ali'ye davet etti. Bu arada General Towsend'i kendiliğinden geliyormuş gibi gösterildi. 16 Ekim'de General Towsend, toplanan Vükela Heyeti'nden, Sadrazamın isteği üzerine, General Towsend İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında anlaşma için zemin sağlayacaktı. Barış için General Towsend aracılığı ile teklif edilecek şartlar şunlardı;

1. İtilaf Devletleri tarafından işgal olunan topraklarda oturan ahalinin idari muhtariyetlerini Osmanlı Devleti kabul edecekti.
2. Osmanlı'nın siyasi, mali ve iktisadi istiklali mahfuz kalacaktır.
3. Şimdiki buhranın önlenmesi için gerektiğinde Osmanlı Devleti'ne mali yardım yapılacaktır.
4. Yukarıda esaslar içinde barış yapılması için İngiltere Hükümetinin dürüstlüğünün ve azami müzaheretinin temini,

General Towsend gidişinin son derece gizli tutulmasını istiyordu. Çünkü duyulduğu takdirde, ortalığın karıştırmak için zaten fırsat bekleyen azınlıkların, taşkınlıklar yapmasından ve Osmanlı Devleti'nde vazifeli olan bir kısım Almanlarında, tek başına barış yapıyorsunuz diye muhalefet etmesinden çekiniliyordu. Rauf Bey, General Towsend ile Büyükada'ya giderek, köşkünde görüştü. Hükümetin barış için şartlarını kendisine ilettili. General Towsend, İngiltere'nin bu şartlar altında çarpışmaya ara vereceğine şüphesi olmadığını belirtti. Yaveri Yüzbaşı Morgan ile Tefvik Bey'inde bu anlaşmayı sağlamak için beraberinde götürmek isteğini söyledi. Rauf Bey, bu arzuyu kabul etti. Rauf Bey, General Towsend'e ertesi akşam İzmir Valisi Rahmi Bey'in kendisini alarak İzmir'e

götüreceğini ve oradan Midilli'ye gitmesini sağlayacağını belirtti. 18 Ekim 1918'de Rahmi Bey Büyükkada'dan General Townsend ile yaverini ve Yüzbaşı Tevfik Bey'i alarak Bandırma'ya gitti. Ertesi gün gazete sayfalarında bu haber, Rahmi Beyin ağzından veriliyordu. Gizliliğe riayet edilmemiş olması sadrazamı kızdırdı. Ancak bu haberin, Rahmi Bey tarafından değil, aslen Musevi olan ve ortalığı karıştırmak için Karasu tarafından verilmiş olduğu anlaşıldı. İstanbul'daki azınlıkların yatışmış olan taşkınlıkları, yeniden başladı. 24 Temmuz 1918'de General Townsend ile giden Yüzbaşı Tevfik Bey'den şifreli bir telgraf alan Rauf Bey, İtilaf Devletleri'nin Alman, Avusturya ve Macaristan Hükümetleri ile barış yapabileceklerini, ancak istenildiği takdirde mütareke yapmak için müzakerelere hazır olduklarını bunun içinde Akdeniz Filosu Başkumandanı Amiral Calthorpe delege tayin ettiklerini yazıyordu. Yine Amiral'in bu konudaki tebliğleri Rahmi Bey'e verdiğini, onun da sadrazama arz ettiği belirtiliyordu. General Townsend, Osmanlı Devleti mütarekeye karar verirse, murahhas heyeti arasında Rauf Bey'inde bulunmasını istiyordu. (Orbay, yy.) Sadrazam, padişahın murahhas heyeti konusundaki iradesini vükelaya tebliğ edince murahhas olarak kimin gönderilmesi konusu gündeme geldi. İlk önce Adliye Nazırı Hayri Efendi (Ürgüplü) , "*Rauf Beyi "teklif ederim."*" dedi. Sadrazam da ona katılarak tasvip etti. Rauf Bey ise orduların durumunu daha yakından bilen birinin gitmesini daha doğru bulmasına karşın, sadrazam İzzet Paşa, Rauf Bey'i ikna ederek Hariciye Nazırı, diplomat olarak müsteşarı Reşat Hikmet Beyi, askeri murahhas olarak ta Kurmay Yarbay Sadullah Beyi, Rauf Beyin yanına vermeyi uygun gördü. Vükela Heyeti' de bunların memuriyetini tasvip ederek, Hariciye Nezareti tarafından görev vesikaları da imza edildi. Sadrazam İzzet Paşa, Padişah ile saraya da görüştü. Padişah da mütareke için murahhas heyetini onaylayarak, Trablus'tan bir türlü kurtulup çıkamayan Şehzade Osman Fuat Efendi dönmesi için hususi bir teşebbüste bulunmasını ilave etti. Gece yarısı Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Heyet Kâtipliğine tayin edilen Başkâtip Fuat Beyin oğlu Ali Beyler ve Rauf Bey, Peykişevket kruvazörüne binerek İstanbul'dan Bandırmaya, oradan da trenle İzmir'e hareket ettiler. İzmir'e vardıklarında Vali Rahmi Beyin görevine son verildiğini öğrenen heyet, Vali Vekili Nurettin Bey ile Ordu Kumandanı Cevat Paşa tarafından karşıladı. İzmir'den 26 Ekim sabahı, Zafer Römorkörü ile ayrılan heyet torpil hatlarını geçerek, Foça açıklarında kendilerini bekleyen İngilizlerin küçük bir karakol gemisine bindiler. Zafer römorkörü heyeti beklemek üzere Foça'ya

gönderildi. (Keskin vd. 1995) Mütarekeyi imzalamak için yola çıkan heyet arkasına yıkılmış ve dökülmüş bir imparatorluğun enkazını alarak gidiyorlardı. (Özsoy, 2002)

Akşama doğru ise Sığır açıklarındaki İngilizlerin Liverpool kruvazörüne geçen heyeti, geminin başlıca zabıtları karşılıklı olarak bin müfreze silahendaz tarafından selamlandı. İtilaf Devletleri, Midilli adasının Mondros limanını “Deniz üssü” yapmışlardı. 26 Ekim gecesini saat 10.00 sularında bu limana varan heyet, İtilaf devletleri adına müzakereye delege tayin edilen İngiliz Akdeniz Filosu Başkumandanı Amiral Calthorpe ile kumandan gemisi olan Agemennon zırhlısında buluştu (Orbay, yy, ss.80-91) Görüşmeler 27 Ekim 1918 günü saat 09.30’da Limni adasının, Mondros Limanındaki İngiliz Agemennon zırhlısında başladı. (Keskin vd. 1995) Söze başlayan Rauf Bey; *“Osmanlı Devleti’nin savaşa girmesinin asıl nedeninin Rusya olduğunu, Rusya’nın yüzyıllardır Osmanlı Devleti’ni yok etmek için güttüğü politika olduğunu, İtilaf Devletlerinin de Rusya ile birleşince Türklerin milli varlığını tehlikeye düştüğü inancı doğduğunu, bu sebeple Türk milleti varlığını korumak için dört yıldır muazzam fedakârlıklarla savaştığını, Çarlık idaresinin Bolşevik İhtilali ile yıkıldığını, bu ihtilal göz önünde bulundurularak, Türkiye’nin coğrafi stratejik durumu düşünülür ise Osmanlı Devleti’nin barış içinde gelişip ilerlemesinin, başta İngilizler olmak üzere, İtilaf Devletlerinin lehine olacağını dile getirdi.* (Orbay, yy.)

İngilizler, Ege’de bulunan komutanları Amiral Calthorpe’a Londra’dan verdikleri talimatta Osmanlı Devleti ile yapılacak mütareke görüşmelerini Fransız meslektaşları Amiral Amet’i devre dışı bırakarak tek başına yapması için emir verildi. Çünkü Bulgarlar ile yapılan mütareke sırasında Fransızlar İngilizleri devre dışı bırakmaya çalışmışlardı. İngiltere mütarekenin imza sahasında Fransa’yı devre dışı bırakmayı başararak mütarekeye tüm müttefikler adına tek bir kişi, Amiral Calthorpe imza attı. (Özsoy, 2002) İngilizlere göre Ortadoğu’daki savaşları İngilizler yapmışlardır. Osmanlılar ateşkes için kendilerine başvurmuşlardır. Antlaşmanın bu koşullar altında iki devlet arasında yapılmasında yanlış yoktu ve mütareke işi ABD’den kaçırılmak isteniyordu. İngilizler böylece İstanbul, Boğazlar ve Musul petrol bölgesini, ABD müdahalesi olmadan ele geçirmeyi planlamışlardı. (Kayra, 2004, s.35) Dolayısıyla mütareke görüşmeleri tamamen bir Türk İngiliz meselesi haline aldı. Gerçi Calthorpe’nin ileri sürdüğü şartların büyük bir çoğunluğu 7 Ekim’de müttefikler arasında yapılan bir kongrede önceden onaylanmıştı. Ancak belgenin

Osmanlı Devleti'ne imzalatılan son halinde, kayda değer farklılıklar bulunuyordu. İşte bu farklılıklar İngiliz- Fransız görüş ayrılıklarının da temelini oluşturuyordu. Amiral Arthur Calthorpe'nın görevi ise bu şartları Türk delegelerine tasdik ve imza ettirmektir. Delegeler ise bu durumu hemen İstanbul'a bildirdiler. 29 Ekim'de, 11 maddeden oluşan yeni bir talimat, İstanbul'dan kendilerine ulaştı. Talimatta İstanbul'un, 7. maddenin dışında tutulmasını, herhangi bir noktaya işgal yapılacaksa, İngiliz ve Fransızlarla birlikte Türk birliklerinin de bulunması, Yunan gemilerinin Türk limanlarından yararlandırılmaması ve Toros tünellerinin işgal edilmemesi gibi hususlar varsa da hemen hiçbirisi kabul edilmedi. (Özsoy, 2002) Calthorpe, Rauf Bey'in heyetini genişçe bir masanın etrafında topladı. Üzerinde İngiliz Kraliyet armasının bulunduğu bir dosyayı Rauf Beyin başında bulunduğu heyete uzattı. Rauf Bey dosyayı açıp baktığında fakat diye söze başlamıştı. Ancak Calthorpe; "*İtilaf Devletleri adına Hükümetinden aldığım talimat budur. Şimdi bunun mücadelesini yapacak durumda değilim.*" diyerek Rauf Bey'in söylemek istediklerini daha başında kesmiştir. (Sorgun, 1998)

Beş oturum halinde toplantılar yapıldı. 27 Ekim 1918 sabahından itibaren Osmanlılara verilmemiş mütareke projesi metni, okunmaya başladı. Ortaya konulan ağır şartlar üzerine heyet, mütareke metni üzerinde bir değişiklik yapamayacağını anlamıştı. Osmanlı delegeleri İstanbul'dan yeni direktifler beklerken, Amiral Calthorpe'nin 30 Ekim günü mütarekenin akşama kadar ya imzalanması ya da reddedilmesi tehdidi ile karşılaştı. Sadrazam İzzet Paşa, 30 Ekim günü Meclis'te, gizli toplantı yapılmıştı. Ancak mütareke heyeti, meclisten gönderilecek cevabı beklemeden mütarekeyi hemen imzalamak zorunda kalmıştır. (Özsoy, 2002) Mütarekeyi Osmanlı Devleti adına Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf, Dış işleri Müsteşarı Reşat Hikmet ve askeri Müşavir Sadullah Bey imzaladılar. (Özkaya,1981) İki örnek olarak imzalanmıştır. (Ezherli, 1986) Mütareke sırasında Türk tarafının kâtabi olarak Ali Türkgeldi görev yapmıştır. (Özsoy, 2002) Wilson İlkeleri mütarekenin imzalanmasında esas olmuştur. (Özkaya,1981) Heyet Midilli'den İzmir'e giderken daha yolda iken Sadrazam İzzet Paşa, teşekkür yazısı ulaşıyordu. (Özsoy, 2002)

2.2. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Maddeleri

- a. Evvela Karadeniz'i geçmek için, Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın açılması ve geçişin emniyet altına alınması maksadı ile Boğazlardaki istihkâmların İtilaflar tarafından işgali
- b. Osmanlı sularındaki bütün torpil tarlaları ile torpido kovan mevzileri vesaire yerler bunları taramak, kaldırmak için gerektiğinde gösterilmesi ve gerektiğinde yardım edilmesi
- c. İtilaf hükümetlerine mensup harp esirleri ile Ermeni esir ve tutuklularının İstanbul'da toplanarak, kayırsız şartsız İtilaf hükümetlerine teslimi
- d. Karadeniz'deki torpil yerleri hakkında bilgi verilmesi, bundan sonra ki maddeler sıralandı.
- e. Hudutların muhafazası ve asayişin korunması için lüzum görülecek askeri kuvvetler dışında hemen terhis olunması (miktarı daha sonra İtilaf Devletlerince belirlenecektir)
- f. Osmanlı kara sularında veya Osmanlı kuvvetleri tarafından işgal edilen sularda bulunan bütün savaş gemileri teslim edilecek ve gösterilecek limanlardaki enterne edilmesi.
- g. Mühim sevkülceyş noktalarının İtilaf kuvvetlerince işgal olunması.
- h. Bütün liman ve demir yerlerinden, İtilaf mensup gemilerin yararlanması
- i. İtilaf deniz kuvvetleri için İstanbul'un üs olarak kullanılması ve Osmanlı limanlarında bulunan bütün tersanelerin, tamir işlerini kolaylaştırmak için tahsisi
- j. Toros tünellerinin işgali
- k. İran'ın kuzeybatısında ve Kafkasya'da ki Osmanlı kuvvetlerinin savaştan önceki sınır içinde kullanılması
- l. Telsiz telgraflarla, kabloların İtilaf memurları tarafından kullanılması
- m. Askeri ve ticari deniz araçları ile malzemesinin yok edilmesinin men'i
- n. Kömür, akaryakıt ve deniz levazımının Türkiye kaynaklarından satın alınması için kolaylıklar gösterilmesi
- o. Bütün demir yollarının murakabe için İtilaf zabitlerinin idaresine verilmesi Mavray-ı Kafkas'ta bulunan demiryolları da dâhildir. Ve bunlar da serbest ve tam olarak İtilaf memurlarının emrine verilecektir. Bu maddeye Batum ve Bakü'nün İtilaf Devletleri tarafından işgali dâhildir.
- p. Hicaz'da, Irak'ta Yemen'de Suriye'de, Kilikya'da bulunan kuvvetlerin en yakın İtilaf kumandanına ya da batı mümessiline teslimi.

- q. Trablus ve Bingazi 'de bulunan Osmanlı zabitlerinin en yakın İtalyan garnizonuna teslimi.
- r. Trablus ve Bingazi'de işgal edilen bütün limanların (Mısırata'da dâhil olduğu halde) en yakın İtilaf Devletlerine teslimi.
- s. Alman, Avusturya-Macaristan deniz, kara, sivil memur ve tab'alarının en yakın İngiliz ve müttefikleri kumandanına teslimi.
- t. Osmanlı kuvvetlerinin vaz'ılceyşiler silah, cephane nakliyesi hakkında verilecek emirlere itaat etmesi.
- u. Erzak ve levazımın, İtilaf zabitleri tarafından murakabe edilmesi
- v. Osmanlı esirlerinin İtilaf kuvvetleri nezdinde muhafaza olunması
- w. Osmanlı hükümetinin merkezi hükümetlerle bütün ilişkilerinin kesilmesi
- x. Ermeni vilayetinde karışıklık çıktığında, bu vilayetlerin İtilaf Devletleri tarafından işgali
- y. 7. 10. ve 15. maddelere ek olarak Zeytun, Sis, Haçin ve Ayıntap'ın işgal olunması. (Orbay, yy.)

2.3. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Önemi

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan ismini alan bu dönem, antlaşmanın imzalandığı tarihten (30 Ekim 1918), Osmanlı saltanatının kaldırılmasına değin (1 Kasım 1922) dört bunalım yılını kapsamıştır. (Tunaya, 2003) Mütareke, Almanya'nın imzaladığı mütareke dışında Bulgaristan, Avusturya, Macaristan ve Osmanlı Devleti'nin imzaladıkları mütarekeler benzerlik gösteriyordu. Asker sevk noktalarının işgali orduların terhisi, silah ve cephanenin teslimi, mütekabiliyet şartı olmaksızın İtilaf esirlerinin serbest bırakılması, haberleşme ve ulaşım, İtilaf Devletlerinin denetimi altında olacağı, İttifak Devletleri aralarındaki ilişkiye son verilmesi gibi ortak sayılacak maddeler yer almıştı. (Akbulut, 2005, s.132) Aslında Mütareke, Osmanlılar için diğer müttefik devletlerin yaptıkları anlaşmalara bakarak hafif gibi görünüyorsa da uygulamada, Türk milletinin felaketinin başlangıcı olmuştur. (Keskin vd. 1995) Mondros Ateşkes Antlaşması Osmanlı Devleti'nin varlığına kastetmiştir. (Eroğlu, 1990) Mütareke, normalde silah bırakışması olarak imzalanmış olmasına rağmen antlaşmanın içeriği silah bırakışmasından ziyade bu devleti ve bu devletin topraklarını tarumar etmek için ne gerekiyorsa onunla doldurulmuştur. (Balkaya, 20008, s.24)

Mütareke şartlarının esnek ve çarpık olması birçok güçlüklerin çıkmasına yol açacak, bu şartlardan yararlanan İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ni parçalamak amacı ile önceden hazırladıkları gizli planları açıkça uygulamaya koyacaklardır. (Keskin vd. 1995) Mütareke aslında en azından yüzyıldır oluşturula gelen bir politikanın sonucu ve uygulanmasıydı. Asırlık parçalanma programının görünürdeki gerekçesi, Wilson'un 14 ilkesine dayandırılmıştır. (Tunaya, 2003)

Mütareke şartları Osmanlı parlamentosu tarafından büyük bir üzüntü ve endişe ile karşılanmış ancak Sadrazamın iyimser açıklaması, imzalanması yönünde hükümete yetki verilmesini sağlamıştır. Kamuoyunun, Hükümete karşı kırgınlığa ve paniğe sevk etmemek için mütareke hakkında olumlu değerlendirmeler yapılmıştır. (Akbulut, 2005) Mütarekeyi imzalayan Hüseyin Rauf Bey, İstanbul'un basınına mütarekeden memnuniyetini bildirmiştir. (Balkaya, 20008)

Rauf Bey'in olumlu demeçlerinin ardından İstanbul basını, Mütareke'nin koşullarının hafif olduğuna ve İstanbul'un işgalinin söz konusu olmadığına dair yayımlar yapmağa başladı. Bu yayınlardan İngiliz hükümeti rahatsız olarak hemen harekete geçtiler. İngiliz diplomat Hogart 10 Kasım 1919'da herkesin yüreğini ağzına getiren bir açıklama yaptı. Bursa'nın Osmanlı Devleti'nin merkezi olduğu, Anadolu'yu içine alacak bir şekilde olmasını söylüyordu. (Özsoy, 2002)

Osmanlı ülkesini parçalama ve bölüşme çabalarını somutlaştıran mütareke, tüm ülkeyi işgal altına almamıştı. Fakat bu antlaşmanın 7. maddesi ile işgal edilmeyen yerleri de işgal olanağı saklı tutmuştur. (Tunaya, 2003) Mütareke korkunç bir paçavra olup, İtilaf Devletleri bunu bile çığnemekte sanki birbirleri ile yarışa çıkmışlardı. Mütareke'nin 25. maddesine göre, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında ki çarpışma, 31 Ekim 1918 öğle üzeri duracaktı. (Dinamo, 2010a) Mütareke, Osmanlı ordularının elindeki savunma araçlarını teslim ediyor. Ve 7. maddeye göre, düşmana istediği limanı, şehri, hatta bölgeyi ele geçirme fırsatı veriyordu. Bunun da açıklanmamış sebebi bir karşı koymayı imkânsız hale getiriyordu. (Kutay, 1999) Silahlı savaşın sona ermesini emreden olağan maddeler yanında karşılıklı adalet anlayışına uygun olmayan maddelerde vardı. Örneğin esirler karşılıklı değil, tek taraflı olarak salınıvermesi gibi. (Baykara, 1985)Ahmet İzzet Paşa, Mütareke'yi, 31 Ekim 1918'de ordulara telgraflarla bildirildi. Antlaşma yürürlüğe girdikten sonra, Türk ordusu bazı yerlerde silahları bıraktı. Toplanan silahlar yığınlar halinde depolara konuldu. İngiliz

ve Fransız subayları, ikili, üçlü heyetler halinde Anadolu'yu dolaşarak bunları denetlediler. İtilaf Orduları Başkumandanı General Milne, mütarekenin 2. maddesi gereğince limandaki torpillerin taranmasını emretmişti. Bunun bir oyalama taktiği olduğunu anlayan Ali Fuat Paşa, hemen karşı tedbirler almıştı. Onların asıl amaçları İskenderun Limanı'nı işgal etmektir. Ali Fuat Paşa, bu torpidoları limandan uzaklaştırmakta gecikmedi. Musul'un işgali, İskenderun olayı, İtilaf Devletlerinin bütün kötü niyetlerini açığa vurmuştu. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa ile dertleşirken artık kesinleşmeye başlayan görüşünü sloganlar atarak, ortaya atabiliyordu, *"Fuat artık millet kendi haklarını kendi arayacaktır. Biz yalnız ona yol göstermeli ve elinden tutarak ona yardım etmeliyiz. Tamamiyle kendi başına bırakmayacağız onu.* (Dinamo, 2010a)

Ordulara şafakta verilen emir *"teslimiyettir."* Mütareke maddeleri öyle demektir. Emirlerle beraber cephelerde derin bir hayal kırıklığı sinmiş ancak beraberinde öfke bulutlarını da taşımıştır. (Sorgun, 1998) Mütareke'de silah bırakacak olan birliklerde kesin olarak açıklanmamıştı. Askerlerin terhis eden birlikler kadro olarak kalmışlardı. Bazı birliklerin ise terhis işi yapılmamıştı. Doğu'da Kazım Karabekir Paşa'nın 15. Kolordu. ve Ali Fuat Paşa'nın 20. Kolordu gibi. (Kayra, 2004) Müttefikler, özellikle İngilizler, Trakya'dan Kafkasya'ya kadar her yerde Türk ordusunun silahsız olup olmadığını kontrol için subaylar yerleştirilmişti. (Özkaya, 1981) Mütareke'nin 6. maddesine dayanarak küçük gemiler haricindeki tüm savaş gemileri, Haliç'te gözaltına alınmıştı. 17 Ocak 1919'da İtilaf Devletleri, Osmanlı Zabitan teşkilatını, kontrolleri altına alarak ve kıyı ve limanları denetimlerini ele geçirmişlerdir. (Polat, 2007, s.479) Artık cepheler susacaktı. Bir neslin dramının sonu aynı neslin son temsilcilerin ve genç savaş subaylarının yeni ve destansı hayatlarının başlangıcı olacaktır. (Sorgun, 1998)

Müttefiklerin özellikle 7 ve 16. maddeleri kendilerine göre yorumlamaları, Osmanlı topraklarının işgal edilmesi için yeterliydi. Mütarekede bazı maddeler belirsizdi. Kilikya adı resmi herhangi bir yazışmada geçmeyen tarihi bir belge olmasına rağmen mütareke şartlarına sokulmuştu. Diğer yandan Suriye ve Irak sınırlarının açıkça çizilmiş olmaması anlaşmada geçen *"kontrol"* kelimesinin mana ve içeriğinin belirtilmemesi, daha birçok güçlüklerin çıkmasına yol açmış; bu belirsiz şartlardan yararlanan İtilaf Devletleri işgalleri altındaki bölgeleri genişletmek amacı ile adeta yarışır olmuştu. (Keskin vd. 1995) Mütareke'nin uygulanmasında bazı

antlaşmazlıklar çıkması bekleniyordu. Daha ertesi gün “ *Irak*” terimi sebebiyle çıkmıştı. Bu türden meselelerde bir kısım ordu komutanları (Mustafa Kemal Paşa, Ali İhsan Paşa) direnmek isterken, İstanbul’dakiler Mütareke’nin bozulmaması için çabalıyordu. (Baykara, 1985)

2.4. Mondros Ateşkes Antlaşması’nın Uygulanması ve Haksız işgaller

Mütareke aralıksız olarak yapılan Balkan ve Birinci Dünya Savaşı’ nın bütün yokluklarını, acılarını çeken Türk Milleti için, bir huzur ve sükûn ümidi olarak ortaya çıktı. (Görgülü, 1999)

Ancak ne var ki, Mütareke imza edilir edilmez İtilaf Devletlerinin ilk işi, 25 maddelik metnin hemen uygulanmasına geçilmesi olmuştur. Uygulama aşamalı olarak gerçekleştirilmiş ve Türk insanının dört yıllık çilesinin bitmesinin oluşturduğu ümitler yavaş yavaş yıkılmıştır. Başta İstanbul olmak üzere, vatanın her yerindeki gayrimüslimler sevinç, heyecan ve coşku ile işgalleri karşılamışlar, önceden kurdukları silahlı örgütlerde faaliyete geçerek vatanın asayiş ve huzurunu bozmuştur. (Balkaya, 2008)

Ortadoğu’ya tamamen hâkim olabilmek hayalinden hareket ederek Türk hâkimiyetini sona erdirmek, Türk milletini tarih sahnesinden silmek niyetiyle savaş devam ederken kendi aralarında yaptıkları gizli antlaşmaları hiç zaman geçirmeden faaliyete başlamışlardır. Bunu da Mütareke’nin esnek maddelerine dayanarak, hatta mütareke hükümlerini hiçe sayarak, 8 Kasım 1918’de Musul’u işgal ederek ilk olarak göstermişlerdir. (Görgülü, 1999)

İngiliz Komutanı 7 Kasım gecesi ultimatom gibi bir yazıyı Türk komutanına gönderdi. 8 Kasım’da Musul Hükümet Konağındaki Türk bayrağını indirerek, yerine İngiliz bayrağı astı. Cereblus, 30 Ocak 1919’da İngilizlere bırakıldı. 11 Kasım 1918’de Fransızlar İskenderun’daki Türk memur ve polislerine jandarmalarına şehri terk etmelerini bildirdi. Türk memur-polis ve jandarması şehri terk etmek zorunda kaldılar. 11 Aralık 1918’de Fransız subayların emrinde çoğu kaçak Ermenilerden ibaret 400 kişilik bir müfreze Dört Yol kasabasına girdi. 17 Aralık 1918’de bir Fransız birliği Min’e çıktı. 21 Aralık’ta Fransız ve Ermeni askerleri, Adana’ya girdi. 27

Aralık'ta Fransızlar, Pozantı'yı işgal ettiler. 24 Aralık 1918'de İngiliz askerleri Batum'a çıktı. Ve şehrin idaresi askeri vali ile çeşitli milletlerden teşekkül eden bir cemiyette yöneltilmeye başlandı. Fransızlar, 9 Kasım 1918'den itibaren Uzunköprü ve sirkeci demiryolunun işletmesini ele geçirmiş hatta 16 Kasım'da Bakırköy'e yerleşmişlerdi. (Özkaya, 1981, s.6) İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin kıyılarını da kontrol altına aldılar. Doğu Karadeniz limanlarının kontrolü İngilizlerin, Batı Karadeniz limanlarının kontrolü Fransızların, Ege ve Akdeniz limanlarının kontrolü İtalyanların sorumluluğuna bırakıldı. Nisan ve Mayıs 1919'da Ege ve Akdeniz kıyılarında da işgaller başladılar. (Eroğlu, 1990) İtalyanların, Antalya, Marmaris ve Kuşadası'nı işgal etmeleri, Konya'yı bir tabur asker ve İzmir Limanı'na bir savaş gemisi göndermiş ve İstanbul Hükümeti hiçbir şey yapamamıştır. (Özkaya,1981)

Sadrazam, Amiral Calthorpe'nin müracaatı üzerine, İstanbul'un teslim edilmesi emrini verdi. Mustafa Kemal Paşa'nın direnmesi, yukarıya doğru uyarılarda bulunması iyi karşılanmadı. Bu nedenle Yıldırım Orduları Karargâhının lağvına karar verildi. Birlikler 2. Ordu Komutanı'nın emrine verilerek, 5 Kasım'da Mustafa Kemal Paşa, trenle İstanbul'a hareket etti. İngiliz Generali Clark, Türk birliklerinin yılbaşına kadar, Ceyhan girişine çekilmesini istedi. (Keskin vd. 1995)

55 gemiden mürekkep bir müttefik donanması imzalanan mütareke uyarınca 13 Kasım 1918'de gelerek İstanbul'a demirledi. (Orhonlu, 1992) İstanbul Limanı'na 22 İngiliz, 12 Fransız, 17 İtalyan, 4 Yunan savaş gemisi geldi. Karaya 4500 kişilik bir yabancı birlik çıkarıldı. (Kayra, 2004) 14 Kasım 1918' de İstanbul'u zapt ettiler. 1919 Şubat'ında İngilizler, Pendik ve Maltepe'deki Türk talimgâhların boşaltılması için, 24 saat süre vererek, sonrada bu talimgâhları işgal etti. İngilizlerin isteği ile İstanbul şu şekilde taksim edildi, İstanbul yakası Fransızlara, Beyoğlu ve Boğazlar İngiltere, Kadıköy ve Üsküdar, Boğaz'ın Anadolu yakası İtalya'ya aittir. (Özkaya, 1981) Fransız generali France'd Esperey ise kır atına binip İstanbul sokaklarında dolaştı. SadrazamTevfik Paşa'yı ayağına çağırttı. Yaşlı Türk devlet adamı onun ayağına gitti. (Kayra, 2004) Beyoğlu'ndaki Fransız Sefaretnamesine girerek bir askere yakışmayacak bazı hareketlerde bulundu. Padişahı zorla Dolmabahçe Sarayı'ndan çıkarmak ve oraya yerleşmek istemiştir. (Dinamo, 2010a)

İstanbul'un işgalinden sonra, İtilaf Devletleri Komutanı bir el yazısı ile İtilaf Devletlerinin yeteri derecede korunması için Osmanlı zabıtasının idaresini de fiilen

eline aldığını bildirdi. Bu yazıdan sonra İstanbul' da güvenlik ve düzen İtilaf makamlarının emir ve kumandasına bırakıldı. (Eroğlu, 1990) 1922 Kasım'ına kadar dillerinden ve direktiflerinden düşürmedikleri tek kelime vardı. Oda asayiş kelimesi idi. İstanbul Hükümetinin en fazla baskı ve kontrol almada kullandıkları bu kelime idi. Bu fırsatı da Mütarekenin 1-5-6-7-10-12-24. maddeleri vermekteydi. (Balkaya, 2008)

Osmanlı temsileri Boğazlar dışında memleketin hiçbir yerinin işgal edilmeyeceğine inanmalarına rağmen Mütareke'nin 7. maddesindeki boşluktan yararlanan müttefikler emniyetin tehdit edildiğini ileri sürerek memleketin stratejik bölgelerini ve ekonomik değeri olan bölgelerini işgal etmeye başladılar. (Başdoğan, 1987, ss.65-67)

İşgal kuvvetleri 1921 Ekimi'ne kadar kendi ihtiyaçlarını Türk halkının mülklerine el koyarak karşılamışlar, bu arada birçok karışıklık ortaya çıkmıştır. İşgal kuvvetlerinin el koyduğu mülke, başka işgal kuvveti de el koymaya gelebiliyordu. Bu konuda işgal kuvvetleri ihtilafa düştükleri için bir alt komisyon dahi kurma ihtiyacı hissettiler. (Polat, 2007)

Mütareke'nin hükümleri Osmanlı Devletini, devletin asli niteliğinden yoksun bırakmıştır. Toprakları üzerinde işgali hemen takip eden sürede yeni devletlerin kurulması çalışmalarına imkân vermiştir. (Eroğlu, 1990)Müttefiklerin. Osmanlı Devleti'ni parçalayarak kendi koruyuculukları altında, yeni devletler ve yeni tür sömürgeler kurma girişimine geçmişlerdir. Bu bakımdan Osmanlı mirasının paylaşılması Müttefikleri Almanya'dan çok uğraşmıştır. Çünkü Ortadoğu'nun haritasını yeniden çizmek durumundaydılar. (Tunaya, 2003)

Mütarekenin imzalanması ve yürürlüğe girmesinden itibaren Osmanlı coğrafyasında insanların her türlü emniyet ve güvenini tehdit eden bir dönem başlamıştır. (Balkaya, 2008, s.31) Anadolu'da devlet otoritesi kalmamıştı. Hükümet taşra örgütlerini unutmuştu. Bütün örgütler yıkılmış, particilik kavgaları en küçük kasabaya bile yayılmıştı. (Aybars, 2002)

Mütarekenin hızla değişen oluşumları içinde, en büyük değişmez, başta azınlıklar olmak üzere, Türklere karşı sürdürülmüş olan intikam kampanyası olmuştur. Özellikle İngilizler Osmanlı ülkesindeki Rum, Ermeni, Arap Kürt gibi unsurları hem birbirinden çeşitli vaatler ile ayırmak, hem de Türklere aleyhinde

birleştirek, kışkırtmak için büyük çaba harcamıştır. (Tunaya, 2003, ss.6-27) Mütareke'den ve İtilaf Devletlerinden güç alarak ilkönce harekete geçip asayiş bozan Rumlar ve Ermeniler olmuştur. Ayrıca İtilaf Devletleri, Mütareke'ye yazdıkları maddelere işlerlik kazandırmak için bir taraftan gayrimüslimlerin kurmuş oldukları örgütleri ve bunların çetelerini her türlü malzeme bakımından destekleyip teşvik etmişlerdir. Diğer taraftan da ülke genelinde asayiş bozucu bu eylemleri yapanların kovuşturulmamasını, yakalandıklarında serbest bırakılmasını sağlamış ya da bunların kaçmasına yardımcı olmuşlardır. (Balkaya, 2008)

Mütareke ile müttefik askeri idaresi oluşturularak, Osmanlı idaresindeki Arap toprakları, müttefikler arasında nüfus bölgelerine ayrılmış ardından ise sıra Türklerin oturduğu ana topraklara gelmiş bulunuyordu. (Orhonlu, 1992)

İtilaf Devletleri Anadolu'da bulunan yer altı kaynakları, petrol, altın, gümüş, demir, krom, bor vb. madenleri ve verimli toprakları özellikle de stratejik özelliği bu devletlerin ilgisini çekiyordu. Bunlar yıllardır takip ediyor ve biliyorlardı. Ve bu pastadan hepside pay almak istiyorlardı. Ve Mütareke onlar için bulunmaz bir nimetti. (Sofular, 2003, s.145)

2.5. Mondros Ateşkes Antlaşması'na İstanbul Hükümetinin ve Türk Halkının Tepkisi

Mütareke döneminde on iki kabine kurulmuş ancak iki isim Damat Ferit Paşa ve Tevfik Paşa Hükümetleri öne çıkmıştır. Damat Ferit Paşa 5, ikincisi 3 kabine, Talat Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa birer kez kabine kurmuştur. (Tunaya, 2003) Mütareke imzalanmadan önce Talat Paşa Kabinesi, istifa etmiş yerine 14-Ekim 8 Kasım 1918 tarihinde Ahmet İzzet Paşa hükümeti kurmuş ancak (Mütarekeyi imzaladıktan sonra) 8 Kasım'da istifa etmiştir. Bunun üzerine Padişah Vahdettin, Ahmet Tevfik Paşa'yı hükümeti kurmakla görevlendirdi. (11 Kasım 1918-24 Şubat 1919'da görev yapmış ardından 4 Mart-16 Mart 1919'da ve 19 Mayıs-20 Temmuz 1919, 21 Temmuz-1 Ekim 1919'da) Damat Ferit Paşa hükümetleri kurulmuştur. Damat Ferit Paşa'nın 1 Ekim 1919'da istifasından sonra 2 Ekim 1919-3 Mart 1919'da Ali Rıza Paşa Hükümet kurmuştur. 8 Mart-2 Nisan 1920'de Salih Paşa daha sonra ise 5 Nisan-30 Nisan 1920, 31 Temmuz-17 Ekim

1920’de hükümet kurmuş istifasının ardından 4 Kasım 1922’ye kadar İstanbul Hükümetinin başında Ahmet Tevfik Paşa vardır. Böylesine hassas bir dönemde bakan değişiklikleri hariç tam 10 defa hükümet değişikliği yaşanmıştır. İstanbul Hükümeti, memleket İtilaf Devletlerinin işgaline uğrarken bütün yazışmaların da, valisinden mutasarrıfına ve askeri bütün yetkililerine öğütlediği şey, işgallere karşı direnilmemesiydi. Vatandaşını da direnişten uzak, sakin ve sessiz olmaya çağırmıştır. Türk milletinin can, namus ve bağımsızlığını korumak ve kurtarmak için yapmış olduğu her türlü örgütlenme ve girişim, İşgal Devletleri nazarında asayışı bozan, huzuru kaçıran gelişmeler olarak değerlendirildi. Mütareke ile birlikte Anadolu’da gayrimüslimlerin başlattıkları her türlü saldırı eylemleri görmezden gelindiği gibi hem de korunmuştur. Bu arada gelişen Milli Mücadele hareketine karşı, başta İtilaf Devletleri olmak üzere Damat Ferit Paşa Hükümetleri, Milli Mücadeleye karşı ortak hareket edilmiştir. (Balkaya, 2008)

Mütareke imzalanırken Osmanlı Devleti’nin iç durumu maddi anlamdaki felaketten manevi durumu daha büyük bir felaket arz ediyordu. Şöyle ki;

1. Millet, Çanakkale’de ki kahramanlıkların, Sarıkamış ve diğer yerlerde harcandığını, askerin kanının boşuna akıtıldığını görerek hükümete karşı güvenini kaybetmişti.
2. Dünya savaşında halkın temel gıda maddeleri vurguncuların eline geçmiştir.
3. Ermeni göçü sonunda önemli zararlar olmuştur. Milletlerini ona hiçbir gerçek çıkar temin etmeden İtilaf Devletlerine satmış olan bir takım komiteciler kuru vaatlerle aldattıkları millettaşlarını, Kafkas cephesinde isyan ettirmiş, Osmanlı ordusundan kaçan silahlı Ermeni askerleri ve çeteleri Doğu vilayetlerinde Türklüğü yok etmeye çalışmışlardı.
4. *“Dış düşmanlar karşısında hem tahtını hem memleketini kurtarabileceğinden bir hükümdar tereddüde düşerse, yalnız kendi tahtını kurtarmaya gayret sarf eder.”* Osmanlı padişahı Vahdettin ‘de böyle yapmıştır. (Özkaya,1981)

Halk işgallerin başında kayıtsızdı. İşgallere karşı küçük ve kişisel direnişler olmasına karşın bunlar genel bir halk direnişi değildi. Çoğunluk kadere boyun eğiyor, işgale karşı koymamakla işgal kuvvetlerinin vereceği cezadan kurtulmayı düşünüyordu. Bir kısım halk, Batı Anadolu’dan içerilere göç ediyor, bu göç edenlerin yerleştirilmeleri de ayrı bir sorun teşkil ediyordu. Uzun savaş yılları sonucu askerlikten nefret

ediliyor, savaşın doğurduğu her şeyin askeri elbiseden, özellikle subaylardan geldiği düşünülüyordu. Subaylara karşı büyük bir tepki olduğundan Milli Mücadele'nin başında subayların komutasında katılmak istenmedi. Bu nedenle bir kısım subay, sivil giyinmek zorunda kaldı ve çeteciliğin önemi çoğaldı. (Aybars, 2002)

Ayrıca işgalcilerin dayandıkları gerekçelerde Türkler aleyhindeki klasik suçlama kampanyasına dayandırılmıştır. Buna göre önce Türkler uygar değildiler, sonra İttihatçılar, ülkeyi uzun devletlere ve ıstıraplara boğmuş *“birtakım vicdansız ve akılsız heriflerdi”* bu bakımdan, Mondros Ateşkesi *“Türkiye'ye uygulanan şifa verici tedbirlerin ilki”* olmaktadır. (Tunaya, 2003)

İşgaller, savaştan bıkmış ve bitkin olan Türk halkını yeni bir savaşa sürüklemek için yeterli değildi. Yenik sayılan Osmanlı Devleti'nin müttefiklere karşı daha büyük bir hata yapmaması gerekiyordu. Ancak İtilaf Devletleri Türklere karşı şu iki hatayı yaptı;

1. Fransız Emniyet Kuvveti adı altında Ermenileri, Fransızların işgal bölgelerine yerleştirmek
2. Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'ye karşı, herhangi bir cephede savaşmamış olan Yunanlıların Batı Anadolu'yu işgal etmelerine izin vermeleri idi. (Akkoyun, 1997, ss.80-81) Türk milleti için tek bir yol kalmıştı. Savaşmak ve kendini kurtarmaktı.

Halide Edip Adıvar göre, Mütareke'nin başında, İtilaf Devletleri'nin yaptığı iki önemli hatada şudur. Birincisi Trakya ve İzmir'i de içine alan bir Yunan İmparatorluğu tesisidir. İkinci tehlikeli kararında Şarkta; Samsun'dan Azak Denizine, Akdeniz'den Karadeniz'e uzanan bir Ermenistan tesisidir.(Arabacı, 2007, s.274)

Halkın düşüncesine göre, İtilaf Devletleri işgal ettikleri yerlerden er ya da geç çekip gideceklerdi. Oysa Yunanlılar ve Ermeniler buralarda geçici olarak değil sürekli olarak yerleşmeye geliyorlardı. Bunun içinde Türklere buralar da çok zulüm yapacaklardır. Bu da Türkün yeniden uyanışını sağlayan önemli bir etken olacaktır. (Akkoyun, 1997) Herkes kendi aklına ve kabiliyetine göre bir kurtuluş yolu arıyordu. Mütareke esnasında başlıca fikir ve aksiyon beş gruba ayrılır. Birinci Grup, milli duyguları harekete geçirerek Türkün sesini dünyaya duyurmak için çalışanlardır. Bu

grup henüz açık olarak silaha sarılma kararı görülmemekle birlikte milliyet hislerini diri tutmak ve büyük felaketten en az zararla çıkmak için tedbir arıyorlardı. Harp süresince memleketi idare etmiş olan İttihat ve Terakki Fırkası liderlerinin, kalmalarının devlete zarar vereceği düşüncesiyle yabancı memleketlere sığınmak üzere yurdu terk etmişlerdi. Fırkanın geri kalanı ise Teceddüt fırkasını kurdular. Bu Fırkanın esas amacı, milliyetçilikti. Açık bir direniş kararı almamakla birlikte Türkiye'nin istiklalini kurtarmak ve korumak için her türlü fedakârlığa hazır bulunuyorlardı. Bu sebeple herhangi bir direniş ihtimalini de düşünerek fırkaya bağlı subaylar mütareke hükümlerine riayet etmeyerek ordunun toplanan silahlarının bir kısmını Anadolu'nun çeşitli yerlerinde gizlice depolamışlardı. (Keskin vd. 1995) Mütarekenin şartları çok ağırdı. Görünürde vatan için bütün ümit ve kurtuluş kapıları kapanmıştı. (Ezherli, 1986)

2.6. Paris Barış Konferansı ve Mondros Antlaşması

Paris Barış Konferansına otuz iki devlet katıldı. Bu devletler İttifak Devletleri ile savaşıyor ya da savaş ilan eden devletlerden oluşuyordu. Konferans 18 Ocak 1919'da yani Alman İmparatorluğu'nun kuruluşunun yıldönümünde açıldı. Konferansın kararlarına hâkim olan beş devlet vardı. Bu devletler Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya idi. Onlar Konseyi kuruldu. Konseye esas itibarıyla Fransa ve İngiltere hâkim oldu. Çünkü konferansa şahsen katılan Başkan Wilson için bütün mesele, milletler cemiyeti kurulmasıydı. İngiltere ve Fransa için önemli olan barış değil, barış düzeninde kendi çıkarlarının en iyi şekilde gerçekleştirme yolunu bulmaktı. Fransa'nın amacı, Almanya'yı her bakımdan ezmektir. İngiltere'nin birinci amacı, Alman donanmasını ortadan kaldırmak ve Almanya'nın bir daha Avrupa dengesini bozmasını önleyecek tedbirler almaktır. Japonya, konferansta pasif bir rol oynadı. İtalya konferansta üvey evlat muamelesi gördü. (Armaoğlu, 2010) Yunanlılara oranla daha güçlü olan İtalya'nın Batı Anadolu'yu işgal etmesini kendi ülkesinin uzun vadedeki çıkarları açısından doğru bulmayan ve buna fırsat vermemek için gayret içine giren İngiltere Başbakanı Lloyd George Barış Konseyi'ne, İzmir'e Yunan askeri gönderilmesini önerdi. George'nin bunu yapmaktaki amacı, İtalyanların yolunu kesmektir. (Özsoy, 2002) Pazarlıklar sırasında Yunan Başbakanı Venizelos, Onlar Meclisi'ne (ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya

hükümetlerinin ikişer temsilcisinden oluşmakta idi.) getirdiği büyük istekler karşısında, ABD'nin temsilcileri tepki gösterdiler. Osmanlı halkı için değil, ABD'nin Türkiye'de üç manda planını (İstanbul- Türkiye-Ermenistan) kabul edilmesini istemekteydiler. Hâlbuki Yunan istekleri bu plana uymuyordu. Pontus projesi, Amerika'nın Ermenistan için düşündüğü mandasının sınırlarını değiştiriyordu. Bununla beraber Paris Konferansı'nda bütün temsilcilerin Türkiye aleyhinde konuştukları dikkat çekmektedir. ABD. Başkanı Wilson Birinci Dünya Savaşı sonuna doğru, "*Savaşın sonra Türkiye haritadan silinecektir*" demiştir. Fransa başbakanı Cleamencau "*Türklerin uygarlık dışı bir toplum olduğunu*" söylemiştir. Lord Curzon ise "*Türklerin bir veba çıbanı olduğunu*" iddia etmiştir. ABD Dış İşleri Bakanı Cabot Lodge'da "*Türkiye'nin uygarlığın başına bir bela olduğunu*" ileri sürmüştür. Onlara göre, Türkler Avrupa'dan çıkarılmalı, Ermenistan Devleti kurulmalı, Araplar Osmanlı'dan kurtarılmalıydı. Ancak Müttefikler, paylaşılacak varlık üstünde de alabildiğine açgözlü ve anlaşmaz olmuşlardı. İngiltere Ortadoğu'yu işgal altında tutuyordu. (Kayra, 2004)

Paris Barış Konferansı'nda Damat Ferit Paşa, Doğu vilayetlerinin Ermenistan sınırları içinde kaldığını ve Güney sınırların Toroslardan başladığını kabul etti. Bu durum yurt severler için bardağı taşıran son damla oldu. Bu ateşin öfkesi ile eylem safhasına fiilen geçiliyordu. (Ezherli, 1986)

2.7. Mondros Ateşkes Antlaşması İmzalanırken Güvenilen Wilson İlkeleri ve 12. Madde

Asırlık parçalama programının görünürdeki gerekçesi Wilson'un 14 ilkesine dayandırılmıştır. (Tunaya, 2003, s.5) Bu ilkeler şunlardır;

1. Açık barış antlaşmaları ve gelecekte açık diplomasi
2. Kara suları dışında, savaşta ve barışta denizlerin mutlak serbestfisi
3. Bütün ekonomik engellerin mümkün olduğu kadar kaldırılması
4. Milli silahların azaltılması için gerekli ve yeterli garantiler
5. Sömürge isteklerinin, ilgili halkların merhametleriyle, yetkilileri sonradan tespit edilecek sömürge devletin istekleri aynı derecede göz önünde tutulmak suretiyle mutlak bir tarafsızlıkla çözümlenmesi

6. Bütün Rusya toprakları boşaltılacak ve devletlerin yardımıyla Rusya kendi gelişmesini sağlamak için her türlü imkân verilecek
7. Belçika'ya tam ve bağımsız egemenliğinin verilmesi
8. İşgal edilen Fransız topraklarının boşaltılması ve Prusya'nın 1871' de Allsas Loren meselesinde yaptığı hatanın, düzeltilmesi suretiyle barışın teminat altına alınması
9. İtalya sınırlarının, milliyet prensibine göre düzeltilmesi
10. Avusturya – Macaristan İmparatorluğu halklarına muhtar gelişme imkânlarının verilmesi
11. Romanya, Sırbistan, Karadağ toprakları boşaltılacak ve Sırbistan'a denizden mahreç verilecek, Balkan Devletlerinin münasebetleriyle milliyet prensiplerine göre düzeltilecek
12. Osmanlı Devleti'nin Türk olan kısımlarının egemenliği sağlanacak, fakat Türk olmayan milletlerin muhtar gelişimi imkânları verilecek. Çanakkale Boğazı devamlı olarak bütün milletlerin gemilerine açık olacak ve bu milletin garanti altına konulacak
13. Bağımsız bir Polonya kurulacak
14. Büyük ve küçük bütün devletlere siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak garanti altına almak amacıyla bir Milletler Cemiyeti kurmak (Keskin vd. 1995)

2.8. İzmir'in İşgali ve İşgallere Tepkiler

İzmir ve çevresi 11. yüzyılın sonlarında Çaka Bey tarafından fethedilmiş, ancak Türk hâkimiyetine geçişi 14. yüzyıl başında Aydınoğulları Umur Bey zamanında olmuştur. Bizans döneminde yöreye kısa zamanda Türkler yerleşmiştir. 16. yüzyılda İzmir ve çevresinde % 80 civarında Türk iskân etmiştir. Ancak bazı şartların değişmesi ile birlikte 18. yüzyıl sonlarında, Adalardan yeni bir Rum nüfus hareketi başlayacak böylece kıyıda ve bazı mıntıklarda Rum nüfusu üstün duruma geçecektir. (Baykara, 1985) Ancak bu durum İzmir'in Türklerin olduğu gerçeğini değiştirmeye yetmeyecektir. İzmir'in bazı kasaba ve köylerinde sayılarının çok olduğu iddiası ile Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra buralarda hak iddia edecektir. Büyük Yunanistan hayalini gerçekleştirmek için harekete geçecektir. Üç kıtaya

yayılan Osmanlı Devleti'nden, Mütareke'nin imzalaması ile birlikte geriye ordusu dağıtılan ve silahı elinden alınan bağımsızlığı bağrından koparılan bir küçük devletçik kalmıştı.

Yunanlılar, Marmara bölgesinin de kendilerine verilmesini istemiştir. Ancak Paris'teki Barış Konseyi, bu yerlerde uluslar arası bir yönetim kurmak istediklerinden, buraların Yunanistan'a verilmesine taraftar değildi. Bunun üzerine Venizelos, Paris'te, Lloyd George, Clemenceua ve Wilson İzmir bölgesindeki nüfus çoğunluğunun Rumların oluşturduğunu ve bu bölgede Türklerin, Hıristiyanlara korkunç zulümler yaptıklarını ifade etmişlerdir. Anadolu'da ki Hıristiyanların Türklerin zulmünden kurtarmanın tek çaresinin de İzmir'in işgali için Yunanistan'a yetki verilmeyi istemiştir. (Baykal, 1969, s.520) Mütareke maddelerinde Yunanlıların İzmir'i işgaline dair bir madde bulunmamaktaydı. Buna rağmen yapılan gizli toplantılar ve Yunanistan'ın Osmanlı topraklarında hak iddia ettiği yerleri almak için çalışmaları Yunanistan lehine olmuştur. (Aslan, 2008) Yunanlıları, Anadolu topraklarında bir maşa olarak kullanmanın tek çaresi, İtalyanlara gizli antlaşmalarla sunulan İzmir'in, İtalyanlar saf dışı bırakılarak Yunanlılarca işgaline göz yummaktır.

İzmir'in işgali, Mütarekeden önce kararlaştırılmıştır. Yunanlıların, Müttefiklerine Birinci Dünya Savaşı sırasında yaptıkları hizmetler karşılığında, İzmir vilayeti kendilerine vaat edilmişti. Yunanlılarda barıştan sonra kendi paylarına düşeni almak için hazırlanmağa başlamışlardı. Sahile yakın adalara gönderilen ve oralarda teşkil edilen Yunan çeteleri, yolcu olarak İzmir'e gelmeğe ve metropolitinin emrine girerek, burada teşkilatlanmaya başlamışlardı. (Apak, 1990, s.3) Türkler, böylece önceden planlanmış bir işgal hareketiyle karşı karşıya kalacaktır. Efendilerinin hizmetinde, Birinci Dünya Savaşı boyunca çalışan Yunanlı uşaklar, efendilerinin kendilerine münasip gördüğü payı almanın telaşına kapılacaklardı.

Müttefiklerin temsilcileri arasında ki görüşmeler giderek adi pazarlıklara dönüşüyordu. İtalya'ya Fyoma verilerek, Küçük Asya'daki haklarından vazgeçmesi isteniyordu. (Kayra, 2004) Venizelos Dörtler meclisine muhtırayı verdiği zaman Fyoma ve Adriyatik Denizi gündemde bulunuyordu. (Çetinkaya, 1983, s.4)

4 Şubat 1919'da İtilaf Devletleri, başbakanları seviyesinde yapılan konferansta, Yunan Başbakanı Venizelos, bütün Trakya'nın ve Anadolu'nun Meis Adasından Marmara denizine çıkan bir hattın, Boğazlar hariç batısındaki arazinin

Yunanistan'a verilmesini istemişti. Ancak İtalyan ve Yunan askerleri birbiri ile çatıştığı için bu istek uzun tartışmalara sebep oldu. Yapılan görüşmeler sonunda, Ayvalık –Soma –Kırkağaç –Alaşehir- Kuşadası bölgesinin Yunanistan'a verilmesi kararlaştırıldı. İtalyanlar alınan bu karardan memnun olmadıkları için konferansı terk ettiler. Antalya, Bodrum, Fethiye ve Marmaris'i işgalin ardından İzmir ve havalisini işgal için İzmir'e savaş gemisi gönderdiler. İngilizler İtalyanların İzmir'i işgalinden şüphelenip bunu önlemek için Aydın ve İzmir'deki Hristiyanların canlarının tehlikede olduğunu bahane ederek, Mondros'un 7. maddesine dayanarak, İtilaf Devletleri namına Yunanlıların İzmir'i işgalinin uygun olduğunu (11 Mayıs 1919) Yunanlılara bildirmişti. İzmir'in, Yunanlılar tarafından işgal konusu, İtalyanlara haber verilmeden, İngiliz, Fransız ve Amerikan'ın onayı alındıktan sonra kararlaştırıldı. (Görgülü, 1999)

Böylece Lloyd George ve Clemanceau'ya göre, Yunan isteklerinin kabulü ile fedakâr bir müttefik tatmin edilmiş, hem de Akdeniz'de muhtemel bir İtalyan tehlikesi önlenmiş olacaktı. (Baykal, 1969) İzmir bölgesinin Yunanlılara verilmesi aslında yapılan en büyük yanlış idi. Daha işin başında, müttefikler arasında paylaşma pazarlıkları böylelikle görüş ayrılıklarına yol açmıştı. (Kayra, 2004)

İzmir'in işgalinden önce, Venizelos'un teşebbüsünden haberdar edilen İtalyan temsilcisi Kont Sforza, İtalyanların işgalinde olan Arnavutlukta İtalya memuru sıfatıyla görev yapan Ahmet Dino'yu, bir heyetle İzmir'e gönderdi. Heyet İzmir'de Yunanlıların değil İtalyanların istenmesini daha iyi olacağı bildirilecekti. Ahmet Dino, bir arkadaşıyla Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya ve Hariciye Nazırına müracaat ederek, Venizelos'un muhtırasını haber verdi. Sonra Dâhiliye Nazırı Vekili Kambur İzzet Bey'e de müracaat ederek, durumu bildirdi. Ancak bir netice alamadı. Ahmet Dino ve heyeti bir İtalyan kruvazörü ile İzmir'e giderek gizli olarak karaya çıktı. Halk ile görüşüp birtakım protesto nameler yazdı. Bu protestoları İtalyan telsizi ile devletlere çekilmiş ancak İtalya işgaline taraftar kimseyi bulamadıklarından İstanbul'a geri dönmüşlerdir. Kont Sforza bu protestoları yeterli bulmayarak, heyete bir gazeteci ilave ederek tekrar heyeti İzmir'e göndermiştir. Bu heyet Yunanlıların aleyhine, İtalyanların lehine olmak üzere mazbatalar tedarik etmiş ise de başarılı olamamıştır. (Çetinkaya, 1983) İtalya'nın İzmir'i işgali Türklerce kabul görmemiştir.

1918 Ekim’inde karargâh olarak, İzmir’e gelen 8. Osmanlı ordusu, 13 Kasım 1918’de lağvedilerek 17. Kolorduya dönüştürüldü. Kolordu Komutanı Nurettin Paşa, İzmir yöresine yönelik Yunan tehdidinin farkında idi. Bir ara merkezi İzmir olan Aydın valiliği de yapan Nurettin Paşa, İzmir’de, Türklerin milli cemiyetlerini kurarak teşkilat kurmalarına bütün olanakları ile yardım etmiştir. (Aslan, 2008) Nurettin Paşa, yerli Rum ve Yunanlıları korkutuyordu. “*İzmir’e Yunanlılar çıkarsa oluk gibi kan dökülecektir.*” diyerek İzmir’i savunacağını belirtince hükümet tarafından azledildi. Yerine Kambur İzzet’i gönderdi. (Özkaya, 1981) Birinci Dünya Savaşı’nın ardından İzmirli Rum vatandaşlar artık yeni bir çağın altın eşliğine ayağını atıp, İzmir’i Nurettin Paşa’sız bırakmak kararını alarak İngilizlerin gönlünü hoş etmişti. Nurettin Paşa uzaklaştırılarak, yerine Kambur İzzet Paşa getirilmesi, İzmirli Rumlar ve Megola İdeacılar için büyük bir bayram yerine geçmişti. (Dinamo, 2010a) Kambur İzzet Paşa’nın, İzmir’e vali tayin edilmesi halkı üzmüştü. İzmirli İstanbula müracaat ederek tekrar Nurettin Paşa’nın verilmesini veya bir diğersinin tayinini istemişlerdir. Ancak bu istekleri gerçekleşmedi. Vali İzzet Bey, İzmir’e gelerek ilk iş olarak İzmir İnzibat ve teşkilatını bozmak oldu. Namusu ve vatanseverliği ile tanınan memurları azl ve tebdil etti. Bazı önemli şahısların aleyhine siyasi iddialarda bulunarak dava açtırdı ve firara mecbur etti. Metropolit Hristotomos ve İngiliz temsilci ile hemen her gün yapılacak işleri tayin ve tespit etti. (Çetinkaya, 1983) Böylece Nurettin Paşa’nın ardından işgale boyun eğecek insanlar iş başına gelmiş oluyordu.

İtilaf Devletleri, İzmir’in Yunanlılarca işgalinin haklı olduğunu gösteren bazı sebepler ileri sürmek zorundaydı. Bunun için de iki dayanak bulmuşlardı. İlki Aydın Hıristiyanlarının varlığının tehlikede olduğunu, Türklerin, ordularını güçlendirerek ve çete teşkilatları da yaparak, Rumlara katliam yapmak üzere olduğu iddiasını ortaya attılar. (Dinamo, 2010a) Böylece işgalin gerekçeleri de bulunmuş oluyordu.

Yunanlılar, İzmir ve yöresini gelecekteki barış antlaşmasındaki haklarının pekiştirmek için, şimdiden işgal etmek istiyorlardı. Öncelikle bölgede karışıklıklar çıkması ve İngiltere ve müttefiklerinin güvenliğinin tehlikeye düşmesi gerekiyordu. Bu durumda Mütareke’nin 7. maddesindeki boşluğa dayanarak orasının işgal hakkı doğacaktı. Nitekim Yunanlılar, Rumlar eliyle giriştikleri, çabalar netice vermiş bazı olaylar tertiplenmiş, İngiliz etkisiyle yöredeki güvenliğin sağlanması için Yunanlılar görevlendirilmişti. (Baykara, 1985) Türk ve Müslüman düşmanlığı ile ün yapan

Metropolit Hristotomos, Mütareke'nin ardından, İzmir'e naklolunarak bu faaliyetlerin idaresine memur edildi. İzmir'in belli mahallelerine yerleşen Yunan Kızılhaç Heyetleri, Rum gençlerini ahz-ı asker halinde kayıt ve ihzar ediyorlardı. Ayrıca Ayvalık, Urla, Sivrihisar ve diğer yerlerde asayiş bozmak için tertip ettikleri çeteler ile güvenliği bozuyor ancak Türkleri suçlu göstererek devletlerin dikkatini çekmek istiyorlardı. (Çetinkaya, 1983)

İşgalin kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. Yunanlılar eskiden beri Osmanlı toprakları üzerinde hak iddia ediyor ve büyük devletlerle yaptıkları görüşmelerde sözde bu hakların kendilerine verilmesi durumunda, onlar için her türlü yardımda bulunmaya söz veriyorlardı. (Aslan, 2008) 12 Mayıs 1918'de Müttefikler, Yunanlılar ile İzmir'in işgali için serbestlik tanınmış ve karar Paris'ten Yüksek Komiser Calthorpe'ye bildirilmiştir. Venizelos 10 Mayıs 1919'da Yunan Başkomutanı Leonadis Paroske Populas'a çektiği telgraf ile birliklerin gemilere bildirilmesini istedi. Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Bristol, durumu yerinde görmek üzere aynı gün İzmir'e geldi. Calthorpe 11 Mayıs'ta, Paris'ten kendisine gelen talimatı, İstanbul'dan Fransız Yüksek Komiseri France ile İtalyan Yüksek Komiseri Kont Carlo Sforza'ya, 12 Mayıs'ta kararı bildirerek, İron Düke gemisi ile 13 Mayıs'ta İzmir limanına geldi. (Güneş, 2007, s.23) Venizelos 12 Mayıs işgal serbestliği haberini Yunan hükümetine bildirmiş ve Yunan Başkomandanı Paroske Populas, derhal Kavala civarında bulunan I.Yunan tümenini vapurlara bindirerek, 12 vapurla Midilliye gelmiştir. Tümen Komutanı Albay Zafiryos'dur. İhraç kafilesine Averof ve Lemmos savaş gemileri eşlik ediyordu. (Apak, 1990)

İzmirli Rumlar işgal haberini, 13 Mayıs öğleden sonra, Aya Fotini Kilisesi'nde Mavrudis'in okuduğu, Venizelos'un beyannamesi ile öğrendiler. (Güneş, 2007) İngiliz Amirali Wep, 14 Mayıs günü Ütilaf Devletleri adına, Bab-ı Ali'ye bir nota verdi. Notada Yunanlıların 15 Mayıs sabahı, İzmir'i işgal edecekleri bildiriyor, bu kararında Paris'te toplanan Dörtler Yüksek Meclisince verildiği açıklanıyor ve Osmanlı askerlerinin, İzmir Kalesi'ni boşaltarak Yunanlılara teslimi, şehir içindeki asker ve subayların kışlalarında kalarak, işgali beklemesi isteniyordu. (Dinamo, 2010a) Vali İzzet Bey, 14 Mayıs'ta Calthorpe ile görüşerek, işgalin Türk halkı üzerinde korkunç etkiler yaratacağından endişelenen Calthorpe, halkı sakinleştirme işini Vali İzzet Bey'e bırakmıştır. (Güneş, 2007) Ali Nadir Paşa durumu, Harbiye Nazırı Şakir Paşa'ya bildirmiş ve Erkan-ı Harbiye Nazırı Reisinin bu konudaki düşünce ve

kararını öğrenmeden Şu cevabı verdi;“ *İŞgal vukuuna dair Bab-ı Ali'ye verilmiş bir malumat yoktur. Amiralin teklifi mütareke Şart ve isteklerine uygundur. Muvaffakat edilmesi lüzumu tabiidir.*” Harbiye Nazırının verdiği emir gayet açıktı. (Görgülü, 1999)

Bunun üzerine 17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa, Foçatin ve Urla istihkâmlarının Fransız, Kösten Adası istihkâmlarının İngilizler ve İzmir'e en yakın kale istihkâmlarının da Yunanlılarca işgal edilmesine müsaade edecekti. İzmir Valisi Kambur İzzet Paşa ve 17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa, İstanbul Hükümetinin ihanetini destekliyordu. Vali hiçbir hadise çıkmayacak diye efendilerine ve efendilerinin Avrupalı efendilerine, söz vermişti. (Dinamo, 2010a)

İzmir, daha önce İtilaf Devletlerinin yanında savaşa katıldığından İtalyanlara vaat edilmişti. Ancak İtilaf Devletleri sözlerinde durmamıŐlardı. Bu nedenle İtalyanlar, bu işgale karşı idi. Bu nedenle bu işgali, gününe, saatine kadar Türklere bildirmişlerdi. 14 Mayıs akşamı, Amiral Calthorpe'nin notasından sonra, Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa, bütün subayların evlerine adam göndererek hepsini geceleyin kışlada toplanmasını emretmiŐtir. Subaylar kara kara düşünerek kışlaya gitmeye başlamışsa da ayakları hep geriye gidiyordu. Koca koca savaşlar görmüş bu tecrübeli adamlar, bu uğursuz gidiŐin ardından karanlık niyetlerin pusu kurduğunu seziyordu. Ancak hepside ŐaŐkındı. Ne yapacaklarını bilmiyordu. Böylece İzmir'de bulunan subayların çoğunluğu, ayaklarını sürükleyerek gidip kışlaya kapanmıŐti. (Dinamo, 2010a) 14 Mayıs günü Sarı Kışlada, İzmir'i terk etmeyen subay ve astsubayların (sayıları 400 geçmeyen erlerle birlikte) elleri kolları bağlı kalmışlardı. İzmirliiler 14 Mayıs günü, işgal haberinin duyulması ile önce Hükümet Meydanı'nda toplanarak, Vali İzzet Bey'e bir heyet gönderilmesine karar verdiler. Vali İzzet Bey, gelen heyete işgal haberini yalanladı. Tekrar Park Kıraathanesinde toplanan halk, memur ve subaylardan oluşan grup, Hükümetten hiçbir yardım alınamayacağını, hatta halka işgale göz yummalarının tavsiye edildiğini belirterek, eli silah tutan herkesin işgale karşı koyması fikrinde birleŐtiler. (Güneş, 2007) İşgali önlemek için İzmir halkı birleŐmiŐ ve Reddi İlhak ilkesini ortaya atmışlardı. Ve bu ilkenin yayılması için Yahudi maŐatlıĐında (Bahri Baba Parkında) toplanıp gösteriler yapıldı. (Özkaya, 1981, s.10) MaŐatlıktaki halk, sabaha kadar yaktıkları ateşin başında vakit geçirmişler ancak hiçbir karara varamamıŐlardı. Ancak bir beyanname yazılmış ve bisikletli gençler eli ile mahallelere daĐıtılmıŐti. (Dinamo, 2010a) Bu Beyanname'de, Necati, Haydar Ragıp, Nurettin, Reşat ve Halit Beylerin imzası vardı. Bu beyanname

çoğaltılarak ve telgraf yolu ile bütün Anadolu, bu beyannamesinde haberdar edildi. Halktan bazı kimseler, Polis dairesine gidip buradaki silah ve cephaneleri aldılar. Buradan da askeri hapisaneye giderek, suçsuz yere çeşitli bahanelerle hapsedilen aydınları, serbest bıraktılar. Mitingde ise, alınan kararları Hükümete bildirecek ve işgal kararını protesto edecek kişilerden oluşan bir heyet seçildi. Gün ağarırken topluluk yavaş yavaş dağıldı. 15 Mayıs sabahı, şehrin ileri gelenlerinden bir topluluk, Valinin makam odasına gidip işgal konusunu tartıştılar. (Güneş, 2007)

Saat 07.00'dan itibaren Yunan gemileri, İzmir körfezine girmeye başladılar. Saat 10.00' dan itibaren Pasaport ve Alsancak İskelelerinden, Yunan birlikleri karaya çıkıp, yerli Rumlar tarafından coşkuyla karşılandılar. (Görgülü, 1999) İngilizlerin Akdeniz Filosu Kumandanı Amiral Galtrop, İzmir Kolordu Kumandanı Mirliya Ali Nadir Paşa'ya, yine 15 Mayıs 1919 Pazartesi günü saat 09.00 da verdiği notada;“*İzmir İstihkâmları ile dolaylarının ve savunma tertibatı bulunan arazinin mütarekenin yedinci maddesi gereğince bugün saat on ikide Müttefik devletlerce işgal edileceği bildirildi*”. (Dinamo, 2010a) Büyük iki vapurdan çıkarılan Yunan askerleri, İzmir metropoliti tarafından takdis edildi ve orada geçit töreni yapıldı.(Apak, 1990) İzmir Metropoliti, Yunan askerlerine, Türklere karşı kışkırtıcı konuşmalar yaptı. (Özkaya,198) İlk çıkan kıta Miralay Zafiryos kumandasındaki, Yunan tümeni idi. İlk olarak, bir alay rıhtıma çıkarılarak burada toplandırılmış ve toplantı bittikten sonra, iki Efsun taburu, öncü olarak hareket ederek Kokaryalı'ya doğru yürüyerek, yerli Rumlar ile sarılıyorlardı. Türkler ise korku ve nefret ile bu yürüyüşü seyrediyordu. Ön Efsun taburu üstü otel altı kahve olan ve adına askeri otel denilen binanın önüne geldiğinde otelden bir silahın patladığı işitildi. Böylece Efsun taburu dağıldı. (Apak, 1990) Osman Nevres, bayrak taşıyan iki Yunan erini tabanca ile yere yuvarlandı. Kurşunu bitinceye kadar Yunanlılara ateş açtı. (Özkaya, 1981)

Tabancasındaki birkaç kurşunla cebindeki bombayı İzmir'in işgalini daha gürültülü bir biçimde protesto etmek için savurduktan sonra Aydın dağlarına savuşacaktı. Ancak öldürüldü. Kim olduğunu anlamak için baktıklarında, nüfus kâğıdın da Hasan Tahsin Recep yazıyordu. Bu babasının nüfus kâğıdıydı. Boxtan kardeşlere Romanya'da bombayla suikast yapan Nevres, Amerikalıların yardımıyla İzmir'de toprağa verildi. (Dinamo, 2010a),“*Resmi tarihte belirtildiği gibi, İzmir'de milli Mücadele'nin ilk kurşunu bir dönme olan Hasan Tahsin tarafından sıkılmamıştı. Şehrin dört bir yanında silah sesleri geliyordu. Şehir meydanında birçok kişi aynı*

anda ateş açmışlardı. Hatta ilk ateşi açan köşeden dönüp kaybolmayı başarmıştı.....”

(Dilipak, 1991, s.109)

Bu olaydan sonra Yunan taburu kışlayı ateşe tuttu. Kışla içindeki subaylar, meselenin fenalaşmakta olduğunu anlayarak ateşkes, istemişler ancak Yunanlılara bunu anlatamamışlardır. Kolordu ve tümen komutanları, Yunanlılara ateşi kestirmek için Celal (Dinçer) adlı bir telefoncu subaya, pencereden beyaz bir mendil sallatarak, ateşi kesmek istemişlerdi. Ancak Celal Beyde yaralanarak geri çekilmişti. Bir Yunan piyade bölüğü, süngü takarak kışlanın içine girmişti. Bunların önünde de yüzlerce yerli Rum bulunuyordu. İlk rastladıkları subaylara dipçiklerle vurarak yere yatırıp üstünü başını soyuyorlardı. Bazı subaylarda pencereden atlayıp kaçmışlar, ancak pek çoğu da kaçamamış ve önlerinde, elinde beyaz bayrak kolordu komutanı olduğunu anlatmaya çalışan Ali Nadir Paşa'yı takip ediyorlardı. Ali Nadir Paşa daha ilk arzında Yunan subayından üç tokat yiyordu. Ancak o tokatlar ona değil, aslında Türk milletinin ve Türk ordusunun ağızına atılıyordu. (Apak, 1990) Kolordu Karargâhında toplu olarak bulunan subaylar ve vali esir edilerek Alsancak İskeleyi'nden, Paris gemisine hapsedildi. (Görgülü, 1999)

Subaylar ikili gurup yapılarak rıhtıma götürülürken, yerli Rumlar sopalar ve taşlarla subaylara saldırıyor, Kolordu Başhekimî Yarbay Şükrü ile Kolordu karargâhından bir subay ve on beş subay, altı er bunlar tarafından öldürülerek, cesetleri rıhtım boyundan denize atılıyordu. Diğerleri de, kafalarından ve diğer yerlerinden ağır ve hafif yaralanıyorlardı. Bazı Rumlar da ellerindeki demirlerle, Türk subaylarının kafatasını kırmak sureti ile öldürüyorlardı. Bazı yaralıları ise ölmeden denize atmışlardı. Ellerine geçirdikleri Türk kadınlarına dahi saldırıyorlardı. İzmirli Türklere Zito Venizelos! diye bağırtılıyordu. (Apak, 1990) Hicaz'da ki 63. Tümen Kurmay Başkanlığı İzmir'e gelen, "Vito Venizelos" demeyi ret ettiği için, Kordon boyunda süngülenen Kurmay Albay Üsküdarlı Süleyman Fethi Beyi, binlerce Türkün önünde şehit eden Yunanlılardır. (Öztuna, 1998)

Silah sesinden sonra korku ve paniğe kapılan halk, telaş içinde rıhtıma doğru kaçıyor. Çatışma bir saat sürdü. Sonra yağma ve tecavüzler başladı. İttihat ve Terakki mensupları, hapisane kapılarını açarak mahkûmları dışarı saldı. Bu durumda Albay Zafiryos, önce Amiral Calthorpe'ye haber verdi. Sonra şiddetle harekete geçti. (Apak, 1990) Yapılan vahşeti İngiliz, Fransız, Amerikan ve İtalyan

savaş gemilerinden olduğu gibi görünmesine rağmen kumandanların tepkisi, sürek avını izleyen askerleri içeri sokmaktan ibaretti. (Güneş, 2007) İzmir ve dolaylarında işgalin sadece ilk 48 saat içinde, 2.000 Türk öldürüldü. (Görgülü, 1999)

Yunanlılar, İzmir'i kontrol altına almak için bir takım tutuklamalar gerçekleştirmişler, karşı çıkanları öldürmüşler, idari binaları işgal etmişlerdi. Yunanlılar işgale karşı sansüre uymadıkları gerekçesi ile İzmir'de yayım yapan Köylü ve Müsavat Gazetelerini kapatmışlardır. (Sonyel, 2002, s.611) 23 Mayıs 1922 tarihli Anadolu Ajansı'nın haberinde ezan vakitleri Hisar Camii'ne çekilen bayrak hedef alınarak, cami kurşun yağmuruna tutulmuştur. Mahalli memurlarda katledilerek, böylece askeri ve mülki memurlarda sindirilmek isteniyordu. İşgalden itibaren, İzmir hapisanesine getirilenlerin paraları ve kıymetli eşyaları zorla gasp edilerek, türlü işkencelerde bulunuldu. 10 Temmuz 1919'da Gramofoncu Eyüp Sabri Efendi tarafından Amerikan Konsolosluğu'na durumu bildirilmiş ve konsolos bizzat hapisaneye gelerek incelemede bulunmuştur. Birçok mahkûmun üzerinde ki yaralara tanık olmuştur. Bunların yanında birçok Türk çocuğu, Rum oldukları iddiası ile Yunan subayları, Rum papazları ve yerli Rumlarca zorla kiliseye alınıyorlardı. (Turan, 2006, s.109)

İşgal altındaki İzmir'de, Osmanlı Hükümeti ve hâkimiyetinden söz etmek mümkün değildir. İzmir'de bulunan İşgal kuvvetlerinden başka, Yunan mülki memurları, mülki idareyi ellerine aldılar. Yüksek Komiser sıfatıyla, İzmir'de bulunan bir valinin sahip olacağı yetkiyi elinde bulunduruyor ve her şeyi icra ve her şeye müdahale ettiği gibi, jandarma ve mahkemeler onun kontrolünde bulunuyordu. Ayrıca İzmir'de, Yunan mahkemeleri kurularak Yunan işgal idaresi İzmir bölgesinde görev yapan kadı ve müftülerin tayin, azil ve değiştirilmeleri işlerine müdahale ettiler. İzmir işgalinden sonra Hızır Reis Rus gambotundan başka, şehirde bir Osmanlı sancağı görülmemekte, çekmeye de kimse cesaret edememekteydi. Bütün resmi makamlar Yunanlılarca sindirilmiş olup, Yunan işgal kumandanlığı altındaki bütün sandallara Yunan bayrağı çekilmek mecburiyeti getirilmişti. İzmir'de Osmanlı polis ve memurlarının silahları Yunanlılar tarafından toplanmış ve Türk mahallesinde Yunan devriye kuvvetleri arttırılarak, Türk halkı korkutularak sindirilmek istenmiştir. Yunanlılar istedikleri zaman jandarma neferlerini bir bahane ile tutuklayabilmekte, Rum halkının teşviki ile bunlara komiteci ve propagandacı gibi gerekçeler ileri sürülerek türlü işkencelerde bulunmaktaydılar. Ayrıca Yunan İşgal

Kuvvetleri Liman Reisi tarafından gümrükler, kontrol altına alınmıştı. İzmir'e gelen Türk tüccarlar, Yunanlılar tarafından sıkı bir aramaya tabii tutuluyor, Türklere karşı zorluklar çıkarıldığından bazı Tüccarla İtalyan vesikası alıyorlardı. (Turan, 2006) İşgal sırasında Türklere yapılan zulüm, insanlık ve ahlak dışı, vahşice davrandılar, masum, korumasız çocukları, kadınları, ihtiyarları hunharca öldürdüler. Camiler de toplayarak yaktılar, süngülediler, ırzlarına geçtiler, şehir ve köyleri yağma ettiler, yaktılar ve yıktılar. Yunan mezalimi diye tarihe yazdılar. (Görgülü, 1999)

Silahlarını bırakmış ve askerini terhis etmiş yenik bir milleti, silaha sarılmaya mecbur eden hadise, İzmir'i Yunanlıların işgali olmuştur. (Öztuna, 1998) Bu işgal Mütareke maddelerinin haksız uygulandığının bir göstergesiydi. Esaret altında yaşamayı, ruhuna yakıştıramayan Türk milleti, bu haksızlığa daha fazla göz yummayacak, hakkını korumak ve haklı sesini dünyaya duyurmak için, bağımsızlık uğrunda adımlarını koşar adım atacak, Çanakkale'de gösterdiği azim ve zaferi, kutsal isyan saydığı Milli Mücadele'de bir kez daha gösterecektir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine, bütün yurttan işgali kınamak ve direnişe geçmek için halk tarafından çeşitli kuruluşlar kuruldu. Genellikle Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Redd-i İlhak Dernekleri gibi ortak adlar alan bu halk kuruluşları, zamanla bölgeler arası işbirliği yoluyla daha geniş kapsamlı kuruluşlara yönelmişlerdir. (Müderrişoğlu, 1988, s.208) İzmir'in işgalinden dolayı tepki olarak kurulan direniş örgütlerinin amacı Yunan tezine karşı koyarak bu bölgenin varlığının Türk olduğunu kanıtlamaktı. İzmir'in işgali, Anadolu'daki Türkler arasında derin bir üzüntü meydana getirdi. Türkler hemen her yerde gösteriler yaparak, her yere telgraflar çekerek Yunan işgalini protesto ediyorlar, padişahın duruma el koyarak, bir çare bulmasını istiyorlardı. (Baykara, 1985) Niğde'den Redd-i İlhak Heyeti tarafından, 15- 22 Mayıs 1919 tarihleri arasında telgraflarda, haberin yıldırım düşer gibi duyulduğunu, Türk İslam halkına intihar etmekten başka bir yol kalmadığını belirtmekte işgal ve ilhaklı Niğde'nin tüm ahalisi adına, protesto ediyordu. Ayrıca "*Wilson ve büyük arkadaşlarını vaatlerini tutmaya çağırıyor, akıtılan kanlar yeterli değilse, beş yıldır verdiğimiz milyonlara katılmaya beşikteki çocuklarımızla hazırız.*" diyorlardı. Keçiözü halkı adına Belediye Başkanı Ali, Akşehir'den Akşehir Müftüsü Hacı Mustafa, halk adına Belediye Başkanı İbrahim Babaeski ve pek çok il ve ilçe, sadaret makamına gönderdikleri telgraflarla, İzmir'in işgalini protesto ediyorlardı. İzmir'in işgali, vatanseverleri harekete geçirmiştir. Ertesi gün Denizli'de Müftü Ahmet Hulusi

Türklerin silah ve cephane azlığına bakmadan, yurdun savunulması için çağrıda bulunan fetvasını yayımladı. İleri Gazetesi, 22 Mayıs'ta, İzmir'te yapılan mitinge temas ettikten sonra, İzmir olayının İstanbul ve taşradaki heyecanına değinip, 23 Mayıs 1919'da Sultan Ahmet'te büyük mitingin yapılacağını duyurmaktaydı. (Özkaya, 1981) İzmir'in işgali, memleketin her tarafında olduğu gibi İstanbul'da da geniş yankı uyandırmıştır. Halk birbirinin ardından protesto mitingi düzenledi. Üsküdar'da 20 Mayıs 1919'da düzenlenen mitingde 30.000 kişi işgali protesto etti. Bu miting üniversite öğrencilerince düzenlendi. 21 Mayıs 1919'da 3.000 öğretmen üniversitede toplanarak, işgali protesto ederek, davalarında haklı olduklarını ispat edinceye kadar çarpışacaklarını ve şanlı bir şekilde ölmeye hazır olduklarını dile getiriyorlardı. İstanbul'da işgallere yönelik en büyük mitinge (23 Mayıs 1919) 300.000 Türk katılmıştır. 30 Mayıs 1919'da ise Sultan Ahmet'te ve yaklaşık 100.000 kişinin katıldığı bir mitingle İzmir'in işgali protesto edildi. İzmir'in işgaline bir tepkide, Edirne Sultan Selim Mitingi olmuştur. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniye tarafından düzenlenmiştir. Ve bu mitinge on binlerce insan katılmıştır. (Polat, 2007, ss.484-484) İzmir'in işgali, Vahdet-i Milliye Heyeti tarafından, Amerika Cumhurbaşkanı'na gönderilen bir yazı ile protesto edildi. Din bilginleri uğranılan haksızlığı İstanbul'da ki İtalyan, Fransız ve Amerikan temsilcileri katında da protesto ettiler. (Özkaya, 1981) İngilizlerin işgali altındaki postanelerden gizlice birkaç merkeze, İzmir'in Yunanlılarca işgal edildiğini şehirde katliam yapıldığını hamiyetli olan Allah'ın dinini seven vatan ordusuna imdat etmesini isteyen telgraflar çektiler. . (Güneş, 2007) Yunan zulümleri karşısında Şeyhülislam tarafından, Paris Barış Konferansı'na gönderilen kınama mektubu, İzmir'deki İtilaf Devletleri'nin delegelerinin raporları ile birlikte, heyet başkanlarından kurulu konseyin dikkatine sunulmuştu. Bu konsey Versay Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, Dörtler Konseyinin yerine geçmişti. 8 Temmuz'da Clemanceau Yunan ordusu aleyhindeki suçlamaları İncelemek üzere bir araştırma komisyonun kurulmasını önererek, kurulan Komisyon 8 Kasım 1919'da Konseye ulaşan bir rapor gönderdi. Bu raporda, Yunan zulümleri doğrulanıyordu. Fakat Türkler tarafından bazı öç hareketlerine başvurulduğu da belirtiliyordu. Rapordan anlaşıldığına göre olayların sorumlusu Yunanlılar idi. (Özkaya, 1981) Toplantı ve telgraflar ile fiili bir netice alınmamakla birlikte bu durum halka bazı şeyleri öğretmiş bulunuyordu. Türkler şimdi oturmakta oldukları topraklara yönelik tehdidin ne olduğunu açık açık öğrenmiş bulunuyorlardı. İşgal, onlara Türk topraklarının birer ikişer elden gitmeye başladığını gösteren

önemli bir olay olmuştu. (Baykara, 1985) Kurtulan subaylar Manisa ve Aydın'a kaçarken, diğerleri Yunan vapuru ile Mudanya'ya götürülüyor, İzmir'de subayların evleri yağmalanıyor, kadın ve çocuklara tecavüz ediliyordu. Erlerin büyük bir kısmı memleketlerine savuşuyordu. Ali Nadir Paşa'nın yerine, 17. Kolordu Kumandanlık Vekâletine ve 56. Tümen Komutanlığı'na atanan Bekir Sami Bey 21 Mayıs 1919'da Bandırmaya çıktı. (Apak,1990) Kaçak subay ve erlerin bazıları Tire'ye gelmişlerdi. Halkı silahlandırarak Yunanlılara karşı silahlı direnişi başlatmak istemişlerdi. (Müderisoğlu, 1988, s.189) Yunanlılar İzmir'i ele geçirip içerilere doğru ilerlemeye başlayınca İzmir'in doğu, kuzey, güneyinde üç cephe meydana gelmiştir. Bu cepheler, ordu mensupları ile eli silah tutan ve insan idare etmesini bilen kimseler tarafından yönetiliyordu. İzmir'in kuzeyinde teşkil eden cepheye, Miralay Kazım Bey ve Kaymakam Ali Bey (Çetinkaya) kumanda ediyorlardı. Ali Bey ilk olarak Ayvalıkta Yunanlılarla karşılaştı. Bundan başka Bursa ve havalisinde büyük bir müfreze kurulmuştu. Güney Anadolu'da Ocak 1919'dan itibaren İngilizler tarafından işgal edilmiş, daha sonra Fransızlara devredilmişti. Buna karşı 21 Ocak 1919'dan itibaren Adana ve Maraş Cephesi teşekkül etmiştir. (Orhonlu, 1992) İzmir'in işgali, Milli Mücadele'de Türk halkını uyandıran önemli bir olaydır. Yunanlılar İzmir şehri ile yetinmeyip Ayvalık ve Manisa'yı içine alan Nazilli, Alaşehir ve Akhisar'ın batısından geçen bir çizgide durduruldular. Ayrıca İtalyanlar ve Yunanlılar kendi aralarında anlaşarak Büyük Menderes Nehri'ni sınır olarak kabul ettiler. (Akkoyun, 1997)

İtilaf Devletleri, Yunanlıları Milne Hattı ile sınırladılar. Milne Hattı, Aydın, Ödemiş, Turgutlu, Manisa, Bergama, Ayvalık'ı içine alıyordu. (Görgülü, 1999)

İşgal günü ve onu izleyen günlerde İzmir'in işgali belli başlı Hıristiyan aileleri tarafından işgal durdurulmaya çalışılmıştır. Sebebi ise Avrupa gibi Yunan hayranı olmamaları, uzun seneler boyunca Rumlarla beraber yaşamaları, Ege'nin Yunan işgali ile kişisel çıkarlarının bozulacağı endişesidir. Hükümetin işgali takip eden günlerde aldığı tedbir, Batı Anadolu'da güvenliği sağlamak için, Jandarma kadrosu takviyesi yapmaktan ibaretti. İşgali takip eden günlerde Hürriyet ve İtilafçılar, hala partililik yapıyorlardı. 16 Mayıs 1919'da İslahat Gazetesinde "Yapılan işlerin kötülüğüne göre cezasını çekiyoruz." anlamına gelen "El Ceza-ü min Cinsü'l Anef" başlığı atılmıştı. (Güneş, 2007)

2.9. İşgallere Karşı Türklerin Oluşturduğu Milli Güç: Kuvay-i Milliye

Mütareke'nin uygulanmasıyla beraber, Osmanlı orduları terhis edilmeye ve silahları İtilaf Devletlerince alınmaya başlamıştı. Türk yurdu işgal ediliyor, silahlı kuvvetleri de dağıtılıyordu. Bu durumda vatanını ve milletini seven genç-ihtiyar, kadın-erkek, her Türk vatandaşı savunma için çareler aramaya başladı. (Keskin vd. 1995, s.112) Ulusun çıkarlarını korumak, yürütme gücünü elinde bulunduran Padişah ve Osmanlı Hükümeti'nin görevi iken, onlar bu görevi yerine getiremediği gibi, davranışları ile de varlığını galiplerin özellikle İngiltere'nin eline bırakıyordu. Anadolu'daki birlikten uzak ve sadece bölgesel kurtuluş esaslarına dayanan direniş yeterli değildi. Ulusal varlığı kurtarmak, ancak ulusal birliği kurmak ve bir otorite altında toplanmakla sağlanabilirdi. (Aybars, 2002) Göz göre göre vatan topraklarının işgali uğraması, özellikle bazı komutanlara çok ağır geliyordu. Bunun bir çaresi olmalıydı ve akla gelen çare, bu mücadeleyi de halkın yürütmesi yolundaydı. Halk nasıl kaderine siyasi yönden sahip çıktı ise (yani cemiyetler kurup kongreler yaptı ise) mücadeleyi de onlar yürütebilirdi. (Baykara, 1985) Çünkü Türk Milleti tarihi boyunca hür ve bağımsız yaşamış, işgal ve esarete alışık olmayan bir ordu milleti. Anadolu'nun işgal altında ve ordunun dağıtılması ile küçücük milli birlikler kuruldu. Düşman karşısında küçük cepheler oluşturdu. Bu teşkilatlara Kuvay-i Milliye, teşkilatların birliklerine de Kuvay-i Milliye birlikleri dendi. (Görgülü, 1999)

Silahlı mücadele Kuvay-i Milliye ile temsil olunmuştur. İzmir'in işgalinden sonra düşmana karşı koyan, onunla çarpışan ve düşmanı durdurmaya çalışan, sivil silahlı kuvvetlere bu ad verilmiştir. Kuvay-i Milliye, İstanbul Hükümetlerinin izledikleri yöntem ile çatışıyordu. İstanbul Hükümetlerinin izledikleri politika memleketi, içinde bulunduğu durumdan kurtarabilmek için İtilaf Devletleri ile masa başında uzlaşarak çözümlenmesiydi. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşında müttefikleri ile birlikte, İtilaf Devletlerine karşı koyamadıkları halde, şimdi tek başına onları durduramaz düşüncesindeydiler. Yapılacak tek iş siyaseten ülkeyi düzlüğe çıkarmaktı. Kuvay-i Milliye ise; silaha karşı silah düşüncesinin ürünüydü. Hâlbuki gelen düşman silahlı olduğuna göre yapılacak başka bir iş yoktu. Bu hareket kendini koruma hareketiydi. Kuvay-i Milliye, başka bir ülkenin topraklarına saldırıyı ve işgali hedef almıyordu. Kendi memleketinin dış saldırılara karşı koyması gereken

askeri birlikler düşmana karşı kullanılmadığından vatani koruma görevini Kuvay-i Milliye yüklenmişti. (Akbulut, 2005) Yok edilme hakikatini gören Anadolu insanı, her tarafta baş kaldırmıştı. Kendisini engin imanıyla, kendi silahından başka hiçbir şey kurtaramazdı. (Ezherli, 1986,) Ancak direnmek isteyen halk ve subaylar İstanbul Hükümetlerinden destek bulmadılar. Aksine hükümetler, Osmanlı Devleti'nin halklarını siyasi yollardan elde edeceğine inandıklarından direnme hareketlerinin İtilaf Devletleri'nin tepkisini çekeceğini ve bundan dolayı işgal alanlarını genişletileceği endişesi ile söndürmeye çalıştılar. Hem bu nedenle hem de hükümeti bu işe karıştırmanın politik bakımdan zararlı olabileceğini düşünen halk ve subaylar kendi başlarına hareket etmeye başladılar. (Sarhan, 1985, s.29) Komutanlar ve subaylar, Harbiye Nezareti ve Erkan-ı Harbiye'nin emirlerine uymakta çok dikkatli olmalıydılar. Çünkü en küçük bir itaatsizlik halinde, komutanlar görevden alınıyorlardı. (Baykara, 1985) Asayiş bahane eden Müttefikler, işgal alanlarını genişletiyordu. Savaşlardan bıkmış olan halk ise karşı koyacak gücü yoktu. İşgaller geçici gibi görünüyordu. Bununla beraber tedbirli davranmak isteyen komutanlar, örneğin Doğuda Yakup Şevki Paşa, Güneydoğu'da Ali İhsan Paşa, fazla silahları halka dağıtarak güven altına almaya çalışıyordu. Erzurum'un doğusunda boşaltılan yerlere Şura hükümetlerin kurulmasına yardım ediyorlardı. (Sarhan, 1985, s.30) Öte yandan halk genel seferberliğe moral bakımından hazırlıklı değildi. Uzun süren Birinci Dünya Savaşı ve seferberlik halkta bir bıkkınlık yaratmış, devlet yönetimine ve özellikle subaylara yönelen kırgınlık, yenilgi sonucundan kızgınlığa dönüşmüştür. Böyle bir durum da kendini, yeni bir savaşa sürükleyenlerin subaylar olduğunu gören halk, subayların komutası altına girmekten çekinmekteydiler. Kurtuluş Savaşı'nın amacı açıkça anlaşılınca kadar, cephelerin ordu birliklerinden ziyade Kuvay-i Milliyece tutulmasında yarar vardı. İzmir'in işgalinden on beş gün sonra başlayan milis teşkilatı büyük rağbet görmüş ve günden güne büyümüştür. Kuvay-i Milliye'nin değeri zamanla o kadar yükselmiştir ki, subaylar ve Büyük Millet Meclisi üyeleri arasında bile orduya gerek olmadığı, milis kuvvetlerinin zaferi kazanabileceği kanaati yayılmıştır. 15 Mayıs 1919-23 Nisan 1920 tarihleri arasında Anadolu'nun düşman karşı çarpışan ve işgale yakın bölgelerini yöneten tek gücü Kuvay-i Milliye olmuştur. Bu dönemde Kuvay-i Milliye, yalnızca cephelerde çarpışan halk birlikleri değil, aynı zamanda halkın kendi kendini yönetmesi ve yönetime el koyması şeklinde beliren bir yönetim tarzıdır. (Müderrişoğlu, 1988) Kuvay-i Milliye'nin sadece Milli Mücadele sırasında ortaya çıktığı söylenemez. Daha önceki

savaşlarda Milis Kuvvetleri, bugünkü gerilla usulünde mücadeleler vermiştir. Özellikle Doksan Üç Harbi, 1897 Osmanlı- Yunan Savaşı, 1912-1913 Balkan Savaşlarında, Türk Milis Kuvvetlerinin çeşitli savaflara katıldıkları bilinmektedir. Bu nedenle Kuvay-i Milliye adı altında faaliyete başlayan ve önceleri memleketin savunulmaya ihtiyaç duyulan yerlerinde, hemen hemen aynı zamanlarda meydana çıkan ve aynı karakterde görülen bu teşekkülün kurulmasına ve gelişmesinde bir tek kişinin etken olduğu söylenemez. Yurdu, haksız yere işgal edilen Türk milletinin, düşmanlara karşı Milis Kuvvetlerle direnme kararını, hangi tarihte ve kimin teşviki ile verdiği kesin olarak bilinmemektedir. (Keskin vd. 1995) Kuvay-i Milliye kimlerine göre tam bir halk direnişisi değildi. Gerçek halk direnişisi, Güney cephesinde Fransızlara karşı yapıldı. (Aybars, 2002) İlk Kuvay-i Milliye hareketi, 19 Aralık 1918’de Dörtöl’un Karaköse Köyünde görüldü. Silahlı direnişeye geçen köylüler bölgeyi işgal etmekte olan Fransız askerlerinden 15’ini öldürdüler ve kalan kuvvetleri geri sürdüler. (Selek, 2000a, s.41) Kimilerine göre ise asıl kuruluşu 15 Mayıs 1919’da Hasan Tahsin’in işgalcilere karşı ilk kurşunu sıkması ve İzmir telgrafçılarının bütün telgraf merkezlerine ulaştırdıkları mesajda halkı vatan ordusuna katılmaya çağırmasıylaadır. Bu işgal haberleri üzerine, Türk halkı ayaklandı. 15-16-17 Mayıs 1919’dan ve bunu izleyen günlerde Türkiye’nin pek çok şehir ve kasabasında mitingler yapıldı. İstanbul’a yüzlerce telgraf çekildi. Denizli şehri, yöre ve köyleri halkının toplanması ile yapılan mitingle Müftü Ahmet Hulusi Efendi” *İşgale uğrayan memleket halkının silaha sarılması ve savaşması farz-ı ayındır. Fetva veriyorum silah ve cephaneye azlığı veya yokluğu mücadeleye mani olamaz.*” dedi. 16 Mayıs’ta Yunanlıları Urla’ya asker çıkarması üzerine 173. Alayın silah deposunu basan halk, Yarbay Kasım’ın emrindeki milis örgütüne girerek, ilk direnme örgütünü kurdu. Aynı gün İzmir’den kaçan 27 subay ve 68 er Tire’ye ulaştılar. Bir direniş örgütü kurmanın yollarını araştırmaya başladılar. 22 Mayıs’tan Miralay Bekir Sami Bandırma’dan halka şu çağrıda bulundu: *“Haydi silah başına! Bugün ne bir hükümet ne de bir devlet kalmıştır. Hükümette devlette sizsiniz.* (Sarhan, 1985, ss.30-31) Kuruluş ile ilgili bir başka görüş şudur; Kuvay-i Milliye’nin başlangıcı olarak 23 Mayıs 1919 tarihinde 57. Tümen Komutanı Albay Şefik’in Harbiye Nezareti’ne gönderdiği, durumu düzeltmek için Kuvay-ı Milliye’yi vücuda getirmenin en iyi tedbir olacağını bildirdi. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa’nın son fikranın önemli olduğunu bildirmesi ile başlamıştır. (Özkaya, 1981)

İzmir'in işgali üzerine 56. Tümenin subay ve erleri kolordu merkezin durumunu öğrenerek daha içlere doğru kaçmışlardır. Tire'ye kaçan bazı subay ve erler burada halkı silahlandırarak Yunanlılara karşı mücadeleyi başlamışlardır. Ancak bazı yönetici ve komutanların bu duruma ters bir durum takınmışlardır Tire Belediye Başkanı Muavini ve Askerlik Şubesi Başkanı bu girişimlerin önlenmesine öncülük yapıyorlar, hatta daha da ileri giderek resmi kuruluşlara telgraflar çekerek memleketi ihtilala sürükleyecek subaylar için ne gibi bir iş yapmaları gerektiğini soruyorlardı. Silahlı direnişe geçmek isteyen subaylar, Tire'den ayrılmak zorunda kalmışlar içlerinden bazıları direnişi gerçekleştirmek için daha içlere gitmişlerdi. Bazıları da yöneticilerin ve halkın olumsuz tutumu karşısında ümitsizliğe düşerek dağılmıştı. Oysa Ödemiş'te direnişi başlatmak için ilk adımları atan gerçek yönetici ve komutanlara da rastlanmaktadır. Ödemiş Askerlik Şubesi başkanı Ali Rıza Bey, Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir Fethi Bey ve Kaymakam Bekir Sami Bey kesin bir kararla, depoda bulunan 1600 silahı, gönüllü halka dağıtmışlardır. Ancak çoğu ortadan kaybolmuşlar ve sadece 120 kişi kalmıştı. 120 gerçek gönüllüden kurulu bir küçük halk kuvvetine, Kuvay-i Milliye adı verilmişti. Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir Fethi Bey'in komutasındaki bu ilk kuvveti Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı günden bir hafta sonra kurulmuş oluyordu. (Müderrişoğlu, 1988) Alaşehir ileri gelenlerinden Mustafa adında bir genç milis örgütünü kurma işini en kısa gerçekleştirdi. Egede komutanlar işgale uğrama ihtimali olan yerlerde silah depolarının kapısının açık bırakıyor, bunları yağmalamaları için halka el altından haberler gönderiyorlardı. 29 Mayıs'ta Ödemiş'te doğrudan doğruya halktan "Yiğit Ordusu" adı ile bir milis kuruldu. Bundan sonra Ege'de hemen her kasaba ve şehirde milis örgütleri kuruldu. Bunların sevk ve idaresi geniş ölçüde subaylar tarafından yapılıyordu. Silahları büyük bir kısmı ordu malı idi. İtilaf Devletlerinin şikâyetleri üzerine, İstanbul Hükümeti bunlarla bir bağlantısının olmadığı cevabını verdi. Hükümetin, Milis Kuvvetleri ile bir bağlantısı yoktu. (Sarıhan, 1985)

Kuvay-i Milliye'nin Batı cephesinde ortaya çıkması, kesinlikle bir askeri zorunluluktan doğmuştur. Çünkü Yunanlılar Mondros Mütarekesi hükümlerine göre ve İstanbul Hükümetinin bilgisi altında geliyordu. Yunanlılara karşı bir şey yapamayan komutanlar, Kuvay-i Milliye'yi kurup geliştirmişlerdir. Batı Anadolu'da zaman zaman hükümete başkaldıran zeybekler vardı. Şimdi topraklarına düşman girince bu zeybekler, düşmana karşı mücadeleye başlamışlardır. İşte bu unsurlar,

düşmanla mücadelede ön plana geçirilmişlerdir. Askerler resmen Yunanlılara karşı mücadeleye katılmamakla birlikte, çeteleri ve zeybekleri bütün imkânları ile destekliyorlardı. İstanbul'da Erkan-ı Harbiye'de yetkililerde, durumu biliyor açık ve ağır suçlama yoksa yöredeki küçük birlik komutanlarının yaptıklarına mümkün olduğunca ses etmiyorlardı. (Baykara, 1985) Bazı isimler Kuvay-i Milliye'nin teşkilatlanmasın da etkili olmuştur. Hüdavendigâr Valisi Gümilcineli İsmail Bey, 7. Ordu Kumandanı olarak Mustafa Kemal Paşa, Beyşehir Süvari Alayından Kurmay Binbaşı Nazım Bey bu isimlerin başında gelir. (Keskin vd. 1995) Mustafa Kemal Paşa, Havza'da iken milis teşkilatı ile doğrudan ilgilenererek birliklere gönderdiği emirlerde, her işgal eylemine karşı halkın silahlandırarak karşı koymasını bildirmişti. Kuvay-i Milliye bir teşkilat fikri olarak, ilk formülünü Erzurum Kongresi Beyannamesi'nin iki maddesinde yer alan "*Kuvay-i Milliyeyi amel ve irade-i Milliye'ye hâkim kılmak esastır.*" kararından alır. Sivas Kongresi sırasında Milis kuvvetlerinin teşkilatlanması için Mustafa Kemal Paşa 9 Eylül 1919 tarihinde Ali Fuat Paşa'ya Batı Anadolu Umum-i Kuvay-ı Milliye Kumandanlığı ile görevlendirildi. (Akkoyun, 1997)

Dağınık çete ve milli hareketi şeklinde başlayan Milli Mücadele, Serv Antlaşması'nı takiben vatanın yabancı işgale uğramasından hemen sonra bütün memleket geneline yayılmıştır. (Orhonlu, 1992) Silahlı ve silahsız birçok insan kendinden biraz daha iyi düşünebilenin peşine takılmakta kararsızlık yaşamadı. Kuvay-i Milliye liderleri, bazen bir komutan bazen bir aydın, bazen de okuması yazması olmayan hatta ömrünün büyük bir kısmını eşkıyalıkla geçirmiş olan bir şaki oldu. Kuvay-i Milliye başında halktan ileri gelenlerden birisi bulunurdu. Her Kuvay-i Milliye alayı ve taburu komutanlarının, subay olan bir yardımcısı vardı. Askeri komutan, sivil milli komutanlar ile anlaşarak müfrezeyi savaş bakımından idare eder ve gerekli emirleri verirdi. Bunun dışındaki sorumluluk komutana ait idi. Kuvay-i Milliye'nin silah ihtiyaçları doğrudan doğruya bölge halkı tarafından sağlanırdı. Herhangi bir resmi makama dayanmaksızın kurulan ve faaliyet gösteren Kuvay-i Milliye, tüm mali ihtiyaçlarını halktan karşılamaktaydı. Türk halkının kurduğu Reddi İlhak ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, bu birliklerin ayakta kalmasını sağlamakta idi. (Akkoyun, 1997) Kuvay-i Milliye birliklerinin, devamlı olarak hareket halinde bulunduğu ve oynak savaşlar yaptığı için sabit bir barınma yeri ya da kışlası yoktur. Çatışma olmadığı zamanlarda cephe yakınlarındaki köy, kasaba ve çiftliklerde

konaklamışlardır. Bu bakımdan konaklama giderleri söz konusu olmamaktadır. (Müderrişoğlu, 1988) Düzenli orduya geçilinceye kadar Milli Mücadele’de düşmana vur kaç taktiği ile büyük zararlar vermiş, şehirleri düşmana karşı silahlı savunmasında büyük rol oynamıştır. Ayrıca birçok iç isyanın da bastırılmasını sağlamıştır. (Keskin vd. 1995) Her Kuvay-i Milliye birliği, kendine özgü bir içyapıya sahiptir. İç kuruluşu, disiplin anlayışı, alt-üst ilişkileri düzenli ordu birliklerinden tamamen farklı olduğu gibi kendi aralarında da beraberlik göstermemektedir. Genellikle rütbe bildiren işaretler yoktur. Birlik mensupları dışında kimin alt kimin üst olduğunu bilenler azdır. Silah ve teçhizat bakımından birlikler arasında da farklılıklar vardır. Çeşitli tip ve çaptaki silahların bir arada kullanışı, yedek parça ve cephe ikmalinde büyük güçlükler doğurmaktadır. Efe ve kızanlar üzerlerindeki giysilerle, halk kuruluşları tarafından silâh altına alınarlarsa günlük giysileri ile gelmişlerdir. Bu nedenle giysiler de birlik ve düzen söz konusu değildir. Her savaşçı gelirine göre giyinmiş veya giderlerini karşılayanlarca giydirilmiştir. Ege bölgesinde özellikle efelikten gelme savaşçıların kıyafetleri, kırmızı fes, fes üzerinde çeşitli renklerde çember, kollu cepken, mintan, kuşak, deri silahlık, dumidun denilen geniş ağızlı pantolon, uzun yün çorap çizme ve yemenidir. Halk bir yandan vergi mükellefiyeti gereği vergileri devlete öderken bir yandan da vergi mükellefiyetine benzer başka bir yükümlülüğün gereklerini yerine getirmeye çalışıyorlar. Bu yükümlülük Kuvay-i Milliye ‘nin “*Nakd-i ve Teberrü*” adıyla aldığı para ve mal şeklindeki bağışlardı. Nakd-i ve Ayni Teberrü para ve mal bağışı anlamına gelen bir deyim olmakla beraber aslında bir çeşit vergi mükellefiyettir. Zira para ve mal şeklinde yapılacak bağış, kişilerin bağışta bulunup bulunmamak konusunda verecekleri kişisel kararlara bağlı değildir. Adı bağıştı, ama herkes istese de istemese de bağışta bulunmak, daha doğrusu kendinden istenileni vermek zorundaydı. Birliklerin bir bütçesi, bir harcama düzeni yoktur. Elde ne kadar para varsa harcanmakta, kalmayınca yeniden Nakdi Teberrü için halka başvurulmakta veya ihtiyaç duyulan mal ve maddeler “Ayn-i Teberrü olarak istenmektedir. (Müderrişoğlu, 1988) Ankara’da ilk hükümet kurulduğunda Maliye Bakanlığı kurularak, Milli Mücadele’nin mali meselelerini üzerine almıştır. 16 Mayıs 1920 tarihli Hükümet’in yedi sayılı kararnamesi ile Kuvay-i Milliye teşkilatı, Milli Müdafaa-i Vekâletine bağlanmıştır. Giderlerinin genel bütçeden sağlanarak halktan para ve mal toplanmasına son verilmesi kararlaştırılmıştır. (Akkoyun, 1997)

Fakir halka oranla daha zengin olanların, Milli Mücadele'yi desteklemeleri konusu oldukça ilgi çekicidir. Çünkü Çiftlik sahipleri, soylu aileler ve servetlerine uygun bağışlar da bulunma yarışına girmişlerdir. Çünkü bu bağışları yapmazlar ise vatana ihanet sayılacağı düşünmüşlerdir. Bazı zengin kişiler kendi servetlerine uygun olarak birkaç gönüllüyü silahlandırıp, atlandırıp, Kuvay-i Milliye birliklerini kattıkları görülmektedir. Üzerine aldıkları tüm gönüllülerinin her türlü giderlerini, sürekli olarak karşılamaktadır. Birçok Çiftlik sahibi de, birlikleri uzun süre çiftliklerinde barındırıp, beslemişlerdir. Şehir ve kasabaların daha kültürlü sayılanlarda genellikle Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak gibi direniş kuruluşların kurulmasına ön ayak olmuşlardır. (Müderrişoğlu, 1988, s.205) O zamanın gazetelerinde zaman zaman yardım verenlerin listesi yayınlamıştır. Bu kişiler daha çok paralarla, eşraf, ticaret erbabının ön sırada geldiği görülmektedir. (Sarıhan, 1985) Bolşevik devriminden sonra Sovyetler Birliği, Orta Asya Türklerinden Anadolu'daki emperyalizme karşı çarpışan kardeşlerine yardım etmek için yardım toplamış, özellikle kadınların ziynetlerinden oluşan bu altınlar Moskova'da eritilmiş ve Sovyet damgası yedikten sonra, az bir kısmı Anadolu'ya gönderilmiştir. Hindistan Müslümanları çeşitli kanallarla para göndermişlerdir. Mustafa Kemal Paşa paranın bir kısmını Milli Mücadele'de kullanılmış diğer kısmını da Hindistanlı Müslümanlar bir gün geri ister düşüncesi ile kurulan Türkiye İş Bankası'nın kuruluşunda sermaye olarak kullanılmıştır. (Akkoyun, 1997)

Kuvay-i Milliye birliklerinin bir kısmı, her taraftan kopup gelmiş insanlardan bir kısmı da özellikle belli bir yerin kasabanın aşiretin insanlarından oluşuyordu. Birçoğunun yapısı taşıdığı isimden anlaşılabilirdi. Ödemiş Kuvay-i Milliye, Alaşehir Kuvay-i Milliyesi, Osmancık Milli Müfrezesi, Eskişehir Milli Taburu, Kütahya Alayı, Bursa Müfrezesi, Balkan Akıncıları, Ziver Bey Müfrezesi, Teğmen Kadir Müfrezesi, Arnavut Kazım Çetesi, Yahya Kaptan Çetesi, Gökbayrak Müfrezesi, Fatih Taburu, Müdafaa-i Vatan Taburu, Kara Keçili Alayı, Demir Alayı, Çelik Alayı, Albayrak Müfrezesi Kuvay-i Milliye genişleyip cephe örgütü kurulduktan sonra toplanan çeşitli birlikler tuttıkları cephenin adıyla anılmaya başlamıştır. Menderes Alayı, Aydın Alayı, Adagide Dağ Taburu, gibi. (Müderrişoğlu, 1988) Batı Anadolu'da ki çete önderlerinden ikisi, büyük ün kazanmışlardır. Gediz Nehri ve kuzeyindeki bölgede Çerkez Ethem Güney'de Menderes Nehri havzasında Demirci Mehmet Efe, bu arada Yörük Ali Efe gibi bazı küçük çete reislerinin

yanında subaylarda bulunuyor, gerektiğinde askeri meselelerde danışmanlık yapıyorlardı. (Baykara, 1985) Yörük Ali Efe, Demirci Mehmet Efe, Gökçen Efe gibi tanınmış eşkıya reisleri yöredeki komutanların çağrısına uyarak, kızanlarıyla birlikte mücadeleye atılmış bulunuyorlardı. Bu sırada Batı Anadolu'da En ünlü Kuvay-i Milliye komutanı Binbaşı Hacı Şükrüydü. (Sarıhan, 1985) 22 Haziran 1920'de Yunan taarruzundan sonra Kuvay-i Milliye'nin bir kısmı (Çolak İbrahim Müfrezesi 3. Tümenine, Sarı Efe Müfrezesi 33. Süvari Alayına, Gökbayrak Müfrezesinin 61. Piyade Alayına dönüştürülerek) düzenli birlik haline getirildi. (Akkoyun, 1997)

Kuvay-i Milliye, İstanbul Hükümetlerince, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri gibi sempati ile karşılanmamıştır. Cemiyetleri yasal kuruluşlar olmalarına rağmen Kuvay-i Milliye oluşumları böyle değildir. (Akbulut, 2005) Anadolu'da örgütlenen TBMM'nin kuruluşu hareketine karşı, İstanbul'daki Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin kışkırttığı başkaldırılarda görülmeye başlamıştır. Bunlar Kuvay-i Milliyecileri, İttihatçılık, dinsizlik ve tam bölücülükle suçlayarak halkı ayaklandırmak istiyorlardı. (Tuncay ve Koçak, 1990, s.60) Damat Feri Paşa Hükümetleri, Kuvay-i Milliyeyi ortadan kaldırmak için birçok hesap yapmıştır. İtilaf Devletleri el ele verilerek yapılan bu hesapların içinde belki de en başta geleni asayiş bozmak olmuştur. Kendileri Hristiyanlara saldırarak, çeteler kurarak cinayetler, soygunlar yaptırarak bu olayları Kuvay-i Milliye'ye mal etmeye çalışarak, Kuvay-i Milliye hareketini yok etmeye çalışılmıştır. (Balkaya, 2008) Kuvay-i Milliye'nin Kurtuluş Savaşında sağladığı faydalar şunlardır;

1. Dünya kamuoyuna Türk halkının işgalleri benimsemediğini kabul ettirmek
2. Ege'deki Yunan Kuvvetlerini oyalamak, durdurmak, tedirgin etmek ve kayıp verdimek
3. Türk halkını Rum ve Ermeni çetelerine karşı korumak ve bu çeteleri temizlemek
4. Ordunun örgütlenmesine imkân ve zaman sağlamak
5. Gerek İstanbul'daki Türk Hükümetine gerekse dünya kamuoyuna Anadolu'daki Milli Mücadele'yi, bir milli ayaklanma olarak göstermek
6. Güneyde Fransız İşgal Kuvvetlerini durdurmak, şehirlerini kurtarmak
7. Müdafaa-i Hukuk kuruluşlarının kurulmasına ve çalışmasına destek olmak
8. Kurtuluş savaşının ilk yıllarında sık sık görülen iç isyanları bastırmak
9. Büyük Millet Meclisi'nin ve Hükümetinin otoritesini Anadolu'da kabul ettirmek

10. Tecrübeli savaşçıların ordu emrine vererek ve böylece düzenli orduya geçmek
11. İstanbul-Ankara yolunu güven altında tutarak, İstanbul'dan Anadolu'ya silah, cephane ve malzeme kaçırılmasını sağlamak, Anadolu'ya geçmek isteyen subay ve öteki gönüllülerin Ankara'ya ulaşmasını kolaylaştırmak. (Müderrişoğlu, 1988)

Milli Mücadele'nin ilk yıllarındaki harekete, ordudan ziyade "Kuvay-i Milliye'ye dayanması da ihtilalı halka mal etme prensibinin tabii sonucudur. (Abadan, 1972, s.112) Kuvay-i Milliye halkın direnme isteği sonucu ortaya çıkmıştır. Kökü halka dayanıyordu. Gövdesine yurtsever duygularla milli mücadeleye atılan gönüllüler teşkil ediyordu. Bu gövdenin dallarında ise her çeşitten insana rastlamak mümkündü. Kuvay-i Milliye'de görev alan savaşçıları şöyle sıralayabiliriz;

1. Yurt sever duygularla ve başkaca bir amaç gütmeksizin mücadeleye katılan gönüllüler
2. Halk kuruluşları tarafından, kongre kararına dayanacak bir tür askere alma şeklinde, köylerden ve kasabalardan silâh altına alınanlar
3. Dağda gezen eşkıyalar, efeler, zeybekler, kaçaklar,
4. Hapishaneden çıkarılan hükümlü, tutuklu, sanıklar
5. Asker kaçakları (Milli Mücadele'den önce kaçanlar, Mücadele sırasında kaçanlar ve askere alınmamak için Kuvay-i Milliye'ye katılanlar)
6. Herhangi bir suç işleyerek adaletten kaçanlar
7. Soyguna vurguna hevesli maceracılar
8. İç isyan olaylarına katılıp bağışlanmak için, Kuvay-i Milliye'ye sığınanlar
9. Yakınlarının düşman zulmünde uğraması ile intikam almak amacıyla silaha sarılanlar
10. Düşman işgalinden kaçarak, Kuvay-i Milliye'ye katılan yersiz- yurtsuzlar. (Müderrişoğlu, 1988)

Milli Mücadele'nin temeli bu kuvvetlerle atılmıştır. Bu birliklere komuta edenler genel olarak teğmenler, general rütbesine kadar yükselen görevliler, emekliler, ordudan kendi isteği ile ayrılmış kişiler vardı. Bunlar mücadelenin hedef ve gayelerini derinliğine kavrayıp varlıklarıyla benimseyenlerdir. (Abadan, 1972, s.111) Kuvay-i Milliye birliklerindeki insan sayısı sürekli olarak artış göstermektedir. Dünün mevcudunun ise yarım değişmektedir. Büyük çoğunluk gönüllülerden ve kongre kararlarına göre halk kuruluşlarınca silâh altına alınanlardan oluşmaktadır.

Gönüllülerin birlikte kalması kendi isteklerine bağlı olduğundan: işi çıkanlar, sevdikleri özleyen veya bıkkınlık duyanlar, ilk fırsatta evine ve köyüne dönebilmekte, silâh altına alınanlar çalışan işgücünde boşluklar yarattığından, daha çok hasat ve bağ bozumu dönemlerinde olmak üzere, değiştirme yoluyla ve halk kuruluşlarınca düzenlenen sıraya göre işlerinin başına dönmelerine izin verilmektedir. Mali durum büyük bir kuvveti beslemede yetersiz olduğunda çatışma ve yakın tehlike olmadığı zamanlarda, birliklerin mevcudunun azaltılması yoluna gidilmiştir. Yeterli silah bulunmayınca, eldeki silah sayısından fazla insanı, boş yere silâh altında tutulmamıştır. (Müderrişoğlu, 1988)

Kuvay-i Milliye halka ızdırap kaynağı da olmuştur. İşgale uğrayan kasaba ve köyler evvelce Kuvay-i Milliye birliklerini barındırdıkları için, Yunanlılar tarafından suçlanmışlar ve cezalandırılmıştır. İleride Yunan işgaline uğrama korkusu, Kuvay-i Milliye birliklerini barındıran köy ve kasabaları tedirgin etmiştir. Öte yandan bu birlikleri beslemek, çoğu zaman konakladıkları köy ve kasabaları halkına düşen bir görev almıştır. Genellikle komutanların büyük bir kısmı konaklamalarında halka yük olmamaya gayret etmiş aldıkları her şeyin parasını ödemiştir. Paraları yetmediği zaman, aldıkları malı değerini belirten imzalı pusula vermişler ve bu pusulanın tutarı, sonra halk kuruluşlarınca ödenmiştir. Fakat insafsız komutanların barındıkları yerler halkı Kuvay-i Milliye birliklerinin kutsal amaçlarını ve çarpışmalarının yararlarını unutarak bir an önce birliğin ayrılıp gitmesini dilemişlerdir. Kuvay-i Milliye 23 Nisan 1920'de Ankara'da bir hükümet kurulduktan sonra da etkinliğini sürdürmüştür. Büyük Millet Meclisi, Anadolu'yu henüz yönetmeğe başladığı günlerde, iç isyanları bastırmakla uğraşmış ve iç sorunların kazandığı öncelik nedeniyle orduyu kısa zamanda güçlendirmek imkânına kavuşamamıştır. (Müderrişoğlu, 1988) Ekim ayı sonlarında, Kuvay-i Seyyare, Yunanlılara karşı Gediz taarruzu yapmıştır. Bu girişimin başarısızlığa uğradığı iddiasıyla, Kasım başında Cephe, batı ve güney olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Eski Cephe Komutanı Ali Fuat Paşa, Büyükelçi olarak Moskova'ya gönderilmiştir. Batı cephesine İsmet (İnönü), Güney cephesine de Refet (Bele) Beyler atanmıştır. Demirci Mehmet Efe ve Çerkez Ethem başkaldırmış ve onların tasfiyesi ile Kuvay-i Milliye dönemi sona ermiştir. (Tuncay ve Koçak,1990) Mücadeleye düzenli ordu ile devam edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI VE CEMİYETLER

3.1. Haksız İşgaller Karşısından Türklerin Kurduğu Yararlı Cemiyetler

Amacı Anadolu'yu ve Türk ulusunu parçalamak olan Mondros Mütarekesi'nin haksız uygulanışı ve yabancı basında yayınlanan görüşler karşısında, Osmanlı Hükümetinin çaresiz kalması, hatta onlara yardımcı olması, Türk ulusunun aydınları arasında büyük bir tepki ile karşılandı. Yurdun çeşitli bölgelerinde, Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kuruldu. Bu cemiyetler, kişisel değil fakat doğrudan doğruya, bölgesel hakların korunması için yapılan, ulusun tümünün bağımsızlığını amaçlayan, dağınık kurtuluş hareketidir. (Aybars, 2002) Anadolu'da ve Suriye'de, İngiltere, Fransa ve İtalya fiili işgallere girişmişlerdi. Fransa ve İtalya'nın giderek bu birlikten çekilmeleri üzerine İngiltere, Yunanlılarla baş başa kalarak savaşı sürdürmüştür. Savaş sonrası dünyanın, ilk "İstiklal Harbi" ile de bozguna uğramışlardır. Müdafaa-i Hukukçular, Sevr planlarını altüst etmişlerdir. (Tunaya, 2003)

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin asıl söylemek istedikleri, İttihat ve Terakki Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile resmen bir bağlantıları olmadığıdır. Kurtuluş amacının, bu ikili çatışmanın hengâmesi içinde kaybolup gitmemesi ve her türlü siyasi inançlara sahip hemşerilerin yardımını sağlamak için bu yolu tutmuştur. Hâlbuki Müdafaa-i Hukukçular büyük çoğunlukla İttihatçı idiler. Cemiyetlerinin,

siyasetle ilgili olmadığını açıklarken şüphesiz birazda kurucularının kimliklerini gizlemeyi düşünüyorlardı. Ayrıca Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, galip devletlerin karşısında “*Hak Müdafaa-sına*” hazırlanıyorlardı. Siyasetin dışında kalıp onlara da hoş görünmek gerekiyordu.

Daha savaş devam ederken, Türkiye'nin paylaşılmasına ait birçok şeyler biliniyordu. Mütareke imzalanınca söylentiler endişeleri arttırdı. Trakya tehlikede idi. İzmir'in Yunanlılara verilmesi muhtemeldi. Kilikya Türklerden alınacaktı. Doğu vilayetleri Ermenistan'a verilecekti. Karadeniz sahillerinde Pontos Rum Devleti kurulacaktı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin doğmasında işte bu endişeler sebep olmuştur. Anadolu'nun diğer bölgeleri teşekkül havasında sessiz kayıtsız yaşarken Trakya'nın, İzmir'in, Kilikya'nın, Doğu'nun ve Karadeniz kıyılarının aydınlarını birbirinin tıpatıp benzeri olan, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurmuşlardır. (Selek, 2000a) Müdafaa-i Hukuk terimi, Milli Kurtuluş Hareketi, Kuvay-i Milliye, Teşkilat-ı Milliye, Heyet-i Temsiliye'ce topluca Anadolu devrimcilerini kapsayan bir formül olmuştur. (Tunaya, 2003) Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ancak ikisi yani Trakya Paşaeli ve Vilayet-i Şarkiye üzerinde fazlaca durmaya değer bir canlılık gösterebilmişti. Diğerleri ya nazari kalmışlar ya da ömürlü olamamışlardır. (Selek, 2000a, s.101) Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri bir hareketin ifadesi olarak bazı özellikler taşımaktadır;

1. Müdafaa-i Hukuk, ferdi değil, millidir. Hakların korunması için yapılan bir harekettir.
2. Müdafaa-i Hukuk, fikri kaynağı milliyetçilik fikrinden almaktadır.
3. Müdafaa-i Hukuk, milli devlet formülünü gerçekleştirmeye çalışan bir akımdır.
4. Müdafaa-i Hukuk hareketinin gerçekleştirme vasıtası fertler değil, cemiyetlerdir. (Tunaya, 2003)

Milli Mücadele'nin 19 Mayıs 1919'da Samsun'da başladığı günlerde düşmanı Anadolu'dan çıkarmak için teşkilatlanan Türk halkı, kurduğu birçok cemiyete “Müdafaa-i Hukuk” yani hakkın, hukukun müdafaası adını vermiştir. Türk ve Müslüman halk, hakkını Ermenilere, Rumlara ve Türk topraklarını işgal eden emperyalist ülkelere karşı koruyacaktır. Müdafaa-i hukuk anlayışında yalnızca toprak savunması yoktur, bu düşüncenin altında vatandaş olma, kendi ülkesinde hür yaşama mücadelesi bulunmaktadır. (Taş, 2001, s.77) Halk, kaderine kendisi sahip çıkacak,

geleceklerini de kendileri tayin edecektir. Çünkü oturdukları topraklar için İstanbul'daki Hükümet tarafından, kendi isteklerine aykırı çözüm yoluna gidileceği şüphesi belirmişti. Bu nedenle halk cemiyet kurarak, kongreler tertipleyerek, bu türden çözümlere hiçbir şekilde müsaade etmeyeceklerini, İstanbul Hükümetine ve bütün dünyaya cemiyetler kurarak açıklıyordu. (Baykara, 1985) Anadolu'da kurulan cemiyetler, hür bağımsız yaşama idealinin birer çekirdekleri, yayılmaya başlayan direnme ve başkaldırma fikirlerinin güçlü kolları idi. (Eroğlu, 1990) Yararlı Cemiyetler, Mütareke'den sonra işgallerin başlamasıyla, İtilaf devletleriyle işbirliği yapan azınlıklarına kurduğu zararlı cemiyetlere ve içten kurulan zararlı cemiyetlere karşı vatansever Türk çocuklarının, Türklük duygusu ile kurduğu cemiyettir. (Alpargu, Çelik ve Yavuz, 2003, s.110)

Cemiyetler, programlarına silahlı mücadeleyi almamışlardı. Öncelikle propaganda yolunu seçmişler, seslerini dünyaya duyurmak amacı ile mitingler, protestolar, gizli ve açık toplantılar yapmak yolunu tercih etmişlerdi. Bunlar işgalleri engellemediği için, silahlı mücadeleyi programlarına dâhil etmek zorunda kalmışlardır. Her cemiyet kendi bölgesini korumak, işgalden kurtarılmasını sağlamak, işgale karşı direnmekle görevliydi. (Selvi, Şahin ve Demir, 2006, s.99)

İstanbul'da Karakol Cemiyeti'nden başka mahallelere kadar uzanan, aydınların ve subayların başı çektiği birçok örgütte vardı. Bu direnme örgütleri, özellikle Müslüman halkın yoğun bulunduğu yörelerde filizlenmiştir. Bu semtlerin başını Topkapı çekmiş, daha sonra sırasıyla Eyüp Sultan, Bakırköy, Kasımpaşa, Beyazıt, Aksaray, Üsküdar'da kurulan direnme cemiyetleri faaliyete başlamıştır. İstanbul, devletin merkezi olduğundan hükümeti tam olarak denetiminde idi. İstanbul'daki dağınık teşekküller bir araya gelip çalışmalarını birleştirmek ihtiyacı duyunca, 29 Ocak 1919'da Milli Kongre'de bir araya gelerek, çeşitli girimlerde bulunmak ve yayınlar yaparak ülkenin haklarını savunmak ve duyurmak için karar verdiler. (Baykara, 1985) Bu cemiyetlerin ortak özellikleri;

1. Mütarekeden sonra, işgallere bir tepki olarak doğmuştur.
2. Azınlıkların taşkınlıklarına karşı kurulmuştur.
3. Cemiyetlerin tabanını, çoğunlukla İttihatçılar oluşturur.
4. Cemiyetlerde, Türklük duygusu ön plandadır.
5. Bölgesel amaçlı kurulmuşlardır.

6. Genellikle basın ve yayın yolu ile mücadele etmişlerdir.
7. Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenmesinde katkıda bulunmuşlardır.
8. Yeni bir Türk devleti kurma amacı taşımazlar.(Trakya Paşaeli Hariç)
9. Düşmanı belli bir süre oyalamışlardır.
10. Ulusal bilincin gelişmesine, yayılmasına, canlı tutulmasına kaynak olmuşlardır.
11. Halkın, savaşı maddi ve manevi yönden desteklemesine öncülük etmişlerdir.
12. Yararlı cemiyetler genellikle İstanbul ve çevresinde kurularak faaliyet göstermişlerdir. Nedeni ise devletin merkezi olmasından dolayı haberleşme ve iletişimin kolay olmasıdır. Ayrıca basın ve yayın merkezide olması etkili olmuştur.
13. Cemiyetlerin hemen hemen hepsinin kuruluşunda dayandıkları nokta Wilson ilkeleridir. Anadolu'da ve Trakya'da kurulan iç ve dış baskılara karşı tepki gösteren bütünüyle Milli bir nitelik taşıyan bu cemiyetler, Sivas kongresi ile birleşmişler ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını almışlardır. (Eroğlu, 1990)

3.1.1. Milli Kongre Cemiyeti

Mütareke'den sonra göz doktoru Esat Paşa, işgal kuvvetleri yurda gelmeden, tedbir almak için cemiyet kurmuştur. (Özkaya,1981) Milli Kongre bir konfederasyon kuruluşundandır. (Selek, 2000a, s.100) Milli Kongre Cemiyeti, ilk kongresini 29 Kasım 1918'de Talim ve Terbiye Cemiyeti binasında yaptı. (Özkaya, 1981) 29 Ekim 1918'de kurulan Milli Kongre'ye katılan teşekküller şunlardır; *Milli Talim Ve Terbiye Kurulu, Edebiyat Fakültesi, Üsküdar Türk Ocağı, Teceddüt Fırkası, Himaye-i Eftal Cemiyeti, Hürriyet Perveran Avam Fırkası, Radikal Avam Fırkası, Tıp Fakültesi, Muallim Mektepleri Cemiyeti, Donanma Cemiyeti, Galatasaraylılar Yurdu, Fünun Fakültesi, Kabataş Tevün Cemiyeti, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Matbuat Cemiyeti, Muallimler Cemiyeti, Mehamiler Cemiyeti, Milli Türk Cemiyeti, Ressamlar Cemiyeti, Çiftçiler Derneği, Vilayet-i Şarkıye Cemiyeti, Adanalılar Cemiyeti, Trakya Paşaeli Cemiyeti, İzmir Müdafaa-i Hukuk Osmaniye Cemiyeti, Sulhu Solak Cemiyeti, Selameti Osmaniye Cemiyeti, Milli Hususi Mektepler Cemiyeti, Ahali İktisat Fırkası, Sanatkârlar Cemiyeti, Cemiyet-i Hayriye Nisvaniye Cemiyeti, Esirgeme Derneği, İstihlaki Milli Kadınlar Cemiyeti, Hilali Ahmer Kadınlar Merkezi, Himaye-i Eftal Kadınları Merkezi, Kadıköy Hanımlar*

Müdafaa-i Milliye Merkezi, İslam Kadınları Çalıştırma Derneği, Biçki Yurdu, Musiki Muhipleri Hanımlar Cemiyeti, Bilgi Yurdu, Müdafaa-i Hukuk Nisyan Cemiyeti, Üsküdar Biçki Yurdu, Asri Kadın Cemiyeti, Amerikan Talebeleri Mecunin Cemiyeti, Tıp Mezunin Cemiyeti, Dar'ül Muallimat Cemiyeti, İnas Darülfünun Cemiyeti, İspatı Sanayi Nefise Cemiyeti, Dar'ül elhan Cemiyeti, Ticaret Mektebi İnas Cemiyeti (Selek, 2000a) Milli Kongre Başkanı Esat Bey, milliyetperver bir kişidir. Esat Bey Müdafaa-i Hukuk Dernekleri tarafından seçimlere müdahale olduğu konusunda bir düşünceye kapılarak, Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekti. Mustafa Kemal Paşa ise Milli Kongre'nin, millet ve memleketin kurtuluşu için yaptığı toplantıya teşekkür ederek, millet tarafından seçilen mebuslara ne kendisinin ne de dışarıda bir kişinin itiraz ve yetkisinin olmayacağını açıklamıştır. (Alpargu, Çelik ve Yavuz, 2003)

3.1.2. Gizli Karakol Cemiyeti

Balkan Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı Devleti'nde geniş bir istihbarat teşkilatı yoktur. Balkan Savaşı'nın kötü neticelerinden sonra İngilizlerin meşhur İntelgens Servisi gibi bir teşkilat kuruldu. Osmanlı Devleti için çeşitli ülkelerde propaganda yapmak, askeri sınırları ele geçirmek, İslam Devletleri ve Türkleri ayaklandırarak hepsini günün biride imparatorluk bayrağı altında birleştirmek düşüncesi ile bir istihbarat teşkilatı kurulmasına ilk değinen Enver Paşa olmuştur. Enver Paşa, Harbiye Nazırlığına gelmesinden sonra, Teşkilatı Mahsusa adı ile kurulan teşkilat, savaş ve barış amaçlarına hizmet edebilecek bir hale sokulmak istenmiştir. Ancak bazı ateşemiliterlerin faaliyet ve raporlar hariç, alınan haberler yeterli olmamıştır. Enver Paşa “*Umur'u Şarkıye*” denilen bu örgütü politik, askeri ve mali organları dışında kurmuş, kendisine ve politikalarına, kayıtsız şartsız ajanlar kadrosunu oluşturmuştu. Kuruluş tarihi tam bilinmeyen örgüte, Eşref ve Selim Sami Kuşçubaşı, Çerkez Reşit, Hüsrev Sami Beyler olup, İngiltere ve Avrupa'nın, Ortadoğu'da ki eylemleri dikkate alınarak, örgüt eylemelerine yeni boyutlar getirerek, gizli petrol kavgaları, bağımsızlık hareketleri izlenmiş, bu nedenle Teşkilatı Mahsusa Ortadoğu dışına çıkmış, Pakistan, Endonezya, Afganistan, Hindistan gibi alanlara yayılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar istihbarata ait teşkilatın en büyük makamı Genel Kurmay Başkanlığı İstihbarat Şubeleri olup, zayıf bir kadro ile o zaman yürürlükte olan Hidemat-ı Seferiye

Nizamnamesine göre, o zamanki görevi düşman hakkında bilgi toplamak ve değerlendirmektir. Bu istihbaratı teşkilatın bol parası olamamasına rağmen istihbaratları, casus, muhbir, elçilikler ve ateşemiliterler aracılığı ile devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlarla ittifak antlaşması çerçevesinde işbirliğine geçildikten sonra, istihbarat teşkilatı geliştirilebilmiştir. Bu savaş öncesi ve sırasında düşman istihbaratına karşı, çok basit önlemler alınmış ancak memleket içinde on binlerce düşman casusu olup, bunlar gayrimüslim Osmanlı vatandaşı olan Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Sırlar, Bulgarlar, Ulahlar, Müslüman olan Arnavutlar, Araplar düşmanlar tarafından aldatılmış ve satın alınmışlardır. Mütarekeden sonra 13 Kasım 1918'de İstanbul'un işgali ile birlikte İstanbul'da etkinliğini sürdüren, Teşkilatı Mahsusa'da kaldırılmış, Mütareke sonunda kurulan ilk istihbarat teşkilatı Karakol Cemiyeti'dir. (Aysal, 2007)

Karakol Cemiyeti, doğrudan doğruya İttihat ve Terakki liderlerinin sınır dışına kaçmadan önce kurulmasını buyurdıkları bir toplayıcı, vurup-kırıcı ve kurtarıcı ulusal dernektir. Enver ve Talat Paşalar, Sadrazam İzzet Paşa'nın buyruğu ile sınır dışına kaçmaya hazırlanırken, kendi düşüncelerini yaşatacak bir örgüt bırakmak üzere, Kuruçeşme'deki Enver Paşa'nın yalısında, sık sık toplanıyor ve kararlar alıyorlardı. Bu toplantıların birinde Kara Kemal Bey, Talat Bey'den bu türlü örgüt için emir almış ve bu emri Kara Vasıf Bey ile paylaşmıştır. Talat Paşa'nın verdiği emir gereğince, İttihatçılıkta direnecekler, gizli bir örgüt ile birbirine bağlanmalı ve bir parola benimseyerek böylece birbirini tanımaları istenmiş, Paşa ile aralarında "Karakol" sözcüğü kararlaştırılmıştır. (Dinamo, 2010c, s.40) Talat Paşa, Kara Kemal ile Kara Vasıf Beyi gece geç saatlerde evine çağırarak dünü ve kendilerini muhakeme ettikten sonra nihayet konuya girerek şöyle dedi; "*Bakin sizi buraya çağırmamın aslı sebebi Mustafa Kemal Paşa meselesidir. Şartlar çok ağırdır. Bu ağır şartlar karşısında bir şey yapılması tabiidir. Ama bunu kim yapacaktır? İşte asıl düşünülmesi icap eden budur. Evet, Düvel-i Muazzama bizi bir savaşın içine iterek kendi maksadına ulaşmak istemiş ve buna kavuşmuşlardır da. Kimsenin buna itiraz koyacak hali yoktur. Biz dayanmak için harbettik... Neyse bunlar boş... Merkezi Umumi'de aynı meseleleri konuştuk. Evet diyeceğime geliyorum... Yine bir şeyler yapılacaktır, bunu kim yapacaktır? Kuvvetli bir el lazımdır. Mesela Mustafa Kemal Paşa... Temiz bir maziye sahiptir. Mağlup olmamış bir kumandandır. Ordu mensupları da kendisini sayarlar. Halkta, Mustafa Kemal Paşa'yı sevmektedir. Ben*

Mustafa Kemal Paşa'nın mühim bir işe soyunacağını tahmin ediyorum. Kendisi kongrelerde öteki arkadaşlarımızın sıkça münakaşa ettiği bir mensubumuzdur. Ama size söylüyorum, eğer bir şey yapmak isterse çekişmelere bir tarafa konulmalıdır. Kendisine yardımcı olunmalıdır. Önünü kesmemek, açmak, icap eder.” Kara Kemal , “Karşı koyan olursa icap eden tedbiri alırız.” demiş ve fakat dağılmamak için de bir teşkilat yapmak lazımdır.” demiştir. Kara Kemal ile Kara Vasıf'ın isimlerinin başındaki “Kara” rumuz olmuştur. Karakol Teşkilatı. Teşkilata alınması kararlaştırılan isimler şöyleydi; Baha Sait, Ali Bey, Yeni Bahçeli Şükrü, Rıza Erkânı Harp Miralayı Galatalı Şevki, Kafkas Fırkası Kumandanı Erkânı harp Kaymakam Kemalettin Sami, Çerkez Reşid, Erkânı Harp Miralayı Edip Servet, Piyade Kaymakamı Japon Rıza. (Sorgun, 1998) Karakol Cemiyeti, 5 Şubat 1919'da, İstanbul'un Sultanhamam semtinde, Avukat Refik İsmail Beyin yazıhanesinde kuruldu. Galatalı Albay Şevket Bey (Akdeniz Müstahkem Mevkii Kumandanı), Kurmay Albay Kara Vasıf Bey, Kurmay Yüzbaşı Edip Servet Bey, Askeri Sevkiyat Müdürlerinden Binbaşı Ali Rıza Bey, Avukat Refik İsmail Bey, Samsun Tayyare Kurumu Müfettişi Baha Said Bey toplanarak gizli bir örgüt kurdular. Kuruluş maddeleri çok sertti. Maddeler özetle şöyleydi; Türk topraklarından düşmanlar çıkarılacaktı. Memleket bir harabeye dönüncüye ve milletin son bireyi yok oluncaya kadar savaşılacaktı. Örgüt en az kişiyle kurulacak ve savaş açıktan yapılmaya dek her şey gizli kalacaktı. Bu az üye arasında, üç kişilik mahkeme kurulacak ve derneğe ihanet edenler bunlarca yargılanıp başkanın doğrulamasına sunulacaktı. Bunun ucunda yüzde yüz ölüm cezası olup, verilen emirleri yerine getirmeyenler, emirleri istenildiği gibi yerine getirmeyenler ve bu uğurda kişisel yararlar sağlayanlar için ölüm hazırdı. Düşmanla işbirliği yaparak, Türk ırkını yok etmeye çalışanlar, dost ya da düşmana örgütün sırlarını verenler ölüm cezasına çarptırılacaktı. Örgütün yaşayabilmesi için her türlü kaynaktan yaralanılacaktı. Savaş açığa vurulduktan sonra da, bütün kaynaklara el konulacaktı. Örgütü temsil eden başkandı. O yurdun kurtarılması için her türlü askeri ve siyasal tedbirleri almakla görevliydi. Temsilcileri ve kumandanlar atayan oydu. Başkanlığa, Galatalı Şevket Bey getirilmişti. Önemli işler genel kurulda görüşülüp, karara bağlanırdı. Kurucular, bu nizamnameyi imzalayıp kara bir Türk bayrağına sarılan Kura'na el basıp ant içtiler. (Dinamo, 2010b, ss.39-40) Karakol Cemiyeti'nin tüzüğüne göre genel merkez üyeleri ve sayıları, toplanma yerleri, nasıl toplanacakları, nasıl seçilecekleri kesin olarak gizli ve saklı tutulur. Birde en küçük bir gizliliği açığa vuran ya da bu cemiyete tehlike getiren

veya tehlike getirici bir kuşku uyandıran derhal asılır. Yönetmenliğinde, ulusal ordudan söz ediyor, ancak “Seçilmiş ve atanmış Başkomutan, Genel Kurmay Başkanı, Ordu ve Tümen Komutanları ve Kurmayları gizli ve saklı tutulur ve bunlar görevlerini gizli yaparlar” deniliyordu. (Özkaya,1981)

Karakol Derneği, bütünüyle İttihat ve Terakki Fırkası'nın yeniden kurulması ve en çetin ve yaşanmaz koşullar altında yaşanması için kurulmuş, başına sınır dışında da olsa yine Enver Paşa getirilmişti. Uzaklardan da olsa bu örgüte egemen olan ruh Enver Paşa'nın ruh ve düşüncesiydi. Dernek, kurulur kurulmaz Balıkesir'deki Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa'ya Bursa'daki Tümen Bekir Sami Bey'e 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya, Sivas'taki Kolordu Kumandanları Refet ve Selahattin Beylere, Karakol Cemiyetinin kurulduğu bildirilmiş ve böylece memleketi kurtarıcı bir birlik kurduğuna inandırmıştı. (Dinamo, 2010c, ss.42-43) Cemiyetle, Halide Edip (Adivar) Hanımın da ilişkisi olmuştur. Kemalettin Sami Paşa el altından Anadolu'ya silah sokmaktadır. (Arabacı, 2007)

Karakol Cemiyeti çeşitli yollarla pek çok subayı Anadolu'ya geçirdi. Fakat aynı yol ile çok sayıda casus ve şüpheli şahsın Anadolu 'ya girmesine engel olamamıştır. Nitekim Teşkilat mensubu bazı kişilerin bu işleri gizli tutamaması nedeniyle bu sistem İngiliz ordu makamlarınca öğrenilmiş ve İngilizler kendi adamlarını bu yolla Anadolu'ya göndermeyi başarmışlardır. (Turan, 1992)

1918 Kasım ayının ilk günlerinde kurulan cemiyetin merkez heyeti, yedi kişiden oluşuyordu. Cemiyetin ilk faaliyeti, daha önce kurulan mahalli örgütleri birleştirmek olmuş, faaliyetlerini de nizamnamesinde tespit edilen şubeler vasıtası ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Cemiyetin birinci şubesi, İstihbarat ve Hariciye Dairesi olup, cemiyetin en önemli görevi istihbarat yapmak ve gereken yerlere bilgileri göndermekti. İstihbarat Şubesinde vazifeli olan memurlar, hükümet daireleri, yabancı ve siyasi çevreler, siyasi parti ve cemiyetler ile azami surette irtibatı sağlayarak, siyasi bir fikir ve cereyanı takip etmiştir. Cemiyet çeşitli şekillerde ortaya çıkarılan casus şebekelerini ve diğer faaliyet merkezinin hedeflerine ulaşmaması için her türlü yola başvuruyordu. Karakol İstihbarat Dairesi, ilgili yerlere yerleştirdiği casuslar sayesinde Ferit Paşa Hükümetinin, Elazığ Valisi Kayserili Ali Galip'e Sivas Kongresi'ni bastırmak için verdiği emir ve talimat haber alınarak, Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiştir. Karakol Cemiyeti'nin, Anadolu' da örgütleyebilmek amacıyla

bütün ordu makamlarına ve sivil kurumlarına dağıtmış olduğu nizamname ve cemiyetin organizasyonunu üstlenmeye çalıştığı Milli Hareketi, İttihat ve Terakki'ye mal etme girişimini, Mustafa Kemal Paşa fark etmişti. Bu cemiyetin Mustafa Kemal Paşa'ya tamamen bağlanması ve denetim altına alınması gerçekleştirilememiştir. Bu durum Mustafa Kemal Paşa'yı bazı ölmemler almaya itmiştir. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali, Gizli Karakol Cemiyetinde sonu olmuştur. İşgalden sonra Kara Vasıf, Malta'ya sürülmüş ve Cemiyetin Merkez Heyeti, Anadolu'ya geçmişlerdir. İstanbul'un işgaline kadar İstanbul'da kalıp bir şeyler yapmak isteyenlerin artık tek umudu, Ankara ve Mustafa Kemal Paşa'ydı. (Aysal, 2007) Erzurum Kongresi'nin kararlarının her yerde anlaşılması ve uygulanması için çalışırken "Karakol Cemiyeti'nin Teşkilatı Umumiye Nizamnamesi ve Karakol Cemiyetin vezaifi Umumiye Talimatnamesi" diye bir takım kâğıtları bütün orduya, komutan ve subay herkese dağıtıldığı bildirildi. Bu işleri ve örgütleri yapanlar, İstanbul'da bulunmalarına rağmen, komutanları aldatmak için Mustafa Kemal Paşa adına bu işleri yapar gibi görünmekte ve subayları Mustafa Kemal Paşa aleyhine döndürmek istemekteydi. Mustafa Kemal Paşa, bu cemiyet ile hiçbir ilgisini bulunmadığını her yere bildirdi. (Özkaya,1981)

Anadolu'daki Kuvay-i Milliyeci kumandanlara da türlü takma adlar verilmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın takma adı Nuh idi. Karakol örgütünün verdiği bu adlar sahiplerine bildirilmişti. Karakol Derneği içeride örgütünü kurduktan sonra dışarıdan da bir müttefik aramış ve Bolşevik Rusya'yı bulmuştu. Dernek, siyasal durumun hemen Ruslarla bir anlaşma yapılmasını gerektiriyor kararına vardı. Daha sonra Sovyet Rusya ile haberleşmeye geçerek şöyle bir antlaşmaya varılmıştı; Bolşevikler, anlaşmanın imzalanması ile kararlaştırılan ölçekte altın, mücevher ve silah verecek, Türkler buna karşın Kafkasya'ya sembolik anlamda bir tabur asker gönderecek, böylece dostluk ve askerce birlik yapmış olduğu anlaşılacaktı. Türkler bu antlaşma ile Bolşeviklerin yardımıyla düşmanı yurttan atacak, Bolşeviklerde buna karşılık Kafkasya'da Türklerin yardımıyla egemenliklerini kuracaklar, petrol bölgesini kurtaracaklardı. (Dinamo, 2010c) Karakol Cemiyeti tamamen Ankara'nın kontrolünde olarak, İtilaf Devletleri ile ilgili birtakım bilgilerin Ankara'ya iletilmesinde etkin rol oynadı. Fakat bir süre sonra cemiyet üyelerinin gizliliğe uymamaları ve gerekli gereksiz yerlerde gizli bilgileri açıklanması nedeniyle Cemiyet ağır yaralar aldı. İstanbul'un işgali ile dağılan Cemiyet daha sonraları

Zabitan ve Yavuz grupları adı altında faaliyetlerine devam ettiği görüldü. Ancak Ankara'nın güvenini tekrar kazanmak isteyen teşkilat üyelerinin pek faal olduğu söylenemez. (Aysal, 2007)

3.1.3. Vilayeti Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti

Bu cemiyetin kurulmasının amacı, doğu illerinde ki tüm halkın dinsel ve siyasal haklarının özgürce gelişimini sağlayacak yasa ve töre içi yollara başvurmaktı. Adı geçen illerdeki Müslüman halkın, tarihsel ve ulusal haklarını gerektiğinde, uygar toplumların önünde savunmaktı. Doğu illerinde yapılan zulüm ve cinayetlerinin ve bunları yapanlar ve yaptırانlarla ilgili tarafsızca soruşturma açarak, suçluların tez günde cezalandırılmasını istemekte. Türklerle azınlıkların arasında, anlaşmazlıkların giderilmesi, eskisi gibi iyi bağlarla pekiştirilmesine çaba göstermekte. Doğu illerindeki savaştan doğma yıkım ve yoksulluğu hükümet katında girişimlerde bulunarak elden geldiğince giderme yollarını aramaktı. (Özkaya,1981)

Bu derneğin uzunca bir hikâyesi vardı. Erzurum'un aydın gençlerinden Dursunzade Cevat, bir gün gazetelerde kendisine çok ilginç gelen bir yazı okumuştu. Tanınmış şair ve yazar ve Süleyman Nafiz kılavuzluğunda, Vilayat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye adlı bir dernek kurulmuştu. Hemen genç adam, bu derneğin bulunduğu binaya gelmiş, kendini tanıtarak derneğin başkanı olan eski Bitlis Valisi Harputlu Nedim Beyin elini sıktı. Bu arada Süleyman Nafiz, Beyrut Valisi Diyarbakırlı İsmail Hakkı, Diyarbakır Mebusu Fevzi, Sivas Mebusu Rasim, Sivaslı Yedek Subay Abdülmuttalip ve Yedek Subay Diyarbakırlı Cavit Bey vardı. Cevat Bey, cemiyetin emrinde çalışmaya geldiğini söyledi. Süleyman Nafiz, sevindi. Kürt Teali Cemiyeti ile konuşulacaktı. Konuşmayı Nafiz Bey üzerine alıp yanına Cevat Bey'i katarak ertesi gün Kürt Teali Cemiyetine geldiler. Bu derneğin başkanı, ayandan Seyid Abdülkadir ile üç genç üye bulunuyordu. Bitlisli Yüzbaşı Emin Bey'i Cevat Bey hemen tanıdı. Çünkü Onunla Doğu Cephesi'nde tanışmıştı. Eski Türkçü idi. Şimdi onu burada Kürtçü olarak görmek, Cevat Beyi şaşırmıştı. Diğer ikisi de pürüzsüz Türkçe konuşan İstanbul çocuğu idi. Soğuk karşılandılar. Süleyman Nafiz, bu soğuk havaya aldırılmayıp oturarak şöyle konuştu: “Şark vilayetleri üzerinde kötü ihtiraslar dolaşmaktadır. Ermeniler yurdumuza göz dikilmiştir. Bu durum karşısında Müslüman adıyla hâkimiyetin devamı ancak bu bölge halkının

gösterecekleri birlikle mümkün olur. Kürt Teali Cemiyeti adıyla bir dernek kurulmak Kürtler Türkü birbirinden ayıracaktır. Hâlbuki bizim kurduğumuz Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti hiçbir kavmi ayrılık gütmeksizin, Türk-Kürt ayırmaksızın, bütün bu vilayetler halkını içine alabilecektir.” Ancak derneğin başkanı, *“Sizinle görüşecek bir şeyim yoktur, İtilaf Devletleri bize her türlü yardımı yapacaktır.”* demesi bütün ümitleri kırdı. Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Derneği'nin toplantıları birbiri ardına yapıldı. Bütün bu toplantılardan sonra şunlar anlaşıldı: *“Doğu bölgesi tarihin çok eski dönemlerinden beri, Türk ülkesidir. Ermeniler, bu bölgede her zaman bir olarak yaşaya gelmiştir. Ermeniler bu bölgede elli yıldır huzursuzluk kaynağı halindedir.”* (Dinamo, 2010c)

Erzurum yöresi Türklüğünün haklarını savunmak için 4 Aralık 1918'de İstanbul'da kuruldu. Cemiyet 3 Mart 1919'da Erzurum'da bir şube açmış ve 30 Mayıs sonrasında mahalli bir kongre hazırlıklarına girişmiştir. (Akkoyun, 1997) 17 Haziran 1919'da il kongresi yapılarak ve daha sonra Trabzonlularla anlaşarak 10 Temmuz 1919'da Erzurum'da doğu illerinin kongresini toplama çalışmalarını sürdürmüşlerdir. (Arıburnu, 1997, s.37) İstanbul yönetim merkezlerinden verilen yönerge gereğince Erzurum şubesi doğu illerinde, Türklerin haklarını korumakla birlikte, Ermeni tehciri sırasında yapılan kötü işlerle halkın hiçbir ilgisi bulunmadığını, Ruslar girinceye kadar Ermeni mallarının korunduğunu, buna karşılık Müslümanlara çok kötü davranıldığını, belgelerle sunmaya ve bu durumu dünyaya bildirmek için çalışmaya karar veriyordu. (Özkaya, 1981) Mustafa Kemal Paşa, bu cemiyetin Erzurum şubesi (başka vilayette şubesi yoktu) ele alabilecek biricik milli teşekkül kabul etmiş ve siyasi faaliyetine bu yoldan başlamıştır. (Selek, 2000a)

3.1.4. Kilikya Cemiyeti

21 Aralık 1918'de İstanbul'da, Adana, Maraş, Antep ve Tarsuslular tarafından kurulmuş olan bir cemiyettir. Fransızların, Adana'yı işgal etmeleri üzerine Kilikyalılar Cemiyeti merkezini Toroslar'a taşımış, oradaki Ermeni ve Fransızlara karşı mücadele etmiştir. İntibah Cemiyeti ile işbirliğine girmiştir. (Selvi, Şahin ve Demir, 2006, s.104) Toroslar'ı hiçbir zaman terk etmeyeceklerini belirtmiş, Fransızların Adana'yı işgalleri sırasında Karaisalı ve çevresinde faaliyetleri sürdürmüştür. (Alpargu, Çelik ve Yavuz, 2003) Bu cemiyet Fransızlara karşı daha çok, uluslar arası

yazışmalardan bir baskı grubu olarak çalışmış, halk arasında örgütlenmemiştir. (Tuncay ve Koçak,1990) Kilikyalılar Cemiyeti, İstanbul'da kurulmuş olduğu için, Kilikya bölgesinde Milli Mücadele için bir fikri hazırlık dahi yapamamıştır. Kurucularının çoğunluğu yaşlı ve eski nazırlar ve mebuslar oluşturuyordu. Cemiyet, hiçbir alanda işe yaramamış sadece isim olarak kalmıştır. (Selek, 2000a) Kilikyalılar Cemiyeti Sivas Kongresi'nden sonra burada Müdafaa-i Hukuk teşkilatının kurulması ile rolü kalmamıştır. (Özkaya,1981) Sivas Kongresi'nde Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dönüştürülerek diğer müdafaa cemiyetleri ile birleştirilmiştir. (Seyfeli, 2006)

3.1.5. Adana Gizli Cemiyeti

Mütareke'nin imzalanmasından sonra Fransızlar, Çukurova'yı işgal edince Adana'da aydın gençler gizli cemiyetler kurdular. Gizli cemiyetin üyeleri arasında Basri Arsoy, Dr. Ali gibi tanınmış kişilerde bulunmasına rağmen çalışmalarını düzenli olmamıştır. Mektup ve telgrafların sansür edildiği ve postaneler Fransız işgalinde olduğu için bu düzensiz çalışma 4 ay sürdü. Bir memur ile anlaşarak, haberler gizlice İstanbul'a bildiriliyordu. Mustafa Kemal Paşa bilgi edinmek için mektup yazmıştır. Milli Kuvvetlerle 1920'de sıkı bir işbirliği yaptı. (Özkaya,1981)

3.1.6. Milli Blok Cemiyeti

Cemiyet, Ahmet Rıza Beyle, Çürüksulu Mahmut Paşa tarafından kuruldu. Amacı Milli Kongre'ye benzemektedir. İngiliz ve Fransız mandası fikrine karşı idi. Cemiyet, ABD ile işbirliği prensibi etrafında bir fikir oluşmuştur. (Özkaya,1981)

3.1.7. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti

Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkaslar, Türk -Rus mücadelesine sahne olmuş büyük askeri ve toplumsal acılar yaşanmıştır. Sarıkamış Harekâtı başarısızlıkla sonuçlanınca, Rus ordusu, 1915'de askeri üstünlüğü ele geçirdi. 1916 yılından itibaren Rus işgaline uğrayan sancaklar kurtulana kadar Rus zulmüne göğüs germek

zorunda kalmışlardır. Trabzon, Rus ordusunun Erzurum ile birlikte ele geçirmek istediği stratejik noktalardan birisiydi. Çünkü Trabzon, savaşın başından beri Türk ordusunun tek ikmal merkeziydi. 18 Nisan 1916'da işgal edilen Trabzon, Rusların iç bölgelere ilerleyebilmesi için baştan ayağa değiştirilmeye çalışılarak, Rusların sistemli bir şekilde uyguladıkları imha politikasına uğramıştır. Sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda korkunç etkiler yapmıştır. Ruslar öncelikle Türk nüfusu üzerinde ilk tahribatı yapmıştır. Rus işgali öncesi, işgal tehlikesine bağlı olarak Türkler iç bölgelere göç ettiler. 45 bin civarındaki nüfus göç ile yarı yarıya azalacaktır. Türkler göç ederken bir taraftan Ruslar, diğer taraftan Ermeniler ve Rum çetelerinin, şiddetli saldırılarına uğramıştır. Şehirde kalanlarsa, işgal kuvvetlerinin baskı ve zulmüne hedef olmuştur. Trabzon en büyük yıkımı mimaride yaşamış olup, Ruslar şehri büyük bir askeri üs olarak, iç bölgelerle irtibatı sağlamak amacıyla büyük yollar inşa ederek, bu yol üzerindeki Türk mahalleleri ortadan kaldırmışlardır. Rum ve Ermenilere ait evlere ise hiç dokunulmamıştır. Dolayısı ile bilinçli olarak şehirdeki Türk kimliği yok edilmek istenmiştir. Trabzon Rusya'nın 1917'de Ekim Devrimi'ni ardından gelişen olaylar sonucu, 24 Şubat 1918'de işgalden kurtuldu. Ruslar, Rumlarla işbirliği yaparak değerli gördükleri her şeyi Rusya'ya taşıdılar (Ural, 2008, ss. 264- 265) Rum teşkilatının göçmen kisvesi altında, komitacı ve çeteleri Trabzon'a getirmeye çalışması tepkiye neden oluyordu. Çünkü 9. Ordu, Evliye-i Selase'yi boşaltırken, İngilizler büyük miktar da erzaklara el koyması nedeniyle büyük sıkıntı içerisindeydi. Zaten hükümetçe alınan önlemlere rağmen birçok sorunu bulunan Trabzon'a büyük miktarda Rum getirilmesi iâşe, barınma, sağlık sorunları iyice artırdı. Ancak İngilizler, Rum göçmenlerinin getirilmesinde ve yerleşmesinde ısrar etmiş, İngiliz Yüksek Komiserliği'nde bunu kendine görev bilmiştir. Mütareke sırasında halkı en fazla Rum faaliyetleri tedirgin ediyordu. Samsun havalisinden gelen Rum çetelerinin asayişini yok etmeye çalışmaları vilayetteki huzur ve barış ortamını tehdit ediyordu. Bu cemiyet Mütareke'nin ardından İtilaf Devletleri'nin desteği ile tehlikeli bir hal alan Rum ve Ermeni talepleri karşısında, Türklerin haklarını korumak amacıyla kuruldu. Şehrin ileri gelenlerinden Barutçuzade Ahmet Efendi, Eyüpzade İzzet, Eyüpzade Ömer Fevzi, Abonozzade Hüseyin Avni, Murathanzade Ziya, Neblizade Sabri, Hatipzade Emin, Kazazzade Hüseyin, Hacı Ali Hafizzade Mehmet Salih, Mollabelirzade Mehmet Ali, Müftüzade Hacı Mehmet Efendilerden oluşuyordu. Yönetim kurulu Hafız Mehmet, Barutçuzade Faik, Çulhazade Kadri, Nemlizade şevki, Subaşızade Münir, Zahirzade Zühdü, Hocazade

İbrahim, Cudi, Kulaksızzade İbrahim, Ustazade Nami Beylerden oluşmaktaydı. Cemiyetin düşüncesini yayma görevini ise Barutçu Faik Beyin sahip olduğu, İstikbal Gazetesi üstlenmişti. Bu cemiyetlerin tek amacı temsil ettikleri bölgelerin tarihi, coğrafya ve nüfus bakımından Türklere ait olduğunu ispat etmektir. İlk kuruluşlarında, halkların müdafaasını silahla yapmayı düşünmemiştir. Tüzüğüne göre ilmi çalışmaları yapmak amacı ile kurulmuşken Milli Mücadele’de daha çok siyasi niteliği ile ön plana çıkan cemiyettir. Cemiyet İstanbul’a ve Paris’e heyet göndererek, amacını gerçekleştirmeyi ummuş ve yayın yolu ile propagandaya büyük önem vermiştir. 23 Şubat ve 22 Mayıs 1919 da iki kongre toplamış. (Selek, 2000a) Şubat 1919’da Trabzon Müftüsü İmadeddin Efendi’nin başkanlığında, ilk kongresini yaptı. İzmir’in Yunanlılara tarafından işgali üzerine Cemiyet, 2. Trabzon Kongresini toplayarak işgallere ve bölgedeki Pontus Rum faaliyetlerine karşı, yeni kararlar aldı. Buna göre işgallere karşı konulması, Vilayet-i Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ile ortaklaşa bir kongre yapılması teklifine, olumlu cevap verilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca Cemiyetin, Giresun Şubesi idarecilerine, artan Pontos Rum ve Ermeni saldırıları üzerine, Topal Osman Ağa ile görüşerek, onun Milli Mücadele’ye katılmasını sağlandı. Bir süre sonra Giresun’un Belediye Başkanının sağlık sorunu nedeni ile istifası üzerine Giresun’a Osman Ağa, belediye başkanı oldu. Osman Ağa Giresun’da, İzmir’in işgalini protesto eden bir miting düzenledi. Ayrıca bölgedeki gençleri teşkilatlandırarak, Milli Mücadeleye katılmasını sağladı. Trabzon’da konuşlandırılmış 3. Tümenden silah ve cephane, cemiyetten de gönüllü alınarak, güçlü bir teşkilat meydana getirilerek Pontus Rum çetelerine önemli kayıplar verdirilmiştir. (Ural, 2008, s.277) Cemiyet, yörede kısa zamanda yaygınlaşarak bütün Trabzon vilayetinin gücünü birleştirdiği bir teşkilat haline gelmişti. Rize Şubesi, 1919 Nisan’ında sadarete çektiği telgrafla dikkati çekti. Türk ve Müslüman halkın zor günlerde gösterdiği birlik ve beraberlik tavrının, Rum ve Ermeni emellerine karşı koyma konusunda ki kararlılığının bir simgesi olmuştur. (Özel, 1991, ss. 62-67)

3.1.8. Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti

Mütareke şartlarına göre, Kars yöresinde çekilirken Türkler, 5 Kasım 1918’de burada bir Milli İslam Şurası adı altında teşkilatlanarak 14 Kasım’da bir kongre yaptılar. Ve 30 Kasım’da, Büyük Kars Kongresini gerçekleştirdiler. 17 Ocak 1919’da

başkanlığını Cihangirzade İbrahim Beyin yaptığı, Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti kuruldu. İngiliz işgali üzerine hükümet üyeleri tutuklanarak Malta'ya sürüldü. (Akkoyun, 1997)

3.1.9. Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Tarsus'ta, 19 Mart 1920'de Tarsus Müdafaa-i Hukuk -ı Teşkilatı kurulmuş.1 Mart 1920'de "Mersin Hukuk Heyeti" kuruldu. (Özkaya,1981)

3.1.10. Antakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Fransızlar, 7 Aralık 1918'de Antakya'yı işgal ederek yerleşmeleri, Türkler arasında büyük üzüntü yarattı. Kuzey Hatay ve Gâvur Dağı yöresinde, silahlı mücadele başladığı gibi Dörtyol ve Payas'ta da mücadeleye yönelik hareketler ilk defa başladı. Halep ve Antakya'nın çıkarları müşterek olduğu için, iki taraf arasında yakınlaşmalar oldu. Bu arada Fransızlar ile çeteler arasında bazı çatışmalar oldu. Türk çeteler, Antakya'ya bir baskın yaptılar. Osmanlı Hükümeti zamanında iki dönem mebusluk yapan Ahmet Türkmen'in etrafında kalabalık aydın bir zümre vardı. Antakya baskınından sonra 13 Mart 1920'de Ahmet Türkmen başkanlığında resmi olmayarak, Antakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Gani Türkmen, cemiyetin ikinci başkanı ve veznedarı, aynı zamanda Ahmet Türkmen'inde küçük kardeşi idi. Antakya baskınında çeteler başarılı olunca, Türklük propagandalarını gizlemeye gerek görmemiştir. Böylece Faysalcılık damgası taşıyan Arapçılık peşinde koşanlar telaşa kapıldılar. 23 Mayıs 1920'de Fransızlar, Antakya'yı topa tuttular. Halk, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin aydınlatmalarına rağmen yinede bu ateşten korkmuşlardır. Arapçılık akımından olanlar ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin, halk üzerinde kazandığı güveni yok etmek istiyorlardı. Fransızlar, Arapçı eşrafı kolayca elde etmişlerdi. Ancak Hatay'da Arapçı eşraf fazla nüfuzlu olmadığından, bunlardan çekiniyorlardı. (Özkaya,1981)

3.1.11. İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyetinin varlık nedeni, Batı Anadolu bölgesinin Yunan egemenliği altına girmesini önlemektir. Cemiyet, mütarekeden sonra kurulan ilk sivil toplum örgütüdür. (Güneş, 2007) Cemiyet 26 Ocak 1919'da Kolordu Kumandanı Nurettin Paşa tarafından kurulmuş, İzmir ve Batı Anadolu üzerinde, Yunan emelleri belirginleşince, bu havalinin Türklüğünü ispatlamak için faaliyetlerini arttırmış, bu amaç için 17 Mart 1919'da bir kongre toplamıştır. (Akkoyun, 1997) Kongrede, gerek herhangi bir saldırıya “*silaha karşı koyma*” kararı vermesi gerekse mütarekeden sonraki milli kongrelerin ilki olması bakımından önemlidir. İzmir'in işgalinden sonra cemiyet mensupları, Milli Mücadele'nin kazanılması için kişi olarak ve bazen cemiyet adına Batı Anadolu'da ve İstanbul'da çalışmıştır. (Selek, 2000a)

Vali Nureddin Paşa zamanında onun geniş desteğini gören Cemiyet, Nurettin Paşa'nın görevden alınıp yerine, İzzet Paşa'nın atamasından sonra çalışmaları, baskı altında tutuldu. İzzet Bey, derneği İttihatçı ve Bolşevik olmakla suçlaması nedeniyle bir örgütlenme oluşturulamadı. (Selvi, Şahin ve Demir) Cemiyet, vatanın maddi ve manevi yönden yükselmesini, memlekette Türklerin haklarını ilmi ve ikna edici delillerle bütün insanlığa karşı ispat etmek amacı ile kurulmuştur. (Eroğlu, 1990) Cemiyet, Rum ve Yunanlıların Megalo İdea düşüncelerine karşı çıkıyordu. Venizelos'un iddialarını çürütmek için Paris Barış Konferansı'na temsilciler gönderiyordu. Yunan işgaline silahla koymak için teşkilatlanmalar yapıyordu. Cemiyet, İzmir'de kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile birleşerek, Redd-i İlhak Cemiyeti adını aldı. (Alpargu, Çelik ve Yavuz, 2003)

3.1.12. Biga Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

İstanbul'da 40 bin Fransız, 35 bin İngiliz, 20 bin Yunan, 4 bin İtalyan askeri bulunurken, Çanakkale'de hem düşmanın kara askeri hem de deniz askeri ve bir topçu taburu olup, Karabiga İngiliz kontrolü altındaydı. Biga da ayrıca Türk, Çerkez, Boşnak, Çaç, Kumuk, Pomak gibi çeşitli insan toplulukları olup, bu yöre için tehlike arz ediyordu. Biga Kaymakamının teklifi ile Biga Müftüsü şehrin ileri gelenlerini Belediyede toplayarak, Mustafa Kemal Paşa ve Miralay Kazım (Özalp)'ın teşkilat kurulmasıyla ilgili telgraf emirlerini okuttu. Biga Müftüsü Hamdi Bey memleketin o günkü durumundan söz ederek Mustafa Kemal Paşa'nın emrine

uyarak, Mücadele'ye katılmanın zorunluluğunu açıklamıştı. Uzun tartışmalardan sonra başkanlığa, Hamdi Bey getirildi. (Özkaya,1981)

3.1.13. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Hem siyaset adamları hem de Trakya halkı, yeni bir oldubitti ile Doğu Trakya'nın da elden gitmesinden korkuyordu. Bu tehlike o kadar hissediliyordu ki devletin en büyük şahsiyetlerinden olan Ahmet Rıza Bey, Çürüksulu Mehmet Paşa ve Ahmet İzzet Paşa kendilerini ziyaret eden Trakya heyetine Türkiye'de kalmayacağı anlaşılınca Trakya'nın bağımsızlığını ilan ediniz tavsiyesinde bulunmuşlardı. (Selek, 2000a) Edirne'de 1918'de kurulan Cemiyetin amacı, Mütareke'nin azınlıklara tanıdığı taşkınlık ve haksızlıklar karşısında Türklerin fiili savunma gücünü arttırmak ve teşkilatlandırmaktı. (Eroğlu, 1990)

Osmanlı Devleti yıkılacak olursa, Trakya'nın Yunan ve Bulgar eline geçmemesi için bu topraklarda, ilk planda bir Türk idaresi kurmaktı. Hatta İngiliz ve Fransız devlet adamları ile temasa geçilerek, buralardaki Türk nüfuzun çokluğuna dikkat çekilmek istenmiş ancak asıl amaç Trakya Cumhuriyeti kurmaktı. (Seyfeli, 2006) Cemiyetlerin kurulması ve Trakya halkının teşkilatlanması için ilk telkinler, Talat Paşa tarafından yapılmıştır. Başta sadrazamlar olmak üzere İttihat ve Terakki merkezinin ve Hariciye Vekâleti'nin teşvik ve yardımları ile Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyeti Osmaniyesi'ni kuranlar, daha ilk günlerden itibaren geçici bir hükümet gibi çalışmış, Avrupa'nın büyük siyaset merkezlerine, Osmanlı Hükümetinden ayrı olarak heyetler göndermiş, muhtelif konferanslara muhtıralar vermiştir. Cemiyet, diğer cemiyetler gibi başlangıçta silahlı bir mücadeleyi düşünmemiştir. Trakya davasının, milletlerarası bir mesele olduğu ve barış konferanslarında halledileceği kanaati hâkimdi. (Selek, 2000a) Cemiyet başlıca beş kongre toplamıştır. Bu kongrelerin ilkinin 10 Temmuz 1919 Trakya Kongresi, ikincisi 16 Ekim 1919 Edirne Kongresi'dir. Bu kongre, Batı Trakya'nın Bulgar ve Yunan zulmü altında ezilmemesini, Doğu Trakya'ya milli arzuyu takviye için kararlaştırılmıştı. 1920 yılının Ocak ayı ortalarında cemiyet 3. kongresini toplayarak, silahlı milli teşkilat işini müzakere etmiştir. Doğu Trakya'ya yapılabilecek saldırılara karşı bir savunma teşkilatı kurmak, Yunanlılar ve yerli Rumların yapabilecekleri oldubittilere karşı uyanık bulunmak, barış konferansının Doğu Trakya'yı, Türk topraklarında ayıracak kararlara karşı koymak üzere Doğu

Trakya’da “bekçi, korucu” adı altında 3.bin kişilik milli teşkilatın kurulmasına karar verilmiştir. Dördüncü kongre, 31 Mart 1920’de yapılan Lüleburgaz’daki kongre olup, kötü sonuçlardan Trakya’nın yok olacağına inanılmakta, bu şartlar altında oy birliği Trakya’nın işgaline ve içteki ihtilal hareketlerine karşı savunma ve mücadele kararını verdi. (Güner, 1999) Trakya’nın silahlı savunma planının uygulanması, yerli halktan asker toplanma yetkisi TBMM’ye tabii olma ve programında Müdafaa-i Hukuk programı ile denkleştirme esasları kabul edilmiştir. (Eroğlu, 1990) Bütün Doğu Trakya halkının temsil edildiği kongreler, çetin müzakereleri ve aldığı kararlar itibarıyla son derece enteresandır. (Selek, 2000a)

3.1.14. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Türk kadınlarının Milli Mücadele’ye büyük kararlılıkla katılımını simgeleyen, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, merkezi Sivas olmak üzere, 9 Aralık 1919’da Sivas Valisi Reşit Paşa’nın eşi, Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından kuruldu. Kısa zamanda Anadolu’nun çeşitli şehirlerinde şubeler açtı. Cemiyet düşman işgallerini büyük bir duyarlılık ve dikkatle izleyerek, İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümetine karşı protestolar yayımlamış, Milli Orduya para ve mal yardımı kampanyaları açmış, Milli Mücadele için Anadolu’ya geçenleri, kutlama mesajları göndererek onları teşvik etmiştir. Kurtuluş Savaşı boyunca, Cemiyet, Heyet-i Temsiliye ve Ankara Hükümeti ile yakın ilişkiler sürdürmüş ve Atatürk’ün takdirini kazandırmıştır. (Baykal, 1998, s.671) Sivas Kongresi’nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında diğer cemiyetlerle birleştirilmiştir. (Alpargu, Çelik ve Yavuz, 2003)

3.2. Milli Varlığa Düşman Olan Türklerin Kurduğu Zararlı Cemiyetler

Mütarekenin imzalanması ve yurdun işgal edilmesi zararlı cemiyetlerin kurulmasına imkân ve fırsat vermiştir. Bunları iki grupta toplamak gerekir. İlk grupta yer alanlar, milliyetçi amaçlara tümüyle karşı, Osmanlıcı ve Hilafetçi bir program görünüşte olanlardır. Genellikle Hürriyet ve İtilaf Fırkası etrafında toplanan bu cemiyetler esas olarak Anadolu’ya karşıdır. İkinci gruptaki cemiyetler, azınlıkların

Birinci Dünya Savaşı'nın yenilgisini fırsat bilerek kurdukları ve ülke içinde kendilerini İtilaf devletlerinin bir ileri karakolu olarak gören kuruluşlardır. Anadolu hareketine ve Türklerin milli devlet kurmalarına karşı olup asıl amaçları, Anadolu ve Rumeli üzerinde isteklerini yerine getirmektir. (Eroğlu, 1990)

3.2.1. İslam Teali Cemiyeti

İstanbul'da kurulmuş ve özellikle Konya ve çevresinde faaliyet göstermiştir. Başta Padişah ve Damat Ferit Paşa tarafından desteklenmiştir. Din ve devlet ayrılığı olmaksızın ilmi, sosyal ve ahlaki hayata etki etmeyi amaçlıyordu. (Seyfeli, 2006) Bu cemiyetin başkanı Fatih Efendi, 31 Mart Olayı'nda, Dersiamı Mustafa Sabri Efendi adında bir din siyasetçisidir. Başlangıçta Derviş Vahdet'in yakını olarak bilinen Said Nursi'de bu kadroda yer almış daha sonra Anadolu'ya geçmiştir. Bu kadroda Mehmet Akif, gerici hareketi desteklemesi ve Derviş Vahdeti'ye yaptığı yardımlarla tanınmıştır.(Kayra, 2004) Kendini partiler üstü görüp din ve devlet birliğini savunmuştur. Hürriyet ve İtilaf Partisi'ni destekleyip, Milli Mücadele'ye karşı cephe aldı. (Selvi, Şahin ve Demir, 2006) İslami Yüceltme (Teali İslam) Cemiyeti, yayınladığı bildiride, Yunan ordusunun "Hilafet Ordusunu" olduğunu duyuruyordu.(Çelik, 2007, s.590) Cemiyetin yayımlanmış olduğu iki beyannamesi vardı. Bu beyannamelerden anlaşılacağı üzere İslamcı olma özeliği ona milli olmaktan öte beynelmilel birlik ve kardeşlik amacına yönelik çalışmalar yaptığını ortaya koymaktadır. Teali İslamcılar, İttihatçı ve Müdafaa-i Hukukçuların düşmanı olmuşlardı. Yunanlılar ve İngilizleri ön planda tuttuğu için, İslamcı görüşü batı ile senteze bağlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu çaresizlikten, din esaslarına dayanılarak ilmi, ahlaki ve içtimai müesseselerle, saltanat ve Hilafet makamının nüfuzunu kuvvetlendirmek istemişlerdir. (Güner, 1999, ss.145-147)

3.2.2. Sulh ve Selameti Osmaniye Cemiyeti

Sulh ve Selameti Osmaniye Cemiyeti, iki cemiyetin yani Osmanlı Sulh ve Selameti Cemiyeti ile Selamiyeti Osmaniye Fırkasının birleşmesiyle kurulmuştur. Fırka, meşrutiyet ve demokrasi esaslarına dayanarak, siyasi faaliyete atıldığını ilan edilmiştir. Mütareke devresinde, Hürriyet İtilaf Fırkası ile işbirliği yapmış, Fırka Reisi, Harbiye Nazırı olarak Damat Ferit Paşa Hükümetinde vazife almıştır. (Tunaya, 2003) Damat Ferit Paşa'nın desteklediği bu cemiyet, milli duygulara aykırı olarak

faaliyetlerde bulunuyordu. Vatanın kurtuluşu onlara göre, padişah ve halifenin buyruklarına sıkı sıkıya bağlanmaktan mümkündü. (Seyfeli, 2006)

3.2.3. Kürt Teali Cemiyeti

1910 yılında Irak'ın kuzeyine Kolhan adında bir İntelijans mensubu bölgeye gönderildi. Kolhan bölgede “ Kürt milliyetçiliği ve Kürt Devleti” İngiltere'nin hâkimiyetinde akımı hareketlerini başlattı. (Sorgun, 1998) Doğulu bazı subayların ve mebusluk yapmış kişilerin önderliğinde, Wilson Prensiplerini kendilerine göre yorumlayarak, doğudaki vatandaşların “Kürt “ olduklarını ileri sürüp, ayrı bir devlet kurmak istiyorlardı. Avrupalı devletlerde kendilerine destek veriyorlardı. Cemiyetlerin ileri gelenlerinin çabaları ile kendi düşüncelerinde olan kişileri yüksek görevlere getirdiler. (Akkoyun, 1997) Doğuda yaratılmak istenen, milli ve dini birliği bozmak, yabancı bir devletin himayesinde yaşayacak bir Kürt devleti kurmayı amaçlamaktaydılar. (Seyfeli, 2006) Cemiyet, Kürdistan Muhtariyeti ile ilgili olarak Amerikalılarla temas kurmuş, İngilizlere derin ve samimi bir itimatla bağlanmış, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile özel ilişkileri olmuştur. Milli Mücadele'nin karşısında olan cemiyet, Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ile birleşmeyi reddetmiştir. (Tunaya, 2003) Kürt Teali Cemiyeti, merkezi İstanbul da olup, Elazığ ve Bitlis illerine şubeler açtı. Cemiyetin başkanı Seyid Abdülkadir olup Cemiyeti, Doğu Anadolu'da bağımsız bir devlet kurmak amacındaydılar. (Özkaya,1981) Milli Mücadele yıllarında daha öncesinden başlayarak İngiltere, Kuzey Irak'taki petrol sahasına sahip olmak ve Türkler ile arasında tampon bölge oluşturmak için, bir Kürt Devleti projesini ortaya atmış ve bunu da binlerce İngiliz altını ile desteklemiştir. Ve buradaki kandırdıkları insanları, Milli Mücadele karşısında kullanmaktan çekinmeyerek, her fırsatta kendisi için kullanmışlardır.

Amiral Sr. A Calthorpe'den Lord Curzon'a

Belge 451

..... Binbaşı Noel Kürt şefleriyle görüş birliğine varırsa, bundan büyük faydalar sağlayacağını söylüyor. Bunlar İstanbul'da Abdülkadir ve Bedir Han ve daha az önemli bazı kimselerdir. Bunlar şüphe uyandırmamak için Noel'den ayrı olarak Kürt bölgesine gidecekler. Türkler sulh konferansına Kürtleri de getirileceğinden korkuyorlar. Kürtler henüz Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmadı ama Noel bunu

sağlayacağından emin. (Woodward ve Butler, 1982) Kurulmak istenen tampon Kürt Devleti toprakları, bir yandan da Ermenilere vaat edilmekteydi. Bu durumda haliyle Kürt ve Ermenileri karşı karşıya getirmektir.

Amiral Sir A. Calthorpe'den Lord Curzon'a

..... Beyazıt ve Kara Kilise'de on bin Kürt, Ermenilere karşı ayaklandı. Biz şimdi çok garip bir durumdayız. Bu uzak bölgelere ve bu kuvvetlere karşı bir şey yapamayız. Sulh şartları Müslümanların çok aleyhine Hıristiyanların lehine olması üstelik Büyük Ermenistan hakkındaki söylentiler Kürtleri, Türklerin yanına itiyor.... (Woodward ve Butler, 1982) Bunun yanında büyük bir Kürt devleti mi yoksa küçük Kürt devletçiklerimi olması gerektiğine hala karar verilemişti. Bu durumu aşağıdaki belgeler şöyle izah etmektedir.

İngiltere ve müttefikleri kurmak istedikleri Kürdistan Devletinin bir devletimi yoksa birden fazla Kürt Devletçiklerimi olması lazım geldiğine o sıralarda henüz karar vermemişlerdir.

26 Aralık 1919

Belge 633

Türk meselelerinde üçüncü toplantı:.....Kürt kabileleri İngiliz ve Fransız hakimiyetine konacak, Kürdistan'da hiçbir şekilde Türk bırakılmayacak, bir tek Kürt devleti mi yoksa birçok küçük Kürt devletleri mi kurulacağı düşünülecek. Ermenilere, Amerikalılar kanalıyla silah sağlanacak. (Woodward ve Butler, 1982)

29 Mart 1920

Belge: 34

Amiral Sir F de Robbeck'ten Lord Curzon'a

... Kürtlerin çoğu bir başkan tarafından idare edilmek ister, buna rağmen Şerif Paşa'nın Kürtler üstünde hiçbir etkisi yoktur. Şerif Paşa üstünde hiç vakit kaybetmeyiniz. Müttefikler, Doğu Anadolu bölgesinde ki Kürtler ve Ermenileri kendi çıkarları için uzlaştırma planları yaptılar.

26 Mart 1920

Belge: 33

Amiral Sir F. De Rabbeck'ten Lord Curzon'a

...Kürdistan Türkiye'den ayrılıp tamamen özerk olmalıdır. Ermenilerle Kürtlerin çıkarları bağdaştırabiliriz. İstanbul'da ki Kürt Kulübü başkanı Said Abdülkadir ve Paris'te ki Kürt delegeleri Şerif Paşa Emir'in'dir.... (Woodward ve Butler, 1982, s.257) Osmanlı Devleti'nin topraklarında yaşayan Hıristiyan unsurları devlete karşı ayaklandırarak, devleti parçalayan Müttefikler şimdide bu topraklar üzerinde yaşayan aynı dine mensup Müslüman Türk ve Kürdü birbirine kırdırmak niyetindeydiler. Milli Mücadele'ye karşı Kürtleri Türklere karşı kullanmaktan çekinmeyerek, Türkiye Cumhuriyeti devleti için bugün bile kapanmayacak yaralara temel atmışlardır.

3.2.4.Wilsoncular Derneği

İstanbul'da bulunan bazı kalem sahipleri hiç olmazsa Amerikan Mandası altında bir Türkiye istiyorlardı. Bu amaçla 4 Aralık 1919'da Wilson Prensipleri Cemiyetini kurdular. (Akkoyun, 1997, s.74) İstanbul Vakit Gazetesi idarehanesinin üst katında, Matbuat Cemiyetinde kurularak faaliyete başlayan Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin kuruluş fikri, Halide Edip Hanımdan çıkmıştır. Yazıları ile bu cemiyetin kuruluş ve amacını A. Emin (Yalman) Bey yazmıştır. Dernekte kurucu ve idare heyeti, Halide Edip Hanım, Celalettin Muhtar, Ali Kemal, Hüseyin Hulusi, Refik Halit, Ragıp Nurettin, Celal Nuri, Necmettin Sadık, Cevat Mahmut Sadık, Ahmet Emin, Yunus Nadi Beyler bulunmakta olup üyelerinin büyük bir kısmı gazetecidir. (Arabacı, 2007)Ayrıca Türklerin bu cemiyeti tek başlarına kurmadığı yolunda iddialar vardır. Ve tek bir amaç için kuruldu. Bu amaç Türkiye'yi Amerikan mandası altına almaktı.

Mütareke ile birlikte Amerikalılarla ortak Wilson Prensipleri Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyetin amacı Türkiye'yi Amerikan mandası altında bir bütün olarak sürdürmektir. (Kayra, 2004) Bu cemiyet yenilginin üzüntüsünü Başkan Wilson'un Beyannamesine sığınarak bertaraf etmek, memleketi Milletler Cemiyeti içinde diğer devletlerle eşit hukuka sahip bir varlık haline getirmek amacı ile kurulmuştur. Cemiyet özellikle Amerika'ya yakınlığı ve sevgisi ile kurulmuştur. Kurucuları, Amerikan Mandası taraftarlarıdır. (Eroğlu, 1990) Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1908'den beri iç ve dış mücadelelerle en fazla ıstırap çekmiş olan Türk milletinin ruhen ayakta olduğunu, çektiği zorluklardan dolayı barışı fedakârlık mukabilinde elde etmek istediğini düşünen Halide Edip, Wilson Prensipleri Cemiyetine ümit

bağlayanların, teşkilatlanması gerektiğini savunmuştur. Aynı dönemde manda fikrinin en hararetli savunucularından olan Kara Vasıf Bey'in Halide Edip Hanımı etkilediği iddiaları mevcuttur. 5 Aralık 1918'de Wilson Prensipleri Cemiyeti üyeleri Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson'a bir muhtıra göndererek yardım talep etmişlerdir. Bu yardımlar dokuz maddeden oluşuyordu. (Arabacı, 2007) Muhtırada; Sultanın hükümranlığının korunacağını, maliye, ziraat, sınaî, ticaret, bayındırlık, maarif nezaretlerine uzman yardımcılar ile bir Amerikan Baş Müsteşarının getirileceği, Amerikan Baş Müsteşarının uygun göreceği uzmanlar heyetinin adli ıslahat yapacağı, jandarma ve polis işlerinin bir Amerikan Müfettişi ile ona bağlı memurlar bırakılacağı yer almaktadır. Ayrıca hapisanelerin Amerikan uzmanlarca yönetileceği Türkiye'nin her vilayetinde bir Amerikan Müfettişi ile ona bağlı uzman memurların bulunacağı ve bu heyetin ıslahat yapacağı Amerikan eyalet sistemine uygun bir düzenleme yapıp buraların Amerikan idaresine bırakılması, Amerikan önderliğinin, en çok 25 yıl sürmesi açıklanmaktaydı. Muhtıra Türkiye sınırı ya da bütünlüğüne ait hiçbir koşul getirmemektedir. Esasen, Amerika'da bu teklifi pek ciddiye alıp işleme koymamıştır. (Özkaya, 1981) 21 Ağustos'ta Wilson, Ermeniler hakkında Bab-ı Ali'ye bir nota verdi. (Dilipak, 1991)

Sivas Kongresi'nde Amerikan mandası konusu uzun boylu görüşülmüştür. Bu görüşmeler sırasında Refet Beyin Amerikan mandasını; *“Bizim Amerikan Mandasını tercih etmekten maksadımız, tüm cemiyetleri, vicdanları söndüren İngiliz Mandasından kurtarmak ve milletlerin vicdanlarına riayetkar Amerika'yı kabul etmektedir... Fakat acaba kendi başımıza yapabilecek miyiz? Bizi kendi başımıza bırakacaklar mı? Yunanlılar gemi ile İzmir'e asker sevk edebilirler. Biz Erzurum'dan tank, asker gönderebilir miyiz?”* gerekçesi ile savunmaktaydı. (Kayra, 2004) Cemiyette toplananlar bu görüşlerini, Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa'ya da kabul ettirmek istedilerse de başarılı olamadılar. Milli Mücadele'nin başarılı olmaya başlaması ile doğrudan harekete katıldılar. (Akkoyun, 1997) Bu Cemiyet, Milli Mücadele başlarında özellikle büyük mitinglerde, büyük bir rol oynadıktan sonra tabii olarak çöküp gitmişti. Nedeni ise Amerika Efkârı Umumisinin aldığı Wilson aleyhtarı vaziyetten ve İtilaf Devlet adamlarının, işi tamamen ellerine almalarından sonra hiçbir maddi dayanağı kalmadığından, bu cemiyeti kuranlar dahi kanaat getirmişti. (Arabacı, 2007)

3.2.5. Hürriyet ve İtilaf Partisi

10 Ocak 1909'da kurulan Hürriyet ve İtilaf Partisi, Müdafaa-i Hukuk derneklerine karşı çıkan, İngilizlere taraftar bir dernektir. Mensupları, İttihat ve Terakki Partisi'ne düşman idiler. Kuvay-i Milliye aleyhinde Ferit, Gümilcineli İsmail, Miralay Sadık Bey, Sait Molla, Konyalı Şeyh Zeynel Abidin, Hoca Mustafa Sabri Efendi, Seyid Abdülkadir gibi ünlü kişiler bulunmaktaydı. Seyid Abdülkadir, Kürt Teali Cemiyeti'nin başkanıydı. Bu fırkanın Türkiye'nin her yerinde şubeleri vardı. Cemiyet İngilizlerle ortak çalışmış, müdafaa cemiyetleri aleyhine propagandalar yapmıştır. Bu parti, Anadolu tarafından da tasvip edilmiyordu. (Selvi, Şahin ve Demir, 2006)

İttihat ve Terakki Partisi'nin iktidarı sırasında kapatılmış ve savaş yıllarında da kapalı olan Hürriyet ve İtilaf Partisi, 14 Ocak 1919'da yeniden kurularak, etkinliklerine başladı. (Kayra, 2004) Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin üst kademesindeki faal elemanları, son Osmanlı tarihinin en ünlü kişilerinden idi. Bazıları, bazı siyasi teşekküllerde de aynı zamanda görev almışlardı. Aralarında, padişah üzerinde büyük nüfuzu olanlar vardı. Partinin ilk kuruluşunda, kurucuları arasında bulunan Damat Ferit Paşa'nın sadrazamlık yapması, Hürriyet ve İtilaf Partisi'ne ayrıca bir kuvvet veriyordu. Gerçi Ferit Paşa zaman zaman partiye karşı vefasızlık göstermiş, kabinesini parti mensuplarından ayıklamıştı. Fakat yinede Ferit Paşa Hükümetleri, genelde Hürriyet ve İtilafçılardan oluşuyor ve devlet teşkilatının önemli noktalarına bunlar bulunuyordu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ünlü üyelerinden biride, Nakşibendî Tarikatından Konyalı Şeyh Zeynel Abidin'dir. Kuvay-i Milliye'ye karşı Bozkır ve Konya isyanlarının tahrikçisi olarak bilinen Şeyh Abidin, siyasi hayatta ilk şöhretini, 1912 mebus seçimlerinde İttihat ve Terakki Fırkası'nın bütün zoruna rağmen Konya'dan mebus seçilmesi ile kazanmıştır. Mahmut Şevket Paşa suikastında, İstanbul da bulunmadığı için hayatına kurtarabilmiş fakat Gemlik'e sürülmüştü. Mütareke'den sonra İstanbul'a gelerek, Hürriyet ve İtilaf Partisi içinde yerini almış ve padişaha da tesir ederek ayan üyeliğine seçilmiştir. Hoca Sabri Efendi, Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin ileri gelenlerinden olup, Bilecik'ten sürgün geldikten hemen sonra birinci plana geçmiştir. Meşrutiyet devrinin, Mebusan Meclisi'nde uzun nutuklarıyla ve hazırcıcevalılığı ile tanınan bu din adamı, dini sıfatını geçim ve şöhret için ustaca kullanmasını biliyordu. Nitekim İstanbul'a gelince sürgün tazminatı diye, devletten önemli bir para koparmış ve Damat Ferit

Paşa Hükümetlerinin birinde şeyhülislam olmuştur. Ferit Paşa'nın barış görüşmesi için Paris'e gittiği sırada, sadrazam vezirliği yapmıştır. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin önemli elemanlarından diğer ikisi Seyit Abdülkadir ve Sait Molla'dır. Padişahın bir ara Devlet Şurası reisliğine getirdiği Seyit Abdülkadir, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin de başkanı idi. Sait Molla, İngiliz Muhipler Cemiyetinde, Adliye Müsteşarlığında milli çıkarlara aykırı faaliyetleriyle gerçek kimliğini belli etmiştir. Partinin Başkanı Miralay Sadık Bey ve bir ara 2. başkanlığa seçilen Gümilcineli İsmail Bey'dir. Mamut Şevket Paşa suikastı üzerine, Türkiye'den kaçan bu adamların dışarıda geçirdikleri hayatta bir karanlık perde ile örtülmüştür. Vakti ile İttihat ve Terakki'ye mensup iken fırkadan ihraç edilmişlerdi. Sadık Bey, İttihat ve Terakki'nin Manastır şubesi başkanı iken Şemsi Efendi'nin vurdurulmasında yaptığı hizmete rağmen o camia içinde tutunamamıştı. Gümilcineli İsmail Bey ise Damat Ferit Paşa'yı memnun edemeyecek kadar dengesiz bir politikacı idi. Ferit Paşa kendisini bir ara Bursa valiliğine tayin etmiş ancak daha sonra azledilmişti. Dr. Rıza Tevfik, Ali Kemal ve Refik Halid, Partinin fikir mücahitleri idi. Hürriyet ve İtilaf Partisi 22 Ocak 1919'da ilk bildirisini yayımlayarak, siyasi hayata yeniden doğduğunu bildirmiş ve görüşlerini kamuoyuna ilan etmiştir. (Selek, 2000a) Hürriyet ve İtilaf Partisi Meşrutiyet yıllarında olduğu gibi mütareke döneminde de, gerçek bir siyasi parti görünümünden ve içeriğinden de yoksundu. Mütareke döneminde partinin gazetesi Meşrutiyet'tir. Cemiyetin, İstanbul dışı basınla da ilişkisi olmuştur. Parti çoğulcu siyasal hayattan hoşlanmayan işgal ve sıkıyönetim ortamında daha rahat olanağı olan bir parti olmuştur. (Tunaya, 2003) Bu partinin amaçlarını belirleyen önemli düşünceler şöyledir; İttihat ve Terakki'nin yapmak istediği reformlara karşı din ve şariat tezini savunmak, Anadolu'daki ulusal direnişe karşı çıkmak, İşgalci Devletlerle iyi geçinmektir. (Kayra, 2004) İttihat ve Terakki Partisi kapatıldığında resmen ve hukuken dağılmış olmasına rağmen, temsil ettiği memleketçi ve milliyetçi fikir yaşamaktadır. Kişiler değişik kimliklerle, orada burada nefis müdafaası halindedir. Hürriyet ve İtilafçılar ile onlara yakın olan çevre, İttihat ve Terakki mensuplarını tamamen tasfiye etmek amacını taşımaktadır. Yenilmiş ve yok edilmeye mahkûm bir milletin insanları olarak tek ortak tarafları yoktur. Hürriyet ve İtilaf Partisi tekrar kurulduğunda, kadrosuyla ve zihniyeti ile aynıydı. Ancak tek bir farkla; ilkinde İttihat ve Terakki Partisi'nin yıkmak için, ikinci olarak ta İttihatçılardan intikam almak ve eski kayıplarını telafi etmek için birleşmişler ve İttihat ve Terakki'ye doludizgin saldırmışlardır. Savaş suçlusu olarak, İttihatçılardan hesap sorulacaktı. Partinin üç lideri Talat, Enver ve

Cemal Paşalar ve onlardan sonra gelen kodamanlar, 1918 Kasım'ının ilk günlerinde memleketten kaçmışlardı. Onları ele geçirmek, hiç olmazsa gıyaplarında mahkûm etmek lazımdı. Ayrıca Parti, Türkiye'nin hemen her yerinde şubeleri vardı. Ancak Cemiyet tekrar kurulduğunda, Anadolu'da eski teşkilatını tamamen oluşturamamış fakat şube açmadığı yerlerde eski taraftarları alttan alta faaliyete geçirerek, bu seferde Kuvay-i Milliye Teşkilatı'nı, daima karşısında görmüşlerdir. Parti etrafında bir takım küçük siyasi kuruluşlar vardı. Bu gruplar özel çıkarları yöneticilerin kişisel tutkuları çatıştığı işlerde özellikle İttihatçılığa ve Kuvay-i Milliye'ye karşı davranışlarda, Hürriyet ve İtilaf Partisi ile beraber bir cephe oluşturuyorlardı. Sulh ve Selameti Osmaniye Fırkası, Kürdistan Teali Cemiyeti, İngiliz Muhipler Cemiyeti, Nigehban Cemiyeti Askeriyesi, İlayı Vatan Cemiyeti, Trabzon Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti, Magdurini Siyasiye Teavün Cemiyeti, Tarik-i Salah Cemiyeti gibi kuruluşlar, bu partinin etrafında gruplaşmıştı. Tek amacı İttihatçıları yok etmektir. Hürriyet ve İtilaf Partisi, bunun için ne kadar bağımsızlar ve muhalifler varsa tereddütsüz kadrosuna almıştır. Meclis içinde bağımsızlar ve bütün partilerdeki Rum, Bulgar, Ermeni ve Arnavut grupları, bu partinin bayrağı altında toplamışlardır. Meclis dışında İttihat ve Terakki Partisi'nden çeşitli sebeplerle ayrılanlar, bütün gayrimemnunlar, emekli askerler, kadro harici kalan ve işlerinden uzaklaştırılanlar ve en önemlisi şeriatın elden gittiğini iddia eden hoca sınıfı, bu partiye katılmışlardır. Parti, bu karmakarışık bünyesine rağmen belli bir hüviyete bürünebilmiştir. Milliyetçiliğe karşı, Osmanlılık prensibine bağlı ve batılılaşmaya muhalif idi. Partiyi, basının önemli bir kısmı da destekliyordu. Mesuliyet, Peyam Sabah, Alemdar gibi gazeteler, partinin fikirlerini yaymakta, müdafaa etmekteydiler. Bu gazetelerin en önemli kalemsörleri, Ali Kemal, Refi Cevat (Ulunay) ve Refik Halid (Karay) Beydir. Milliyetçi gazeteler partinin aleyhinde bulunuyordu. Milli hareket ile tezat halinde bulunan zihniyetin temsilciliğini Hürriyet ve İtilaf partisi yapmış ve mütareke devrinde adeta iktidar partisi rolü oynamıştır. (Selek, 2000a)

3.2.6. Askeri Nigehban Cemiyeti

Sivas Kongresi sırasında ulusal kurtuluş çabaları başladığı zaman ulusal isteğe karşı olan memurlar yerlerinden olmuştur. Bunlar hükümet ile anlaşıp zararlı faaliyetlerde bulunan cemiyetler kuruyorlardı. Bunlardan biride Askeri Nigehban

Cemiyetidir. Bu cemiyette bulunanlar Kiraz Hamdi Paşa, Albay Refik vb. idi. (Özkaya,1981) Cemiyetten Miriliva Tayyar ve Recep Paşalar, Divan-ı Harp azalıklarına, Mustafa Natık Paşa ile İstanbul Muhafazalığı'na getirilmiştir. Nigehban Cemiyeti Askeriyesi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile beraber, İngiliz politikası doğrultusunda hareketle, Müdafaa-i Hukuk hareketinin gelişmesini önlemek ve iç isyanlara katılma bakımından aktif rol oynamıştır. Milli Harekete karşı teşkilatlandırılan Kuvay-i İnzibatiye ya da Teşkilatı Ahmediye adının alan Anzavur hareketi ile sıkı ilişkiler kurarak, Anzavur birliklerine katılacakları teşvik etmiştir ve Bozkır isyanına da katılmıştır.(Güner, 2007, s.23) İstanbul'da, Askeri Nigehban Cemiyeti kuranlar, çeşitli yolsuzluk ve hırsızlık suçları nedeniyle ile Binbaşı Kemal Bey, Topçu Binbaşı Hakkı Efendi, Kurmay Yüzbaşı Nevres'tir. 23 Eylül 1919'da, İkdam gazetesinde bir bildiri yayınladı. Bu cemiyetin kendisine vatan ve milleti koruma görüntüsü verdiğini, ancak varlık ve faaliyetleri ordu mensuplarının sınırlarını germiş ve Temsil Heyeti'ne başvurulara yol açmıştı. Mustafa Kemal Paşa, bunun üzerine 12 Ekim 1919'da, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya bu cemiyetin kapatılması için ricada bulunmuş Cemal Paşa, bunu kabul etmiş ancak hükümet değişikliği nedeniyle uygulamamıştır. (Çelik, 2007)

3.2.7. İngiliz Muhipler Cemiyeti

Anadolu'da, bir taraftan işgalcilere diğer yandan Osmanlılık ve ümmetçiliğe karşı Milli Mücadele'nin yapılması, ulusal bir devlet kurulması ve eski bir düzenin yıkılması demektir. Milli Mücadele'nin kendi çıkarları için tehlikeli olduğunu gören Osmanlı hanedanı, kendisini ve hilafetin devamını sürdürmek için, Milli Mücadele'ye karşı direnişe geçti. Padişah ve Hükümet ileri gelenlerden çoğu için İngiliz Muhipler Cemiyetine üye oldular. Padişah, 20 Eylül 1919'da yayınladığı beyannamede, Milli Mücadele'ye girenler yüzünden Avrupa'nın sempatisinin kaybedildiğini ve barış umudundan vazgeçilmesini bildiriyordu. (Aybars, 2002)

Amiral Sir F. De Robbeck'ten Lord Curzon'a

10 Haziran 1920 ...

Belge: 80

.....Başbakan, istikbaldeki Türk devleti için, İngiliz himayesi istedi, yeni yetişecek prensin, tamamen İngiliz dostu olarak yetiştirileceğini söyledi..... (Woodward ve Butler, 1982)

Cemiyet, 20 Mayıs 1919'da kuruldu. 23 Mayıs 1919'da cemiyet başkanı Sait Molla, bütün belediyelere birer telgraf göndererek cemiyetin kurulduğu bildirilmiş, ayrıca cemiyetin yerel şubelerini açmalarını isteyerek desteklerini istemişlerdir. (Demiryürek, 2007, s.78) Kazım Karabekir Paşa, Sait Molla imzası ile İstanbul'dan, Belediye başkanlarına bir vesika gelmesine çok kızdı. (Dinamo, 2010b) Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın desteklediği, İngiliz Muhipleri Cemiyeti bir yanda Rahip Frew ve Ataşe Militer W. Deeds, öte yandan Sait Molla, Ali Kemal, Refi Cevat Ulunay, Şeyhülislam Mustafa Sabri gibi kişilerin yönetimindeydi. Bunlar Milli Mücadele çabalarına ciddi yaralar açmayı başardılar. Cemiyetin kuruluşunda Refet Paşa'nın "*Baş Entrikacı*" dediği İngiltere Elçiliği Baş Tercümanı Mr. Ryan, ön ayak olmuştur. Bu kişi Rahip Frew'in başyardımcısıdır. Üyeleri arasında Belediye Başkanı Cemil (Topuzlu) Paşa, Nazım Hikmet'in annesi Ayşe Celile Hanım, dedesi Mehmet Nazım Paşa, Celal Dino, Sirkeci Hamallar Kesedarı Raşit Ağa, Kiraz Hamdi Paşa gibi kimseler bulunuyordu. Cemiyet, Anadolu Hareketine karşı bir politika uyguluyordu. Üyeleri arasında Aristidi Paşa, Azaryan Efendi gibi gayrimüslimlerin de yer alması normal karşılanıyordu. (Kayra, 2004) Eyüp'de Akif Bey (Hariciye Evkaf Müdürü), Yusuf Kenan Efendi (Evkaf Müfettişliğinden), Naşid Bey (Evkaf Levazım Müdürü), Tahsin Bey (Mühendis), İslambey'de Ahmet Bey (Dava Vekili), İslambey'de Sıtkı Bey (Beyoğlu Posta Memurlarından), Rami Karyesinden Mehmet Pehlivan, Alemdarcı Maruf Kadri Pehlivan, Eyüp'te Hafız Halim Efendi, Eyüp'te Bahçeli Cemal Efendi Rami karyesinden Hüsnü Efendi üyeleri arasındaydı. (Demiryürek, 2007) İngiliz Muhipler Cemiyeti kurulmasıyla beraber "*Dikensiz gül bahçesinde İngilizler, diledikleri gibi at oynatabiliyorlardı. Hilafet artık İngilizlerin denetimi ve gözetimindeydi.*" (Dilipak, 1991)

Cemiyet İngiliz sevenlerin kurduğu bir derneği değil, Lloyd George Hükümeti aracılığı ile İngiliz desteğinin sağlanması ile uğraşanları anlamak gerekir. (Özkaya,1981) Cemiyet açık faaliyetleri kadar, gizli fesatlıkları bulunan bir casusluk teşkilatıydı. (Tevetoğlu, 1991, s.35) İngilizlerle birlikte kurulan İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin olumsuz ve yıkıcı etkileri çok güçlü olmuştur. (Kayra, 2004, ss.47) Bu cemiyetin görünürdeki amacı, idaresi altında milyonlarca Müslüman barındıran

Britanya İmparatorluğu ile Osmanlı hilafet ve saltanatı arasında mevcut samimiyeti kuvvetlendirmek ve devam ettirmek amacı ile kurulmuştu. Cemiyetin asıl gizli amacı memleket dâhilinde teşkilat yaparak, isyan ve ihtilal çıkarmak, milli şuuru felce uğratmak, yabancı müdahalesini kolaylaştırmak gibi haince teşebbüslerde bulunmaktı. (Tunaya, 2003) Propaganda için gerekli olan parayı İngilizlerden elde etmekteydi. (Akkoyun, 1997) Sait Molla ve Rahip Frew çiftinin (Ali Kemal ile birlikte) yaptıkları eşkıya operasyonları olup, en karanlık kişilerden birisidir. O, Hilafet ordusunun kurulmasında rol oynamış ve Nigehban Cemiyetinde görev almış, hatta Sevr Antlaşması için Vahdettin'e olumlu fetva verdiği bilinmektedir.²³ Şubat 1919'da vatanseverler Sultan Ahmet Mitinginde toplanırken, Sait Molla ve arkadaşlarının İngiliz Muhipleri Cemiyeti, bütün Anadolu'ya göndererek şubeler açılmasını istediler. Maddi yardımlar yaparak çeteler kurulmasını desteklediler. İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgalinden ve Mebusan Meclisi'ni dağıtmalarından sonra İngilizlerin Malta adasına sürdükleri kişilerin listesinin hazırlanmasına da bu cemiyet yardım etti. Ayrıca Ankara Valisi Muhittin Paşa'yı kullanarak birçok yurt severi tutuklattıracaktır. Kızıl Hançer, Ahmediye, Teali İslam Cemiyeti, Vataniye Tariki Salah Cemiyeti İngiliz Muhipleri Cemiyeti ile İşbirliği halinde çalışan derneklerdi. Bunların hepsi parasal açıdan İngiliz kaynaklarınca destekleniyordu. (Kayra, 2004) Cemiyetin İstanbul dışında Edirne, Giresun, Çorlu, Ankara, Konya, Eskişehir'de şubeleri bulmaktaydı. (Demiryürek, 2007)

3.3. Bu Mütareke'den Hissesine Düşeni Almak İçin ve İşgallerini Kolaylaştırmak Azınlıkların Kurduğu Zararlı Cemiyetler

Azınlıkların kurduğu cemiyetlerin veya tebaası durumunda bulunan topluluklar tarafından kurulan cemiyetler, dış devletlerden destek alarak birçok yıkıcı faaliyetlerde bulunmuşlardır. (Taş, 2001) Bu cemiyetler;

1. Mütareke ile meydana gelen ortamdan yararlanarak kurulmaları
2. Hilaf devletleri tarafından desteklenmeleridir.
3. Anadolu 'nun işgalini kolaylaştırmaya yönelik olmaları
4. Wilson İlkelerini bahane ederek, milli devletlerini kurmak istemeleri
5. Milli birlik ve bütünlüğümüzü bozmaya yönelik olmaları

3.3.1. Ermenilerin Kurduğu Zararlı Cemiyetler

Rusya ile İngiltere arasındaki rekabet, cesaretlenen bazı Ermeniler harekete geçerek, yurt içinde ve dışında ihtilalcı Ermeni Patriği ve dernekleri kurmaya başladılar. Başlangıçta hayır işlemek amacıyla kurulan bu dernekler, kısa süre sonra Doğu Anadolu bölgesinde bir Ermeni devleti kurmayı planladılar. Bunlardan 1878 yılında Van'da kurulan Karaaç Cemiyeti, Amerika'daki Clu Clux Clan benzeri bir kuruluştur. İki yıl sonra Rusya yönetimindeki Ermenistan'da kurulan dernekler ise, Anadolu Ermenilerine silah göndermeye başlamışlardı. 1881'de ise Erzurum'da Anavatan Müdaafiileri Derneği kuruldu. Amacı Ermenilerin, saldırılarından korumak üzere onları silah ve cephane ile donatmaktı. (Halaçoğlu, 2001, s.16) Hâlbuki asırlar boyunca Türklerle iç içe yaşamış, bu nedenle Türk kültüründen etkilenmiş olan Ermeniler, devletine bağlı, kültür ve sanat hayatına karışmış sakin bir hayat düzeni içinde varlıklarını sürdürüyorlardı. 19. yüzyılda emperyalist güçlerinde etkisiyle onlarda diğer azınlıklar gibi karşı tavır içine girdiler. Bu durum 19. yüzyılın sonunda gün ışığına çıktı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye merkezi Erivan olmak üzere Rusya'dan ayrılan Ermenistan, 28 Mayıs 1918'de bağımsız bir cumhuriyet haline gelerek, Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunu ele geçirmek için Batılı devletler nezdinde yoğun bir propagandaya başvurdu. Wilson İlkeleri gereğince Kars, Erzurum, Bitlis, Van, Diyarbakır, Elazığ, Sivas, Trabzon, Maraş, Adapazarı ve İskenderun bölgesinin kendilerine verilmesi gerektiğini iddia etmekteydi. Onlara göre buralarda Ermeni nüfusu çoğunlukta idi. Ancak bunun gerçekte hiçbir ilgisi yoktu. Ancak Batılı devletler ve devlet adamları kendilerine destek veriyor hatta İngiltere, Ermeni ordusunu silahlandırırken, İstanbul'da bulunan Ermeni Patriği Zaven Efendi, Ermenileri birleştirecek bir teşkilat ve cemiyet hazırlığındaydı. (Akkoyun, 1997) Ermeni Patriği Zaven Efendi, mütareke yıllarında Mavri heyeti ile birlik olarak, Osmanlılar aleyhinde çalışmaya başlamış, Rumlarla işbirliği yapmıştır. Ermeniler yıkıcı ve bölücü faaliyetleri arttırarak, Taşnak Sütyun ve Hınçak adlı gizli yer altı örgütleri, Türkleri arkadan vurmaya ve yabancı devletler ile birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Ermeni cemiyetlerinin en azılları arasında Taşnak Sütyun ve Hınçak görülmektedir. Sevr Antlaşması'nın 88.-93. maddeleri Ermenileri şımartacak ve kışkırtacak nitelikte idi. (Alpargu, Çelik ve Yavuz, 2003) Ermenilerin bu korkunç hesapları ve planları görevde bulunan Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

ve 15.Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'nın aldıkları tedbirlerle bozulmuştur. Türk ordusu 23 Aralık 1920'de imzalanan Gümrü Antlaşması ile bu meseleyi halletmiştir. (Akkoyun, 1997) Ancak 24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Antlaşması bütün pürüzlü noktaları kaldırmış, Ermenilerle ilgili hiçbir hususa yer vermemiştir. (Alpargu, Çelik ve Yavuz, 2003)

3.3.1.1. Hınçak Cemiyeti

1887'de İsviçre'de Avadis, eşi ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. (Gürbüz, 1996, s.12) Kafkas Ermenileri tarafından, çeşitli çete ve komitelerin birleştirilmeleri ile oluşmuştur. Anadolu'da Ermenilerin isyanları, bu komite tarafından düzenlenmiştir. (Özkaya, 1981) Marksist bir cemiyettir. Amacı isyan çıkarmak ve adam öldürmektir. Zamanla bölünerek, üyeler birbirini öldürmüşlerdir. (Gürbüz, 1996)

3.3.1.2. Kordos Cemiyeti

Rusya'daki Ermeniler ve Rumlar, Batum'da toplanarak silahlanmışlardı. Galata'da Kordos adlı bir komite görünürde göçmen olan birliklerle uğraşacaklardı. Kordos Komitesi nin gerçek görevi, göçmen gibi gelenlerin kayıtlarını yapıp, bunları teşkilatlandırıp, çeteler kurup, yurdun her tarafına yollamaktı. 1921 yılına kadar Rum ve Ermeniler birlikte çalışırken 1921'de, İstanbul'un Rumlara verileceğini duyan Ermeniler, Rumlardan ayrıldılar. Ermeniler, Doğu Anadolu da bağımsız bir Ermenistan kurmak için çalıştılar. Ermeni Patriği Zaven Efendi, Ermeni haklarını savunmak için, 12 Şubat 1919'da İstanbul'dan Paris'e, oradan Londra'ya gitti. 24 Şubat 1919'da Bogos Nubar Paşa'yı Ermeni İttihadı Kongresi, başkan seçti. Bu kongre, Türkiye, Rusya, İran, Mısır, Suriye, Avrupa ve ABD Ermenileri adına kurulmuştu. Kafkas Ermeni Cumhuriyeti'nin Başkanı Aharonian, 26 Şubat 1919'da Onlar Konseyi'ne Ermeni isteklerini açıklarken 6. Doğu vilayetini, Maraş ile birlikte Kilikya'yı ve Trabzon'un bir bölümünü istiyordu. Bogos Nubar Paşa, 30 Kasım 1918'de İtilaf Devletlerine başvurarak tam müstakil bir Ermenistan kurulmasını ve bu tam istiklalin İtilaf Devletleriyle Cemiyet-i Akvam'a bırakılmasını istedi. (Özkaya,1981)

3.3.2. Musevilerin Kurduğu Zararlı Cemiyetler

3.3.2.1. Alyans İsrailit ve Makabi ve Alyans Cemiyeti

Osmanlı Türk toplumunda en çok rahat edenlerden Museviler de, Osmanlı Devleti'nin zor günlerinde, bu milletin yanında değil karşısında olmuştur. Yunanlıların işgali sırasında kendi bayrakları ile ortaya çıkmışlar ancak Rumlar ve Ermeniler kadar etkili olamamışlardır. (Akkoyun, 1997)

3.3.3. Rumların Kurduğu Zararlı Cemiyetler

3.3.3.1. Mavri Mira Cemiyeti

İstanbul'un Rum Patrikhanesi'nde kurulan Mavri Mira Kurulu, illerde çeteler kurmak ve yönetmekten gösteri toplantıları ve propagandalarla zararlı bir hale bürünmüştür. (Özkaya, 1981) Bu cemiyet, vilayetlerde kısa sürede teşkilatlandı. Yabancı ülkelerden, özellikle Yunanistan'da büyük para yardımı almaktaydı. (Akkoyun, 1997) Yunan Kızılhaç'ı, Resmi Göçmenler Komisyonu Mavri Mira Cemiyetine destek vererek, çalışmalarını kolaylaştırmıştır. Mavri Mira'nın çalışmaları için, Rum okullarından İzcî Örgütleri yirmi yaşını aşmış gençler kullanılıyor, Ermeni Patriği Zaven Efendi, bu kurul ile düşünce birliği ederek çalışıyordu. (Özkaya,1981) Hedef Trakya, İstanbul, Batı ve Orta Anadolu'yu alarak Büyük Yunanistan kurmaktı. Rumlar, hayır görüntüsü altında birer Yunan subayınca eğitilerek, kırk bin kişi silahlandırıldı. İstanbul'un resmen işgali sonrasında İngilizlerin himayesinde faaliyetlerini iyice arttırdı. (Akkoyun, 1997) Mavri Mira Derneği, Yunanlıların Anadolu'yu işgal etme tasarılarının bir gereci olarak kullanılıyordu. Bu dernek, Anadolu'daki, Rum okullarının, Ortodoks kiliselerini, Yunanistan'dan gizlice ilaç adı altında getirdikleri silahlarla birer cephanelik halini getirmişti. Rum kilisesi, olayların o kadar içinde kalmıştır ki, İstanbul'daki Rum Patrikhanesi, Paris'teki görüşmelere de bir heyet göndermeyi planlamış ve önermiştir. Patrikhane din ve ahlak ve siyaset kuralları koyarak, Trakya'nın ve Batı

Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesini Karadeniz'de, Rum Pontos Devleti kurulmasını istemektedir. (Kayra, 2004) Mavri Mira'nın Rum çeteleri, Ege, Marmara Denizi kıyıları ve Kırklareli dolaylarında çalışmaktadır. (Özkaya, 1981) 22 Ağustos'ta Mustafa Kemal Paşa Mavri Mira Cemiyeti'nin faaliyetleri ile ilgili olarak İstanbul Hükümeti'ne bir mesaj yolladı. (Dilipak, 1991)

3.3.3.2. Pontos Cemiyeti

Karadeniz kıyılarında 500 sene önce Fatih Sultan Mehmet tarafından kökü kazınmış ve kurutulmuş olan Pontus'u, yeniden canlandırmak amacı ile İstanbul Fener Patrikhanesine bağlı olarak çalışan Pontos Cemiyeti, gizli olarak kuruldu.(Keskin vd. 1995) 1840 yılından beri Rize'den İstanbul Boğazına kadar, Anadolu'nun Karadeniz bölgesinde, Büyük Yunanistan hayali için çalışan bir Rum topluluğu vardı. Amerika'daki Rum göçmenlerinden Rahip Klematios adında biri, ilk Pontus toplantı ocağını İnebolu'da, şimdi halkın "Manastır" dediği bir tepede kurmuştu. Bu örgüt zaman zaman ve ayrı ayrı haydut çeteleri kurarak çalışıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında, dışarıdan gönderilip, dağıtılan silah ve cephane bomba ve makineli tüfekle Samsun, Çarşamba, Bafra ve Erbaa Rum köyleri sanki bir silah deposu haline gelmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda Pontus Devleti kurmak amacıyla Rumlar, genel bir başkaldırı hazırladıkları dağlara çekildiler. Amasya, Samsun ve dolaylarında Rum metropoliti Yermanus yönetiminde, düzenli bir programla çalışmaya başladılar. Diğer yandan Samsun'daki Rum Komitacıların Başkanı Reyî Fabrikası Müdürü Tokomanidis, Orta Anadolu ile haberleşmeyi sağlamaya çalışıyordu. (Dönmez, 2005, s.723) Fener Rum Patrikhanesi, bu cemiyeti koruyordu. Kiliselerindeki gençlere Pontos Devleti düşüncesi aşılanıyordu. Ayrıca Pontuscular Batum'da Pontos adlı bir gazete çıkarıyorlardı. (Özkaya, 1981)Türk düşmanlarına, yardım etmekten bir dakika bile teşkilat üyeleri uzak durmamışlardır. İsyan edemedikleri yerlerde ellerinden geldiği kadar casusluk etmekten çekinmemişlerdir. Yine dünya savaşı esnasında savaşın yurt içindeki karışıklıklar nedeni ile sıkılmış olan halk ile hükümetin arasını açmışlardır. (Kurt,1995, ss.64,66) Birinci Dünya Savaşını fırsat bilen Rumlar Çarşamba, Samsun, Bafra yöresinde Rum köyelerine depoladıkları silahları seferberlik emrine uğramayan Rum gençlerin

dağıtılarak çete kurmuşlardı. Merzifon Amerikan Kolejinin Pontos Teşkilatının gelişmesinde rolü büyüktür. (Özkaya, 1981)

Mondros Mütarekesi sonrası faaliyetleri su yüzüne çıkaran cemiyet, merkezi Samsun olmak üzere kuracakları Pontus Cumhuriyeti için Yunanistan ve Avrupa devletlerinden yardım almaya başladı. (Akkoyun, 1997) Bazı yabancı devletler Pontos devletinin kurulması için söz vererek, Samsun dolaylarındaki Rumların sayısını arttırmak içinde, Rusya'daki Rum ve Ermenileri, Batum'da toplayarak onları, Türk Kafkas ordularında alınıp Batum'da depo edilen silahlarla donatarak Osmanlı kıyılarına çıkarmağa başladılar. Kıyılarına çıkan bu çeteler "göçmenleri belsem" adı altında yabancı hükümetlerce yedirilip giydiriliyordu. Yabancı Kızılhaç kurulları arasında gelen subaylarında örgüt kurmakta ve çeteleri askerlik yönünden eğitiliyorlardı. (Dönmez, 2005) Dağlarda kurulan Pontus örgütleri şöyleydi: Birtakım elebaşılar yönetiminde silahlı ve savaşçı birlikler, bunların beslenmesi sağlayan üretimci Pontus halkı, yönetim ve kolluk kurulları ile kentlerden ve köylerden yiyecek sağlamakla görevli ulaştırma kollarıydı. Çetelerin çatışma bölgeleri ayrılmış, Pontus çete kuvvetleri başlangıçta 6-7 binen daha sonra her yerden katılanlarla 25 bini buldu. Bu kuvvet ufak birliklere ayrılarak, türlü yerlerde barınıyorlardı. Pontus çetelerinin amacı, Müslüman köylerini yakmak,-yıkarak Müslümanlara zulüm etmektir. Aynı zamanda 4 Mart 1919'da İstanbul'da Pontos adıyla yayımlanmaya başladı. Gazetenin başyazısında, bu gazetenin Trabzon'da Rum Cumhuriyetinin kurulması için çalışmak amacıyla yayınladığını açıklamıştır. (Dönmez, 2005)

Mütarekenin 7. maddesine dayanarak silahlı çeteler oluşturan, Türk köylerini basarak katliamlara girişen Rumlar, İstanbul'daki İngiliz yetkililerine müracaat ettiler. Can güvenliklerinin kalmadığını, Türklerin gayrimüslimleri taciz ettikleri iddia ettiler. Buradaki amaçları hem kendi yaptıklarını gizlemek hem de gerektiği zaman 7. maddedeki boşluğa dayanarak bölgenin İngilizler tarafından işgal edilmesine zemin hazırlamaktır. Bölgedeki Rumların şikâyetleri üzerine, İngilizler harekete geçerek, asayiş sağlanamaz ise orayı işgal edeceklerini bildiren bir nota verdiler. Bu nota üzerine telaşa düşen Damat Ferit Paşa, Dâhiliye Nazırı ile görüştüğünde, nazır, Mustafa Kemal Paşa'nın oraya gönderilmesini tavsiye etmişti. Bu durum Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçme, milleti teşkilatlandırma ve bu teşkilatın başına geçerek, Milli Mücadele'nin lideri olma imkânı sağlamıştır. (Keskin vd. 1995)

7 Nisan 1919'da Yunanistan'ın kurtuluş gününe rastlayan günde, her yerde özellikle Samsun'da gösteriler yapıldı. 23 Nisan 1919'da Doğu Trakya ve Pontus için merkez olarak İstanbul kabul edilmişti. Ancak Venizelos İstanbul'un merkez olmasını, daha sonraya bırakarak Pontus Hükümetinin kurulmasını uygun olacağını belirtmiştir. 8 Aralık 1919'da Pontus Rum Hükümeti adıyla bir hükümet kurulmuş ve örgütlenmeye başlamıştı. 19 Temmuz 1920'de Batum'da Karadeniz, Kafkas Güney Rusya Rumları Pontos sorunu üzerine bir kurultay topladılar. Pontuscular 1920 yılı sonlarına doğru faaliyetlerini büsbütün arttırdı. (Dönmez, 2005)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ,

MUSTAFA KEMAL PAŞA VE MİLİ MÜCADELE

4.1. Mondros Ateşkes Antlaşması'na Bakışı Hazırlığı ve İlk Adımı

Mustafa Kemal Paşa, Veliâht Vahdettin ile birlikte Almanya kayzerini ziyaretini iadeye memur edildi. 21 gün süren seyahat esnasında en çok cephelerdeki gerçek durumu izledi. Genel karargâhta, Başkomutan Hindenburg ve Genel Kurmay Başkanı Ludenlorf ile konuşma ve tartışmada bulundu. Görüp öğrendikleri daha sonra Sofya ataşe militerliğin de iken Bab-ı Ali'ye gönderdiği rapordaki kanaatini, teyit ediyordu. Almanya savaşı kazanamaz, hatta şimdiden kaybetmiş sayılırdı. Bu görüşünü veliahtta bildirince oda bu fikre, hem fikir oldu. Mustafa Kemal Paşa, Almanya'dan hasta döndü. Tedavi için Viyana'ya gitti. 5. Temmuzda ölen Sultan Reşat'ın yerine, Vahdettin padişah oldu. Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a çağrıldı. Temmuz başında Enver Paşa direktifi ile Halep'te iki Alman Generali Falkenhayn'ın idaresinde Yıldırım Orduları Grubu kurulmuştu. Mustafa Kemal Paşa'da bu guruba bağlı 7. Ordunun başına getirildi (Abadan, 1972) Mustafa Kemal Paşa, bir kez daha İstanbul'dan uzaklaştırılarak, Ağustos günlerinde böbreklerindeki sık sancılara aldırış etmeden, uzun tren yolculuğunda sonra Nablus'taki Suriye karargâhına

varmıştı. İkinci defa 7. Ordu Kumandanlığına getirilmiş bulunuyordu. Yüzlerce kilometreyi bulan cepheyi yarı hasta olarak dolaşılıyor, olanı görüyor, dinliyor ve not alıyordu. Bu cephe üzerine üç ordu sıkışmış bulunuyordu. Ancak adları kalan bu ordular, eski örgütlerinin iskeletleri idi. (Dinamo, 2010a) Ancak cephede düşmanı durdurmak için vakit geçmişti. Mustafa Kemal Paşa, ordunun kumandasını el aldığı gün, İngilizler üstün kuvvetlerle taarruz ederek cepheyi, 8. Ordunun tuttuğu merkezden yardıkları için 7. Ordunun yanı açılmış toptan esir düşme tehlikesi baş gösterince Mustafa Kemal Paşa, ordunun bir kısmını kurtarmak amacı ile geri çekilme kararı verdi. (Abadan, 1972) Bu sırada Mustafa Kemal Paşa, Mütareke Antlaşması'nın bütün maddeleri kendisine ve öteki ordu komutanlıklarına şifrelenmiştir. Mütareke hükümlerine kayıtsız şartsız uyulması ve mütareke hükümlerinin uygulanması isteniyordu. (Sorgun, 1998) Mustafa Kemal Paşa işte böylesine bir vakitte Yıldırım Orduları Grup komutanlığına getirilmişti. Ne var ki Mondros Mütarekesi'nin tırpanı, Türk ordularının bu bölümüne de yetişmiş, burasını da darmadağın etmişti. Ordunun yalnız adı kalmıştı. Anafartalar mucizesini yaratan bu genç kumandan biraz şaşkın bekliyor ve düşünüyordu. (Dinamo, 2010a) Mustafa Kemal Paşa, 30 Ekim 1918'de Mütareke'nin imzalandığını öğrenir öğrenmez daha önceden düşündüğü tedbirleri gözden geçirmeye elinin altındaki orduyu düzenli bir hale getirerek, kendisine dolaylı olarak bağlı olan öteki kuvvetlerle takviye ederek bir güç meydan getirecekti. (Sorgun, 1998) Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya şöyle demişti; *“Fuat dikkat et. Bugünlerde sana çok iş düşecek. Çünkü Yıldırım Orduları Grubu ile 7. Ordu karargâhının lağvedilmesi arifesinde bulunuyoruz. Buda İngilizlerin baskısı ile olacak. Böyle olunca sen 20. Kolordu'da kalacaksın. Aklında olsun, ilk mukavemet merkezi Kilikya'da kurulacaktır.”*(Dinamo, 2010a)

5 Kasım'da İzzet Paşa'ya çektiği şifrede, Kilikya hududu üzerinde durdu. Başkomutanlık Kurmay Başkanlığına yeni bir şifre yazdı; *“Bu olmamalıydı, ancak olan olmuştu. Her ne kadar mütareke ahkâmı bildirilmişse de bunda müphemiyetler mevcuttur. Çok açıkça anlaşılmaktadır ki İtilaf Devletleri elimizdeki sınırların bugünkü şeklini zorlayacaktır. Ben buna karşı orduma, ateş emri vermiş bulunuyorum. Yalnız tahminen odur ki, İstanbul buna karşı çıkacak ve bizi tam bir teslimiyete itecektir...ondan sonra ne olacaktı? Bunu kabul etmek nasıl mümkün olabilecektir? Sanıyorum ki bizim için çok yollar olacaktır... Benim böyle bir vaziyet karşısında hareketsiz kalmam mümkün değildir.* Mustafa Kemal Paşa, 3 Kasım

1918’de Mütareke’ye göre toplanması istenen silahları vermemek için oyalayıcı bir şifre yazarak, Albay Fahrettin Bey ile Adana-Musul-Palas otelinde görüşerek, Mütareke’yi, Albay Fahrettin Bey’in yanında inceledi. Şifre çekilirken içeriye emir subayı girerek Mustafa Kemal Paşa’ya; “*Bazı silah ve cephanenin nakli bu gece yarısı sonrası emrettiğiniz mıntikalara ve birlikte nakledilecektir. Tertipler alınmıştır. Nakledilecek cephane ve depo malzemesi yerine, eskileri konulmaktadır*” Mütareke’nin ilanı ile payitaht ve ordular arasında hızlı bir şifre haberleşmesi başlayacak, ordu birliklerinde genç savaş subayları, birdenbire şaşkına döneceklerdir. Mustafa Kemal Paşa’ya ilk gelen şifre, Mütareke ahkâmıdır.

Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına

Karagah

2729

İtilaf Devletleri ile yaptınız mütareke şartları dercedilmiştir. Malumat alınması ve er ordunun kendisine ait hususları behemehâl yerine getirmesi lüzumludur. Bu bapta lüzum görüldükçe de izaha ve emirler verilecektir /Sadrazam ve Başkomutanlık Kurmay Başkan/ İzzet (Sorgun, 1998)

Mütareke’nin 16. maddesine göre Suriye hududu içerisinde bulunan kuvvetlerin de İtilaf Ordularına teslimi icap ediyordu. Mustafa Kemal Paşa, bütün kuvvetlerini tespit ettiği Suriye dışına, öz Türk topraklarına çıkmış bulunuyor ve böylece 16. maddeye göre ordunun teslimi bir mecburiyeti kalmayacak ve ileride bu ordudan, Milli Mücadele için fayda sağlanacaktır. Mustafa Kemal Paşa, Mütareke’nin hükümlerinin doğurabileceği feci akıbetleri göz önüne almak ve düşmanların elinde oyuncak olmamak için Sadrazam İzzet Paşa ‘ya itiraz ve muhalefetlerini bildiriyordu. Mütareke şartları dışına çıkan tatbikatı, şiddetle protesto ediyordu. O, bir taraftan Sadrazama memleketi saran tehlikeleri teker teker gösterirken diğer yandan da mütareke şartlarının uygulanması konusunda emri altında bulunan ordulara gerekli bildirimlerde bulunuyordu. (Eroğlu, 1990) Ancak Payitahtın verdiği şifreler Mustafa Kemal Paşa’nın karakterine uymuyordu. “6 Kasım 1918’de 557 Numaralı ve geciktiren idam olunur” talimatlı şifresine cevap vermekte gecikmedi. Bu şifre;

Yıldırım Orduları Gurubu Komutanlığına

C781-782 şifreye

Harbiye’den

İskenderun'a çıkacaklara karşı, tarafınızdan silah kullanılmasına izin verilmiş olması devletin siyasetine ve memleketin menfaatlerine katiyen aykırı olduğundan bu yanlış emrin derhal tashih olunması tavsiye olunur..../Sadrazam Ahmet İzzet / 9 Kasım 1918

Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'dan başlattığı şifre hareketinin bir tarafında kendisi, diğer tarafında Saray, onun yanında Wilson, Lloyd George, Clemanceau ve Orlando olacaktır. Mustafa Kemal Paşa, payitahta vereceği şifrelerle askeri, siyasi bütün olabilecekleri bütün sonuçları ile çok önceden bildirecek ve söyledikleri geleceğin işareti olacaktır. (Sorgun, 1998) Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Hükümeti'nin Mütareke ile kendini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmekle kalmayarak, onlara memleketin baştanbaşa istilası için yardım vaadinde bulunuyor duruma düştüğünden, acı acı yakınıyordu. Bu gerçek daha Mustafa Kemal Paşa'nın raporu Bab- Ali 'ye ulaşmadan fiiliyatla belirdi. (Abadan, 1972) İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa'nın acı tenkit ve sert ikazları karşısında kendisinden kurtulmak için (Eroğlu, 1990, s.90) ve Ahmet İzzet Paşa istifa edince, Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunduğu Yıldırım Ordular Grubu lağvedildi ve Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti emrine çağrıldı. (Sorgun, 1998) Mustafa Kemal Paşa hiç sarsılmadı. Gittikçe alevlenen ümidini vardı. Ümidini kuvvetlendiren, idaresini çelikleştiren kudret ileriye ait düşünceleri idi. Tarih bilgisi, gerçekçi görüşü ile o artık Osmanlı Devletinin son günlerini yaşamakta olduğunu seziyor ve biliyordu. Bu bakımdan çözülmesi gereken, Osmanlı Devleti'nin çöküş ve dağılışı önlemede değil, Türk milletinin varlık ve istikbalini her ne pahasına olursa olsun sağlamada toplanıyordu. Durum vahim, fakat ümitsiz değildi. Kurtuluşun çözüm anahtarını, Osmanlı Devleti'nin Türklere ait topraklarında, yeni milli bir devletin kurulmasında buluyordu. (Abadan, 1972) Mustafa Kemal Paşa, Türk Milletini kurtarmak yolundaki kararını, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Adana'da, Yıldırım Orduları Grup Komutanı iken vermiştir. (Eroğlu, 1990)

İttihatçı liderler, kendi kaderlerine doğru giderken, Mustafa Kemal Paşa, kendi kaderini çizmeye başlamıştı. (Sorgun, 1998) Mütareke hükümlerinin haksız uygulanmasına karşısında, Osmanlı Hükümetinin aciz kalmıştı. Bu nedenle Mustafa

Kemal Paşa Adana'da boşuna beklemektense, İstanbul'a dönüp vatan ve milletin kurtuluş çarelerini aramak istedi. 1908'den başlayarak on yıl vatan ve hürriyet mücadelesinde mucizevî başarılar gösteren genç komutan için, İstanbul'a dönüşte karşılaştığı manzara hazin, ümit kırıcı ve her türlü kurtuluş ihtimalini yıkıcı bir karakter taşımaktaydı. *Çanakkale'de süngü gücü ile yendiği düşmanın gemileri, İstanbul limanında demirlemiş bulunuyordu.* (Abadan, 1972) Tren, Haydar Paşa'da durunca Mustafa Kemal Paşa, yaveri Cevat Abbas ve kendisini garda karşılamaya gelen eniştesi Mecdi Bey ile birlikte eşyalarını bir motora yüklettiler. Motor, ilerlerken kız kulesinin önüne vardıklarında Cevat Abbas Bey; "*Paşam, bakınız İtilaf Donanması geliyor!*" dedi. İtilaf Devletlerinin irili ufaklı donanması Marmara'da ilerliyor ve ilk gelenler belirli noktalarda demir atıyordu. Mustafa Kemal Paşa, kurşun renkli korkunç ejderhalar gibi ilerleyen ve gürültü ile demir atan drenotları ve zırhlıları tiksinti ile seyrettikten sonra (Dinamo, 2010a) üzüntüsü çok büyük olarak "*Haydarpaşa'dan İstanbul'a geçerken Anafartalar komutası altında çalışanların kutsal kanları pahasına kurtardığı başkent, şimdi denize döktüğü kuvvetlerin işgali altında bulunuyordu.*" Yaverine dönerek "*Geldikleri gibi giderler.*" dedi. Mustafa Kemal Paşa, gelenlerin kendiliklerinden gitmeyeceklerini elbette biliyordu. Gitmelerini sağlamak için milli güçleri, tek hedef olan Milli Mücadele altında toplamak, amacı gerçekleştirmek için teşkilatlanmak, vakit kaybetmeksizin de buna girişmek gerekliydi. Bu inançla başta meclisteki aydın mebuslar olmak üzere devrin siyasi ve sosyal hayatında etkili şahsiyetlerle temasa geçti. Bütün temaslarında, vatansever çevrelerde, destekleyici ve teşvik edici bir anlayışla karşılaştı. (Abadan, 1972, s.92) Ancak Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a dönüp Fethi Beyin ziyaretinden sonra, Harbiye Nezaretinden resmi bir teskere aldı. Bu teskerede, yaverinin ve otomobilin bundan böyle alındığını ve tahsisatın kesildiğini bildiriyordu. Bu olayı, iktidardan beklemediği için şaşırılmış ancak sebebini anlamakta gecikmemişti. O tarihlerde İstanbul'a gelen General Allenby, Harbiye Nazırı ve Erkânı Harbiye ikinci reisini karşısına alarak, birtakım isteklerde bulunmuştu. Bulardan biride Mustafa Kemal Paşa'nın, 6. Ordu kumandanlığına atanmasıydı. Mustafa Kemal Paşa bu teklifi kabul etmeyince otomobil, yaverinin ve tahsisatın elinden alınması ile sonuçlanmıştı. Buna karşın İsmet Bey'in kaleme aldığı bir istida ile bu olayı protesto etmiştir. (Dinamo, 2010a)

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gelir gelmez kendisinin de içinde yer alacağı tutarlı ve kararlı bir hükümet kurulması için çalışmalara başladı. Padişah Vahdettin ile Almanya gezisi sırasında yakınlaşmıştı. Bunun yanında İttihat ve Terakki'nin Birinci Dünya Savaşı içindeki aşırı faaliyetlerine katılmaması, bu konuda kendisinin dayanağıydı. (Baykara, 1985) Mustafa Kemal Paşa, Tevfik Paşa'nın bir kabine kurmasına taraf değildi. Bu nedenle birtakım çalışmalarda bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey ve İsmail Canbolat Beyler, mebuslar arasında Tevfik Paşa kabinesi aleyhindeki kampanyalarını sürdürürken Minber gazetesi de bu yaylıma katılıyordu (Dinamo, 2010a) Mustafa Kemal Paşa, ayrıca mebusların Tevfik Paşa kabinesine güvenoyu vermemeleri konusunda girişimlerde bulundu. Bizzat meclise gelip mebuslarla görüşerek fikirlerini açıkça anlattı. Buna rağmen Tevfik Paşa Hükümeti güvenoyunu tartışmasız aldı. (Seyfeli, 2006)

Mustafa Kemal Paşa, Pera Palas Otelinde kaldığı sırada, o sırada iş başında olan bütün kişilerle temas kurarak onları yakından tanıma gayretinde olmuştur. Ayrıca bir ev tutarak, Milli Mücadele hareketini buradan planlamaya başlamıştı. Kurtuluşun ümidini buradaki düşünceleri ile yeşertmeye çalışıyordu. Mustafa Kemal Paşa, mücadele fikrinde olan eski yeni arkadaşları ile burada buluşuyor, Anadolu'da yapılacak olan kurtuluş hareketinin fikri hazırlığını yapıyordu. Bu sırada Doğu Anadolu'da Erzurum ve Trabzon'dan başlayan Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetleri'nin kuruluşu, işgallere karşı yer yer karşı koyma hareketlerinin başlaması Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerini uygulamak ve Anadolu'daki ihtilal hareketini teşkilatlandırmak için Anadolu'ya geçmek kararını kesinleştirdi. (Abadan, 1972) Ali Fuat Paşa, İstanbul'a geldiği zaman, babası İsmail Fazıl Paşa ile aralarında geçen konuşmayı Mustafa Kemal Paşa'ya anlattı. Ali Fuat Paşa, babasına bütün zincirleme gelen felaketleri anlatmış, sonrasında babasının Ali Fuat Bey'e bedbin olup olmadığını sormuştur. Ali Fuat Paşa, bilakis ümitli olduğunu söylemiştir. Ve şunları eklemiştir. "*Anarşiyi defedip, kurtuluş çarelerini arayıp, bulacak bir ruh ve azim milletimizde vardır.*" Ali Fuat Paşa, gece geç vakitlere kadar oturup konuştular ve birçok önemli karar aldılar. En başta anlaştıkları noktada, Adana Yıldırım Orduları Grup Komutanlığındaki görüşmelerinde belirttikleri gibi, bir milli mukavemet hareketi yaratmaktı. Ordu ve milletin el ele vermesi gerekti. Terhis hemen durdurulmalı, yurdun savunmasındaki en yararlı silah, cephane ve araçları düşmana kaptırmamak, genç ve güçlü kumandanları kıtaları başında bulundurmak,

İstanbul'dakileri de Anadolu'ya yollamak, milli direnmeye taraftar idare amirlerini yerlerinde bırakılmasını sağlamak, vilayetlerde particilik namı altında yapılan kardeş kavgasını önlemek ve halkın moralini yükseltmek alınan kararların başlıcalarıdır. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya, *“Batıda Edirne şehri yeter bir hinterlanda sahip olmak şartı ile Meriç Nehri hudut olmalıdır. Batı Trakya, Müstakil veya Muhtar bir Türk Devleti teşkil ve ileride Türkiye ile ittifak etmelidir. Boğazlar serbest kalmalı fakat bütün devletler onları emniyet altında bulunduracak bir mukaveleye bağlanmalıdır. Ege de bizim kıyımızdaki adalar bize bırakılmalıdır. Güneyde Antakya ve İskenderun civarındaki müstakil bir Türk devleti kurularak ve Halep, Suriye'de kalmalı fakat Musul bize geçmelidir. İşte bu hudutlar içerisinde tam manasıyla müstakil bir Türk devleti kuracağız. Haliyle kapitülasyonlar bütünüyle kalkmalıdır. İktisadi ve mali kayıtların hiçbiri kabul edilmemeli ve yabancı şirketlerle anlaşmalarımızda da bu esasa riayetle yabancı devletlerin müdahalesi asla kabul edilmemelidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dışarıya olan borçları imparatorluktan ayrılan yerlere taksim olunduktan sonra bize bir nispet dâhilinde kalacak kısmını taksitle ödemeliyiz.”* Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile kurtuluş için konuşmalar yaparken onun Konya Ereğlisi'nde ve Niğde'de bulunan silah arkadaşları önceden verilen talimat üzerine bütün işe yarayabilecek eşya silah ve cephaneyi toplatmıştı. Ali Fuat Paşa, bu yüzden kolordusunu teşkil eden 1.-11.-24. tümenlerin kumandan ve eratına minnettar kalmıştı. (Dinamo, 2010a)

Ali Fuat Paşa'nın babası İsmail Fazıl Bey, küçük oğlunu Yüzbaşı Ali Beyin oğlu ile evlendirirken, Yeniköy Belediye Reisi ve o zamanlar Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin en değerli adamlarından sayılan Mehmet Ali Bey, bir nazırlığa getirilirse, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da memuriyeti için söz verdi. Nazır olur olmaz bu sözü tutmak üzere ilk adımı attı. (Dinamo, 2010a) İngilizler özellikle Doğu Karadeniz bölgesinde Pontus Devleti'nin kurulması propagandalarının, Türkler arasında yarattığı huzursuzluk ve savaş sonrasında asayişsizlik nedeniyle 9 Mart 1919'da, Samsun'a 200 asker çıkarmış bunlardan küçük bir birliği Rumları ve Ermenileri korumak amacıyla Merzifon'a göndermişti. Ancak Doğu Karadeniz'de, Rum ve Ermeni çeteleri *“Türkler Ermenileri katlediyor”* yaygarasıyla İngilizlere başvurdular. (Çelik,2008, s.573) Samsun ve havalisinde meydana gelen bu olaylar üzerine, İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, 21 Nisan 1919'da Damat Ferit Paşa'ya gönderdiği mektupta, bazı cemiyetlerin halka asker topladığını

ve bundan Rum halkının rahatsız olduğunu belirterek, gereken her türlü tedbirin alınmasını aksi halde bölgenin işgal edileceğini bildirmiştir. (Sofular, 2003) Damat Ferit Paşa, Cemal Paşa ile geçinemediklerinden bir Dâhiliye Nazırı aramış ve Hürriyet ve İtilaf erkânı içinde heyetin itimat ve güvenini kazanmış olan Mehmet Ali Bey'i 7 Nisan 1919'da Dâhiliye Nazırlığına getirdi. Damat Ferit Paşa, bu durumdan kurtulmak için hemen Mehmet Ali Paşa'yı çağırıp, görüştü. Damat Ferit Paşa, asayişin bir an önce sağlanması, aksi halde İtilaf Devletlerinin bu duruma müdahale edeceğini, bununda kötü sonuçlar doğuracağını belirterek bu işin çaresini Mehmet Ali Bey'e soruyordu. Mehmet Ali Bey, Damat Ferit Paşa'ya; buraya geniş yetkileri olan birinin gönderilmesini gerektiğini belirterek, Mustafa Kemal Paşa'yı tavsiye etti. Damat Ferit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'dan kuşkulandı. Ancak Mehmet Ali Paşa'nın, Mustafa Kemal Paşa'yı tanıdığını ancak son kararı vermeden önce kendisini yakından görmek istediğini söyledi. Mehmet Ali Paşa, bu görüşmeden hemen sonra Kuzgun'daki İsmail Fazıl Paşa ile görüştü. İki gün sonra bir öğle yemeğinde, Mustafa Kemal Paşa ile Damat Ferit Paşa, Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa ile Mehmet Ali Bey'de görüştüler. Mustafa Kemal Paşa, daha önceden Cevat Paşa ile anlaşmıştı, gerek yemekte gerekse yemekten sonra hem memleketin asayişi hem de İngilizlerin şikâyetleri üzerine konuşuldu ancak Samsun ve havalisi konusuna değinilmedi. Damat Ferit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın gizli niyetlerini öğrenmek maksadı ile geldiği bu öğle yemeğinde umduğunu bulamamıştı. Damat Ferit Paşa aldanmış ancak Türk milleti kazanmıştı. (Dinamo, 2010a)

Mustafa Kemal Paşa her yönden Anadolu'ya geçmek için çalışmıştı. Aslında ilk ümidi yeni kurulacak hükümette harbiye nazırı olmaktı. Ancak bu gerçekleşmemişti. Bundan sonra işi, İsmet Beyin makamından yararlanmak oldu.

Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nazırlığının kendisine verileceğine inanıyordu. Çünkü gerek Vahidettin gerekse Müşir İzzet Paşa onun değerini iyi bilenlerdendi. Ancak bu ümidi boş çıkmıştı. İsmet Bey, 24 Ekim 1918'de Harbiye Nazırlığında, Müsteşarlık sandalyesine oturdu. Bu durumu telgraf ile Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdi. Artık İsmet Bey ilerisi için önemli bir kilit noktasıydı. Bu stratejik noktadan yararlanmanın çarelerini düşünmeliydi. İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın evine uğradığı bir gün harita üzerinde konuşuyorlardı. İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya "*Ne yapacaksınız?*" diye sorunca Mustafa Kemal Paşa; "*Mesela, hiçbir sıfat ve selahiyet sahibi olmaksızın Anadolu'ya geçmek ve orada milleti uyandırarak,*

kurtulma çarelerini aramak için en müsait zamanda beni muntıkaya götürecektir en kolay yol hangisi olabilir?” sorusuna ikisinin de gözleri haritada geziniyordu. Karış karış gezdikleri ve iç yüzünü çok iyi bildikleri mübarek Anadolu torakları küçülmüş küçülmüş, gelip masanın üzerine ve gözlerinin önüne serilmişti. Evet, bütün kurtuluş ümidi oradaydı. (Dinamo, 2010a) Harbiye Nazırı olmayı isteyen Mustafa Kemal Paşa, esaret ve yok edilmekten kurtuluş amacıyla, Anadolu’ya geçmek istemişti. Yunanlıların İzmir’i işgal etmeden epey önce hazırlık yapmıştı. Samsun’a çıkacağı henüz belli olmadan önce Kocaeli üzerinden Eskişehir, Afyonkarahisar veya doğrudan Ankara’ya geçmek kararını vermişti. Bu nedenle Kocaeli taraflarında silahlı müfrezeler oluşturmakta görevlendirdiği yaveri Cevat (Abbas) Bey, bölgede kahramanlık ve yardımseverliği ile tanınmış halk tarafından sevilen Yahya kaptanı bularak, Yahya Kaptan’ı ve müfrezesini, Türk halkının ev ve köylerine saldıran Rum ve Ermeni çetelerinden soygun ve cinayetlerine son vermekle görevlendirmişti. Fakat asıl ve gizli görevi Mustafa Kemal Anadolu’da güvenli bir yere ulaşmaya kadar onu korumaktı. (Çelik, 2008)

Mustafa Kemal Paşa’yı İstanbul’da iken bir gün Kazım Karabekir ziyaret etmişti. Aralarındaki konuşmada Kazım Karabekir Paşa; “ Kararım şudur: Şarkta muhtelif namlar altında bir takım teşekküller başlamıştır. Medeni âlemin nazarı dikkatini celbe çalışan erbabı hamiyetten de fiilen istifade kabil olur. Evvela Şark teşekküllerini Erzurum’da birleştirerek herhangi bir tehlikeye karşı bir milli taarruz hazırlamayı düşünüyorum, yani bir milli hükümet esası. Eğer istiklalimize dokunulmaz yalnız şark tehlikeye girerse derhal Erzurum’da bu milli hükümet faaliyete başlar ve bende bu milli hükümetin emrinde bir ordu kumandanı olarak Şarkın müdafaasını deruhte ederim. Eğer tahminim veçhile ile tehlike bütün vatan içine görülürse, çıkacak hükümet yeni bir Türk devleti olur ve bizler de bütün vatanın müdafaası vazifesini deruhte ederiz. Böyle bir şekilde meselenin hali tabii daha güçtür ev bütün arkadaşlarımızın Anadolu’daki kıtaları başında bulunmaları lazımdır. Derhal ilk fırsatta şarktaki tehlikeyi bertaraf ederiz. Bütün kuvvetler Garba tevcih olunabilir. Ben bu vaziyette şarktaki rolümü muvaffakiyetle yapabilirim. Garp cephesi açık kalmıyor; zatı şamillerinden ricam bir an önce sizinde Anadolu’ya geçmenizdir. Her makamın namuslu simaların genç kumandanların Anadolu ’ya atanmasına taraftardır. Bunun için derhal sizin bir vazife ile gelmeniz mümkündür. Evvela Erzurum da toplanalım. Milli hükümet esasını kuralım Ben Trabzon ve

Erzurum da siz gelinceye kadar bu esası hazırlarım.” Mustafa Kemal Paşa’yı onu noktasına virgüline kadar dinlemiş ve kendi arkadaşları ile verdikleri karara ne kadar yakın olduğunu görmüştü.(Dinamo, 2010a)

Mustafa Kemal Paşa’nın geniş yetkilerle Anadolu’da görevlendirilmesi hususunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. İlk görüş, eski iktidar çevrelerinden bazı kişilerin Mustafa Kemal Paşa’nın sakin durmasından şüphelenip tam güven duymadıkları için onu İstanbul’dan uzaklaştırmanın akıllıca bir iş olacağını düşünüyorlardı. Bu nedenle Padişah’a, Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya gönderilmesini teklif ederek, bu görev Mustafa Kemal Paşa’yı İstanbul’dan uzaklaştırmak için verildi. İkincisi başta Padişah ve devlet ileri gelenlerinin Mustafa Kemal Paşa’ya güven duyması ile ordu müfettişliğine o tayin edilmiştir. (Keskin vd. 1995)

Türkiye’nin üçte ikisinin mülki ve askeri kuvvetlerini kontrol edecek bir memuriyeti, Mustafa Kemal Paşa’ya vererek, Anadolu’ya geçecekti. Mustafa Kemal Paşa, evrakın gelişmesi için daireye giderek İkinci Reis Diyarbakırlı Kazım Paşa ile konuşmasında, *“Her ne sebep veya maksatla, beni İstanbul’dan uzaklaştırmak için bir vesile aramışlar ve bu memuriyeti bulmuşlar. Hemen kabul ettim. Bende şu veya bu suretle Anadolu’ya geçmek için fırsat bekliyordum. Mademki onlar teklif ettiler, fırsattan mümkün olduğu kadar istifade etmeliyiz.”* Kazım Paşa bunun üzerine nasıl sorusunu Mustafa Kemal Paşa’nın cevabını beklemeden kendisi yanıtladı.” Zaten Ordu Müfettişliği meselesi olduğunu, kendisinin o tarafa *“Ordu Müfettişi”* olarak gidebileceğini söyledi. Mustafa Kemal Paşa’da unvanın öneminin olmadığını, şimdi Harbiye Nazırlığı ile konuşup, kendisinden ne istediklerini sormasını istedi. Kazım Paşa, hemen Harbiye Nazırlığı ile konuşup şu direktifi aldı. *“Maksat, Samsun havalisindeki Rumlara tecavüz eden Türkleri tedip etmek, sonra Anadolu ’da bir takım milli teşekküller beliriyormuş, onları da ortadan kaldırmak! Mustafa Kemal’i bunun için yolluyoruz. Kendisine Sadrazam Paşa ile bir salahiyet vereceğiz.”* denildi. Kazım Paşa durumu, Mustafa Kemal Paşa’ya haber verince, kendisine bir talimat name kaleme aldırarak, iki noktayı not ettirdi. Mustafa Kemal Paşa’nın önem verdiği iş şuydu, elden geldiğince Anadolu’nun her yanına emir verebilme yetkisi. Bu talimatnameye konmasını istediği madde, ona Samsun’dan başlayarak bütün Doğu vilayetlerinde bulunan tüm kuvvetlerin kumandanı olmasını ve bu kuvvetlerin bulunduğu vilayetlerin valilerine doğrudan doğruya emir verilebilmesini

sağlayacaktı. Bir başka madde ile de bu bölge ile herhangi bir temasta bulunan askeri ve idari makamlara, bildirilerde bulunabilecekti. Kazım Paşa talimatnameyi bir kez de Mustafa Kemal Paşa'ya okuttuktan sonra, Harbiye Nezaretine giderek talimatnameyi imzalattırmak istemiş ancak Sadrazam Paşa imzalamaktan çekinerek sadece mühürleyeceğini söylemiştir. (Dinamo, 2010a) Padişah Vahidettin, Mustafa Kemal Paşa'nın atama yazısını 30 Nisan 1919 tarihli iradesi ile onaylandı. Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Kıtaatı Başmüfettişi olarak görev atandığını bildiren yazı, 6 Mayıs 1919'da acele ile Vükela Meclisinden geçirilmiş ve aynı gün Mustafa Kemal Paşa'nın eline ulaştırılmıştır. Atama yazısını alan Mustafa Kemal Paşa, hemen yola çıkmamış, maiyetine alacağı kimselerle görüşmelerini sürdürerek, Harbiye Nezaretinden görev alanı, görev yerinin krokisini ve görevlerini belirten yazılar olarak ordu dairesinden kadrosunun küçültülmemesini ve tahsisat isteğinde bulunmuştur. (Çelik, 2008) Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine ait görevler, yalnız askeri olmayıp müfettişliğin kapsadığı bölge içinde aynı zamanda sivil yönetime ilişkindir. Mustafa Kemal Paşa'nın çok büyük yetkilerle donatıldığını gösteren yönergenin içeriği ise şöyledir;

- a.) *Mintıkada asayiş dâhilinde iade ve istikrarı ve bu asayişsizliğin asbabı hududunun belirlenmesi*
- b.) *Mintıkada ötede beride müteferrik bir halde mevcudiyetinden bahsedildiğinden, esliha (silah) ve cephanenin bir an evvel toplatılarak münasip depolara iddihar (Gömüleme) ve muhafaza altına alınması*
- c.) *Muhaliif mahallerde bir takım şuralar mevcut olduğu ve bunların asker toplamakta bulunduğu ve gayri resmi bir surette ordunun bunları himaye eylediği iddia olunuyor. Böyle şuralar mevcut olup da asker topluyor, silah tevzi ediyor ve ordu ile de münasebette bulunuyorsa katiyen men'i ile de bu kabil müteşekkil şuralarında lağvı, .Bunun için;*

1)İki fırkalı olan ve üçüncü ve dört fırkalı olan on beşinci kolordular harekât ve asayiş hususunda doğrudan doğruya (müfettişlikle) ve muamelatı cariye yani muamelatı zaiye kuvvey-i umumiye vesaire gibi hususatta kema-fis sabile Harbiye Nezareti ile muharebe edeceklerdir. Fırka veyahut mintika kumandanlığı veya bir vazife-i hususiyeye tayin edilecek veya tebdilleri (müfettişliğin) muvafakat ve talebiye olacaktır. Marahaza sair hususatça lüzum ve menfaat görerek (müfettişliğin

verdiği). Talimatı kolordu kumandanlıkları aynen tatbik edeceklerdir. Bilhassa ahval sıhhiye çok mühimdir. Bu zemindeki tetkikat ve icraatın ahaliyede temsili lazımdır.

2.) Müfettişlik mıntıkası Trabzon, Erzurum, Sivas, Van, vilayetleriyle Erzincan ve Canik müstakil livalarını ihtiva eylediğinden, müfettişliğin yukarıda tadat edilen vezai fi tedbir için vereceği bilcümle talimatı işbu valilerle mutasarrıflar doğrudan doğruya ifa edeceklerdir.

3.) Müfettişlik hududuna mücavir vilayet ve etfiye-iğ mustakil ile (Diyarbakır, Bitlis, Mamurat'ül Aziz (Elazığ), Ankara, Kastamonu vilayetleri) ile kolordu kumandanlıkları da müfettişliğin ifayı vazife sırasında resen vaki olacak müracaatlarını nazarı dikkate alacaktır. 4. müfettişliğin hususatı askeriyeye ait mercii Harbiye Nezareti olmakla beraber hususatı daire için makamı atıye-i iadesiyle muharebe edecek ve işbu muharebeden Harbiye Nezaretine de haber verecektir./ Harbiye Nazırı/ Mehmet Şakir bin Numan Tahir (Dinamo, 2010a, ss.314-316)

Bu yönerge, Mustafa Kemal Paşa'ya yüklediği asıl görev için başlangıçta çok büyük kolaylıklar sağlamıştır. Kendisine asker, sivil yöneticilerle görüşmek, karar vermek, verdiği kararları uygulamak imkânı kazandırmıştır. (Özüçetin, 2004,) 14 Mayıs 1919'da Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Nişantaşı'nda ki konağında verdiği akşam yemeği iki tarafın çekişmeli hedefini açıkça ortaya koydu. Cevat (Çobanlı) Paşa'nın da hazır bulunduğu bu üç kişilik toplantıda, Damat Ferit Paşa'nın önceden hazırlattığı Kipert atlasının Anadolu haritası üzerinde, Müfettiş Paşa'nın (Mustafa Kemal) yetki sahasını öğretip daraltmaya yönelmiştir. Sadrazamın kuşkulu sorularına karşılık İngilizler tarafından verilen bilgilerin abartılı olma olasılığını belirttikten sonra, yerinde yapılacak incelmelerin gerekli olan en iyi tedbirlerin alınmasını sağlayacağını, yetki alanının sınır ve şumulünü henüz bilmediğini, ancak geniş bir bölgeyi kapsamayacağı kanısında olmuştur. Damat Ferit Paşa'nın heyecanından anlayan Cevat Paşa; "Gerçek durum, ancak yerinde anlaşılabilir. Müfettiş Paşa elbette bölgesindeki kuvvetlere komuta edecektir. Ancak mütarekeden bu yana o bölgede "Kuvvet" denilebilecek bir sayının kalmadığını esefle belirtmek gerekir." diyerek Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerini desteklemiştir. Sadrazam Damat Ferit Paşa'yı rahatsız ettiği anlaşılan ileriye ait kaygıları bir dereceye kadar yatıştırdı. Hâlbuki Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Müfettişliğinin yetki alanını bir yandan merkezi Ankara'da bulunan Ali Fuat Paşa'nın kumandasındaki 20. Kolorduya, öte yandan bölgesindeki mülki idare amirlerine genişletilen bir selahiyetnameyi, Harbiye

Nazırı Müşir (Mareşal) Şakir Paşa'ya imzalatmıştır. (Abadan, 1972) Sadrazam, Mustafa Kemal Paşa'ya ne zaman hareket edeceğini sormuştur. Aldığı “*Ne zaman buyrulursa.*” cevabı üzerine ertesi gün padişahı ziyaret için irade buyurmuştur. (Arıburnu, 1997)

Padişah, İstanbul Hükümetinin Türk halkının can ve mal güvenliğini korumak konusunda baş eğmek politikası ve kayıtsızlığı içindeydi. Halkın büyük bir kısmı ile seçilen ve aydın tanınan bazı kimseler müttefiklerimizle yenemediğimiz “Yedi Düvel” denilen İtilaf Devletleri ile yeni bir çatışmaya girmeyi büyük bir mantıksızlık ve akılsızlık olarak görürken, Mustafa Kemal Paşa ve Türk milliyetçileri bir direniş için hazırlık yapıyorlardı. (Çelik, 2008) Gerek Sadrazam gerekse Padişahın Mustafa Kemal Paşa'dan beklentisi İngiliz isteklerine uygun olarak, özellikle Türk gerillasından gelen mukavemet hareketlerinin yatıştırılması idi. (Abadan, 1972) 4 Temmuz 1918'de Padişah Vahdettin Şeyhülislam Musa Kazım'a “*Ben bu makam için hazırlanmadım. Şaşmış bir haldeyim, bana dua ediniz.*” demekte durumu ortaya koymakta idi. (Özkaya, 1981) Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Paşa'dan aldığı randevu ile Padişah Vahdettin'i ziyarete gitti. Yıldız Sarayında görüşme gerçekleşti. Vahidettin: “*Paşa. Paşa. Şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin, bunların hepsi artık bu kitaba geçmiştir. Tarihe geçmiştir. Bunları unutun, asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden önemli olabilir. Devleti kurtarabilirsin!*”demesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, Vahdettin'in sözlerindeki manayı anlamaya çalışıyordu. Ancak çok geçmeden sözlerindeki manayı bulmakta gecikmedi. Sultan Vahidettin demek istiyordu ki, Hiçbir kuvvetimiz yoktur. Tek dayanağımız İstanbul'a hâkim olanların isteklerine uymaktır. Benim görevim onların şikâyet ettikleri sorunları çözümlenektir. Eğer onları memnun edebilse memleketi ve halkı bu siyasanın doğru olduğuna inandırabilirse, Türkleri yola getirirse Vahdettin'in isteklerini yerine getirmiş olacaktı. Mustafa Kemal Paşa:“*Merak buyurmayın efendimiz. Yüksek görüşlerinizi anladım. İrade buyrulursa hemen hareket edeceğim ve bana emir buyurduklarınızı bir an unutmuyacağım.*” dedi. Ve saraydan ayrıldı. Mustafa Kemal Paşa'nın maiyetini şu biçimde oluşturmuştu: *Kazım Dirik: (Albay Müfettişlik Kurmay Başkanı, Vali ve Genel Müfettiş), Hayati Bey: (Üsteğmen- Kurmay Başkanlığı Emri Subayı ve Müfettişlik Kalem Amiri), Mehmet Arif (Ayıcı): (Kurmay Yarbay- Kurmay Başkan Yardımcısı, Ayıcı Arif diye anılır), Hüsrev Gerede: (Kurmay Binbaşı – Karargâh Kurmay Başkanlığı Haber Alma ve Siyasi Şube Müdürü), Kemal Doğan:*

(Binbaşı – Müfettişlik Topçu Komutanı), Dr. İbrahim Tali Öngören: (Albay Müfettişlik Sağlık Başkanı), Dr. Refik Saydam: (Binbaşı- Müfettişlik Sağlık Dairesi Başkan Yardımcısı), Cevat Abbas Gürer:(Yüzbaşı Başıyaver), Muzaffer Kılıç: (Üsteğmen- İkinci Yaver), Mümtaz Tünay: /Yüzbaşı- Kurmay Mülhaki, Binbaşı Fonografçı), İsmail Hakkı Ede: (Yüzbaşı- Kurmay Mülhaki, Gizli Örgütte çalışmıştır.), Ali Şevket Öndersev: (Yüzbaşı- Müfettişlik Emir Subayı), Mustafa Vasfi Süsoy: (Yüzbaşı- Karargâh Komutanı), Abdullah Kunt: (Üsteğmen- İaşe Subayı), Faik Aybars:(I. Sınıf Kâtip), Memduh Atasev:(IV. Sınıf Kâtip-Şifre Memur Yardımcısı), Arif Hikmet Gerçekçi: (Üsteğmen- Kurmay Mülhaki) (Arıburnu, 1997, ss.22-24) Mustafa Kemal Paşa'nın Bandırma Vapuru'na bineceği gün Rauf Bey sabah erkenden evine gelmiş ve şu haberi getirmişti; “Paşam, çok güvenilir bir yerden kötü bir haber aldım. İngilizler sizin Anadolu'ya geçeceğinizi haber almışlar. Fakat şimdilik ses çıkarmayarak yola çıkmanızı bekliyorlarmış. Yolda bindiğiniz Bandırma Vapuru'nu batıracaklarmış. Yalan, doğru bilmem. Bende başkasının yalancısıyım.” dedi. Mustafa Kemal Paşa, ona şu karşılığı verdi; “Dün akşamda ismini bildirmeyen ve bir dost olduğunu bildiren birisi, bana telefon ederek aynı şeyleri söyledi. Burada esir gibi yaşamaktansa, Karadeniz'de batmayı tercih ederim”. (Dinamo, 2010a) Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a hareket ettiği gün İngiliz Haber Alma Servisinden Wyndham Deeds (Askeri Ateşe) gece yarısı Bab-ı Ali'ye gelerek Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesinin önlenmesini istemiş ancak artık geç kalmıştı. (Kayra, 2004)

4.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı Milli Mücadele'yi Başlatması

30 Nisan 1919'da 9. Ordu Müfettişline tayin edilen Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan ayrılmadan önce vedalaşmak üzere, önce Erkânı Harbiye'yi, daha sonra, Bab-ı Ali'yi, son olarak Yıldız Sarayı'ndaki Padişahı ziyaret etmiştir. (Keskin vd. 1995)

Padişah “Görüyorsun! Ben artık memleketi ve milleti nasıl kurtarmak lazım geleceğini tasavvurda tereddüde duçar oluyorum.” demesinden sonra Mustafa Kemal Paşa, kendisi için hakkında iftiraların olabileceğini, bunlara itimat edilmemesi gerektiğini izah etmiştir. (Özkaya, 1981) Bandırma Vapuru'nda o gün Müfettişlik

karargâhı dışında 3. Ordu Komutanlığına atanan Refet Beyde vardı. (Arıburnu, 1997) Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıkmadan önce kendisiyle birlikte Samsun'a çıkanlar, değişik rütbe ve sınıftan 18 subaydır.

Mustafa Kemal Paşa, Bandırma Vapuru'nun Kaptanı, İsmail Hakkı kaptanla tanışmak, yolculuk hakkında bilgi almak amacıyla, Harbiye'deki dairesine çağırarak, kaptana en yakın arkadaşı Rauf Beyden aldığı bir istihbaratı anlatmıştır. İngilizlerin Bandırma Vapuru Karadeniz'e çıktıktan sonra bir torpido ya da bir savaş gemisi göndererek geri çevirme ya da batırma girişiminde bulunabileceklerini anlatarak, gemi ile ilgili sorular sormuştur. Kaptandan geminin, 41 yıllık ve 279 grostonluk ve yolculuk öncesinde onarımdan geçirildiğini öğrenmişti. Bandırma Vapuru, 16 Mayıs 1919 günü öğleden sonra harekete hazırlandı. Ancak Kaptan gemiyi bir türlü hareket ettiremiyordu. Çünkü kendisine Dâhiliye Vekili Ali Paşa'nın, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını yolcu etmeye geleceği söylenmiş ancak Ali Paşa gelmemişti. (Sofular, 2003) Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a hareketten önce, İtalyan görevliler gelip vapurda arama yapmışlardır. (Sakin, 2010) Bandırma Vapuru, işgal güçlerinin silahlı İngiliz askerleri tarafından iyice aranmasından sonra hareket etti. Mustafa Kemal Paşa, İsmail Hakkı Kaptanın kamarasında kalma teklifini, kibarca reddederek, geminin kıç tarafında Refet Beyle beraber kalmıştır. (Sofular, 2003, ss.149-150) Bandırma Vapuru, 385 millik bir yolu pusulasız almıştır. Hızı ortalama 5 deniz mili idi. 1878'de yapılmış İngiltere'nin H. Mc. Intyre Paisley tezgâhından çıkmıştı. El değiştikçe, sahip değiştikçe geminin adı da değişmişti. Net tonu 192, gros tonu 279 ve uzunluğu 48 metre idi. (Arıburnu, 1997) Mustafa Kemal Paşa, vapurda, Sinop Mutasarrıflığına atanmış Mazhar Müfit Bey ile tanıştı. Hürriyet ve İtilafçı olan bu adamla, Mustafa Kemal Paşa uzun süre konuştuğundan sonra kendi yanına çekmeyi başarmıştı. Ona özel bir şifre vererek onunla ileride haberleşme olanağı sağlamaya çalışmıştı. Bandırma Vapuru 17 Mayıs 1919'da İnebolu'ya gelmişler ancak dalgaların korkunçluğu nedeniyle vapur burada duramamıştı. 18 Mayıs sabahı, Bandırma Vapuru Sinop limanına geldi. Sinoplular iskeleye birikmiş yeni mutasarrıfı bekliyorlardı. (Dinamo, 2010b) Burada Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları bir durum değerlendirmesi yaptı. Yola karadan gidilip gidilmeyeceğini görüştüler. Sinop'tan Samsun'a gidecek ne bir yol ne de bir vasıta olmadığından, yine yollarına denizden devam etmeye karar verdiler. Ancak daha öncesinde Mustafa Kemal Paşa, yaveri Üsteğmen Hikmet Beyin karaya çıkıp, Samsun'daki Fırka

Komutanlığına, gelişlerini bildiren bir telgraf çekmesini istedi. Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Beyin Sinop'ta kalma teklifi, kibarca reddedildi. (Sofular, 2003) Bandırma Vapuru ile üç gün yapılan yolculuğun sonunda dördüncü gün Samsun'a varıldı. (Arıburnu, 1997) Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a varıp karaya çıkınca “*Haydi arkadaşlar, bize karada ölüm yok.*” dedi. (Sofular, 2003)

Samsun'a gelen Mustafa Kemal Paşa'yı askeri marş çalan askeri bando ile Samsun Mutasarrıfı Ethem Bey karşılayarak, karşılayanlar arasında mutasarrıf, belediye reisi, polis müdürü, mektupçu ve başkaca hükümetin ve şehrin ileri gelenleri vardı. Mutasarrıf Ethem Bey, Muhasebe Hususi Müdürü Osman Beyi, bir gece öncesinden çağırarak, İstanbul'dan bir paşanın geleceğini, onları misafir edecek bir yer bulmasını isteyince, Osman Bey'de, Mıntika Palas Oteli'ni ayarlamıştı Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları bu otele gidip dinlenmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa, ilk iş olarak annesine bir telgraf yazarak, sağ salim ulaştığını bildirdi. Emir eri Halit, Mustafa Kemal Paşa'ya bir torpido geldiğini haber vermişti. Mustafa Kemal Paşa, dürbünü alarak balkona çıkıp baktığında, bir İngiliz savaş gemisi Samsun limanına demir attığını gördü. Bandırma Vapuru ise Refet Beyin 18 atı ve diğer yüklerini boşaltmış Çatlıburnu açıklarından Trabzon'a dönüyordu. (Dinamo, 2010b) Gelen İngiliz gemisi, Bandırma Vapuru'nu geri çevirmek ve karşı koyarlarsa batırmak üzere yola çıkarılmış bir İngiliz torpidosu idi. Bu İngiliz gemisi, Bandırma Vapuru'nu normal rotasında aradığı için bulamamış ve Samsun'a gelip demir atmıştı. (Sofular, 2003, s.151) Samsun 9 Mart 1919'da İngilizler tarafından 200 asker ile işgal edilmişti. Sokaklarsa Rum-Pontus eşkıyalarının denetimindeydi. 17 Mayıs 1919'da İngilizler Samsun'a 100 asker daha çıkarmıştı. Pontus Devleti için Rusya'daki Rumları çekmeye çalışarak, Osmanlı Devleti'ni bölgede zor duruma düşürmek istiyor, bunu da kırka yakın kurduğu çete ile yapıyordu. Buna karşılık Samsunlu Türkler, Osmanlı Hükümet kuvvetlerinden ümidi keserek, Tük çetelerini desteklemişler ve Trabzon'dan çeteler getirtmişlerdir. (Çelik, 2008) Mustafa Kemal Paşa Samsun'a geldiğinde ordu mevcudu, elli bine inmişti. Üç orduya bölünmüş olan bu kuvvetlerden, 3. Ordu Müfettişliğinin merkezi, Erzurum'da idi. Merkezi Sivas'ta olan 3. Kolordu Kumandanı Refet Paşa ile merkezi Erzurum'da olan 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir, ona bağlı idi. (Orhonlu, 1992) Mustafa Kemal Paşa Samsun'dayken 3. Ordu Komutanı Refet Beyi, Samsun Mutasarrıflığına atadı. 15. Kolordunun başında bulunan Kazım Karabekir Paşa'ya ve Ankara'da 20.

Kolordunun başında bulunan Ali Fuat Paşa'ya, Samsun'a geldiğini telgraf ile bildirerek kendisi ile bağlantı kurmalarını istedi. Durumu Edirne'de I. Ordu Komutanı Cafer Tayyar ve Konya'daki 2. Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya bildirdi. (Arıburnu, 1997)

Dâhiliye Nezareti'ne

Bugün öğleden evvel saat sekizde Samsun'a muvasalat ve vazife-i mevdua –i âcizîye mübâseret olduğumu arzeylerim./Dokuzuncu Ordu Kıta'âtı Müfettişi/ Fahri Yaverân-ı Hazreti Şehriyari'den/ Mustafa Kemal Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasından rahatsız olan İtilaf Devletleri yetkilileri durumdan İşgal Devletlerini haberdar ediyordu.

28 Haziran 1919

Belge: 433

Amiral Webb'ten Sir R. Gramohan'a

... Çanakkale Savaşında bir hayli şöhret yapan Mustafa Kemal, Başbakan tarafından Samsun'a müfettiş olarak gönderildi. Başbakanın niyeti kötü değildi, ama Mustafa Kemal Samsun'a gittiğinden beri milliyetçi hareketlere girişti. Başbakan onu çağıracağına söz verdi. Diğer tehlikeli şahıslardan biride Bandırma bölge komutanı Rauf Beydir... (Woodward ve Butler, 1982, s.192)

İngiliz Yüzbaşısı Hurst, İstanbul'daki İngiliz Yüksek komiseri Amiral Calthorpe'ye gönderdiği mesajda, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ulaştığını haber veriyordu. Damat Ferit Paşa, Samsun'a vardığı için Mustafa Kemal Paşa'yı kutluyor ve başarı diliyordu. (Dilipak, 1991) 6 Haziran 1919'da Karadeniz'deki İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Milne, bu ordu müfettişliğinin faaliyetleri hakkında, Osmanlı Harbiye Nezaretine şikâyetle bulunarak geri çağrılmasını istenmiştir. Harbiye Nezareti ise bu isteğe uymuştur. (Özüçetin, 2004)

Harbiye Nezaretine 19 Mayıs 1919

Devletlü Efendim Hazretleri dokuzuncu ordunun bir teşkilat icabı olarak lağvedildiği anlaşılmışken, dokuzuncu ordu için dahi bir Erkânı Harbiye Reisi ile

birlikte büyük bir Erkânı Harbiye heyetinin neden dolayı Sivas'a izam olunmakta olduğunun anlaşılmadığını zatiâlinize iş'ar eylemekle mubahiyim.

Bu zabitanın ne gibi vezaifi ifa edeceklerini ve mutasavvur tensikat mahiyetinin neden ibaret olduğunun lütfen izah buyrulmasını istirham eylerim/ Karadeniz Ordusu Başkumandanı/ General Milne

Bunun üzerine Cevat ve Kazım Paşalar, Basri adlı birinin imzası ile şu karşılığı verdi;“*General Milne Cenaplarına harbin devamı esnasındaki ordu kumandan teşkilatı, memleketin her tarafında lağvedilmişti. Fakat vasi bir mıntıkaya dağılmış bulunan kıtaatın nezaret-i acizi namına olarak her türlü hallerini teftiş ve verilen evamirin derece-i tatbiklerini görmek için tıpkı Konya'daki yıldırım kıtaatı müfettişliği gibi olmak üzere üç ve on beşinci kolordular içinde dokuzuncu ordu kıtaatı müfettişliği ihdas olunmuştur. Bu müfettişlik fazla olarak o havalideki esliha, sürgü kollarıyla kamaların suret-i sevkine ve hiçbir asayişsizliğin meydana gelmemesine gayret edecektir. İşbu vezaifi ifa için uzunca seyahatler yapacak olan bu müfettişliğe tezkirelerinde zikir buyrulduğu gibi ne Sivas ne de Ahar ve daimi bir mevki gösterilmediğini arz ve kasb-i şeref eylerim./ Basri –Kazım- Cevat (Dinamo, 2010b)*

İngiliz baskısı artınca, 8 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın emrindeki istimbottardan biriyle hemen İstanbul'a dönmesi bildirdi. Mustafa Kemal Paşa ise 11 Haziran 1919'da hareketi için, kömür ve benzin olmadığını, ancak ne için çağrıldığıнын bildirilmesini isteyerek oyalama taktiğini kullandı. Cevat Paşa'dan geri çağrılmasının İngilizlerin isteği ile olduğunu öğrenen Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa kanalıyla Padişaha gönderdiği uzun bir telgrafta, Milli Mücadele'nin hedeflerini açıkladı. Devlet ve milletlin bağımsızlığı ile saltanat ve hilafetin hukukunu korumaya çalıştığını, kendisinin Ali İhsan ve Yakup Şevki Paşalar gibi, Malta'ya sürülmek veya boşlukta kalmak istemediğini buna karşılık sadakatının artmakta olduğuna güvenilmesini söylüyordu. (Çelik, 2008)

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a varır varmaz, İstanbul ve bölgedeki subaylarla muhaberatı olup, henüz bir ön görüşme ve düşünme fırsatı olmadan yol yorgunluğu ile ele aldığı kararlar tek kişilik bir insiyatifte çok önceden yapılmış bir hazırlığı ve planın varlığını ortaya koymaktadır. (Dilipak, 1991, s.42) Mustafa Kemal Paşa, daha Samsun'a varmadan yerel yönetici ve komutanlardan asayiş ile ilgili bilgi

almaya çalıştı. Sivas Valiliğine, Canik Mutasarrıflığına ve 3. Kolordu Komutanlığına gönderdiği acele şifre ile Sivas ve Canik (Samsun) bölgelerinde faaliyette bulunan eşkıya çetelerinin İslam, Gürcü, Rum ve Ermeni olduklarının biliniyordu. Ancak bunların sayılarının ve hangi bölgede etkin olduklarını, hangi tür silahlar taşıdığını ve ne zamandan beri eşkıyalık yaptıkları tespit edilip, Kolordu Salahattin Bey tarafından Samsun'da kendisine bilgi verilmesini istedi. (Balkaya, 2008) İzmir'in yanı sıra, Samsun ve Sinop vilayetlerine kadar uzanan kıyı kesimleri, İngilizler kontrol altına almış ve silah depolamışlar, buradaki azınlıkları isyana teşvik ederek silahlandırmaya çalışıyorlardı. (Sofular, 2003)

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da bir taraftan sivil kuruluşlar ile temas kurmaya çalışıyordu. Diğer yandan Kazım Karabekir Cafer Tayyar ve Ali Fuat Paşa gibi komutanlarla orduyu kontrol altına alma çabası içindeydi. Böylece ordu-millet kaynaşmasının temelini, Samsun'da atmaya çalışarak üç önemli kuvvet olan Ordu-millet-lider arasındaki dengeyi kurarak, bağımsızlık savaşını Türk halkına mal etmek istemiştir. O zamanlar durumu perişan olan ordunun morali bozuktu. Orduyu yaratanın millet olduğu gerçeğinden yola çıkan Mustafa Kemal Paşa, ordunun yanında olmasını ve onu desteklemesini bununda ancak halka inmiş bir yönetim ile sağlanacağını biliyordu. Yani halkçı bir devlet kurmanın tek çare olduğunu inanıyordu. Bu amaca ulaşmak için örgütlenmeye başladı. Mustafa Kemal Paşa, 21 Mayıs 1919'da biri İstanbul Hükümeti'ne diğeri de Kazım Karabekir Paşa'ya olmak üzere, iki telgraf yolladı. İstanbul Hükümeti'ne gönderdiği telgrafta; Samsun'da İngiliz askerlerini gördüğünü ve bir miktar askerini de Sivas'a gönderileceğini duyduğunu, İngilizlerin her istediği yere asker göndermeleri halinde asayişin sağlanacağını, bunun hükümetçe önlenmesi gerektiğini bildirmiştir. Diğer taraftan ise memleketin durumunun tehlikeli bir hal aldığı, bu durumdan da büyük acı ve üzüntü duyduğunu, son vicdan görevini birlikte yerine getirebilecekleri kanısı ile bu görevi kabul ettiğini hemen kendisi ile buluşmak istediğini bildirmiştir. (Sakin, 2009, s.326) 22 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a şu telgrafi çekmiştir. "*Millet tek vücut olup, milli hâkimiyet esasını ve Türklük duygusunu amaç edinmiştir.*" (Dilipak, 1991) Müfettişlik yetkisini aşan Mustafa Kemal Paşa, ülkenin geleceği ile ilgileniyordu. 23 Mayıs'ta Sivas'ta, İzmir'in işgalini protesto için yapılan miting, Ermeni Patrikhanesi'ni telaşa sevk etmiş, İngiliz Yüksek Komiserliğine şikâyeti etmişlerdir. Bu nedenle İngilizler, azınlıklara kötü

davranılmaması yolunda bir nota verdi. Fransızlarda, Sivas Vali Vekiline, vilayeti işgal tehdidinde bulundular. (Çelik, 2008) 9. Ordu Müfettişliğine atanan Mustafa Kemal Paşa'nın görevi, daha sonra (15 Haziran 1919) 3. Ordu Müfettişliği olarak değiştirildi. (Akbulut, 2005) İstanbul Hükümeti'ne gönderdiği rapor şöyledir.

1. *Samsun Bölgesi Rumların siyasi emellerinden vazgeçerlerse asayiş kendiliğinden düzeli.r*
2. *Türklerin yabancı mandasına ve kontrolüne tahammülü yoktur.*
3. *Yunanlıların İzmir'de hakları yoktur, bu bir işgaldir.*
4. *Millet, Milli Hâkimiyet esasını ve Türk milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunun için çalışacaktır.* (Sakin, 2009)

Mustafa Kemal Paşa Samsun'dayken ilk işlerinden biri İstanbul taraftarlığı daha ilk günden belli olan Ethem Bey'i kendisine verilen yetkiye dayanarak mutasarrıflıktan uzaklaştırmak olmuştur. Buna ek olarak 15. Tümen komutanının görevine de son vermiştir. Yerine kendisi ile birlikte gelen Refet beyi uygun görmüştür.(Aydoğan, 2000, ss.30-31) Böylece Samsun Mustafa Kemal Paşa'nın elinde demek oluyordu. Daha sonra Samsun'un asayışı ile ilgili kişileri yoklayarak kendisi ile aynı düşüncede olduğunu görmüştü. Refik Bey (Karaltan) arkadaşları ile beraber Pontus tehlikesine karşı bir örgüt kurmaya çalışıyor ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini destekliyorlardı. Samsun Limanı'na yeni bir İngiliz torpidosu demir atmış ve karaya çıkan bir İngiliz binbaşı, Tümen Kumandanlığındaki Refet Beyin karşısına dikilerek, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte hepsinin İstanbul'a dönmelerinin hepsi için daha hayırlı olacağını söyledikten sonra torpidonun kendilerini götürmeye hazır olduğunu sözlerine katmıştı. Refet Bey, binbaşının gösterdiği alakaya teşekkür ederek, kendisini de deniz yolculuğunu hiç sevmediğini ve rahatsız olduğunu zira kendisinin önce İstanbul'a, daha sonra Malta'ya gönderileceğini bildiğini söylemiştir. İngiliz Binbaşı bu cevaba şaşırmış ve benimle alay mı ediyorsunuz sorusuna Refet Bey; "*Ne sandı, tabii ediyorum! Bana bak Binbaşı, derhal burasını terk edecek ve gemine binerek geldiğin gibi gideceksin! Yoksa hemen seni tevkif ederim ve asarım demiştir.*" Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da Belediye Reisini ziyarete gittiğinde üstü başı paramparça olmuş, ayaklarının parmakları postallarından çıkmış, açlıktan avurtları çökmüş, gözlerinde umutsuzluk olan bir askerin yüksek sesle ağladığını görüp durdu. Mustafa Kemal Paşa, "*Asker ağlamaz, arkadaş. Sen niye ağlıyorsun?*" dedi. Asker, karşısındakinin Çanakkale Kumandanı Miralay

Mustafa Kemal Paşa olduğunu anlamış ve şu cevabı vermiştir. “*Düşman memleketi bastı, hükümet beni terhis etti. Silahımızı elimizden aldılar. Toprağımıza giren düşmanı ben ne ile öldüreceğim?*” dedi. Mustafa Kemal Paşa ise, bu askeri yanına alarak silahlandırdı. Bu asker Mustafa Kemal Paşa’nın ilk askeri oldu. (Dinamo, 2010b)

Yenice Köyü’nden Samsun’a dönen Mustafa Kemal Paşa, Mıntıka Palas Oteli’ne gittiğinde bir asker otelin kapısında bekliyordu. Ancak bir adam otele zorla girmek isteyince asker izin vermemişti. Kopan gürültüye tabancasını çekerek dışarı çıkan Cevat Abbas, bu adamı içeri getirdi. “*İşte Paşam! Bana verdikleri tabanca. Git, o vatan-millet haini padişahımızın düşmanı olan paşayı vur.*” diye gönderildim. Bu adam kendinin de Mustafa Kemal Paşa’yı öyle sandığını ancak üç gündür peşinde dolaştığını, konuşmalarını dinlediğini ve Mustafa Kemal Paşa’nın yalnız milleti düşündüğünü gördüğünü söyledi. Artık kendisini de onun tarafında olduğunu söylemesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, “*Al tabancanı, sok beline, evlat. Sen de artık benim askerim sayılırsın. Tabancasız, silahsız olursan Pontuscular hepimizi gelir keser.*” dedi. (Dinamo, 2010b)

Dağılıp gitmek tehlikesi ile karşı karşıya kalan devlet kendisini yabancı sayanlar ayrılırken bu toprağın ve bu ülkenin insanları yani Türkler haklarına sahip çıkmakta idiler. İşte Türklerin kendi oturdukları yerlere de kendi topraklarına sahip çıkmak istemeleri halkın direniş fikrinin temelini oluşturur.(Baykara, 1985) İngiliz ve Fransız işgal ve hükümler altındaki İstanbul, vatanın kurtarılamayacağını düşünmeleri kurtuluş hareketinin kesin bir şekilde Anadolu’da başlatılması zaruretini gerektiriyordu. İngiliz belgelerine göre Mustafa Kemal Paşa, Anadolu’ya para vererek bizzat Sultan Vahidettin göndermiştir. Ama bu iki şahsiyet daha sonra birbirleriyle ihtilafa düşmüştür. Hatta ihtilafında ötesinde birbirlerine düşman kesilmişlerdir.(Hülagü, 2010, ss.28-29)

Çanakkale’de kendini kanıtlayan ve ünlenen Mustafa Kemal Paşa Samsun’a çıkar çıkmaz gerçeklerin İngilizlerin anlattığı gibi olmadığını gördü. Çanakkale’den dört yıl sonra bazı yöneticilerin sorumluluktan kaçtığını, bazılarının da Türk milletinin inancı dışında çözüm aradığını gördü. 19 Mayıs 1919’dan itibaren ülkenin kaderini eline aldı. Ancak bu sefer yapmak istediklerini gerçekleştirmek Çanakkale’den daha zor olmuştu. Çünkü bir yanda memleketi işgal eden İtilaf Devletleri diğer bir yanda

Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesi ile “*Gaflet! Delalet! Ve hatta ihanet!*” içinde iç düşmanlar ve 600 yıllık bir gelenekle savaşıyordu. (Sofular, 2003) Teşkilat kurarak, silaha sarılarak, isyan ederek mahalli kurtuluş çarelerinin arandığı ümitsiz günlerde, Mustafa Kemal Paşa'nın tarih sahnesine atılışı bir tesadüf veya sadece bir cesaret işi değildi. Mustafa Kemal Paşa'yı milli ihtiyaç ve zorunluluklar ortaya çıkarmıştır. Şahsında millet, temsilcilerini bulmuş, ümit ve geleceğini ona bağlamıştı. (Eroğlu, 1990)

Milletlerin geçmişlerinde, onların kaderlerini değiştiren, geleceklerini aydınlatan toplumu bütünüyle kavrayarak köklü bir değişim gelişim, yeni bir yapı ve oluşuma yönelen önemli olaylar ve tarihler vardır. (Özüçetin, 2004) Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak bastığı 19 Mayıs günü Milli Mücadele'nin Ruhunu temsil etmiş, tam hazırlık, kesin bir karar ve inançla Samsun'a çıkarak ulusal özlemleri benliğinde ölmez bir ruh haline getirerek tarihi bir gerçeği ortaya koymuştur. 19 Mayıs Ruhunu, kayıtsız şartsız bağımsızlıktır. 19 Mayıs 1919 tarihi yıkılan çok unsurlu bir imparatorluktan, yeni milli bir Türk devletinin hayat bulacağı bir tarih olmuştur. (Özüçetin, 2004)

4.3. Havza Genelgesi ile Türk Halkı Mondros Ateşkes Antlaşması'na Karşı Uyanıyor

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'dan sonra halkın içine girerek daha rahat çalışmak için Havza'ya gitmeye karar verdi. 24 Mayıs 1919'da Harbiye Nezaretine yazısında: Merzifon, Vezirköprü, Lâdik, Havza gibi bazı yerlerde şikâyetlerin olageldiğini bu nedenle buralarda incelemelerde bulunmak ve gerekli önlemleri almak için karargâhını Havza'ya nakledeceğini ancak güvenlik içinde yürütülmesi için adresin yine Samsun olacağını bildiriyordu. 25 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'dan ayrılarak Havza'ya geldi. Halkla ilk görüşmeyi Kavak bucağında yaptı. Amacı halkı Milli Mücadele etrafında toplamaktı. Yıllardan beri savaşlardan yorulan halkı ilk defa direnmeye teşvik burada başladı. (Arıburnu, 1997)

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Havza'da asker kıtası ile birlikte Kaymakam Fahri Bey, Belediye Başkanı İbrahim Bey ve birçok Havzalı karşıladı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları doğrudan hükümet konağına gittiler. Kaymakam

Fahri Bey, Ali Baba Oteli'nde kalabileceklerini söylemesi üzerine, otelin sahibini çağırarak bir ay otelde kalma bedeli olarak 150 lira verdi. Mustafa Kemal Paşa, hiç vakit kaybetmeden 26 Mayıs 1919'da halkın temsilcileri ile görüştü. Bunlar Tataragasıoğlu Eyüp, ulemadan Hacı Mustafa, Kadioğlu Hakkı, Saatoğlu İbrahim, Belediye Başkanı İbrahim Bey, Zübeyiroğlu Fuat Bey ve kasaba temsilcileri ile Mesudiye otelinde görüştüler. Havza'da Fransız askerleri bulunuyordu. Bu nedenle kasabanın içinde Pontuscular güpegündüz dağa adam kaldırıyor, aralıksız silah patlıyordu. Pontus çetelerinin en çok at oynattıkları bölgelerden biri de, Havza idi. Pontuscu Rumların çok azgınlığı 1919 ilkbaharında, Havza'ya bir izleme taburu gelmiş ve halkı sindirmişti. Ancak İzmir'in işgali haberi, halk üzerinde büyük etki yaratmış ve 18 Mayıs 1919'da belediyede İzmir'in işgalini tanımadıklarını bildiren telgraf çekmişlerdir. 28 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde, Havza'daki merkez okulda büyük bir toplantı yapıldı. Toplantıda, halkın silahlanması ve örgütlenmesi, düşmanı kovmaktan başka çare kalmadığı yönünde konuşmalar yapıldı. 28 Mayıs'ı 29 Mayıs'a başlayan gece Belediye Başkanı İbrahim Bey'in evinde toplanan Havza ileri gelenleri, Müdafaa-i Hukuk Grubunu kurarak, Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdiler. 29 Mayıs'ı 30 Mayıs'a bağlayan gece, Müdafaa-i Hukuk'un kurulduğunu birçok kasaba ve şehre bildirdiler. Ancak Belediye Başkanı İbrahim Bey, telgraf yerine taahhütlü posta ile göndermesi Mustafa Kemal Paşa'yı öfkelenirdi. Ancak İbrahim Bey bir endişe ile bunu yaptığını belirtince, Mustafa Kemal Paşa şu cevabı verdi; *“Çocuğum, kazanırsak bütün zararların giderilmesi mümkündür. Kaybedersek ne sen kalırsın, ne de ben. Hepimiz ölüme mahkûmuz. Bu sebeple açıkça savaşacağız. Hiçbir şeyden çekinmeyeceğiz. Bu dava, bu savaş vatan savaşıdır. Yanlış düşünüyorsun. Fakat mademki bir kere olmuştur. Zararı yok. Ama şimdi git, Amasya Belediye Reisi'ne söyle aynı şeyleri telgrafla tekrarla”*. (Dinamo, 2010b)

Mustafa Kemal Paşa, 28 Mayıs 1919'da bütün komutanlara ve idare amirlerine ve Anadolu'da yer yer kurulan bütün ulusal kuruluşlara, gizli bir genelge gönderdi. Bu genelgede: Türk ulusunun içine düştüğü ulusal ölüm tehlikesine dikkat çekiyor, bütün yurdun düşmanlar tarafından çevrildiğini bütün önemli yerlerin tutulduğunu, dünya ile ilişkisinin kesildiğini haber veriyor, ulusu büyük heyecanlı mitingler yapmağa ve ulusal gösterileri artırmaya çağırıyordu. Ulusal bağımsızlığı sarsan işgal ilhak gibi olayların bütün halka kan ağlattığını ulusal acının zapt edilmez

bir vaziyet aldığı, hazmedilmesinin, katlanmasının olanak dışı olan bu durumun önlenmesini, çekilecek telgraflar ile bu durumun dünyaya duyurulmasını bildiriyordu. 29 Mayıs 1919'da kolordulara gönderdiği bir ordu emrinde düşmanların çeşit çeşit hareket olasılıklarının birer birer gözden geçirilmesini, en tehlikeli olarak doğudan, kuzeyden, batıdan ve hatta güneyden aynı zamanda geçmeleri ihtimalini, belirtti. Böyle bir harekete karşı savunma hareketinin gerilla sistemi olduğunu, az kuvvetle geniş cephelerin tutulmasının zorunluluğunu, halkın çete kuvvetlerinden mümkün olduğu kadar yararlanmasını ve eldeki kuvvetlerin mümkün olduğu kadar derli toplu kullanılmasını bildirerek ilk fiili programını çizdi.(Arıburnu, 1997)

Mustafa Kemal Paşa halkın nabzını iyice yoklamış ve Havzalıların milli örgütlenme için hazır olduğunu anlamıştı. Pontus çetelerinin zulmü halkı uyandırmıştı. Mustafa Kemal Paşa, Belediye Başkanı İbrahim Bey'i çağırıp şunları söyledi: *"İbrahim Bey, halkın sesini çıkarma zamanı gelmiştir. Ondan evvel bu halka yol göstermek icap eder. Binaenaleyh, önümüzdeki Cuma günü namazdan sonra Büyük Camii'de İzmir şehitlerinin aziz ruhuna bir mevlit okutunuz. Mevlit bitince dışarıda bir fişek atılarak işaret verilsin. Böylece her üç camiden çıkan halk, ellerinde bayraklar alarak ve tedbir getirerek alayla çıkıp miting meydanında toplansın. Miting meydanı bu otel ile Belediye dairesi arasındaki sahadır. Daha sonra camide mevlit bittikten sonra hitabeti kuvvetli bir arkadaşınız, halka silahlanmak lazım geldiğine, zira düşmanlar elinde esir bulunan Padişah'tan bir medet ummanın manasız olacağından bahisle, bir konuşma yapmasını istedi."* Bunun üzerine İbrahim Bey, bu konuşmayı kimin söylemesini münasip görürsünüz diye sordu. Mustafa Kemal Paşa'da bir hoca efendinin söylemesini istemiştir. 30 Mayıs Cuma namazı, Mustafa Bey Camii'nde kılınmıştı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları da namaz kılanlar arasındaydı. Çok kalabalık olduğundan gelenleri camii almadı. Mevlit okundu. Kasabada şeker olmadığından, külahlar içinde kuru İzmir üzümü dağıtıldı. Şimdi sıra mitingde idi. Halk, Mesudiye Oteli ve Büyük Camii arasında toplanmıştı. Herkes Sıtkı Hoca'nın gelmesini bekliyordu. Ancak Sıtkı Hoca gelmişti. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa Refik Bey'i, Belediye Başkanı İbrahim Bey'in yanına göndererek bir konuşma yapmasını istedi. Ancak İbrahim Bey de arkadaşlarından Fuat Bey'e bir konuşma yapmasını rica etti. Bunun üzerine Fuat Bey şöyle konuştu; *"İşte Yunanlıların yaptığı mezalimi görüyorsunuz. Biz de burada bir istila tehlikesi karşısındayız. İhtiyatlı, tedbirli, uyanık bulunmak ve hemen silahlanıp*

düşmana karşı koymak lazımdır. Her Müslüman, her ne karşılığında olursa olsun silahlanmak zorundadır. Yurdumuz tehlikeli günler geçirmektedir. Buna karşı koymak, düşman çizmeleri altında çiğnenmemek birinci vazifemizdir. İzmir'den sonra Samsun ve Havza'nın da işgal felaketine uğraması muhtemeldir. Varımız-yoğumuzla silahlanıp iç ve dış düşmanlara karşı koyacağız.” Bundan sonra da Belediye Başkanı İbrahim Bey şöyle bir konuşma yaptı; *“Burada Havza sokaklarında gördüğümüz Rum çeteleri, asker kaçakları falan olmayıp, Yunanlıların eskiden beri güttükleri siyasi maksatlarının mahsulü birer kara kuvvetidir. Bunların emel ve gayeleri artık meydana çıkmıştır. Bunun için canımıza kasteden düşmana karşı alınması gereken tedbirleri almak vazifemizdir. Haksız işgallere nihayet verilmek üzere gerektiği şekilde protesto edeceğiz. Bizi tevkil eder misiniz?”* Halk hay hay diye karşılık verdi. Mustafa Kemal Paşa yapılan işi beğenmediğini İbrahim Bey'e söyledi. İbrahim Bey, Sıtkı Hoca'ya Havzalı Bayram ile haber gönderdiğini geleceğinden emin olduğunu söyleyerek af diledi. Ancak Sıtkı Hoca'ya bu haber çok geç ulaşmıştı. Ancak haberi alır almaz Sıtkı Hoca Havza yolunu tutmuştu. İbrahim Bey'i bulmuş ve üzerine düşen her ne ise yapmaya hazır olduğunu iletmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine gelecek Cuma düzenlenen mitingde Sıtkı Hoca şöyle konuştu. *“Ey cemaat, düşmana karşı koymak için elde sopa lazımdır. En gücü yetmeyen, en fakir Müslüman ve Türk bile bugünden tezi yok, birer sopa olsun edinmelidir. Buna da iktidarım yok diyebilen kimse var mı? Varsa, o da evindeki kazmayı, keseri, bıçağı, o da yoksa yumruğunu hazırlasın. Artık zamanı gelmişti. Hazreti Allah'ta, Peygamber Efendimiz de böyle emrediyor!”* Bu konuşma halkı coşturmuş ve mitingden memnun kalınmıştı. (Dinamo, 2010b)

Bu arada Bolşevik Rusya Milli Mücadele ile daha Havza'da iken ilgilenmeye başladı. Milli Mücadelecilere İtilaf Devletleri'ne karşı işbirliğini teklif ediyordu.

Bolşevik Rusya, artık kendi dertleri ile uğraşan Türkiye'nin de şu anda en tehlikeli düşmanları olan İngilizler, Fransızlar ya da onların örgütlendiği Ermeni ve Rumlar ile mücadele eden bir ülke idi. Lenin müttefik aramaktaydı. Mustafa Kemal Paşa ise bu düşüncüyü yabana atmak istemeyerek Rusya Heyetini Havza'ya gelmesini bildirdi. Budiye'nin başkanlığında Havza'ya gelen heyetle görüşmelere başlamadan önce karşı siyasette bulundular. Budiye'nin emperyalist devletlere karşı Türkiye'nin açacağı savaşta, Bolşevik Rusya'nın Türkiye'nin yanı başında bulunacağını ve kendisine her türlü para ve silah yardımı yapacağını söylüyordu.

İtilaf Devletlerinin Türk topraklarında kurmaya çalıştıkları Pontos, Kürt ve Ermeni devletleri üzerinde derin bilgisi vardı. Bolşevik Rusya, bu devletlerin kurulmasının istemiyordu. Mustafa Kemal Paşa Budyeni'yi anlamıştı. Milli Mücadeleciler, para ve savaş malzemesi alacaktı. Buna karşılık Sovyet Rusya güney sınırlarından, Sovyetlerin azılı düşmanlarına düşman bir tampon bölge yaratmaya çalışacaktı. Budyeni ve Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'daki bu görüşmesi İstanbul Hükümeti ve İngilizlerin kulağına gitti. Havza'da bulunan Fransız askerleri de Havza'da yapılan son mitingden sonra tedirgin oldular. "Samsun ve Merzifon'daki Fransız ve İngilizler gizli bir telaş gösterdi. Samsun'da ki İngilizlerin, Mustafa Kemal Paşa'dan korkusu yoktu ancak Merzifon'dakiler daha içte kaldığı için ve Mustafa Kemal Paşa'nın halkı kışkırtıp üzerine salacakları düşüncesi ile korkuyorlardı. Budyeni ve Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'da ki bu görüşmesinden sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın ardına düşmüşler ve Samsun'da kaçırılan suikast fırsatını, bu sefer Havza'da denemek istiyorlardı. Ali Fuat Paşa'ya gelen şifreli bir telgraf ile Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşılmak istenmiş ancak bunun Merzifon'daki İngilizlerin bir oyunu olduğu düşünülerek Amasya'ya gidilmesi kararı alınmıştır. (Dinamo, 2010b) Sultan Ahmet'de 30 Mayıs'taki 2. mitingden üç gün sonra, İngiliz Yüzbaşı Hürşit, Havza'da Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Ve kendisine görevi hakkında kuşkuları bulunduğunu söyledi. (Dilipak, 1991)

Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile Mayıs ayı sonunda Anadolu'nun birçok yerinde işgaller protesto edilince, bu heyecanlı mitingler İtilaf Devletlerini endişelendirdi. 31 Mayıs İstanbul Hükümetince, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgrafla, işgal kuvvetlerinin gösterilerden, Hıristiyanların ve Ermenilerin can güvenliğinden endişe ettiklerini bildirdi. Mustafa Kemal Paşa, işgaller devam ettiği sürece halkın direnmesine hiçbir gücün karşı koyamayacağını ifade etti. 31 Mayıs'ta toplanan Saltanat Şurası, İngiltere'nin himayesine girmeye karar verdi. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükümetine karşı kesin ve sert bir tavır aldı. Mustafa Kemal Paşa, sadrazama, milletin istiklalini korumaya kararlı olduğunu bildirdi. 3 Haziran 1919'da bununla ilgili, Anadolu'daki komutanlara ve bazı valilere gönderdiği telgrafta şunları belirtti; "*Milletimizin haklarının tanınması, mücadeleye hazır olduğunu göstermesi ile mümkündür. Milletçe savunulması gereken haklardan birisi devletin ve milletin tam bağımsızlığı, diğeri ise çoğunluğun azınlığa feda edilmemesidir. Saltanat şurasında İngiliz himayesinin istenmesi ve Ermeni*

özerkliğini kabul edilmesi milli menfaatlere uygun değildir. Padişaha ve sadrazama barış görüşmelerine gidecek heyete yol göstermesi bakımından, halkın milli egemenlik ve bağımsızlık düşüncesini tez elden bildirilmelidir.” Bu telgraftan beş gün sonra Mustafa Kemal Paşa, İstanbul’a çağrıldı. Mustafa Kemal Paşa İstanbul’a dönmeyerek, Milli Mücadele’yi devam ettirmeye karar verdi. (Görgülü, 1999)

4.4. Mondros Ateşkes Antlaşması’na Karşı İstanbul’da Yapılan Mitingler

Mustafa Kemal Paşa’nın 19 Mayıs 1919’da Samsun’a ayak basması ile başlayan Milli Mücadele, emperyalist devletlerin yanında, onların yerli işbirlikçilerine karşı yürütülen silahlı mücadeleyi ve İstanbul Hükümetine karşıda girilen yetki savaşını içeriyordu. Bu mücadele, 3 Haziran 1919’da Mustafa Kemal Paşa’nın, Harbiye Nezareti’ne çektiği telgraf ile başladı. 22 Haziran’da kamuoyuna duyurulan Amasya Genelgesi ile sürmüştür. Türk halkı bir yandan Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak gibi kuruluşlarla örgütlenirken diğer yandan İzmir’in işgali ile birlikte Üsküdar, Fatih ve Sultan Ahmet’te yapılan mitinglerle halk haksız olan bu işgale tepkisini gösteriyordu. (Halıcı, 2007, s.626) Türk milleti, İstiklal Savaşı’nın ilk aşamasındaki mitingleri düzenlerken iki amacı vardı. İlki, millet olarak var olduğunu ispatlamak, ikincisi de temsil meclisinde bulunanların dikkatini çekmekti. Türk milleti yapmış olduğu bu mitinglerde, vatanın sahipsiz olmadığını en açık bir şekilde göstermiştir. Bu mitingler, bir halk organizasyonu idi. Türk milleti tepki göstermek için iradesini ortaya koymuştur. Bu milli irade demektir. Milli irade, Türk Kurtuluş Savaşı’nın odak noktasıydı. Mustafa Kemal Paşa bu eğilimi fark ederek Milli Mücadeleyi bu anlayış çerçevesinde gerçekleştirmiştir.(Akdağ, 2002, ss.747)

Halide Edip Hanım Üsküdar Kız Koleji’nde, İzmir’in işgalinden iki gün sonra daha önceden planlanmış olan eğitimle ilgili bir konuşma yapacaktı Konferans günü salon çok kalabalık olup, her milletten temsilci bulunuyordu. Halide Edip, konuşma esnasında çok dalgındı. Alkışları bile duymaz bir haldeydi ancak bir İngiliz generali yanına gelerek, “*Çiğneyebileceğimiz den fazla bir lokma attık.*”demesi karşısında “*Türkiye gerçekten çiğnenmeyecek kadar büyük bir lokmadır. İngiltere lokmanın kenarlarını Yunanistan’a çiğnetmek istiyor.*” diye içinden geçirmiştir. (Arabacı, 2007) Halide Edip’in bu konuşması, kapalı bir salonda olmuş ancak İstanbulluların hemen kulağına gelmiş ve ertesi gün Türk Ocağında çağrılan Halide Edip, oraya gittiğinde

bütün üniversite gençliğini heyecan içinde bulmuştu. Gençlerden biri cebinde 30 lira olsa İzmir dağlarına çıkacağını söylüyordu. (Dinamo, 2010b) İlk olarak plan sadece protestodan ibaretti. Ancak Ferit Paşa, Zatı Şahane'ye heyet göndererek, milli unsurlardan oluşan bir kabinenin kurulmasını istemelerini teklif etmiştir. Mitingle ilgili toplantının olduğu gün Ferit Bey'i, Dâhiliye Nazırı Ali Kemal'in çağırması üzerine mitingde kimin konuşacağını tespit edilmemesi sebebiyle Halide Edip, kendisini konuşacağını söylemiştir. İlk miting yeri, Fatih olarak kararlaştırılmıştır. 19 Mayıs 1919 Pazar günü, Fatih Belediyesi önünü, 50.000 yakın halk hınca hınç doldurdu. Konuşma balkonda yapılacaktı. Binanın üzerinde ay yıldızlı kırmızı bayraklar bulunuyordu. Onun altında siyah bir örtü aşağı doğru sarkıtılmıştı. Halide Edip'in ilk cümlesi, "*Gece en karalık ve edebi görüldüğü zaman gün ışığı en yakındır.*" olmuştur. (Arabacı, 2007) Halide Edip konuşma yaparken, bir İngiliz uçağı kalabalık üzerinde dönmeye başlamıştı. Halk panikleyerek kaçışmaya başlayınca oradaki bir subay emreder gibi yine konuşmasını istemiştir. Mitingi hazırlayanlar, mitingden sonra Dar'ül Fünun'a giderek, Padişaha gönderilecek temsilcileri seçtiler. Seçilenlerden biri Halide Edip, diğerleri iki üniversiteliydi. Halide Edip bu iki üniversiteliyi yanına alarak, Yıldız Sarayına gitmiş ve Yaver Paşa elçileri karşılayarak ne istediklerini sormuştu. Yaver Paşa birkaç kez elçilerin isteklerini Mabeyine girip çıktıktan sonra ilettiğini bildirmişti. Ancak padişahın hasta olduğunu, bu nedenle huzura kabul edemeyeceğini, evlatlarının arzularının göz önüne alacağını ileterek onları başından savuşturmuştu. İşte bu meydan mitingleri, Halide Edip'in yapacağı Sultan Ahmet mitinginin provasıydı. (Dinamo, 2010b) Fatih mitinginden bir gün sonra 20 Mayıs 1919 günü Doğancılar semtinde bir miting tertiplenmiş ve şu kararlar alınmıştır; Türklerin yaşadığı yerler bir bütündür, parçalanamaz. En büyük intikam zorla alınmış bir hakkın geri alınması esasında ortaya çıkar. Şu anda bu intikam duyguları teşekkül etmiştir. (Akdağ, 2002)

22 Mayıs 1919 Cuma günü Haydar Paşa Tıp Fakültesi öğrencileri ve bir kısım Kadıköylü Halide Edip'ten, Kadıköy'de bir konuşma yapmasını istediler. Fırtınalı ve yağmurlu bir havada Kadıköy'de yapılan mitinge, 20.000 kişi katılmıştır. Halide Edip konuşmasında öncelikle yabancıların Türkiye üzerine tezgâhladığı oyunlarla, o gün mevcut olan siyasi planlarından bahsetmiştir. (Arabacı, 2007) 6 Haziran 1919'da, Türk tarihinin en büyük ve muhteşem mitingiydi. Miting o gün başlamamış, birçok provadan sonra meydana gelmişti. Halide Edip bu mitingle,

Sultan Ahmet Mitinginin Ateşli Hatibi olarak tanınmıştır. Mitinge yaklaşık olarak 200.000 kişi katılmıştır. (Arabacı, 2007) Bu mitinglerin hazırlanması kolay olmamıştı. Günlerce öncesinden gizli ve açık vatanseverler el ele vererek, İstanbul'un milyonluk halkını dalgalandırmıştı. Bu vatanseverlerin yanında milli kuruluşlarda vardı. Dr. Adnan (Adıvar), yazar ve Hatip Nakiye Hanım, Göz Doktoru Esat Bey, Cemil Bey, Maliye Müfettişi Arif Bey, İsmail Hami (Danişment), Kasımpaşa Eczanesi sahibi Vasıf Bey, Çanakkale Savaşı malûllerinden Hayri Bey, Yedek Subay Fehim Bey bu mitingi tertipleyenlerden birkaç kişi idi. Türk basını da mitingde büyük rol oynayanlar arasındaydı. Süleyman Nazif'in, Yusuf Nadi'nin yazıları, Mehmet Akif'in vaazları andıran şiirleri, halka ölmek için çarpışmaktan, savaşmaktan başka bir çare olmadığını anlatmaya çalışıyorlardı. Bunların yanında birde yer altı yanı vardı. Galatalı Şevket Bey, Kara Vasıf Bey ve arkadaşları kurdukları Gizli Karakol Cemiyeti vardı. Dünya çapında bir miting hazırlamak için gizli Karakol Cemiyeti çok çalışmış, şeyh kılığında bütün Asya'yı dolaşan ve Türk çıkarları için çalışan Baha Sait, kendine sempati besleyen tüm insanları uyandırmak için çalışmıştı. Kumandan Kemalettin Sami Bey, aydınlara Galatalı Şevket Bey, gazetecilerle (Süleyman Nazif) ilgilenmeye başlamıştı. İtilaf Devletleri ve Padişah bu mitingden kuşkulananarak, hükümetten mitingün engellenmesi istenmiş ancak kimi nazırların sıkıştırmasına rağmen Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Beyin yerine vekâlet eden Filozof Rıza Tevfik Bey bu isteğe uymamıştı. Şiddetli tedbirler alacağını söylemesine rağmen şöyle bir tedbir almıştı: "*Park çimenlerinin ezilmesi ve çiçeklerin koparılmaması için parklara girilmesi şiddetle yasaklanmıştır.*" halk parkların yanında süngülü asker aramış ancak bulamamıştı. (Dinamo, 2010b)

Bu mitingle işgal altındaki İstanbul'da halk, işgale boyun eğmeyeceğini açık ve somut bir biçimde ortaya koydu. (Dilipak, 1991) Türk Ocağı'nın hitabet kürsüsü getirilip Sultan Ahmet Camii önüne yerleştirilmiş, kara bir örtü ile örtülmüş kürsünün önüne Wilson'un Prensiplerinden 12. madde kocaman harflerle yazılmıştı. Halide Edip kürsüye çıktığında, önündeki 200.000 kişilik kalabalığa, hitap etmenin heyecanı içindeydi. Bu sırada Ayasofya ve Sultan Ahmet Camilerinin kara bayraklar sarkan 20 şerefesinde, hep bir andan sela verilmeye başlandı. Bu selalardan sonra minarelerin tepelerinde düşman uçakları uçmaya başladı. Halide Edip konuşmasını yazıp hazırlamıştı. Halktan aldığı güçle konuşacaktı. Bu konuşma şöyleydi;

Kardeşler! Vatandaşlar!

Yedi yüz yılın şerefi, göğe yükselen bu minarelerin tepesinden Osmanlı tarihinin yeni faciasını seyrediyor. Bu meydanlardan çok zaman alay halinde geçmiş olan büyük atalarımızın ruhuna hitap ediyor, başımı bu görünmeyen ve yenilmez ruhlara kaldırarak diyorum ki: Ben İslamiyet'in bedbaht bir kızıyım ve bugünün talihsiz, aynı derecede kahraman anasıyım. Atalarımızın ruhları önünde eğiliyor, onlara bugünün yeni Türkiye'si adına hitap ediyorum ki, silahsız olan bugünkü milletin kalbide onların ki gibi yenilmez kudrettedir. Allah'a ve haklarımıza iman ediyoruz

Kardeşler! Evlatlar! Size dünyanın verdiği hükmü dinleyiniz: Avrupalı İtilaf Devletlerinin tecavüz siyaseti bazen hıyanetle ve daima haksız olarak Türkiye'ye çevrilmiştir. Eğer ayda yıldızlarda Türkler Müslüman bulunduğunu söyleseler, oralara da istila ordularını gönderirlerdi. Nihayet hilali parçalamak için ellerine bir fırsat geçmiştir. Bu kararlarına karşı bile tutacak hiçbir garplı kudret yoktur. Bu meselede bu insanlığı olamayan katılmayanlar da aynı derecede mesullerdir. Onları hepsi insan haklarını ve millet haklarını müdafaa için bir mahkeme kurmuşlar, fakat orada yenilenlerin parçalanması hükmünü vermişlerdir.

Türlere, günahkâr diyen bu kimselerin kendileri o kadar günahkârdırlar ki, okyanusların suyu onları temizleyemez.

Bir gün gelecektir ki daha büyük bir mahkeme, milletleri tabii haklarından mahrum bırakanları mahrum edecektir. O mahkeme bizim aleyhimize olan devletleri bizim fertlerimizden teşekkül edecektir. Çünkü her ferdin içinde ezeli bir hak duygusu vardır. Ve milletleri meydana getirenlerde fertlerdir.

Kardeşler! Evlatlar! Beni dinleyiniz! Sizin iki dostunuz vardır; Müslüman ve halklarımız için seslerimizi yükseltecek olan medeni milletlerin fertleri!

Birincisi bugün sizinle beraberdir. İkincilerse bizim şaşmaz olan gayemizin hakkını er geç anlayacak olan fertlerdir. Hükümetler düşmanlarımız, milletler dostumuzdur ve kalbimizde haklı isyan kuvvetimizdir. Bütün milletlerin haklarını kazanacağı gün çok uzak değildir. O gün geldiği zaman, bayraklarınızı alınız, bu maksat için canlarının veren kardeşlerimizi ziyaret ediniz.

Şimdi yemin edin ve benimle beraber tekrarlayın. “Yüreğimizdeki mukaddes heyecan, milletlerin hakları ilan edilinceye kadar devam edecektir. Ve oradaki halk hep birlikte yemin etti.

Halide Edip’ten sonra kürsüye çıkan hoca, memleketi tanrının tez zamanda kurtarması için dua etti. Miting bitmişti. Gençlerin coşkusu başladı. Gençler, Fatih Mitinginden beri Bekirağa Bölüğü’ndeki mahkûmları serbest bırakmak istiyorlardı. Bu haber, İntelligence tarafından haber alınarak Amiral Galtropa’a bildirilmiş, köşe başları da işgal kuvvetlerinin makinalı tüfekleri ile tutulmuştu. Padişah, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa’yı Bekirağa Bölüğü’nün basılmasına engel olması için göndermiş ancak o bile halkı engelleyememişti. (Dinamo, 2010b)

Sultan Ahmet mitinginin ardından Halide Edip evine gider ancak saat 21.00 civarında bir üniversite öğrencisi evine gelerek Halide Edip’in Hanımın tutuklandığı ile ilgili söylentinin dolaştığını ve halkın büyük bir heyecana kapıldığını söyler. Bu olaydan birkaç gün sonra Kolonel Heatcate Symythe, Halide Edip’i ziyarete gelmiş ve aralarında geçen konuşmada Halide Edip’i tutuklamaktan vazgeçtiğini söylemiştir. (Arıburnu, 1997)

23 Mayıs 1919 Cuma günü Sultan Ahmet Meydanında yapılan en büyük mitinglerden biri idi. Mitingler yasaklanmış olduğu için 2. Sultan Ahmet Mitingi’ni tertipleyenler bir beyanname yayınlayarak, halk camilere davet edilmiştir. Halka Sultan Ahmet’te Cuma namazından sonra toplanması arzu edilmiştir. 30 Mayıs Cuma namazından sonra toplanan mitingün sonunda bazı kararlar alınmıştır. (Özkaya, 1981)

4.5. Mondros Ateşkes Antlaşması’na Kaşı Kutsal İttifak: Amasya Genelgesi

Mustafa Kemal Paşa, Samsun’a ayak bastığı günden başlayarak bütün konuşmalarında Türk milletinin kuruluşuna, dirilişine, atılışına, yükselişine ait prensipleri teker teker çizmiştir. Her defasında “Millet”, “İrade-i Milliye”, “Milli Hâkimiyet”, “Vicdan-ı Milli”, “Milliyet” ve “Milliyetçilik” kavramlarını kullanmıştır. Bu kavramları Osmanlı Devletinin enkazı üstüne kurmak istediği yeni toplumun direkleri olarak kullanmıştır. (Keskin vd. 1995) Mustafa Kemal Paşa 12 Haziran 1919 da Havza’dan sabah yola çıkmışlardı. Ve Mustafa Kemal Paşa Amasya’ya giderken yol üstünde Gezirlik’te durarak halkın nabzını yokladı. İşte

Milli Kurtuluş için burası da hazırды. (Dinamo, 2010b) Burada bir konuşma yaptı. Konuşmasında:

Amasyalılar!

Padişah ve hükümet, İtilaf Devletlerinin elinde tutsak bir durumdadır. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü duruma çare bulmak için sizlerle işbirliği yapmağa geldim. Hep beraber sevgili vatanımızı ve bağımsızlığımızı kurtarmak için bütün gücümüzle çalışacağız.

Efendiler,

İzmir'den sonra Manisa ve Aydın'ın işgali, gelecekteki tehlikeyi daha açık göstermiştir. İşgal ve ilhak gibi olaylar soylu ulusumuzun kalbini parçalıyor. Yurdumuzun tamamen korunması için mitingler yaparak ulusal duyguyu çok canlı bir biçimde göstermek gerekir. Katlanması olanaksız olan bu acıklı durum karşısında hemen bir örgüt kurmak ve büyük devletlerin temsilcilerine etkili telgraflar çekmek lazımdır.

Amasyalılar! Burası Havza'dan ötesi Pontus oluyor. Sivas'ın doğusu Ermenistan'a kalıyor. Yurdumuz, İngiliz mandası altına giriyor. Tarihi Büyük Türk ulusu, böyle tutsaklığı kabul edemez. Ulusumuzun tarihi onuru vardır.

Sayın Amasyalılar!

Memleketin her tarafında köklü çalışmalar başladı. Türk yurt severlerin çabasıyla Batı memleketimizde ulusal cephele kuruldu. Güneyde Fransızlarla işbirliği yapan Ermeniler saldırmaya başladılar. Erzurum'da Ermenilere karşı mücadele başlamıştır. Amasyalılar ne duruyorsunuz? Burada her türlü haklarınızı korumak üzere bir müdafaa-i hukuk cemiyeti kurmalıyız. Amasyalılar, düşmanların Samsun'dan yapacağı bir çıkarma hareketine karşı ayaklarımıza çarıklarımızı çekecek, dağlara çekilecek, vatani en son kayasına kadar savunacağız. Tanrı ulusumuza yenilgi gösterirse bütün evlerimizi mallarımızı ateşe verecek, vatani bir harabeye çevirerek boş bir çöl halinde düşman bırakacağız. Amasyalılar buna hep beraber yemin edelim.” Amasyalılar hep bir ağızdan yemin ettiler.(Arıburnu, 1997, s.28)

12 Haziran 1919'da Amasya'ya gelecek olan Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ve Rauf Bey Taşköprü'de karşılanacaktı. Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Havza'ya doğru yola çıkarken 20. Kolorduyu, 24. Tümen Komutanı Mahmut Bey'e emanet etmişti. Kötü bir şey olursa hemen haber verilmesini tembih etmişti. Çünkü Ankara, İngilizlerin ve Damat Ferit Paşa'nın türlü oyunlar oynamak istedikleri bir meydana dönüşmüş, Ali Fuat Paşa ve kolordusunu etkisiz hale getirmeyi düşünüyorlardı. Vali Muhittin Paşa'da her türlü hareketi kontrol altına alacaktı. İstanbul Hükümeti'nin Ankara'daki en büyük kozu Vali Muhittin Paşa idi. Rauf Bey İstanbul'dan yola çıktığında genel olarak hep gizlenmiş, insanlara gözükmemeye çalışarak yol almıştı. Hamidiye Kahramanı Rauf Bey bunca millet hizmetinden sonra gizlenerek geliyordu. Rauf Bey ve Ali Fuat (Cebesoy) Amasya'nın giriş yerinde, Mustafa Kemal Paşa, Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri, büyük bir kalabalık tarafından karşılanmış ve Saraydüzü'ndeki kışlada kumandanlık dairesinde konuk edilmişler, halkla yemek yenildikten sonra nihayet baş başa kalmışlardı. İlk söze başlayan Mustafa Kemal Paşa, Galata Rıhtımı'ndan beri olanları, Rauf Bey de Batı Anadolu'nun psikolojik durumunu anlamıştır. Albay Bekir Sami ve Albay Kazım Beylerden söz ederek, zeybeklerin dağdan inmiş ve düşmanla vuruşmak için hazır olduğunu, Nazilli'de Demirci Mehmet Efe, Bandırma'da Çerkez Ethem Bey ve kardeşlerinin meydana atılmak için hız almakta olduğunu söyledi. (Dinamo, 2010b)

Mustafa Kemal Paşa, akşam Amasya'nın yukarısındaki Saraydüzü'ndeki kışlaya gidip Komiser Osman'ı çağırarak miting için yazdığı yazıyı Beyazıt Camii vaizi Abdurrahman Kamil Efendiye göndertti. Cuma günü halk namazdan sonra Abdullah Kamil Efendinin konuşmasını dinlemeye hazırlandı. Abdullah Kamil Hoca şöyle konuştu;

Ey Ahali!

Milletin şeref ve haysiyeti, istikbali hakikaten tehlikeye düşmüştür. Bu felaketten kurtulmak için icap ederse vatanın son bir ferdine kadar ölmeyi göze almak lazımdır. Bu noktada büyük milletimizin azimle imanla çalışması lazımdır. Artık padişah olsun, halife olsun, ismi unvanı her ne olursa olsun, hiçbir şahsın ve makamın hikmet-i mevcudiyeti kalmamıştır. Yegâne çaresi halâs, halkın doğrudan doğruya hâkimiyeti eline alması ve idaresini kullanmasıdır. Hep beraber Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanarak vatani kurtaracağız.” 12 Haziran'da

Amasya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa 13 Haziran'da bu vaazı verdirmiştir. 14 Haziran da Amasya da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurdu. (Dinamo, 2010b)

Nafia Nazırı ve Ayan Azasından Ahmet Rıza Bey gibi kişilerinde fikirleri alınacaktı. Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa 21 Haziran 1919 tarihinde son toplantısını yaptılar Bu defa Refet Bey'de aralarında bulunuyordu. Kurmay Başkanı Albay Kazım, Mustafa Kemal Paşa'nın emirlerini not ederken, Maliye Müfettişi Arif Bey'in İstanbul'a götüreceği mektuplar da hazırlanıyordu. Arif Bey bu mektupları Karakol Cemiyetinin kurucusu Vasıf Bey'e verecek, gelen karşılıklar da yine Vasıf Beyden alacaktı. Bu Rauf Bey'in buluşu idi. Ali Fuat Bey ve Rauf Bey hiç duraksamadan Amasya Genelgesi'ne imza attı. Ancak Refet Bey imzalamadan önce şöyle söylüyordu; *“Kongrenin icabında bir hükümet teşkil edileceğinin anlaşıldığını ve acaba sizde mi böyle anlıyorsunuz.”* diye sorunca Ali Fuat Paşa, kongrenin her şeyi tetkik ve müzakere ettikten sonra milletin hürriyet ve istikbalini temin amacı ile bir hükümet kurmak gerekirse bunun yapılabileceğini söyledi. Refet Bey kağıdı imzalamıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa bu imzalamadan hoşlanmamıştı. Çünkü Refet Bey imzayı çok küçük ve okunaksız atmıştı. (Dinamo, 2010b, s.341) 23 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa'nın Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği yazıda, Bab-ı Ali'nin İngiliz esaretine boyun eğme eğiliminde olduğunu vurgu yaparak, kendisinin Anadolu insanı ile birlikte, milli bir kıyamdan yana olduğunu belirtiyordu. (Dilipak, 1991) Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, Mersinli Cemal Paşa ve Kazım Karabekir ile haberleşerek onların düşünceleri anlaşıldı. Cemal Paşa, üç arkadaşın kararına içtenlikle katılacaktı. Ve bununla da yetinmeyerek Konya'yı işgal eden İtalyanlardan silah ve cephane edinerek, halka dağıtılacağını vaat etti. Kazım Karabekir Paşa'nın ise Milli Mücadele yanlısı olduğu anlaşıldı. Kazım Karabekir, ayrıca Sivas'ta bir kongre yapılmadan Erzurum'da bir kongre düzenlenmesini istedi. Çünkü Erzurum topun ağzında bulunuyor ve buralar Ermenilere verilmek isteniyordu. Lord Curzon ve Lloyd George'nin kararı böyleydi. Bu nedenle ilk halk direniş gösterisi burada yapılmalı idi. Kongrenin adı Vilayet-i Şarkiye Kongresi olmalıydı. Bu ad altında savunma örgütü kurulalı zaten çok olmuştu. Ve böylece en tehlikeli bölge haline gelen Doğu'dan başlayan *“kurtuluş hareketi”* yavaş yavaş batı bölgesine yayılabilirdi. Amasya Genelgesi Mustafa Kemal Paşa tarafından yaveri Cevat Abbas Paşa'ya dikte ettirildi. (Arıburnu, 1997)

1. *Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir. Hükümet merkezi İtilaf Devletleri'nin etkisi ve denetimi altında bulunduğundan, sahip olduğu sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu hal milletimizi yok olmuş tanıtıyor. Milletin bağımsızlığını yine milletin gücü ve kararı kurtaracaktır. Milletin durumunu ve davranışı göz önünde bulundurarak haklarını dünyaya duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak bir milli heyetin varlığı gerekmektedir. Bunun için her taraftan vuku bulan teklif ve istek üzerine Anadolu'nun en güvenilir yeri olan Sivas'ta milli bir kongrenin süratle toplanması kararlaştırılmıştı. Bunun için bütün illerin her livasından fırka ayrılıklarının dikkate alınmaksızın muktedir ve milletin güvenini kazanmış üç kişinin olabildiğince yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gerekmektedir. Her ihtimale karşı bunun bir milli sır halinde tutularak ve delegelerin gereken yerlere kimliklerini gizleyerek gelmesi*
2. *Doğu Vilayetleri namına Temmuz'da Erzurum'da toplanması gereken kongre için, sözü geçen vilayetlerin Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetlerinden seçilmiş üyeler zaten Erzurum'a doğru yola çıkarılmışlardır. O vakte kadar diğer vilayetlerimizin temsilcileri de Sivas'a geleceklerinden Erzurum Kongresi'nin üyeleri belirlenecek zamanda, umumi toplantıya katılmak üzere Sivas'a hareket edecektir.*
3. *Yukarıdaki esaslara göre temsilciler Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetler ve belediye başkanları tarafından ve çeşitli suretlerde seçilecektir*
4. *Bu esasların uygulanmasına 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, Eski Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Bey, 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, 13. Kolordu Kumandanı Vekili Miralay Cevdet Bey, 3. Kolordu Kumandanı Miralay Refet Bey, Samsun Mutasarrıfı Hamit Bey, 2. Ordu Kumandanı Cemal Paşa, 12. Kolordu Kumandanı Selahattin Bey, 25. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, 14. Kolordu Kumandanı Yusuf izzet Paşa, Edirne'de Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey diğer bazı sivil ve askeri önemli kişiler tarafından çalışılacaktı. Bundan başka eski sadrazam Ahmet izzet Paşa, Nafia Nazırı Ferit Bey, ayan üyesinden Ahmet Rıza Bey gibi kişilerin fikir ve düşünceleri de alınacaktır.*
5. *Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetlerinin verecekleri telgrafların telgrafhanelerce kabul edilmeyerek çekilmemesi, Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiyesi'nden bildirilmiştir. Bu husus kesin bir şekilde reddedilerek her ne şekilde olursa olsun serbestçe yazışmaların sağlanması için*

gösterilerde bulunarak yazışmalar sağlanacak ve bunlar elde edilinceye kadar gösterilere devam edecektir.

- 6. Askeri ve sivil kuruluşlar hiçbir surette kaldırılmayacaktır. Kumanda hiçbir surette terk ve başkalarına verilmeyecektir. Vatanın herhangi bir tarafında yeniden yapılacak düşman işgal hareketleri bütün orduyu ilgilendirecek ve meydana gelen duruma göre memleketin savunmasına birlikte girişilecektir. Bu sebeple kumandanlar derhal birbirlerini haberdar edeceklerdir. Silah ve savaş malzemesi kesinlikle elden çıkarılmayacaktır. (Akkoyun, 1997)*

Tamimde belirtilen istiklalin yine milletin azim ve kararı ile kurtarılacağı ifadesi istiklalin tehlikeye düştüğünü tespit ve mücadele için kararlılığı göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Yine tamimde ifade edilen “İstanbul Hükümetinin üzerine aldığı sorumluluğun icaplarını yerine getirememektedir Bu hal adeta yok olmuş gösteriyor.” sözlerinden İstanbul Hükümetine karşı, daha henüz hiçbir hukuki oluşum olmadığı halde büyük bir cesaretle cephe aldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Amasya Genelgesi, Bağımsızlık Beyannamesi olarak kabul edilecektir. Ayrıca bu genelge ile hukuki zemini hazırlayacak olan milli bir heyetin toplanması kararı da, tarihi bir karar olmuştur. (Turan, 2006)

Ali Fuat Paşa'nın “Mukaddes İttifak” adını verdiği Amasya kararları, bireysel ve bölgesel girişimlerin birleştirildiğini, bütün ulusun bağımsızlık ve vatanın uğradığı tehlike etrafında bir birlik olduğunu bununda baş mimarının Mustafa Kemal Paşa olduğunu söylemektedir. (Arıburnu, 1997)

Mustafa Kemal Paşa, karargâh personelinden Kazım Bey, Arif Bey ve Hüsrev Beyi çağırarak ihtilal vesikasını gösterince, üçü de şöyle yemin etti; “*Vatan ve milletin kurtulacağı güne kadar ne olursa olsun aynı yolda, aynı maksatla, kendisi ile beraber her tehlikeye göğüs gererek yürümeye devam edeceğimize askerlik namus ve şerefimiz üzerine yemin ederiz.* Daha sonra Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey Sivas üzerinden Erzurum'a, Ali Fuat Paşa, Yaveri İdris ve Maliye Müfettişi Arif Beyler Ankara'ya gideceklerdi. Ayrıca Rauf Bey ile İstanbul'dan bu yana yanında gelen Süreyya Bey'de, Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhı ile Erzurum'a gidecekti. En uzak yerlerden yola çıkmış delegeler vardı. Erzurum Kongresi hazırlanmaktaydı. Kazım Karabekir Paşa'ca Erzurum Kongresi'ne gelmesi dilenmişti. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'de Erzurum Kongresi'ne katılmayı hemen benimsediler. (Dinamo,

2010b) Amasya Genelgesi, sivil ve askeri makamlara ayrıca İstanbul'da bulunun bazı kişilere gönderilmişti. Bu kişiler: Abdurrahman Şeref, Reşit Akif Paşa, Ahmet İzzet (Furgaç) Paşa, Seyit Bey, Halide Edip (Adivar), Kara Vasıf (Karakol) Bey, Ferit (Tek) Bey, Cami (Baykurt) Bey, Ahmet Rıza (Ayan Meclisi Başkanı) Beydi. Bu mektupta şu hususlar yer alıyordu:

1. Yalnız mitingler ve gösteriler, büyük amaçları hiçbir zaman gerçekleştiremez.
2. Bunlar ancak doğrudan doğruya ulusun bağrından doğan güce dayanırsa kurtarıcı olur.
3. Aslında acı olan durumu ölümcül biçime sokan en kesin etmen İstanbul'daki karşı akımlar ve ulusal erkleri zararlı bir biçimde desteksiz bırakan siyasal ve ulus yararına aykırı propagandalardır. Bunun cezası yurdumuzun nasıl çektiğini pek çok görmekteyiz.
4. Artık İstanbul Anadolu'ya egemen değil, bağlı olmak zorundadır.
5. Size düşen özveri pek büyüktür. (Arıburnu, 1997)

21-22 Haziran 1919'da yayımlanan Amasya Genelgesi'nde; "*yurdun bütünlüğü, milletin istiklali tehlikededir.*" denilerek alarm işareti verilmekteydi. İstanbul Hükümetinin aczi ortaya konulmakta ve böyle bir durumun milletimizi yok olarak tanıttıracağı açıklanmaktadır. "*Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.*" parolası ile milli egemenliğe ve milli bağımsızlığa yer veren bu ilke, daha sonraki tarihi gelişmelerle, Türk Devleti için bir temel ve dayanak olacaktır. Genelge, bütün ülkeyi içine alacak bir kuruluşu öngörmekte ve bu amaçla bir kongrenin toplanması gerektiğini belirtmektedir. (Özüçetin, 2004) Amasya Genelgesi, Türk ulusunun egemenliğini eline alması için, ulusça uygulanacak programı ve bütün ulusun kurtuluşu esaslarını kapsayan bir ihtilal bildirisi idi. Ulusu bu yönü ile İtilaf Devletlerine, diğer yönü ile Osmanlı Hükümetine karşı savaşa çağırıyordu. (Aybars, 2002) Amasya Genelgesi, düşüncenin belge ile eyleme geçişidir. Bağımsızlık bildirisi. Millet egemenliğinin dile gelişidir. Padişah'a karşı koyma, saltanatı hiçe saymadır. Bu genelge ile Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ihtilalı stratejisinin ilk adımını atmış, kurtuluş meşalesini ateşlemiştir. 23 Haziran'da İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa'yı görevinden aldığını ve hiçbir resmi sıfatının kalmadığını açıklamıştır. (Ezherli, 1986, s.6) Amasya Genelgesi yayınlanırken, aynı gün Amerikalı uzmanlar Ermeni meselesi ile ilgili bir rapor yayınladılar. (Dilipak, 1991)

4.6. Mondros Mütarekesi ve Erzurum Kongresi

15 Mayıs 1919'da İzmir'in kanlı bir biçimde Yunanlılarca işgali, Erzurum'da kıyametler kopardı. Bütün duygu coşkunluğunun ve büyük heyecanın biricik kaynağı ve organizatörü, Kazım Karabekir'in kendisi idi. (Dinamo, 2010b) Yunanlıların Anadolu içlerine doğru ilerlemesi, Kazım Karabekir'i tedirgin ediyordu. Karabekir Paşa'nın konumu, kendini hem İstanbul hem de Milli Mücadeleciler nezdinde güçlü kılıyordu. (Dilipak, 1991)

Amasya Tamimi'nin maddeleri üzerinde komutanların görüşleri alınırken, Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, Sivas'ta yapılacak kongreden önce Erzurum'da bir kongrenin toplanmasını istiyordu. (Görgülü, 1999) Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelmesini çok istiyor, Doğuda bir aydan beri hazırlanıyordu. Erzurum Kongresi, orduya bir dayanak ve destek olacaktı. Ancak Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıkmakla, Erzurum'a ulaşılacak yolu çok uzatmıştı. Paşa'ya göre, Trabzon'dan çıkmış olsaydı bir iki günde otomobil ile Erzurum'a ulaşır ve hemen işe başlayabilirdi. 25 Haziran'da Amasya'dan otomobille Sivas'a, oradan Erzurum'a gelecekti. Kazım Karabekir'in içi rahatlamıştı. Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek, Trabzon yolu ile Erzurum'a gelmesini dilemişti. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum yolunda 30 kişilik bir göçmen kafilesine rastladı. Mevlit Ağa'nın hatırını sorduktan sonra nereden geldiklerini sorunca, Mevlit Ağa, *"Birinci Dünya Savaşında Ruslar gelirken muhacir olduklarını, Çukurova'ya gittiğini ancak son zamanlarda İstanbul'dan Erzurum'un Ermenilere verileceğini duyduğunu ve geldim, görevim bu namertler kimin malını kime veriyorlar?"* dedi. Mustafa Kemal Paşa bu sözleri işitince, *"Bu milletle neler yapılmaz?"* dedi. Erzurum'un ilk Kuvay-i Milliyecilerinden olan Müdafaa-i Hukuk Derneği'nin üyeleriyle, Kazım Karabekir Paşa ve Kurmay Heyeti, gelenleri hoş bir şekilde karşılandı. Mustafa Kemal Paşa, Cevat Abbas'ı, Müdafaa-i Hukuk Derneği'ne göndererek, ziyarette bulunacaklarını bildirdi. Vuslat Enverdi'nin evi, derneğin binası olduğundan burada toplandı. (Dinamo, 2010b) 10 Mart 1919'da kurulan, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Şubesi, hızla örgütlenmeye, çevre illerle ilişki kurarak, Doğu Anadolu'nun Ermenistan'a verilmesini engellemek için çalışmaya başlamış, Erzurum halkı ise bu haberle galeyana gelmiştir. Trabzon Muhafaza-i

Hukuk Cemiyeti'ninde teşviki ile Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 17 Haziran 1919'da Erzurum'da bir vilayet kongresi toplayarak şu kararları almıştır;

1. Osmanlı camiasından, yani vatandan ayrılmak için her türlü ihtimali göz önüne alarak bu yolda hiçbir fedakârlıktan kaçınmamayı ve hiç göç etmemeyi ilke olarak kabul etmek
2. Her ne suretle olursa olsun, memleket bir Ermeni saldırısına uğrarsa bunu şiddetle karşılamak ve milli varlığımızı son ferden ölümüne kadar korumak (Aybars, 2002)

Ayrıca Damat Ferit Paşa'nın, özerk bir Ermenistan'ı kabul edeceklerini Paris Barış konferansına bildirmesi, bu cemiyeti harekete geçiren bir diğer unsur olmuştur. (Kasalak, 1993, s.121) Kazım Karabekir Paşa İstanbul'dan başlayarak, Trabzon ve Erzurum'da gerekli hazırlıklarda bulunmuş, milli ve askeri nüveyi meydana getirmiş, onun işareti ile bu cemiyet, tabii görevini yapmıştı. Bu cemiyet eliyle Trabzon, Diyarbakır, Mamuratülaziz (Elazığ) Bitlis, Van, Erzincan Müdafaa Hukuklarına, askeri ve milli teşkilatların yok edilemeyeceği, kişilerin karşılığı gelmeden değiştirilemeyeceği, bölge dışına gidilemeyeceği silah ve cephanenin düşmana terk edilmeyeceği, düşman vatanın herhangi bir parçasına saldırısında savunmayı gerektireceği üstüne emirler vermişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelecek olması Kazım Karabekir'in içi rahatlamıştı. Ancak Harbiye Nazırı Şevket Paşa'dan aldığı bir telgraf, Kazım Karabekir'in canını çok sıktı. Telgrafta; “*Sizi Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine Vekil olarak, Mustafa Kemal'in yerine atamak istiyoruz. On Beşinci Kolordu Kumandanlığına kimin vekil olarak atanmasına salık verirsiniz? Sonra Kolordu Kurmay başkanlığına da sizin düşüncelerinizi izleyen ve uygulayan birini bulunda atayalım.*” Kazım Karabekir Paşa, Şevket Paşa'ya şu cevabı verdi: “*Öteden beri bana göstermiş olduğunu teveccühe teşekkür ederim. Şu sırada benim Erzurum'dan ayrılmam çok büyük tehlikeler doğuracak bir durum yaratabilir sonra kolordu kumandan vekili olacak kimsede yoktur. Eğer sağlık durumunun görevini yapmasına engel olduğunu gösteren bir sebep yoksa Mustafa Kemal Paşa'nın müfettişlikten ayrılması tehlikeli olacaktır. Kolordu Kurmay Başvekili Mustafa Bey, görevini pekiyi yaptığından asıl olarak atanmasını dilerim.*” dedi. (Dinamo, 2010b) 8 Haziran 1919'da İngiltere'nin Karadeniz Ordusu Kumandanı Amiral Calthorpe, Osmanlı Harbiye ve Dışişleri Nezaretlerine birer emir göndererek ve Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da ki hareketi yönetmekte olduğunu ileri sürerek geri çağırılmasını

istemmişti. Mektup, gizli açık tehditlere doluydu. (Kayra, 2004, ss.48-49) Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa yoldayken Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'dan aldığı telgrafi da, Mustafa Kemal Paşa'ya verdi. 9. Ordu Müfettişliğine, Kazım Karabekir Paşa'nın getirilmesini isteyen bu telgrafi görünce, Mustafa Kemal Paşa şaşırılmış, üzülmüş ve kaşları çatılmıştı. Ancak Kazım Karabekir Paşa'nın Harbiye Nazırlığına verdiği cevapla hem Mustafa Kemal Paşa, hem de Rauf Bey, insan olgunluğunun en yüksek örneklerinden biriyle karşılaşmıştı. (Dinamo, 2010b) Kazım Karabekir Paşa, cebinden çıkararak, Refet Bey'in 2 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya çekmiş olduğu şifre telgrafi verdi. Telgrafta; *“Sivas delegeleri seçildi. Gerek bunlar, gerekse liva delegeleri yola çıkmak üzeredir. Telgrafhanelerde yapılan bildiri üzerine hemen bir karara varılmasının zorunlu olduğunu görüyorum. Oranın durumu başka türlü davranmaya uygun değilse sürümce de bırakmayarak ve bu son olay dolayısı ile büyük üzüntü göstererek istifa etmektir. Hele askerlikten çekilmeyerek ve yalnız görevinden çekilerek İstanbul'a gitmeyecek olursanız, Sivas'a dönmeyerek Erzurum'da kalmanız hem coğrafya bakımından hem de Erzurum halkının kararlılığı ve yiğitliği bakımından daha elverişlidir.* Mabeyin Başkâtibi Fuat Bey, Erzurum'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya, bundan böyle görevine son verildiğini bildirdi. Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya bu şartlar altında askerlikten çekilmesinin doğru olduğunu söylemişti. Rauf Bey'de aynı düşüncede idi. Çünkü aksi halde Paşa'yı, Saray'ın kovması tehlikesi vardı. Bu durum, kendisini daha küçük düşürücü olacaktı. Mustafa Kemal Paşa, bunun üzerine Saray'dan erken davranarak, Bab-ı Ali ve Padişaha meydan okuyarak, Türk Milletinin sinesine sığındı. *“Mübarek vatani ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak ve Yunan ve Ermeni amaline kurban etmemek için, mücadele-i milliyeye uğruna milletle beraber serbest suretle çalışmaya sıfatı resmiye ve askeriyesi artık, mani olmaya başladı. Bu gaye-i mukaddese için milletle beraber nihayetine kadar çalışmaya mukaddesatın namına söz vermiş olduğum cihette pek aşığı bulunduğum silki celili askeriye bugün veda ve istifa ettim. Bundan sonra gaye-i mukaddese-i milliyemiz için her türlü fedakârlıkta çalışmak üzere Sine-i Milet'de bir ferdi mücahit sıfatı ile bulunmakta olduğumu arz ve ilan eylerim.”* (Dinamo, 2010b) Mustafa Kemal Paşa da 8 Temmuz 1919'da saat 11.00'da Saray'a istifasını bildirdi. (Özkaya, 1981) Mustafa Kemal Paşa'nın istifasında iki ana husus dikkati çeker; ilki Türk ülkesinin içinde bulunduğu tehlikeli durum, ikincisi bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın şahsi meziyetleridir. 1. Mütareke ile beraber Osmanlı ülkesine İngiliz, Fransız, İtalyan askerleri geliyordu. Ancak geçici kabul

ediliyordu. Nasıl olsa bir gün gidecek olarak bakıldığından, halkta derin bir tepki yaratmıyordu. Ancak Rum ve Ermeni hareketlerinde hiç de böyle bir nitelik gözlenmiyor. Hükümet ve Padişah ele alması gereken bir konuydu. İstanbul Hükümeti, Mondros Mütarekesi'ne karşı gelmenin ancak galip devletleri kızdıracağını, İstanbul'un dahi elden çıkacağı sebebi ile en az kayıpla atlatmaya bakıyorlardı. Bir bakıma onların merhametine sığınıyorlardı. 2. Mustafa Kemal Paşa'nın şahsi özellikleri Milli Mücadele'de önemli bir yer tutar. O, Anadolu'daki görevine gittiğinde, bu üniforma ile Samsun'a çıkmıştı. Dolayısı ile hareketlerinde Padişaha karşı bir özellik görülmemektedir. Asker olarak olduğu kadar kişilik olarak ta niteliklerinin varlığıdır. Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifa ettiği bu buhranlı günlerinde kendisine en büyük desteği Erzurum'da Kazım Karabekir Paşa, Erzurum halkı üzerindeki büyük manevi nüfusu ile Mustafa Kemal Paşa önderliğinin kabul edilmesinde bulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifası birçok yönden üzerinde durmak mümkündür. Çünkü bu istifa ilk anda askerler üzerinde etkisini kaybetmiştir. Şöyle ki; 8 Temmuz 1919 sabahı 3. Ordu Müfettiş Vekili ve 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, artık sade bir vatandaş olan Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ederek şahsı ve kolordusunun bundan sonra onun emrinde olduğunu belirtmiştir. Kazım Karabekir Paşa'nın bu davranışı, istifanın yol açabileceği olumsuz etkileri daha ilk anda bertaraf etmiştir. (Baykara, 1985)

8 Temmuz gecesi Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey Erzurum Valisi Münir Bey, Van Valisi Mazhar Müfit Bey, Karagah Kurmay Başkanı Kazım (Dirik), eski İzmit Mutasarrıfı Süreyya (Yiğit) Bey Doktor Refik (Saydam), Kurmay Subay Hüsrev (Gerede) Bey bir toplantı yapmak zorunda kaldı. Bunlardan Vali Münir Bey, Bab-ı Ali'ce işten el çektirilmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine İstanbul'a gitmemiş, konuk olarak Erzurum'da kalmıştır. Mazhar Müfit Bey Van valiliğinden ayrılmış, İstanbul'a giderken bu idealist gruba katılmıştı. İşte Mustafa Kemal ve etrafında toplanan değerli insanlarla izlenecek genel ve özel yollar görüşülmüştü. İki kişi dışında tüm arkadaşlar, çalışmalarında Mustafa Kemal Paşa'ya yardımcı olacaklarına söz vermişlerdir. Vali Münir Bey, kendisinin onlarla beraber olduğunu ancak yaşlandığı için dağ bayır çıkamayacağını ve kendisini mazur görmelerini istemişti. Kazım (Dirik) *“Paşam siz askerlikten istifa eylediniz bundan sonra benim vazifeme devam etmeme imkân kalmadı. Müsaadenizle Kazım Karabekir Paşa'dan bir vazife isteyeceğim. Evrakı kime teslim etmemi emir*

buyurursunuz? dedi. Mustafa Kemal Paşa bu duruma şaşırılmış, hayal kırıklığına uğramış ve üzülmüştü. Rauf Bey'e dönerek *“Gördün mü Rauf? Haklı değil miymişim? Rütbe ve makamın değer ve ehemmiyetini anladın mı? Düne kadar benimle asla şüpheye yer vermeyecek bir samimiyet ve bağlılıkla çalışarak azami gayret gösteren bu adamın şu hareketi benim görüşümdeki isabeti teyit etmiyor mu?”* (Dinamo, 2010b)

Mustafa Kemal Paşa, liderlik kuvvet ve yetkisini padişahın kendisine verdiği rütbe ve unvandan değil, milletin kalbinde ve bağrında milli egemenlik ve ülkülerin gerçekleşmesi uğrunda halka fikir, gönül ve işbirliği etmekten alacaktır. (Abadan, 1972) Mustafa Kemal Paşa, istifa ederken önemli dayanakları bulunuyordu. Bunlar bir bakıma Türk milletini belirleyen hususiyetler sayılabilir. En başta bağımsız yaşamak, kimseye tabii olmamak düşüncesi gelmiştir. Halk artık resmi makamların bu meseleyi, çözümleneceğinin şüpheli olduğundan Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanacaktır.(Baykara, 1985, s.53) 9 Temmuz'da Cevat Abbas Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın istifa yazısını, Müdafaa-i Hukukçulara götürdüğünde, Müdafaa-i Hukukçular bu duruma sevindiler. Çünkü artık Mustafa Kemal Paşa, kendileri gibi halkla aynı safta mücadele verecekti. Müdafaa-i Hukukçular hemen toplanarak, Mustafa Kemal Paşa'yı başkan ve Rauf Beyinde ikinci başkan olması dileğinde bulunan bir yazıyı, Süleyman Necati Bey ile Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiler. Bu yazı Müdafaa-i Hukukçulardan Başkan Raif Efendi, yönetici kurul üyesi Emekli Binbaşı Süleyman, üye Emekli Binbaşı Kazım, üye Albayrak Müdürü Süleyman Necati, üye Dursun Beyzade Cevat Beyler yazmıştı. Müdafaa-i Hukukçular bunla yetinmeyerek Albayrak gazetesine 14 Temmuz 1919 şöyle bir yazı yazdılar; *“Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin yukarıya dercettiğimiz istifanamesi bir azim ve iman vesikasıdır. Millete henüz eski kanın sönmemiş gösterir muazzam hücettir. Anafartalar'da, şeref-i milliyle nesli hazırdan beklemekte olduğu mukaddes vazifeyi ala ve ila eden bu muhterem kumandanı bugünde mücadele-i milliyenin başında görmek mesut bir temaşadır. Kemali azim ve imranla Müdafaa-i Hukuk-u vatana hasri vücut eden Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında millet pak ve nezih, parlak bir hale teşkil etmektedir. Böyle temiz ve fedakâr ruhların ittihadından milletin hürriyet ve istikbal gibi iki mukaddes nurunun doğacağı şüphesizdir. Azim ve iman her türlü müşkülü iktiha makafidir”.* (Dinamo, 2010b)

Mustafa Kemal Paşa, askerlikten istifasını 9 Temmuz 1919'da ordulara şöyle bildiriyordu: *“Kutsal yurdumuzu ve ulusumuzu parçalamak tehlikesinden kurtarmak, Yunan ve Ermeni isteklerine kurban etmemek için açılan ulusal savaş uğruna ulusla birlikte bağımsız olarak çalışmaya, resmi ve askeri sıfatım engel olmaya başladı. Bu kutsal amaç için ulusla birlikte sonuna dek çalışmaya bütün kutsal inançlarım üzerine söz vermiş olduğumdan dolayı, pek çok sevdiğim yüksek askerlik mesleğinden bugün çekildim. Bundan sonra ulusumuzun kutsal amacı için her türlü fedakârlıkta çalışmak üzere ulusun içinde savaşıyor bir kişi olarak bulunduğumu genelge olarak duyururum.”* (Arıburnu, 1997) Mustafa Kemal Paşa, halk lideri olarak ordunun vatansever subaylar tarafından geniş ölçüde desteklenmiştir. Mustafa Kemal Paşa 8 Temmuz 1919 (1335) istifasının iki gün ardından Rauf Beyde istifa etti. (Abadan, 1972) Rauf Bey de o gün Mustafa Kemal Paşa'yı destekleyen bir manifesto yayımladı. Bu manifesto şöyle idi; *“Vatan ve milletimizin inkıraz ve inkısamı kati'sini hazırlamakta olan bugünkü düşman harekâtı ve bütün eli bağlı kalan dersaadetleri hükümeti merkeziyemizin nazarı yüzünden vaki mümasatı karşısında hakkını ve toprağını ve istiklalini müdafaa ve fedaya azmeyleyen cereyan ve irade-i milliyeye uğruna bir ferdi aciz olarak çalışmak için dersaadetin çıktım. Aydın tarihiyle gelerek Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle rüfekasının cihadı milliyesine iştirak ettim. İstanbul'un salgın, mahsur siması altında kaynayan dindar ve namuskâr ve hareketli bir kan vardır. Payitahtın bütün namuskâr ricali alesseviye ve bilfiil temasta bulunduğum hüdavendigâr ve karesi Ankara ve Sivas vilayetlerinin tabakatı milliyesi tamamıyla bu gaye ve mütehalli olup mübarek milletin kudreti milliyesine raptı ümit ve amel eylemiştir. Vatan ve milletin halas ve istikbali, makamı saltanat ve hilafetin masuniyeti bilfiil temin olununcaya kadar Mustafa Kemal Paşa ile beraber çalışmaya mukaddesatım namına ahdi misak eylediğimi arz ve ilan ediyorum.”* (Dinamo, 2010b) Bu istifalar, ihtilal felsefesi ve halk psikolojisi bakımından özel bir mana taşımaktadır. Artık ihtilal, askeri bir isyan olmaktan çıkıp halka mal olmuştur. İhtilalın liderleri, kendilerini halktan ayıran unvan ve memurluk sıfatlarından resmi yetkilerinden sıyrılarak, siyasi toplumda her kudretin kaynağı olan millet varlığında erimişlerdir. Bunun neticesinde Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının milletin tam güvenliği ile kuşatılması ve bir halk hareketinin lideri olarak benimsemelerini olmuştur. (Abadan, 1972) Mustafa Kemal Paşa, artık Bab-ı Ali'nin ve Sarayın değil Türk Milleti'nin adamı, askeri ve kumandanıydı. Mustafa Kemal Paşa, sadece Bab-ı Ali ve Padişaha değil, Osmanlı Devleti'ni, bir yıl önce

yenmiş ve esir etmiş, dünyanın en büyük en zengin öldürme araçlarına sahip devlet ve milletlere karşı isyan bayrağını açmış oluyordu. Hem iç hem de dış düşmanların ortasında yardımsız, çaresiz bir adacık gibi kalmış olan vatan ve Türk milleti, Mustafa Kemal Paşa'nın ağzından bütün bu sayısız düşmana karşı patlamış ve isyan etmiş oluyordu. Bu yoldan kutsal isyan ile yeşelleri köpürmüş halk yığınları geçecekti. (Dinamo, 2010b) 1 Ağustos 1919 tarihinde Amiral Calthorpe'nin Lord Curzon'a gönderdiği mesajda ordunun başı Cevat Paşa ve onun gibi yüksek rütbeli subaylara bütün güçleri ile Milli Mücadeleyi destekledikleri için işlerine son verildiği bildiriyordu. (Woodward ve Butler, 1982)

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'da kongre hazırlıkları ile meşgul iken İngilizler İstanbul Hükümetine, Mustafa Kemal Paşa'nın geri çağırılması için talepte bulundu. Bu talebe verilen cevap, Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifa ettiği ve hükümetin artık resmi haberleşme yapmadığıdır. Bu olayın ardından Calthorpe Mustafa Kemal Paşa'nın artık yasa dışı sayıldığını, Doğu illerindeki bütün askeri ve sivil memurlara bildirilmesini ve bu talimatı görmek istediğini bildirdi. Bunun üzerine Paris Barış Konferansı'ndan dönen Damat Ferit Paşa, 20 Temmuz 1919'da bir tamim yayımladı. Bu tamimde: Kanun-i Esasi'nin yürürlükte olduğunu, herhangi bir yürütme kurulunun ancak Padişah tarafından açılacağı, bu nedenle Kanun-i Esasi'ye aykırı olan "*Milli Kongre*" hazırlığının önlenmesi gerektiğini bildirdi. Calthorpe ve DeFrance'nin Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in tutuklanmasını Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne beş gün süren şiddetli tartışma sonunda kabul ettirdiler. (Çelik, 2008)

9 Temmuz'da Mustafa Kemal Paşa, İngiliz Albayı Rawlison Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Rawlison kongrenin toplanmaması için tehditte bulundu ancak Mustafa Kemal Paşa'dan şu cevabı aldı: "*Kongre muhakkak toplanacak ve gününde açılacaktır. Millet buna karar vermiştir. Açılmamasını tavsiye eden düşüncenize haki olan sebepleri bile sormaya lüzum görmüyorum. Kuvvete kuvvetle karşı koyar ve herhalde milletin kararını yerine getiririz. Ne pahasına olursa olsun kongreyi açacağız. Görüşme bitmiştir.*" (Dilipak, 1991)

Amasya Genelgesi'nin 2. maddesine göre Erzurum Kongresinin 10 Temmuz'da toplanması gerekiyordu. 13 günlük bir gecikme ile 23 Temmuz 1919'da açılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa 14 Temmuz 1919'da Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin başına geçti. (Ezherli, 1986)

İstanbul Hükümeti'nin Erzurum'a atadığı Reşit Paşa 30 Temmuz günü çıkıp geldi. Verdiği nutuk ile Padişah'ın selamını ilettiler. Daha sonra Erzurum'da meydana çıkan "*Celali*" eşkıyaların kellelerinin vurulacağını sözlerine kattı. Milli Mücadeleciler karşılayıcılar arasındaydı. Valinin bu sözlerini, vali gelmeden önce şehre giderek Mustafa Kemal Paşa'ya haber verdiler. Reşit Paşa, akşama doğru şehre varınca, hükümet konağının önünde de aynı sözleri tekrar edince, Müdafaa-i Hukukçular bir araya gelerek şu kararı aldılar. Vali Reşit Paşa'ya önce gözdağı verilecek, bu olmaz ise başka tedbirler alınacaktı. Dursun Bey, Zade Cevat Bey ile Necati Bey, gözdağı vermek için seçilip, bu kişiler ertesi sabah valiyi hükümet konağına giderek sert dille; "*Vali Paşa, dediler Dün gerek sizi Ilıca da sizi karşılayanlar la gerekse hükümet konağında toplanan halk ile "Celaliler" den bahsettiniz. Bununla neyi, kimleri kastettiniz lütfen bize söyler misiniz? Eğer, devletin istiklalini ve milletin hayatını kurtarmak için toplanan ve millet için toplanan kongreyi kastediyorsanız bunu şiddetle protesto ederiz. Buna karşı tedbir almak zorunda kalacağımızı da arz ederiz*". Ayrıca Cevat Bey, kardeşi Sıtkı Bey, Vali Reşit Paşa'nın yanına gönderip, işi perçinlemek istediler. Sıtkı Bey İstanbul'dan bu yana Vali ile ahbaplık etmiştir. Sıtkı Bey, Vali Reşit Paşa'yı uyarmış ve doğruca Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne gidip konuşulanları da anlattı. Vali artık bir tehlike olmaktan çıkmıştı. Reşit Paşa'da ertesi gün Kazım Karabekir Paşa'yı ziyaret ederek iki saat görüştü. Vali, bundan sonra İstanbul Hükümeti ile yaptığı görüşmeleri de gösteriyor ve sansürden sonra yolluyordu. Vali, Milli Mücadele için iki yıl görevli memur gibi çalıştı. (Dinamo, 2010b)

10 Temmuz'da, Mustafa Kemal Paşa yaptığı toplantıda, Avrupa haritası üzerinde siyasi ve askeri durumu anlatmış, teşkilatlanmanın gerektiğini belirterek İtilaf Devletleri arasında anlaşmazlık bulunduğunu, bu nedenle onların hiçbir şey yapamayacağını açıklamıştı. (Özkaya, 1981) 10 Temmuz 1919'da Kazım Karabekir Paşa, Trabzon'daki tümenden kötü bir haber almış, Boztepe'deki kırmızı cephanelikteki siyasi olduğuna kuşku olmayan bir sabotaj yapılmış, Değirmendere yönündeki erzak ve gereç ambarı yıkılıp çökmüş, komşu mahallelerdeki yapılar ve evler çoğunlukla yıkılmıştı. Bir subay, üç er ölmüş bir subay ve üç er yaralanmış halktan on yedi kişi ölmüş ve yetmiş beş kişi yaralanmış, dört ordu hayvanı ölmüş ve

on dört hayvan yaralanmıştı. Ruslardan kalma 3500 sandık dinamit ve epeyce barut 5'lik 300 top mermisi yok oldu. Kazım Karabekir Paşa, Ermenilerin katliam kampanyasının ardındaki İngilizler olduğunu biliyordu. İngilizler bunu Mustafa Kemal Paşa'nın, Erzurum'a gelmesi dolayısı ile yaptırmışlardı. Böylece Mustafa Kemal Paşa ve çevresindekileri korkutarak onu ve arkadaşlarını bu bölgeden kaçırtmak istiyorlardı. İngilizler 10 Temmuz'u hala kongre günü olarak biliyorlardı. Boztepe'deki patlamayı yapanlar muhtemelen Pontus Rumları idi. Yarbay Rawlison, Erzurum Kongresi'nin yapılmamasını, yapılırsa Mustafa Kemal Paşa'nın bu kongreye alınmamasını, katılırsa işlerin kötüleşeceğini, Doğu'nun işgal edileceği tehditlerini savuruyordu. Rawlison'un oyunlarını, Kazım Karabekir Paşada dikkatle izliyordu. Rawlison Doğu sınırları üzerindeki Ermenileri, Türk ve Müslümanlar üzerine saldırtıyor ve öldürtüyordu. Bu olaylar, Erzurum halkını korkutuyordu. Halk İngilizleri gücendirmek istemiyordu. *“İngilizler her türlü fenalığı yapabilirler!”* demeye başlayınca Kazım Karabekir Paşa propagandaya başvurmuştu. *“Ben Erzurum milli kararından sonra Ermenilere lazım olan terbiyeyi vereceğim. Bunu İngilizlerde haklı görüyor. Pontusculara gelince onların başını kaldıracak kuvveti yok. Sarıkamış'ı aldıktan sonra, öksüz çocuklar kasabası yaparak binlerce yetimi orada toplayacağım. Kars'ın ormanlarından Erzurum ve Şarkın odun ihtiyacını bedava vereceğim.”* Sonra Yarbay Rawlison'a bir mektup yazdı. Mektupta: *“Pozat ve Mescitli Köyleri halkının, Ermenilerce nasıl kesilip öldürüldüğünü gidip gözleriyle görmesini, Karakurt yönünden gelen makinalı tüfek ve tüfek ateşi seslerinin herkesi nasıl vurduğunu ve kaygıya düşürüldüğünü.”* yazıyordu. 12 Temmuz'da Ermeniler Beyazıt bölgesinde, Türk postasına saldırdı. Aynı gün Erzurum'a gelen delegelerin birkaçı karargâhta Kazım Karabekir'i görmeye geldi. Ancak Sürmen Murahhası Avukat ve Gazeteci Ömer Fevzi, *“Harbi umumi olupbitti artık harp fikri memleketi tahrip eder. Orduya lüzum yok.”* sözleri karşısında Kazım Karabekir Paşa sert bir konuşma yaptı. *“Hudut üzerine Ermeni topları patlarken, Erzurum Kongresi'ne gelen bir murahhasın böyle bir fikrinin bir daha izhar etmemesi lazımdır.”* Kazım Karabekir Paşa 13 Temmuz'da delegelere karşı bir ziyaret etti ve şöyle konuştu; *“Ne İstanbul Hükümeti ne de İtilaf devletleri korkulacak kuvvetlere değildir. Yaşamak ya da ölmek kararı sizin ellerinizdedir.”* Karadeniz kıyıları delegeleri, İtilaf donanmasından korkuyorlardı. Onları yatıştırmak için Kazım Karabekir şöyle konuştu; *“İngiliz millet, doğu işlerine karışmıyor; karışmak istemiyor, İngiliz hatipleri bir İngiliz neferinin dahi burnunu*

kanatmayacaklarını haykırmaktadır. Bunun içinde bugün İngiliz donanması Boston korkuluğundan başka bir şey değildir.” Delegeler, bu sözleri Doğu Bölgesi Kumandanından duyduğu için sevindiler. Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey morallerini yükseltmek için ikisine de güç verici bir yazı yazdı. (Dinamo, 2010b)

Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey ve Mustafa Kemal Paşa'nın üçlü konuşması sırasında İngilizlerin Ermenilere silah ve mühimmat temin ederek Ermenilerin maneviyatını yükseltme, onları Erzurum üzerine yürütmeye çalıştığını, kongre sırasında bir baskın olursa diye gerekli tedbirleri aldığını söyledi. 15 Temmuz'da hududa giderek kıtaatı teftiş edecekti. Esas projesinde Evliye-i Selase'nin istirdad ve Ermenileri silahtan tecvid ve Ermenistan'ın rehine olarak işgalini ilk fırsatta tatbik etmekte. Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa'ya gerçekten Ermeni ordularını dağıtıp dağıtamayacağını sorduğunda Paşa, geçen sene Ermeni ordularını dağıttığını, başka bir hükümetten yardım almazlarsa bir buçuk iki ayda yeniden dağıtabileceğini söyledi. Bolşevikler Kafkaslara girerse İngilizlerin buradan çekileceğini, Ermenilerin yalnız kalacağını ve Gürcülerle de anlaşılabilceğini, onların derdinin sadece Batum olduğunu belirtti. Kazım Karabekir Paşa, bu planı uygulamak için sadece Ermeni saldırısını beklemekteydi. 15 Temmuz'da 9. ve 12. tümeni gözden geçirdi. 17 Temmuz'da Erzurum'a dönen Kazım Karabekir Paşa, her Cuma Kars Kapısı'nda yaptırdığı jimnastik oyunları ile Erzurum halkının katılmasını sağlıyordu. Böylece şehirde bir kıvılcık meydana getiriliyor, halkta böylece birliğe alıştırılıyordu. 18 Temmuz'da da bir jimnastik oyununu Mustafa Kemal Paşa ve delegeler seyrettiler. Doğu vilayetlerinden gelen delegeler türlü nedenlerden dolayı gelememişlerdi. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları dışında Müdafaa-i Hukukçularda, bu iş için yoğun bir çalışmaya koyulmuşlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında yapılan 2. toplantı da kongre günü kesin olarak, 23 Temmuz tarihi kararlaştırılarak bütün vilayetlere bildirildi. Kazım Karabekir Paşa 21 Temmuz'da Mustafa Kemal yerine 3. Ordu Müfettişliğine atanmış, 23 Temmuz günü Erzurum Kongresi parlak şenliklerle ve ordunun desteği ile açılmıştı. 23 Temmuz birazda mahsus hürriyet devrimine denk getirilmişti. Kazım Karabekir Paşa, Sansaryan Ermeni okulunda kongre için hazırlanmış kongrenin burada yapılmasını sağlatmıştı. İstanbul Hükümetinden aldığı emirleri görmezden gelerek bütün resmi memurlarda törene katılmış, açılış töreni kolordu bandosunun neşeli marşlarıyla yapılmıştı. Erzurum Müdafaa-i Hukuk

Derneği, bu yapının içinde küçük bir odayı geçici büro yapmıştır. Derneğin ücretli kâatibi Cevri Efendi idi. (Dinamo, 2010d, s.517) Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, ev sahibi olarak ağırlama masraflarını üzerine almıştı. (Müderrişoğlu 1998) Hürriyet ve İtilaf Fırkasının, Anadolu'daki Milli Mücadeleyi önlemek için yaptığı girişimlere rağmen, Türk milleti bir bütün halinde emperyalizme karşı savaşımaya karar vermiştir. Çünkü Millet'in istikbalini yine millet'in azmi ve iradesi kurtaracaktı. (Keskin vd. 1995, s.84) Kongreye Erzurum'dan 24, Trabzon'dan 17, Sivas'tan 10, Bitlis'ten 3, Van'dan 2 delege katılmıştır. Elazığ, Diyarbakır ve Mardin'den delegelerinin kongreye katılmasına Elazığ Valisi Ali Galip engel olmuştur. (Kasalak, 1993) 23 Temmuz 1919'da toplanan ve 14 gün süren Kongre'ye, Bitlis, Erzurum, Trabzon, Sivas ve Van illerinden 56 delege katılmıştır. Delegeler şunlardır: *Süleyman Bey Mehmet Hilmi Çorapsız, Hafız Cemil Aydın, Mustafa Kemal Paşa, Hüseyin Rauf Orbay, Raif Dinç, Alemdarzade Tefvik Çoruh, Abdullağazade Zahit Bey, Maksut Kapıkaya, Celal Bey, Cemal Aksu, Yazıcı Zade Sabri Yazıcı, Kahrraman Bey, Sait Özlütürk, Dursunzade Cevat Dursun, Kağızmanlı Battal Eygün, Namık Efezade Ahmet Erverdi, Kazım Yurdalan, Ahmet Ziya Yaralı, Hüseyin Avni Ulaş, Nalbandoğlu İsmail Aslan, Mustafa Sabuncuoğlu, Necati Güneri, Hacı Fevzi Baybos, Şevki Efendi, Abbas Ali Efendi, Kemal Efendi, Fazlullah Moral, Ziya Başaran, Hakkı Efendi, Recep Efendi, İbrahim Süreyya Yiğit Mustafa Efendi, Rifat Arkın, Sırrı Kaymaz, Dr. Cemil Şencan, Hüseyin Efendi, Servet Orkun, Abonoszade Hüseyin Bey, Eyüpoğlu İzzet Bey, Yunus Sıtkı Bulut, Ömer Fevzi Bey, Ahmet Kulaçoğu, Serderzade Hasan Efendi, Abdullah Hasip Ataman, Zeki Kadirbeyoğlu, Osman Topçu, Hasan Fahri Polat, Hoca Necati Memişoğlu, Hakkı Genç ağaoğlu, Dr. Akli Naci Duyduk, Yusuf Ziya Koçoğlu, Hasan Hilmi Koral, Cazım Bey Abuşoğlu, Tefvik Alyanak'tır. Ayrıca Elazığ'dan Dr. Nazmi Bey ile dört arkadaşı da kongreye gelmek istemiş ancak Ali Galip izin vermemiştir. Mardin'den Dr. Necati (Beşkardeş) ve Sırrı Efezade Ali, milletvekili Hüseyin Hüsnü adında iki kişi seçilmiş Elazığ'a kadar gelmişler ancak Ali Galip bunların hareketini geciktirerek, kongreye gelmelerine engellemiştir. Diyarbakır'dan da delege seçilmiş ancak Diyarbakır valisi gelmelerine izin vermemiştir. (Arıburnu, 1997)*

Erzurum dışındaki vilayetler temsilcilerin Erzurum'a kadar yollukları, kendilerini seçen Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetlerince ödenmişti. Bu Cemiyetler, Dernekler Kanununun hükümlerine göre kurulmuş olup, gelirleri üyelerinin ödedikleri

aidatlar ile halkın bağışlarından oluşuyordu. Erzurum Kongresi delegelerinin yollukları, halk tarafından ödenmiş bulunuyordu. (Müderrişoğlu 1998) Müdafaa-i Hukukçuların evleri yakılıp yıkılmış olduklarından aralarında iş bölümü yaparak misafirlerin kalacak yerleri, kongrenin yapılacağı okulu hazırladılar. Süleyman Nazif Bey gazetesinin o günkü nüshasını tertip edecek ve esasları heyeti faale içtimalarında kararlaştırılan nizamname tasarısını kalem alacaktı. “Başkan Nazif Efendi ile sekreter Dursun Beyzade Cevat Bey merkezde kalacak ve gelen delegeleri karşılayacaklardı. Müdafaa-i Hukukçular, gündüzleri derneğin pratik işlerini yoluna koymaya çalışıyor, geceleri ise geç vakitlere kadar toplantı yaparak, gündüz yapılacak işleri hazırlıyor, mektup, telgraf, beyanname gibi haberleşme ve propaganda işlerini düzenliyorlardı. Son gece ise Mustafa Kemal Paşa toplantıya girmemiş, yerine Süreyya (Yiğit) Bey ile Mazhar Müfit Beyi göndermişti. Bu iki yakın arkadaşı Mustafa Kemal Paşa’nın kongreye girip girmemesi, girerse başkan olup olmaması üzerine, Müdafaa-i Hukukçuların düşüncelerini anlamaya çalışmışlardır. Bu toplantılardan birinde, Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ile kendisinin Erzurum’dan delege seçilmek istediklerini, doğrudan değil dolambaçlı yollarla ifade etmiş, ancak Hoca Raif Efendi, Erzurum delegelerin seçildiğini bu seçimin ancak delege göndermemiş vilayetlerden yapılabileceğini söylemesi üzerine Müdafaa-i Hukukçu gençler bu duruma çok üzüldü. (Dinamo, 2010d) Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey, kongreye katılabilmeleri için üyelerden ikisinin kendi isteği ile çekilmesi gerekiyordu. Erzurum delegelerinden Cevat (Dursunoğlu) ve Emekli Binbaşı Kazım (Yurdalan) yerlerini onlara bıraktılar. (Arıburnu, 1997, s.46) Saat 11.00’da Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey, Amasya delegesi Süreyya Yiğit ve bütün delegeler salona girerek yerini aldılar. Mustafa Kemal Paşa, Erzincan delegesi Şeyh Hacı Efendi’nin yanına oturdu. Delegeler arasında en yaşlısı Trabzonlu Eyüpoğullarından İzzet Bey idi. İzzet Bey bu hakkını Raif Efendi’ye bıraktı. Bir iki söz ile kongrenin açıldığını ve bir başkan seçilmesi gerektiğini belirtti. Seçimden öncede Şiran delegesi, Müftü Han Efendi, Türkçe bir dua okudu. (Dinamo, 2010d)

Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Kazım Karabekir, Hoca Raif Efendi ve Süleyman Necati Bey’in bulunduğu odada Raif Efendi ile Necati Bey, Kazım Karabekir’i bir yana çekerek; “*Biz Mustafa Kemal Paşa’nın kongreye gelmesi için iyi mi, fena mı olacağına karar veremedik. Aleyhte birçok sözler vardır. Halkın son kararı sizin reyinizdir. Siz girsin dersiniz intihap olunacaktır, muvafakatimiz yoksa*

kabul olunmayacaktır.” Mustafa Kemal Paşa, Erzurum kongresine girmezse büyük bir boşlukla karşı karşıya kalacaklardır. Kazım Karabekir Paşa Rauf Bey ve Süleyman Bey’e şu sözleri söyledi;“Mustafa Kemal Paşa, kongreye yalnız murahhas değil, reis dahi yapılmalıdır. Bir ordu kumandanı, hayatının bütün kazancını sizler için feda etmiştir. Samimi çalışacağına millet kararına aykırı işler yapmayacağını itimat etmeliyiz. Bununla beraber, böyle vaziyet karşısında dikileceğime şüphemiz var mı?” (Dinamo, 2010d)

Açılan Erzurum Kongresi’nde Mustafa Kemal Paşa, başkan seçildi. Kongrenin 5 Ağustos 1919’da oturumları tamamlandı. Kongre, Mustafa Kemal Paşa’yı Heyet-i Temsiliye’nin de başkanlığına seçti. Mustafa Kemal Paşa başkanlık kürsüsüne çıkarak açılış nutkunu okudu. Nizamname konuşulduğu sırada, başka bir önemli olay oldu. Ömer Fevzi Bey ve birkaç arkadaşıyla birlikte nizamnamenin karşısında, nizamnameyi baltalayıcı bir tasarı ortaya koydular. Bir siyasi parti tüzüğünü andıran bu tasarı, toparlayıcı olmaktan çok dağıtıcıydı. Kongreyi başarısızlığa uğratmak için hazırlanmıştı. O günlerde Yarbay Rawlison Erzurum’daydı. Delegelerle konuşup görüştüğü, gözden kaçmamıştı. Müdafaa-i Hukukçular, Ömer Fevzi ve arkadaşlarının çıkarmak istediği gürültüyü şiddetle karşı koyup bastırdılar. Kongre normal gidişinde başladı. Mustafa Kemal Paşa’nın üzerinde ise paşa kıyafeti vardı. Oysaki o askerlikten ayrılmıştı. Bu kıyafeti hemen çıkarıp atamamasının nedenleri vardı. Mustafa Kemal Paşa’nın üstüne giyeceği başka bir elbisesi yoktu. Üstelik resmi üniformaların etkisi büyüktü. Gümüşhane delegesi Zeki Bey’in, Mustafa Kemal Paşa’yı askerlikten istifa edip hala üniforma taşıması nedeniyle söylediği sözler Paşa’yı çok üzdü. Eski Erzurum Valisi Münir Paşa kendi kıyafetlerini, Mustafa Kemal Paşa’ya vermişti. Bu bol ve uzun giysilerle Yörük Ali Efe, Demirci Mehmet Efe’den ayırt edilemiyordu. Mustafa Kemal Paşa bu giysilerle, tam bir yıl sembolik güçlere hâkim bir durumu sürdürmüştü. Bu nedenle Demirci Mehmet Efe ve diğer efeler, Mustafa Kemal Paşa’ya Büyük Sarı Efe, Sarı Zeybek dediler. Kuvay-i Milliye savaşçıları arasında onun gibi sarışın, mavi gözlü Yüzbaşı Edip Beye de Sarı Efe deniyordu. Ancak Mustafa Kemal Paşa’yı, ondan ayırt etmek için Büyük Sarı Efe deniyordu. (Dinamo, 2010d)

Kongrede, yeni cemiyetin nasıl kurulacağı ve yönetileceği görüşülüp kabul edilmiş ve tüzükte açıklanmıştır. Tüzüğe göre; yeni cemiyetin merkez yönetim organı, cemiyetin seçilmiş temsilcilerinden meydana gelen bir kurul Heyet-i

Temsiliye olacak ve her yıl 20-23 Temmuz günlerinde yapılacak normal genel kurul toplantısında seçilecekti. Bu kurul 9 kişiden oluşacaktı. Ancak ilk Heyet-i Temsiliye, aynı zamanda Şark-i Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularından olacak ve Erzurum Kongresince seçilecekti. Seçim sırasında, Mustafa Kemal Paşa'nın seçilip seçilmemesi tartışma konusu oluyordu. Muhalifler arasında Mustafa Kemal Paşa'nın en yakın arkadaşları dahi bulunuyordu. (Özkaya, 1981)

Erzurum kongresi “Şark-i Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti“ adını alan cemiyetin nizamnamesine göre, kongre kararlarını yürütmek için Temsil Heyeti seçti ve dağıldı.(Orhonlu, 1992) Heyet-i Temsiliye'ye şu kişiler seçilmiştir; başkan Mustafa Kemal Paşa idi. Rauf Bey, Hoca Raif Efendi, İzzet Bey, Servet Bey, Şeyh Fevzi Efendi, Sadullah Bey, Hacı Musa Bey'de azalardı. (Akkoyun, 1997, s.86) Ancak listede olmamasına rağmen Kazım Karabekir, Heyet-i Temsiliye'ce, Heyet-i Temsiliye üyesi sayıldı. (Özkaya, 1981) On dört gün süren Kongre'de, hazırlanan nizamname (tüzük) bir beyanname ile halkoyuna duyuruldu. Tüzüğün ana hatları, şu şekilde özetlenebilir;

- a. Milli sınırlar içinde bulunan vatan kısımları, bölünmez bir bütündür.
- b. Millet, her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı birlik olarak karşı koyacaktır.
- c. Vatanın ve istiklalin korunup sağlanması için geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet heyeti, Milli Kongre'ce seçilecektir. Kongre toplantıda değilse “Temsil Heyetince” yapılacaktır.
- d. Teşkilat olarak 1) Milli Kongre, 2) Temsil Heyeti, 3) Geçici Hükümet olmak üzere üç organ kurulacaktır.
- e. Gaye uğrunda mücadelenin prensibi, milli kuvvetleri amil, milli iradeyi hâkim kalmaktır.
- f. Manda ve himaye kabul olunamaz. Yabancı unsurlara siyasi hâkimiyet ve sosyal dengeyi bozacak imtiyazlar verilemez
- g. Hükümet, derhal toplanması sağlanacak olan Millet Meclis'inin murakabesine vazedilecektir. Bu esaslar, Misak-ı Milli 'nin temelini teşkil edecektir. (Abadan, 1972)
- h. Askeri, memuru, halkı birbirine kaynaştıran tek etken şüphesiz ki; vatan sevgisi, kurtuluş arzusu, her türlü zorluğu yenme inancı, milli savunma azmi ve bu yolda

ortaya çıkan kuvvetli bir liderin etrafında toplanmak ve ona kayıtsız şartsız destek vermek şuurudur. (Keskin vd. 1995)

Kongrece yayımlanan bildirge, bir başlangıçtan sonra on maddeyi ihtiva ediyordu. (Ezherli, 1986) Bu on maddelik bildirinin Milli Mücadele'nin anayasası olduğu kabul edilebilir. Bildirinin esas amacı vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığını sağlayacak, adaletli bir barış düzeninin kurulmasıdır. Kongre, aldığı kararların yanında, bazı dış politika esaslarını da ilan etmiştir. (Özkaya, 1981) Bu kongrenin toplanması, Anadolu'nun batısında Yunan kuvvetlerine karşı cephe almış bulunan Kuvay-i Milliye üzerinde, çok büyük manevi tesir getirmiş, bütün Anadolu içerisinde millet ve memleketin kurtarılması için bir hassasiyet vardı. Ortak bir amaca, milli hâkimiyete doğru hep beraber hareket edileceği fikirleri ağırlık kazanmıştır. (Özalp, 1998, s.43) Erzurum Kongresi'nde sınırlar, Mondros Mütarekesi'nin tespit ettiği sınırlar kabul edilmiştir. Erzurum Kongresi, Milli Mücadele'nin tarihi çıkış noktasıdır. Kongrede ayrıca alınacak kararların Milli Meclis tarafından denetimi de kararlaştırılmıştır. (Özkaya, 1981) Erzurum Kongresi'nde, alınan kararlar, vatani birbirinden ayrılmaz bir bütün kabul ediyor, kurmuş olduğu Heyet-i Temsiliye'ye verdiği yürütme yetkisiyle de Osmanlı yönetiminden ayrı, bağımsız bir idare kurulmakta olduğunu gösteriyordu. (Aybars, 2002) 23 Temmuz 1919'da başlayan ve Mustafa Kemal Paşa Başkanlığında faaliyete geçerek 7 Ağustos 1919'da sona eren Erzurum Kongresi, Kurtuluş Mücadelesi'nin, demokratik bir hukuki düzen içine girerek resmen başladığı tarihi bir dönemdir. Bu başarıda Kazım Karabekir Paşa'nın yardım ve destekleriyle sağladığı güven çok önemli bir rol oynamıştır. (Yıldırım, 1997, s.23) Erzurum Kongresi Anadolu bütünleşme hareketinin ilk adımları atılmıştır. (Müderrişoğlu 1998, s.176) Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bu başarılı kongresi, halkın kendi kaderine sahip çıkmasının önemli bir örneğidir. (Baykara, 1985) Osmanlı Mebusan Meclis'inde kabul edilecek olan Misak-ı Milli'nin esasları bu kongrede kabul edilmiştir. (Keskin vd. 1995)

Erzurum Kongresi'nin sonunda, 11 Ağustos'ta Albay Rawlison ile Mustafa Kemal Paşa, uzun bir görüşme yaptı. Mustafa Kemal Paşa, bu görüşmede Albay Rawlison'a Misak-ı Milli'den bahsetmiştir. Bu görüşme ile ilgili olarak İngiltere Harbiye Nazırlığına bir rapor gönderen Rawlison, şöyle diyordu; "*Konferansın son günü Mustafa Kemal Paşa ile iki saatten fazla görüştim. Sonuç olarak görüşüm şu idi: bu hareketin büyük bir başarı sağlaması için fırsat var.*" (Dilipak, 1991)

Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol, Amerikan Dış İşleri'ne şu telgrafi göndermiştir; *“Türkiye sorununun tek çözüm yolu, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamı üzerine, yalnızca tek bir manda düzeni getirmek ve belli bir dönemden sonra bağımsızlık isteyen çeşitli bölgelere, kendi kendilerini yönetme yolunda fırsat vermektir. Şu anda hem cahil hem de eğitim görmemiş olmaları bakımından kendilerinde bir seçim yeteneği yoktur.* (Kasalak, 1993)

Erzurum Kongresi'nden önce Ruslar, Milli Hareket ile ilgilenererek bazı temaslarda bulunmuşlardır. İstanbul'daki temaslar İttihatçılarla olmuş, Anadolu'da Balıkesir'de Kazım (Özalp) Bey ve Havza'da Mustafa Kemal Paşa ile yapmıştır. (Selek, 2000a) Rusya'nın, Havza'da iken vaat ettiği her türlü yardım önerisi, yabana atılmayacağından Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Kazım Karabekir baş başa görüşüp, Kazım Karabekir Bolşeviklerle yürütülecek ilişkilerin, kendisi vasıtasıyla yürütülmesini istedi. Hem gizli bir ihtilalcı, hem ordu kumandanlığı görevi taşıyan Kazım Karabekir, hem de Sovyetlere daha yakın bölgede bulunduğu için, Bolşevik Rusya ile hemen ilişki kurmaya davrandı. Dr. Fuat Sabit Bey'i Moskova'ya ve Azeri Türklerinden Binbaşı Ziya Bey'i, Bakü'ye gönderdi. (Dinamo, 2010d.) Hâlbuki Türk Rus ilişkileri çok çeşitli kanallarda başlamış, bir taraftan Moskova'da bulunan Enver Paşa ve arkadaşları, Türkiye hatta Mustafa Kemal Paşa adına, Ruslar ile Mustafa Kemal Paşa'nın arzusu dışında görüşmeye girişmişlerdir. Diğer taraftan Karakol Cemiyeti, Kafkasya'da Rus temsilcileri ile Anadolu Milli Hareketi adına görüşmekteydi. (Selek, 2000a, s.459) Bolşevikler, Türk ihtilalcıların hemen demokratik bir hükümet, işçi ve köylünün korunmasını sağlayacak örgütler kurmalarını ve bunlarında hükümet yönetimine katılmasını istiyorlardı. Büyük sermayeler, imtiyazlar, şirketler ve bankalar millileştirilecekti. Türk ihtilalcılarına Kırım'da altın ve gümüş olarak yardım parası hazırlanmış. Yalnız İtilaf Devletleri Türkiye'den kovulmalı idi. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarınınca en önemli konu Beserabya'da ki İtilaf askerlerine Bolşeviklik sıçramıştı. Türklere yardım eli uzatmaları da iyi olmasına karşın, bu yardımın arkasından Türkiye'nin Bolşevikleştirilmesi tehlikesi onları korkutuyordu. (Dinamo, 2010d)

Mustafa Kemal Paşa tüzüğün kabulünden sonra Erzurum Kongresini, şu kısa konuşması ile kapatmıştır; *“Ulusumuzun kurtuluş umudu ile çırpındığı en coşkulu bir zamanda fedakâr sayın kurulunuz, her türlü zahmetlere katlanarak burada, Erzurum'da toplandı. Duygulu ve soylu bir ruh ve pek yerinde bir inançla yurt ve*

ulusumuzun kurtuluşu ile ilgili kararlar aldı. Özellikle bütün dünyaya karşı ulusumuzun varlığını ve birliğini gösterdi. Tarih bu kongremizi, kuşkusuz, çok az görülebilen en büyük bir yapıt olarak yazacaktır. Saygıdeğer kurulunuzun ve soylu arkadaşlarımla hakkında gösterdiği içten sevgi ve güvene burada açıkça teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bu kurtarıcı toplantımız son bulurken istekleri gerçekleştirilen Yüce Tanrı'dan doğru yolu göstermede yardımlarını ve şanlı Peygamberimizin fetihler dolu ruhundan şefaathane yakarışı ile ve ulusumuza, devletimize sonsuzluğa dek iyi gelecekler dilerim.” (Arıburnu, 1997)

Erzurum Kongresi, dağılınca Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye Reisi sıfatı ile doğu vilayetlerinde örgütlenme faaliyetlerini yürüttü. (Ezherli, 1986) Mustafa Kemal Paşa Erzurum'daki çalışmalarını bitirdikten sonra, 29 Ağustos 1919 tarihinde Sivas Kongresi'ne katılmak üzere Erzurum'dan arkadaşları ile birlikte ayrılmıştır. (Arıburnu, 1997)

Mütareke sonrasında, İtilaf Devletleri'nin yaptığı işgallere karşı sürdürülecek milli politikaların belirlendiği Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde mümkün mertebe İstanbul Hükümeti ile işbirliği halinde memleketin işgallerden kurtarılması düşünülmüştür. Ancak İtilaf Devletleri'nin, İstanbul'daki askeri varlığı dikkate alınarak, İstanbul hükümetleri ile işbirliğinin devamlı ve sağlıklı olamayacağı düşünüülerek, böyle durumlarda takip edilecek yol ve yöntemler Erzurum ve Sivas Kongrelerinde değerlendirilmiştir. (Yıldırım, 2011, s.40)

Sivas Kongresi, Erzurum Kongresinin aksine bir seyir izledi. Daha açılmadan bir takım sorunlar ortaya çıktı. Bunlardan bir kısmı delegelerden, bir kısmı ise İstanbul Hükümeti'nin kongrelere ve özellikle milli bir kongre olacağı çok önceden bütün kamuoyuna duyurulmuş olan Sivas Kongresine karşı, takındığı düşmanca tutumdur. Damat Ferit Paşa ve onun en büyük destekçisi olan Dâhiliye Nazırı Ali Bey, Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklatmak ve böylece Milli Mücadeleyi ortadan kaldırmak sevdasından vazgeçmedi. Elazığ Valisi Ali Seydi Beyi görevden alarak yerine, Ali Galip Bey'i atadı. Ali Galip Elazığ'a giderken Sivas'ta kaldığı günleri Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklanması için Reşit Paşa'yı kazanmakla ve hatta bazen baskı yapmakla geçirdi. (Ural, 2002, ss.161-162) Reşit Paşa Sivas'a gelmeden önce yerine bakan Sivas Vali Vekili Hasip Efendiye, Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey'den gelen telgrafi şöyleydi;

Sivas Vali Vekili Hasbi Efendi Hazretlerine;

İzmir ve maalesef bunu takip eden Manisa ve Aydın'ın işgali müstakbel tehlikeyi daha aleni izah etmiştir, dedikten sonra Türk milletini büyük ve heyecanlı mitinglerle bu işgali protesto için uymayı salıkıyor. Gayrimüslimlere karşı taşkınlık yapılmaması için bir fırsat verilmemesini istiyordu. (Dinamo, 2010d, s.377)

11 Haziran 1919'da Sivas'a gelerek valilik görevine başlayan Reşit Paşa, Sivas'ta yaptığı ilk iş, asayiş denetlemek oldu. Ancak asayişin berbat bir halde olduğunu gördü. İtilaf Devletleri ve onlara yardımcı olan azınlıklar yönetimi laçka etmişlerdi. Bu durumu doğuranda Mütareke'nin 7. maddesinden başkası değildi. Bu nedenle azınlıklar bu maddeye dayanarak işgali kolaylaştırmaya çalışıyorlardı. Reşit Paşa, durumu Dâhiliye Nezareti'ne bir telgraf ile bildirmişti. Ancak bu duruma İstanbul hiç kulak asmamıştı. Reşit Paşa'da zaten Hürriyet ve İtilafçıların bir gaflet eseri olarak Anadolu'ya gönderdikleri bir valiydi. (Dinamo, 2010d) Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Sivas Şube Reisi Halit Bey, bir gün Reşit Paşa'yı ziyaret ederek şunları söyledi; *"Mustafa Kemal Paşa'nın İttihatçılığı hortlatmak için didinip durduğunu elbette biliyorsunuz. Enverler, Talatlar kaçarken onu yerlerine vekili bıraktılar; emrine de birkaç yüz bin altın verdiler. Anadolu'ya geçip İttihatçılığı hortlatmasını emrettiler."* dedikten sonra Reşit Paşa'ya, Mustafa Kemal Paşa'dan bir telgraf alırsa, kendisinin haberdar edilmesini ve Mustafa Kemal Paşa'nın ağzını kullanan Rasim Bey'e yüz vermemesini istedi. Çünkü Rasim Bey bir ittihatçı idi. Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti meydana getirmek istemiş ancak tek bir adamı bile kandıramadığından, kazdırdığı mühürü koynunda gezdirip durduğunu söyledi. (Dinamo, 2010d, s.373) Amasya Genelgesi'nin yayımlanmasından iki gün sonra Ali Galip adlı biri Elazığ'a vali olarak tayin edildi. Bazı karışıklıklar ve fitne yaratmak Mustafa Kemal Paşa hakkında hareketlerde bulunmakla görevlendirilmişti. Yanında on kadar adamı vardı. (Özkaya, 1981) 25 Mayıs 1919'da Ali Galip Vahdettin tarafından kabul edildi. (Dilipak, 1991) Mustafa Kemal Paşa, Sivas'a gelmeden Ali Galip, Sivas'a gelerek doğruca Vali Reşit Bey'in yanına gitti. Ali Galip, Elazığ'a vali olarak atanmıştı. Eski bir Kurmay Albay emeklisi olan Ali Galip Bey'i, Reşit Paşa hemen tanımıştı. Ali Galip Bey, Reşit Paşa'dan Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklamasını istiyordu. Reşit Paşa böyle bir talimat almadığı söylüyordu. Sivas'a gelmeden Mustafa Kemal Paşa hakkında birçok yaftalar yapıştıırılmış ancak her ne sebepten ise yapıştıiranlar hemen geri indirmişti. Mustafa Kemal Paşa'dan önce

Sivas'a gelen İbrahim Tali Bey, illegal bir ihtilalcı ortam hazırlamak için kuvvetli bir propaganda yapmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa gelinceye kadar Sivas milli örgütünün kurulması gerekti. 25 Haziran 1919'da Dr. İbrahim Tali erkenden Reşit Paşa'yı ziyaret etti. Sohbet ederlerken Reşit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a gelmekte ve yakınlarda olduğunu kendisine gelen bir telgraf ile öğrenmişti. Reşit Paşa, Dr. İbrahim Tali Bey'i Mustafa Kemal Paşa'yı numune çiftliğinde karşılatmıştır. Kendiside daha sonra birkaç kişi toplayarak karşılamaya gelmiş ancak Mustafa Kemal Paşa'nın kendisinden kuşulanmasına çok üzölmüştü. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Sivas'a geldiklerinde halk lisede toplanmıştır. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını 3. Kolordu bulabildiği bütün askerler ve subaylar karşıladılar. Mustafa Kemal Paşa otomobilinden inip halkı selamlayıp doğruca Kolordu merkezine gitti. Hemen Ali Galip Bey'i buldurdu. Ali Galip Bey'e Mustafa Kemal Paşa şöyle diyordu: *"Askerler, mert olur. Türk askeri ise mertlerden mert ve pek civanmert olur. Siz, cihanın kabul ettiği bu kaideye istisna mı teşkil ediyorsunuz? Yoksa ordudan ayrılmakla Türk askerine mahsus bütün kıymetlerden de uzak mı düştünüz? Nedir bu yaptığınız? Kime ve kimlere hizmet ediyorsunuz? Hiç düşündünüz mü? Size daha ağır bir muamele de bulunabilirdim. Müttekait bir asker olduğunuza hürmet gösterip bu kadarla iktifa ediyorum. Şu kadar ki, aklınızı başınıza almaz, haddinizi tanımaz, dilinizi de kullanmazsanız, akıbetiniz vahim olur. Hadi buyurun yerinize gidin. Derin derin düşünün! Harput'a mı gitmek mi, geri İstanbul'a mı dönmek lazım olduğunu kararlaştırın. Yalnız şunu unutmayın ki, Anadolu'da sizin gibilerin ve efendilerinizin düdüğü ötmez, ötemez"* (Dinamo, 2010d) diye azarlamış ancak Galip Bey Mustafa Kemal Paşa'ya hak verir görünmesine rağmen ileride hem Sivas Kongresi'nin dağılması hem de Kürt-Türk ayrılığının tohumlarını bilmeden ekmeye başlayacak, İngilizlerin oyununa gelecektir.

İstanbul Hükümeti Erzurum Kongresi sırasında yaptığı gibi Sivas Kongresi günlerinde de bütün gücüyle Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklatmaya çalışmışlardır. Anadolu'nun hemen her valisine çekilen telgraflarla, Mustafa Kemal Paşa'nın her ne pahasına olursa olsun tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesi isteniyordu. Bunu gerçekleştirmek içinde valiliklere, mutasarrıflıklara yeni atama yapıldı. Fakat hiçbir idareci şahlanan milli irade ve Milli hava içinde İstanbul Hükümeti'nin isteklerini yerine getirme cesareti gösteremedi. (Kocatürk, 2004, s. 2)

Erzurum Kongresi yapılırken, İstanbul Hükümeti'nin yeni Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey Sivas Valisi Reşit Paşa'dan, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in Sivas sınırına girdiğinde, tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesini istiyordu. Reşit Paşa'nın 14 Temmuz 1919'da verdiği cevap ise şu oldu: *“Erzurum'da toplanan Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Kongresi görüşmelerini bitirmiş dağılmaya başlamıştır. Mustafa Kemal ve Rauf Bey, bütün Doğu vilayetleri delegeleriyle birlikte, Sivas'ta açılması kararlaştırılan ikinci bir kongre bulunmak üzere Erzurum'dan yola çıkmak üzeredirler. Her ne kadar Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in tutuklanması sizce emrediliyorsa da buna Erzurum'da bulunmadığı gibi burada da imkân yoktur. Bana bırakırsanız bu işi Sivas'ta akıllıca yönetmeye ve memlekete zararlı bir sonuca varmamasına çalışırım. Bundan başka burada yapılacak başka bir iş yoktur.”* (Dinamo, 2010d)

Sivas Kongresinin toplanmaması için Sivas'ta bulunan Fransız Jandarma Müfettişi Bruno' da baskı yaptı. Vali Reşit Paşa ile görüşerek böyle bir kongre nin gerçekleştiği takdirde, Sivas'ın işgal edileceğini ve kongrenin dağıtılacağını bildirdi. İngilizler ise Samsun üzerinden Sivas'ın işgal edecekleri tehdidinde bulundular. (Kocatürk, 2004)

4.7. Sivas Kongresi İle Mondros Ateşkesi'ne Karşı Tüm Ülkeyi Saran Milli Yansımalar

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktığı günden beri devletin ve milletin içine düştüğü kötü durumdan kurtarabilmesi için, bir taraftan halkı bilinçlendirmeye ve teşkilatlandırmaya çalışırken, diğer taraftan halkın haklarını koruyabilmesi ve dünyaya duyurabilmesi amacıyla bir kongre toplanması gerektiğini savunuyordu. (Ural, 2002) Bu kongreler ve genelgeler ile Mustafa Kemal Paşa'nın amacı, Milli Mücadele'yi halka mal etmektir. Yalnız orduya dayanarak iradeyi ele geçirmek kestirme ancak tehlikeli bir yol olacaktır. Balkan Savaşı'ndan beri ordunun siyasete karışmasının karşısında bir tepki vardı. Bazı subaylar, ordunun siyasetten çekilme fikrine inanmıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, meşrutiyet denemelerinin halkın yönetime katılması fikrini memlekete getirmiş bulunmasından dolayı halk ve orduyu dengeli, iki kuvvet olarak yan yana tutmak istiyordu. (Arıburnu, 1997)

Sivas Kongresi, doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısı üzerine toplanmış bir ulusal kongredir. (Kocatürk, 2004) Doğu ve Batı illeri ile Trakya'nın yani bütün memleketin birleştirilmesi, vatanın istiladan kurtarılması, Türk istiklal ve milli hâkimiyetini sağlamak amacı ile Sivas'ta toplanması, kongreye temsilci seçilmesi, Amasya Tamimi ile her tarafa bildirilmişti. (Turan, 1999, s.40) Milli Mücadele, ikinci ve belki de en büyük imtihanı Sivas'ta verecekti. Mustafa Kemal Paşa'nın, 22 Haziran'da Amasya'dan yaptığı bir tamim ile "*Anadolu'nun her yönü ile en emin yeri olan Sivas'ta toplantıya çağırılan kongre için*, Sivas emin bir yer olmaktan, Sivas Kongresi'nin toplanması da bir sır olmaktan çıkmıştı. (Selek, 2000a) Ayrıca Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti, hatta Heyet-i Temsiliye üyelerinden bazıları Erzurum Kongresi kararlarını yeterli görüyor, Sivas Kongresine gerek olmadığını düşünüyorlardı. Onlara göre önemli olan bölgenin kurtarılması idi. Mustafa Kemal Paşa ülkenin kaderi topyekûn ele alınmaz ise bölgesel çarelerin gün gelip yok olacağı düşüncesindeydi. (Ural, 2002) Kazım Karabekir Paşa Erzurum Kongresi'nin arzu edinilen çekirdeği oluşturduğunu, bunu Sivas'ta tekrar vurgulamanın gereksiz olduğunu söylüyordu. (Arıburnu, 1997) Mustafa Kemal Paşa'ya göre Erzurum Kongresi, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz'e yönelik Ermeni ve Rum tehdidini önlemek için yapılmış bölgesel bir kongreydi. Hâlbuki ülkenin karşı karşıya kaldığı sorunlar, sadece Rum ve Ermeni tehdidi değildi. Batı Anadolu'da Yunanlılar, Güney Anadolu'da İtalyanlar, Güney Doğu bölgesinde Fransız-Ermeni işbirliği vardı. Evliye-i Selase ve Samsun İngiliz işgali altındaydı. Türklere hayat hakkı tanımak niyetinde değillerdi.. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa, Sivas'ta yapılacak kongre ile Erzurum Kongresi'nde alınan kararları vatanın her köşesinden gelen delegelerle tartışarak ve bütün ülkeyi kapsayacak şekilde genişletmeyi, Milli Mücadele için son derece önemli görmekteydi. (Ural, 2002)

Erzurum Kongresi henüz bitmişti. Sivas Kongresi için delege seçmek için zaman elverişli değildi. Erzurum delegeleri daha genel meseleler için seçtikleri yerlerden yetki almamışlardı. Erzurum Kongresi'nin de Sivas Kongresi'ne delege seçmek için yetkisi bulunmuyordu. Bu nedenlerle Mustafa Kemal Paşa, en pratik ve basit yol olarak Heyet-i Temsiliye'yi Sivas'a götürüp kongreye katılmayı düşündü. Ancak Heyet-i Temsiliye üyeleri dağılmışlardı. Mutki Aşireti Reisi Hacı Musa Bey'i hükümranlı bölgesinden ayırmak mümkün değildi. Eski Trabzon mebusları Servet ve İzzet Beyler Trabzon'a dönmüşler ve Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Kongresi'ne

katılma teklifini, birer bahane bularak reddetmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa Rauf Bey, Hoca Raif Efendi ve yolu üzerindeki Erzincan'dan Şeyh Fevzi Efendi'yi aldı. (Selek, 2000a) Öncesinde Sivas'ta kurulan örgütler ve yapacakları işler üzerinde gerekli talimatları verdi. (Özkaya, 1981) Mustafa Kemal Paşa 55 gün Erzurum'da kaldı. Ancak artık Sivas'a hareketi etmeliydi. Çünkü Ağustos ayının sonlarına doğru bazı delegeler, Sivas'a gelmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa'nın da gelmesi bekleniyor haberleri üzerine, 29 Ağustos'ta Erzurum'dan ayrıldı. (Selek, 2000a, s.294) Yolculuk güvenlik içinde geçmişti. Erzincan boğazına girişte jandarmalarca durduruldular. Jandarma durumu şöyle özetledi; *“Dersim Kürtleri Boğazı tutmuştur. Tehlike vardır, geçilmez. Jandarma subayı kuvvet gönderilmesi için merkeze yazmış, o kuvvet gelince düzen alacak, saldıracak ve eşkıyayı boğazdan attıktan sonra da yol açacakmış.”* Mustafa Kemal Paşa, tehlikenin geçmesini bekleyecek olursa, kongreye zamanında yetişemeyecekti. Bu durumda Sivas'ta, yalan yanlış söylentilere yol açarak, işleri altüst edebilirdi. (Arıburnu, 1997)

Bunu İstanbul Hükümetine hizmet etmek isteyen bazı şahısların kendisini geri dönmeye mecbur etmek gayesi ile düzenledikleri bir plan olarak değerlendirdi ve yoluna devam etti. (Çelik, 2008) Kongre'nin Sivas'ta toplanma nedenleri şunlardır;

- a. Sivas'ın taşıdığı önem, coğrafyasından kaynaklanan önemden ileri gelmektedir.
- b. Sivas savunulması kolay, fakat kısa sürede ulaşılacak bir konumda yer alıyordu.
- c. 3. Kolordu merkezi Sivas'tı ve 3. Ordu Müfettişi olarak Sivas'ın çevresinde bulunan ordu birliklerine ve Sivas valisine doğrudan ulaşılabilirdi.
- d. Sivas, Mondros Mütarekesi'nde adı geçen altı ilden biri idi. Mütarekenin 24. maddesine göre bu altı ilden birinde karışıklık çıkarsa işgal kuvvetleri bu illeri işgal edebileceklerdi.
- e. Sivas Anadolu'nun merkezinde, her merkeze ulaşım bağlantısı bulunan bir şehirdi.
- f. Şehrin nüfus dokusu öneliydi. Çünkü yoğun bir göç almış, göç edenler ise işgal ve esaretin ne olduğunu bilenlerdi. (Erkul, 2002, s.287) 1 milyon nüfuslu, 3 il, 22 liva ve 465 bucağı vardı. (Arıburnu, 1997, s.62)
- g. Anadolu'nun her bakımdan en emin bir yeri olması
- h. Yabancı etkisinin, diğer yerlere göre az olması

- i. İtilaf Devletlerini temsilen bazı subaylar bulunmasına karşın, işgal altında olmayışı ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Sivas Şubesi'nin şehirde oldukça iyi örgütlenmiş oluşuydu. (Kocatürk, 2004)

Kongreye katılmak için seçilen temsilcilere genellikle Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetlerince yolluklar ödenmiştir. Bazı temsilciler seçildikleri yerlerin birlik ve beraberlik içinde olmamasından dolayı, kendi olanakları ile kendi giderlerini kendileri karşılayarak kongreye katılmışlardır. Yolların güvensizliği, ulaşım araçlarının yetersizliği ve pahalılığına rağmen 19 ilden delege kongreye katılmıştır. Sivas Kongresi için lise binası hazırlanmıştı. Sivas Valisi Reşit Paşa binayı kendisine haber vermeden hazırlamasına ses çıkarmamıştı. Ayrıca yaz tatili olduğundan okulun kongre çalışmalarına ayrılmasında zorluk çıkmamıştı. (Müderrişoğlu 1998, s.181) Kargır, uzun iki katlı olan bu yapının altında dersaneler, üst katında yatakhane bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa liseye gelirken, Reşit Paşa onu karşılamak için hazır bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın liseye yaklaşmasını bekleyen Reşit Paşa, yerinden kalkarak merdivenlerden hızlanmıştı. Hükümet meydanını dolduran kalabalık Sivasslıların arasından yavaş yavaş ilerliyordu. Adımlarını öyle bir ayarlamıştı ki Mustafa Kemal Paşa'nın cümle kapısında yüz yüze gelip el sıkıştılar. Mustafa Kemal Paşa yanındaki Hoca Raif Efendi şöyle söyledi;”*Diplomat Vali, şehir dışına gelmiyor, büsbütün görünmeyi de hoş bulmuyor, bizi burada karşılıyor.*” Reşit Paşa Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları ile görüşmenin ertesi gün daha uygun olacağını düşünüp evine gitmiş ve Dâhiliye Nezaretine şu telgrafi çekti;

Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Erzurum Kongresi'nin temsil ettiği heyetiyle Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in dün akşam geç vakit karşılamak için koşan türlü halk sınıflarından meydana gelen büyük bir kalabalığın alkışları arasında Sivas'ta muvasalatla yarın açılması kararlaştırılan toplantıda hazır bulunacakları bilgi edinilmesi için bildirilir. /3Eylül Sivas Valisi Reşit Sivas'taki bu okul, Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhı olarak hazırlanmıştı. Kendisi için hazırlanan odaya girdiğinde, karyolanın arkasında, üzerinde iki mısralık bir şiir bulunan sarı atlas bir yastığa gözleri ilişti. Bu şiir şöyleydi; “Cihanın cahına mağrur olup incitme insanı /Süleyman'ı zaman olsan bırakırsın bu eyvanı” Mektebi Sultani'de Mustafa Kemal Paşa, Ahmet Rasim'in oğlu Mazlum Bey, Rauf Bey, Hayati, Recep Zühtü Muzaffer, Cevat Abbas, Memduh, Mühendis Ruhi, Nizamettin Beyler, Süreyya

(Yiğit), Mazhar Müfit, D.r Refik (Saydam), Hüsrev (Gerede) bulunuyordu. (Dinamo, 2010e, ss.6-9) Salonun yanındaki diğer odalar ve dersaneler diğer konuklar ve delegeler için hazır edilmişti. Delegelere yemeklerini birinci kattaki bir salonda beraber yiyeceklerdi. Yemek için tabldot kurulmuştu. (Müderrişoğlu 1998, s.182) Kongre üyeleri en çok fasulye ve pilavdan ibaret olan okul yemeği ile karınlarını doyuruyor ve Sivaslıların evlerine konuk oluyorlardı. Akşamları domino oynayarak ve Kızılırmak üzerindeki köprüye doğru gezinirken Sivaslılar, burada onlarla konuşarak Kongre'den bilgi alıyorlardı. Bu arada Mustafa Kemal Paşa, Kongre binasından çıkmıyor, yalnız delegeler ve şehrin ileri gelenleri ile konuşarak toplantılar yapıyor, onları Milli Mücadele'ye inandırmak ve aydınlatmak için çalışıyordu. (Arıburnu, 1997)

4 Eylül günü öğleden sonra Kongre'yi açmak için davrandılar. Saat birden sonra Mektebi Sultaninin bahçesinde, Kayseri yolunda büyük bir halk kalabalığı ile toplanmıştı. Camilerden çıkan erkekler yolları ve meydanı doldurmuştu. Bu Perşembe gününü uğurlu sayan, kongrenin açılışından çok sevinen yaşlılar, işini gücünü bırakıp kepenkleri indirerek büyük bir merak ve heyecan içinde, yollara döküldüler. Mazhar Müfit bir iki gün Sivaslıları nabzını yokladı. Durumu Mustafa Kemal Paşa'ya şöyle özetlemişti: *“Sivas'ta çok elektrikli bir hava sezdim. Bu elektrikli havayı yapan üç vaziyettir. 1. Hürriyet ve İtilaf Partisinin, İstanbul'daki çeşitli muhaliflerin entrikaları ve İstanbul Hükümetinin propagandasıdır. 2. Milli Mukavemet ve ruh ve fikrinin halk ekseriyetine hâkim oluşu ve Sivas Kongresi'ne Milli İrade'nin tecelli yolunda büyük bir inançla bağlanılmasıdır. 3. İstanbul'dan gelen delegelerin bütün kurtuluş çare ve tedbirini yabancı himayesinde ve manda fikrinde aramaları ve bu konuda telkinlere başlamaları. Bununla beraber Sivas yaylasının öz evlatları istisnasız Milli İradenin akışı yönünde his ve fikirlerini belirtmiş bulunuyorlardı.* (Dinamo, 2010c)

Sivas Kongresini hazırlayanların başında, Dr. İbrahim Tali Bey ve eski mebus Rasim Bey, Müftü Abdürrakif Efendi ve sonradan Milli Mücadele'ye katılan Emir Paşa vardı. (Dinamo, 2010c, s.606) Sivas Kongresi 4 Eylül 1919'da Perşembe günü saat 15.00'de değişik illerden gelen 33 delegenin katılımıyla açılmıştır. Bunların dışında gelenlerde danışman olarak Kongre'ye katılmışlardır. (Arıburnu, 1997)

Ali Fuat Paşa'nın babası İsmail Fazıl Paşa, elçilerden Rüstem Bey, Kurmay Albay Kara Vasıf Bey, Bekirağa Bölüğü'nden kurtulup gelmişlerdi. Yine Manastırlı meşhur Hüsrev Sami Bey, Memleket Gazetesi sahibi İsmail Hami (Danişment) ve (Dinamo, 2010c, s.607) Amerika'nın yakın Doğu illeriyle ilgilenen Mr. Charles Crane, Sivas Kongresi'ni izlemek üzere, Chicago Daynews'in Avrupa muhabiri Mr. Browe'ı bulunuyordu. (Abadan, 1972) Bu kongreye katılan delegeler şunlardır; *Mustafa Kemal Paşa, İsmail Fazıl Paşa (Ali Fuat Paşa'nın Babası), Ankara Delegesi, Hüseyin Rauf (Orbay), İsmail Hami Bey (Danişment, İstanbul delegesi), Albay Kara Vasıf Bey (İstanbul delegesi), Hikmet Bey (Tıp Fakültesi delegesi), Mehmet Şükrü Bey (Afyonkarahisar delegesi), Salih Sıtkı Bey (Afyonkarahisar delegesi), Bekir Sami Bey (Tokat delegesi), Albay Refet Bey (Bele, Samsun Delegesi), Başağazade Yusuf Bey (Denizli Delegesi), Boşanakzade Süleyman Bey (Samsun delegesi), Küçükkağazade Necip Ali Bey (Denizli delegesi), Darahanlı Ağazade Mehmet Şükrü Bey (Denizli delegesi), Hakkı Behiç Bey (Denizli delegesi), Hoca Rauf Efendi (Erzurum delegesi), Şey Fevzi Efendi (Erzincan delegesi), Ahmet Nuri Efendi (Bursa delegesi), Siyahizade Halil İbrahim Efendi (Eskişehir delegesi), Bayraktarzade Hüseyin Bey (Eskişehir delegesi), Hüsrev Sami Bey (Eskişehir delegesi), Osman Nuri Bey (Bursa delegesi), Macit Bey (Alaşehir delegesi), Zeki Bey (Kastamonu delegesi), Mehmet Tevfik Bey (Çorum delegesi), Abdurrahman Duran Bey (Çorum delegesi), Dellalzade Hacı Osman Efendi (Nevşehir delegesi), Halit Bey (Bor delegesi), Mustafa Efendi (Niğde delegesi), Mazhar Müfit Bey (Hakkâri delegesi), İbrahim Süreyya Bey (Saruhan delegesi)* (Selek, 2000a, s.297) Ayrıca Diyarbakır'ın kongre işlerini düzenleyen 13. Kolordu Kurmay Başkanı Dadaylı Halit (AKMANSU) Bey ve İhsan Hamit (TİGREL)'in seçildiği bildirilmesine rağmen delege ancak kongre kapandıktan sonra gelebildiler. Nuh Naci Yazgan'ında Kayseri'den delege olarak seçildiği Büyük Millet Meclisi arşivlerinde belirtilmektedir. Daha sonra İhsan Hamit (Tiğrel) Temsil Heyetinde görevlendirilmiştir. (Arıburnu, 1997, s.72) Bazı vilayetlerden mesafenin uzaklığı sebebi ile delegelerinin gelemeceği bildirilmişti. Bazı vilayetler de delege tespiti bile yapılmamıştı. Kongrenin açılacağı gün, Sivas'ta bulunanlar, değil Anadolu ve Rumeli'yi temsil etmek yalnız Anadolu'yu bile temsil edecek durumda görünmüyordu. Fakat kongre bırakılmazdı. (Selek, 2000a, s.295) Kongre, o günün şartlarında delege sayısı olarak Erzurum Kongresi'nden sayıca az olmasına rağmen yinede bölgesel değil, ulusal bir kongre olmuştur. Kongrenin 38 üyesinden 31'ini

Batı ve İç Anadolu illerinden gelen üyeler 7'sini ise Doğu Anadolu illerinden katılan Erzurum Kongresi'nde seçilen Heyet-i Temsiliye oluşturmuştu. Böylece Batı Anadolu, İç Anadolu ve Doğu Anadolu illeri adına Heyet-i Temsiliye, Sivas Kongresi'nde memleket çapında bir genişlik ve bütünlük kazandırdı. (Kocatürk, 2004, s. 2) Sivas Kongresi'ni 15 vilayet ve mutasarrıflık temsil etmiş, Rumeli'den kimse katılmamıştı. Delegelerin önemli bir kısmı İttihatçı idi. Buna rağmen her biri İttihatçılık yapmayacağını yeminle teyit etti. (Selek, 2000) Öteki kongrelerin mahalli özelliklerinin yanında Sivas Kongresi, yurdun dört bir yanından gelen delegelerin katıldığı ülke çapında bir kongre olarak adeta bir Meclis-i Milli olmuştur. (Dilipak, 1991)

Bu kongre, Türk tarihinde başlı başına bir dönüm noktası olmuş, savaş, kurtuluş, inkılâp ve cumhuriyet devrini getiren hamlenin bütünlüğü adına temel burada böylece atılmış oluyordu. (Aybars, 2002)

Bu kongre, TBMM'nin açılışından önceki son kongredir. Mustafa Kemal Paşa, 4 Eylül günü Mazhar Müfit Bey ile konuşmasının gözden geçirdiler. Selanik'ten arkadaşı Hüsrev Sami Bey gelerek bir sır verdi. Bekir Sami Bey, İsmail Fazıl Paşa, Sivaslı Emir Paşa aralarında uzun uzadıya manda meselesi ile Mustafa Kemal Paşa'nın kongre başkanı olmaması üzerine konuşarak bir karara vardıklarını söyledi. Ayrıca Rauf Bey'in dışında diğerleri manda işini kabullenip savunacaklarını savunmaya kararlı olduklarını, Rauf Beyinde, Mustafa Kemal Paşa'nın, kongre başkanı olmasını istemediğini söyledi. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, bu sözlerin asılsız olduğunu, söylemiştir. Ancak kuşkulanmıştır. Mustafa Kemal Paşa kongre salonuna doğru yürürken Rauf Beyle karşılaştı. Ona ve şöyle sordu: *"Raufçuğum kimi reis yapalım Rauf Bey ise hiçbir şeyden kuşkulanmadan şöyle söyledi; "Sen reis olmamalısın!"* Mustafa Kemal Paşa, Hüsrev Sami Beyin getirdiği haberin doğruluğuna inanarak Rauf Bey'i hırpalamaktan çekinmedi. *"Demek Bekir Sami Bey'in evinde verdiğiniz kararı bana tebliğ ediyorsunuz öyle mi?"* diyerek salona doğru ilerledi. Rauf Bey şaşırıldı. Mustafa Kemal Paşa kürsüye çıkarak, nutku okudu. Konuşmasında, Sivas Kongresi'nin amacının milli birliği tamamlamak, memleketi düşman istilasından kurtarmak, sonra tarih boyunca bağımsız ve özgür yaşamış bir ulusun haklı olan modern devleti kurma yolunda prensip kararlarını tespit etmek olduğunu söyledi. (Ezherli, 1986) Konuşmadan sonra gündemde konuşulacak 4 madde vardı. Kongre başkanı seçilecek, Erzurum Kongresi

Nizamnamesi ve Beyannamesi'nin Sivas Kongresince de kabul edilmesi için bir öneri görüşülecek, 25 kişilik bir delege grubunun hazırladığı bir muhtıra üzerinde tartışılacak, en son üyelerin öneri ve dilekleri dinlenecekti. İsmail Fazıl Paşa söz alarak şöyle konuştu; *“Kongreye temelli reis seçmek doğru değildir. Riyaset vazifesi münavebe yapılmalı. Birer gün ve birer celse reislik yapacak şahsiyetler temsil ettikleri mahallerin ve kendi adlarının ilk harfleri nazara alınarak hurufu hece sırasıyla seçilmelidir.”* Mustafa Kemal Paşa bu konuşmaya sinirlenmişti. İsmail Fazıl Paşa'nın adı Arapça Elif ile yani “a” başladığından demek ki başkan olmak istiyordu. Bekir Sami Bey'in evinde toplantı yapanlar arasında, İsmail Fazıl Paşa'da bulunuyordu. Rauf Bey'de bu düşüncede idi. Ve söylendiğine göre bu düşüncenin sahibi İsmail Hami Bey'di. Mustafa Kemal Paşa İsmail Fazıl'a şöyle dedi: *“Paşa Hazretleri, şahsiyetten, müsavamattan bahsediyorlar, fakat ne yazık ki dün İstanbul'dan gelen en yakın arkadaşlarını, vaziyete gayri vakıf ve şahıslarına karşı pek ziyade hürmetkâr olduğum bir ihtiyarı tacsif ederek bilfiil şahsiyet yapıyorlar. Bununla beraber İsmail Fazıl Paşa hazretlerinin takdime vasıta olduğu teklifi kongrenin reyine arz ediyorum.”* dedi. Teklif kongrece reddedilerek, Mustafa Kemal Paşa Kongre başkanlığına getirildi. Oy kâğıtları arasında üç muhalif göze çarpmaktaydı. (Dinamo, 2010e, ss.17-18)

Erzurum'da, Heyet-i Temsiliye'nin en az dokuz ve en çok on altı üyeden oluşturulması karara bağlanmış, Erzurum Kongresi'nde dokuz kişilik bir Temsil Heyeti seçilmişti. Bu Temsil Heyeti, Sivas'ta Doğu illerini temsil edecekti. Ancak bu üyelerden Mutki Aşiret Başkanı Hacı Musa Bey ve eski Bitlis Mebusu Sadullah (Eren) Efendi ne Erzurum nede Sivas Kongresi'ne gelmemiş, Trabzonlu iki üye İzzet (Eyüpoğlu) ve Servet (Orkun) Beyler, Sivas Kongresi'ne karşı olduklarından katılmamışlardı. Bu nedenle Sivas Kongresi'nde çoğunluğu sağlamak zorunlu olmuştur. Böylece bir onuncu üye seçmek gerekmiş ve Samsun bölgesi temsilcisi Refet Bey, onuncu üye seçilmiştir. Hem Temsil Heyeti bozulmamış, hem de Temsil Heyeti her zaman Mustafa Kemal Paşa'nın yanında olmuştur. Temsil Heyeti'nin sayı bakımından değil, gerekli yeteneklere sahip kişilerden oluşmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle Kongre'nin son toplantısı olan 11 Eylül 1919'da üye sayısı on altıya yükseltilmiştir. Sivas Kongresi, sekiz günlük çalışmasının sonunda ülkenin tümünü temsil edecek olan Temsil Kurulunu seçerek, tarihi görevini başarı ile gerçekleştirdi. Kongrenin on maddelik bildirisi ile Temsil Heyeti'nin yeni biçimini

belirten bildirisi, bir dilekçe ile birlikte Valiliğe sunulmuştur. Böylece Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliye'si oluşmuştur. (Arıburnu, 1997, s.87) Heyet-i Temsiliye'yi ve onun başkanını büyük bir görev bekliyordu. Erzurum Kongresi'nde parlayan kıvılcımı söndürmemek, Sivas'ta onu meşale haline getirerek, milli kurtuluşa daha emin adımlarla yürünmesini sağlamaktı. (Kocatürk, 2004)

7 Eylül 1919'da görüşülmeye başlanıp 9 Eylül günü kurulması uygun bulunan Heyet-i Temsiliye bundan sonra yürütme işlerini elinde toplayamayan ve ülke içinde yetkilerini kaybetmeye başlayan merkezi hükümetin yerini almaya başlamıştı. (Turan, 1999) Sivas Kongresi'nden sonra bütün Anadolu'da kutsal bir birlik oluştu. Bu birliğin fiili gücü Heyet-i Temsiliye'nin ellerine verildi. (Ezherli, 1986)

Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi kararlarının ve tüzüğünün görüşülmesini bir günde tamamlayarak, manda meselesinin görüşülmesine geçildi. İsmail Hamdi Bey tarafından hazırlanarak birçok imza ile Kongre Başkanlığı'na verilen bir muhtıra okundu. (Selek, 2000a) Sivas Kongresi'nde de en önemli tartışma konusu "*manda*" meselesi oldu. Bazıları Amerikan bazıları İngiliz mandasını savunurken, Mustafa Kemal Paşa, her türlü mandaya karşı çıkıyordu. Bu konuda en büyük desteği Kazım Karabekir Paşa'dan gördü. (Yıldırım, 1997)

Mandayı savunanlar, Osmanlı Devleti'nin bir bütün halinde korunmasını düşünenlerdir. Devletin topraklarının çeşitli devletlerarasında bölüşülmesi yerine Osmanlı Devleti'ni tek bir devletin koruyuculuğu altında bulundurmaya tercih ediyorlardı. (Atatürk, 2005, s.13) İngiltere ve Fransa Ortadoğu ülkelerini aralarında paylaşıyordu. Bu duruma Paris Barış Konferansı'nda Ortadoğu ülkelerinin kendilerini yönetemeyeceği için İngiltere ve Fransa'nın bu görevi yerine getirmesi kılıfı bulmuşlardı. Başkan Wilson, Amerika'nın çıkarlarına aykırı olmamak şartıyla kabul ediyordu. Suriye ve Lübnan Fransız, Irak ve Filistin İngiliz mandasına bırakılmıştır. Ermenistan için ise Amerikan mandası düşünülmekteydi. Turan, 1999, s. 42) Bazı aydınların Yeni Dünya'ya olan hayranlıkları, Wilson Prensiplerinin 12. maddesine yersiz olarak bağlanan ümitler ve ABD'nin diğer galip devletlere nazaran Osmanlı Devletine daha anlayışlı davranacağı kanaati yer almaktaydı. Bu kanaattin en başta gelen savunucusu Halide Edip Hanımdır. Halide Edip Hanım 10 Ağustos 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya, geçici olarak Amerikan mandası teklifini tavsiye eden bir mektup yazdı. Erzurum Kongresi'nin aksine, Sivas Kongresi'ne manda

tarafklarlarının hâkim olması tehlikesi belirtdi. Nedenleri ise Őunlardır; devrin ağır Őartları, geleceęin karanlıęı, bu sebeple baŐka kurtuluŐ Őaresi goremeyenlerin dűŐtűkleri űmitsizlik, karamsarlık havasıdır. Sivas Kongresi'ne 19 ilden gelen 31 delege iĕerisinde Amerikan mandasını Őiddetle savunanların baŐında İstanbul delegesi Albay Kara Vasıf Bey, Tokat delegesi Albay Bekir Sami Bey gibi Milli Műcadele'ye yararlı hizmetleri geĕmiŐ olan eski ordu mensupları geliyordu. (Abadan, 1972, s.119) Sivas Kongresi'nde Amerikan mandası lehinde ileri sűrűlen dűŐűncelerin ardında bir korku saklıdır ve delegeler bu korkuyu aĕıklamaktan ĕekinmemektedirler. Onlara gűre Tűrkiye yardımsız yaŐayamaz denilmektedir. Őteki delegeler gibi Vasıf Bey'de bu korkuyu; “*Műstakil yaŐamaya vaziyet-i maliyemiz műsait deęildir.*”diyerek aĕıklamaktadır. (Kayra, 2004)

Sonuĕta Rauf Bey'in aracı teklifi, manda konusu oya konmadan oybirlięi ile kabul edildi. Amerikan Senatosu'ndan műtareke sonundaki durum tarafsız bir gűz ile inceleyecek bir heyetin gűnderilmesini isteme kararına varılarak manda tehlikesi űnlendi. (Abadan, 1972, s.120) Ancak ABD'ne ĕekilen telgraf bir sonuĕ vermedi. (Selek, 2000)

Amerika BirleŐik Devletleri Senatosuna Başkanlığına

Gűzel Anadolu ve Rumeli'nin bűtűn eyaletleri ile baęımsız sancaklarındaki Műslűman halkın delegelerinden oluŐan Sivas Genel Kongresi; Osmanlı űlkesi'nde oturan bűtűn ĕoęunluk ve azınlıkların cins, mezhep ayrımı yapılmaksızın her tűrlű hayat haklarıyla insani, siyasi, toplumsal ve tasarruf haklarını korumak isteyen milletin genel idaresini temsil ederek haklı isteklerinin cihan medeniyetinin bilgisine ulaŐtırıp sonuĕ elde etmek kesin kararıyla 4 Eylűl 1919 tarihinde toplandı.

Sivas Genel Kongresi, halkın ĕoęunluęunun genel isteklerinin ana hatlarını ve daha sonra izleyeceęi hareket yolunu belirlemiŐ ve genel teŐkilatın ayrıntılarını oy birlięi ile tespit etmiŐ olduęu gibi űyeleri arasından da sűrekli bir temsil heyeti seĕmiŐtir.

Sivas Genel Kongresi; baŐlıca kararlarından olup bugűn oy birlięi ile aldıęı bir karara dayanarak ABD. Senatosu'nun deęerli űyeleri arasından űzel bir heyetin seĕilip Osmanlı űlkesine gűnderilmesini bu suretle memleketimizin ve halkı hakkında Avrupa tarafından kűrű kűrűne bir karar alınıp barıŐın o suretle kararlaŐtırılmıŐ

olmasından önce güzel ülkenin adı geçen heyet tarafından tamamıyla ziyaret edilip bugünkü gerçek durumunun her türlü çıkar duygusundan uzak, tarafsız ve kılı kırk yaran bir bakışla incelenmesini insanlığın huzuru, hak ve adalet adına rica eder.

*Başkan
Vekili*

Birinci Başkan Vekili

İkinci Başkan

*Emekli General İsmail Fazıl
Rauf*

Mustafa

Hüseyin

*Başkanlık Divan Kâtibi
Divan Kâtibi*

Başkanlık

*Mehmet Şükrü
Hakkı (Toparlı, 2010, s.45)*

Emir İsmail

Mustafa Kemal Paşa hedefine ilerlerken, hala gizlenmek gerektiğine inanıyordu. Ona göre kongrenin buradan ispatlamak zorunda olduğu iki şey vardı: Birincisi, her şeyin padişah ve hilafet namına yapıldığını göstermek, ikincisi ise çok tehlikeli bir propaganda önlemek için kongrenin İttihat ve Terakki ile hiçbir bağının bulunmadığını anlatmak. Bunu sadece anlatmaya çalışmak yetmiyor, bir de yeminle bunu pekiştirmek ve güçlendirmek gerekiyordu. Mustafa Kemal Paşa, bu iki öneriyi kongreye sundu. Ancak bilhassa yemin konusu, şiddetli ve çetin tartışmalara neden oldu. Çünkü İstanbul Hükümeti, Milli Mücadele'nin İttihatçılığı yeniden diriltmek hareketi olduğunu vatandaşların zihnine yerleştirmek istiyordu. Sivas Kongresi'nin hiçbir parti fikrine dayanmaksızın sadece vatanseverler olarak toplandığını ve tek amacının Türk vatanını kurtarmak olduğunun halka anlatması gerektiği üzerinde duruldu. Üçüncü gün Padişaha mektup gönderip göndermemek üzerine tartışmalardan oldu. Üçüncü gün, tespit edilen ruznamenin görüşülmesine geçilebildi. İttihatçılık konusu üzerinde en çok duran Küçükgazade Necip Ali Bey oldu. En sonra bir yeminin formülü bulundu. (Dinamo, 2010e) Delegeler Kuran'a el basarak şöyle yemin ediyorlardı; “*Yurdumuzun ve ulusumuzun kurtulup barışa kavuşması dışında, herhangi kişisel hırs, ya da çıkar peşinde koşmayacağıma, İttihat ve Terakki Fırkası'nı tekrar canlandırmağa kalkışmayacağıma hiçbir siyasi partinin çıkarlarına hizmet etmeyeceğime Tanrı'nun adı üzerine yemin ederim.*” (Arıburnu, 1997) Böylece Milli Mücadele'nin hiçbir siyasi parti adına yapılmadığı, tamamen milleti, memleketi

kurtarma amacına yönelik bir hareket olduğunu açıkça belirtiyordu. (Kocatürk, 2004, s.3) Kongre'nin dördüncü gününde, Erzurum Nizamnamesi içeriği görüşülerek, gerekli düzeltmeler yapıldı. (Turan, 1999) Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi kararlarını daha fazla genişletip teyit etti;

- a. Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adı, *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* olarak değiştirildi. Temsil Heyeti, "*Doğu Anadolu'nun Heyet-i Umumiyesini temsil eder.*" yerine, "*Temsil Heyeti, Vatanı Heyet-i Umumiyesini temsil eder.*" denildi.
- b. 9 kişilik Temsil Heyeti'ne 6 üye daha eklenerek, Temsil Heyeti on beş kişiye yükseltildi.
- c. Her türlü işgal ve müdahale kavramı, dıştan ve içten her tecavüzü kapsayacak şekilde genişletildi.
- d. Geçici idarenin kurulmasında yabancı devletlerin manda ve himayesinde faydalanamayacağı konusu çetin çatışmalar sebep oldu. (Abadan, 1972)

Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi kararlarına başka bir şey eklemiş değildir. Kurtuluş Savaşı'nın temeli Erzurum Kongresi ile atılmış ve kongre aldığı kararlar, son Mebusan Meclisi'ne temel olacak Misak-ı Milliye, kabul ettirmiş ve tüm Milli Mücadele'nin esası bu temel olmuştur. (Arıburnu, 1997) Kongre sona ermek üzereyken Mustafa Kemal Paşa durumun kritik olması nedeniyle konuşmasını kısa kesmek istiyordu. Refet Beyin kendisine bildirdiği gibi, İngilizlerin Kongre'yi engellemek için, Sivas'a yürümleri ya da Fransızların bütün bölgeyi işgal etmeleri gibi tehditlere kulak asmıyordu. Çünkü hiçbir devlet, bu derece pahalıya mal olacak bir işe girişemeyeceğini biliyordu. Ancak eline geçen bir telgraf ile Padişah ve İstanbul Hükümetinin, Kongre'yi dağıtmak ve kendisi ve delegeleri yakalatmak için hazırlık yaptığını öğrenmişti. Bu işe koşulan kişi ise Elazığ Valisi Ali Galip Bey'di. Damat Ferit Paşa Hükümeti, kongreler yoluyla her geçen gün gelişmekte olan ve halkın büyük kıymet vermeye başladığı Milli Mücadele'yi, "isyan" onun başındaki Mustafa Kemal Paşa'yı da "asi" göstermek için her türlü girişimin içinde yer almıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifasını bildirerek, 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa nezdinde girişimlerde bulundu. Ancak Karabekir Paşa, buna sıcak bakmadığı gibi bu yöndeki girişimlere de şiddetli tepki göstermiştir. (Ural, 2002) Damat Ferit Paşa, Paris Barış Konferansından 1919 Ağustos'unda İstanbul'a İhtilalcı Hareket olarak vasıflandırdığı Milli Mücadele'ye karşı şu tedbirleri aldı;

1. Anadolu'daki Milli Hareketi ve kongreleri, halkın gözünde değersiz bırakmak amacıyla, Milli Meclis'in toplanması için seçim hazırlığı emri vermek
2. Anadolu'ya hükümete bağlı kumandan ve valiler tayin ederek ihtilalcıları zaafa düşürmek ve devlet otoritesini sağlamak
3. Genelelerde, uygulamalarla toplanmasına engel olunamayacağı anlaşılan Sivas Kongresi toplantı halinde iken basarak ihtilalcıları toptan yakalayıp, milli hareketi başarısız bırakmak
4. Padişahı, ihtilalcılara karşı silah olarak kullanmak. (Selek, 2000a)

Dâhiliye Nazır Adil Bey, Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklatmakta başarısız olmuştur. Ayrıca Sivas Kongresi'nin hazırlıkları devam ettiğini haber almıştır. Sivas Kongresi'nin engellenmesini, Sivas Vilayetinden istemiş ancak Sivas Valisi Raşit Paşa, bu isteği dikkate almamıştır. Bu nedenle Ali Galip Bey'e başvurulmuştur. Yapılan plana göre Ali Galip, Bedirhanilere mensup kişilerin aracılığı ve desteği para karşılığında, 150-200 kişilik bir silahlı grup meydana getirecek bu kuvvetlerle Sivas üzerine yürüyecek, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını tutuklayacaktı. (Ural, 2002, s.163) 3 Eylül 1919'da Ali Galip Bey ve Bedirhani komplosu ortaya çıktı. (Dilipak, 1991) Ali Galip Bey Sivas'ı basıp kongreyi dağıtmak ve ihtilalcıları yakalamak amacı ile Malatya'ya gelmişti. Malatya mutasarrıfı Halil "Bedirhaniler" denilen bir Kürt aşiretine mensuptu. Aynı aşiretin ileri gelenlerinden Celadet ve Kamuran, adındaki kişilerde bir İngiliz binbaşısı ile beraber Kürtler arasında kışkırtıcılık yapmak için bu sırada Malatya'ya gelmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa bu haberi alınca, düşman kuvvetlerden önce davranıp onları tutuklatarak, Sivas'a getirmeye karar verdi. (Selek, 2000a)

13. Kolordu Kumandanı Selahattin Bey aracılığı ile 13. Kolordu Kurmay Başkanına 7 Eylül 1919'da verdiği emir, Ali Galip Bey, Malatya Mutasarrıfı Halil, Bedirhanilerden Kamuran, Celadet ve Ekrem Beyler ile İngiliz Binbaşısı Noel'in yakalanarak Sivas'a gönderilmesini istedi. Ancak 13. Kolordu Kurmay Başkanı Halit Bey'in 7-8 Eylül 1919'da verdiği cevaptan, kolordunun harekete geçmekte zorlanacağını anlaşıldığı üzerine, Mustafa Kemal Paşa, 15. Alay Komutanı Binbaşı İlyas Bey'den, Ali Galip sorununu bizzat kendisinin halletmesini istedi. Aynı gece Malatya'da bulunan 12. Süvari Alayı Komutanı Cemal Bey ile görüşerek Ali Galip ve yandaşları hakkında bilgi aldıktan sonra, İlyas Bey'e verdiği emri, ona da verdi. İlyas Bey aldığı emir doğrultusunda, 10 Eylül'de Malatya'ya girip, Kâhta yönünde

kaçan Ali Galip'i yakalamaya çalıştığını, Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgrafla haber verdi. (Ural, 2002) Elazığ ve Malatya Alay Kumandanlıklarına ve Diyarbakır Kolordu Kurmay Başkanına, Ali Galip ve beraberinde bulunanların tutuklaması için 7 Ağustos'ta başvuruldu. 10 Ağustos'a kadar bu üç merkez ile yapılan telgraflaşma, Mustafa Kemal Paşa'nın ya da 3. Kolordu'nun emri ile yapılıyordu. Ancak her ikisi de Malatya ve Elazığ'a emir vermeye yetkisi yoktu. Emir, sadece Diyarbakır'dan verilebilirdi. Diyarbakır'dan istenen bu emrin verilmesiydi. Günlerce uğraşıldıktan sonra 13. Kolordu'nun bazı birlikleri Ali Galip üzerine gönderildi Ali Galip Bey Sivas'ı basmak isterken kaçmaya mecbur bırakıldı. (Selek, 2000a, s.302) Alınan askeri önlemler sayesinde, bir yandan Sivas Kongresi'nin kapatılması tehlikesi önlenirken diğer yandan da İngilizlerin verdikleri maddi ve manevi destekten güç olarak İngiliz Subayı Noel ile birlikte bölgesi bir Kürt ayaklanması çıkarmak isteyen Bedirhaniler ve Cemilpaşadeler ülke dışına kaçmak zorunda bırakıldı. Ali Galip olayı, Mustafa Kemal Paşa'nın eşsiz askerlik ve siyaset bilgisi sayesinde Milli Mücadele'nin zaferi haline dönüşmüştür. (Ural, 2002, s.173) Mustafa Kemal Paşa Ali Galip olayı hakkında 9 Eylül günü kongreye açıklama yaptı. (Selek, 2000a)

Anadolu'dan Ali Galip Beyin ihaneti üzerine gönderilen telgraflara İstanbul Telgrafhanesi ve Sadrazam kulaklarını tıkayıp Padişaha verilmesini önleyince Mustafa Kemal Paşa 11 Eylül 1919'da, Dâhiliye Nazırı Adil Beye şu telgraf yolladı: *“Ulusun, Padişah düşünce ve dileklerini bilmesine engel oluyorsunuz. Alçaklar, can kıyıcılar! Düşmanlarla birlik olup, ulusa karşı haince düzenler kuruyorsunuz. Ulusun gücünü ve iradesini anlamaya gücünüzün yetmeyeceğine kuşkum yoktur. Fakat yurda ve ulusa karşı haincesine ve bütün gücünüzle uğraşacağınıza inanmak istemiyordum. Aklınızı başınıza toplayın. Galip Bey ve yordakçuları gibi şaşkınlığın bönce ve kuruntuya dayanan sözlerine kapılarak ve Bay Noel gibi, ulusumuz ve yurdumuz için zararlı olan yabancılara vicdanınızı satarak işlediğiniz alçaklıkların ulusça sorumluluğunu göz önünde tutunuz. Güvendiğiniz kişilerin ve kuvvetin sonunu öğrendiğiniz zaman kendi sonunuzla karşılaştırmayı unutmayın! / Mustafa Kemal* (Arıburnu, 1997) Bu telgraf ile Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükümetine karşı açıkça cephe alıyordu. Hatta Vahdettin'e yazdığı bir mektup ile Damat Ferit Paşa'yı ihanetle suçluyordu. Bu telgraftan sonra, Bab-ı Ali ve Anadolu arasında diyalog kesildi. (Dilipak, 1991, s.50) Mustafa Kemal Paşa Ali Galip olayını, Milli Mücadele'nin kuvvetlendirilmesi için, İstanbul Hükümeti adına kullanmaya karar verdi. Bu yönde

birbiri ile ilişkili birçok hedef gözettiler. Bunların başında halkın Milli Mücadele'ye kazandırılması gelmekteydi. İkincisi ordunun kazanılmasıydı. Üçüncü ve en büyük hedef, Heyet-i Temsiliye'nin, merkezi hükümeti değiştirerek kendi ilke ve programlarıyla uyumlu bir hükümeti iktidara gelmesiydi. Böylece Heyet-i Temsiliye, ülke genelinde son derece önemli bir güç haline gelmiş olacaktı. (Ural, 2002)

12 Eylül 1919'da Temsil Heyeti, bütün komutan ve valilere şu bildiriği göndermiştir: *“Hükümet ulusun sevgili padişahına dileklerini ulaştırmasını engelleyip onunla bağlantısını kesmekle gerçekleşen haince davranışlarını sürdürmekte direndiğinden, ulus da, töreye uygun bir hükümet başa geçinceye değin İstanbul Hükümeti ile yönetim yönünden ilişkisini ve İstanbul ile her türlü telgraf ve posta haberleşme ve ulaştırmasını büsbütün kesmeye karar vermiştir. Her yerdeki sivil memurlar, askeri komutanlarla birlikte bu kararı yerine getirecek ve sonucu Sivas'ta Genel Kongre Kurulu'na bildirecektir.”* (Arıburnu, 1997)

Yapılan yayınlar sayesinde millet, Milli Mücadele'nin tek çare olduğunu anlamış ve Heyet-i Temsiliye ile kader birliği yapmaya karar vermişti. İstanbul, Anadolu ilişkilerinin kopması durumunda millet, Heyet-i Temsiliye'den yana taraf tuttu. Bunun delili ise ülkenin her yerinden gönderilen destek telgrafları olup, Mustafa Kemal Paşa'nın amacına ulaştığının kanıtıydı. (Ural, 2002) İstanbul ile haberleşmenin kesilmesi, İstanbul ile Anadolu'nun tamamen koptuğunu, bir başka deyişle Anadolu'nun açıkça isyan ederek fiili mücadeleye başladığını gösteriyordu. (Turan, 2006, s.50) Ancak Ferit Paşa'nın en kuvvetli kozunun oynayarak, Padişahı, millet için bir bildiri yayımlamak gerektiğine inandırdı. Bu bildiri; “Anadolu'daki esef verici hareketler İzmir'in işgali ile başlamıştır. Doğu Anadolu vilayetlerinin kaderi hakkında şayia olan rivayetlerle genişletmiştir. İstanbul Hükümeti ilişkiler kesilince İngiltere, Fransa, ABD, İtalya, Sırbistan siyasi temsilcilikleri ile Felemenk, İsveç, Danimarka ve İspanya elçiliklerine verilmek üzere, Umumi Kongre Heyeti adına bir muhtıra hazırlandı. (Selek, 2000a)

“Bütün Osmanlı vatanında tam sükûn ve ayırım yapılmaksızın cins ve mezhep hürriyetinin korunması hüküm sürdüğü halde bazı kötü amaçlı kişiler, milli vicdandan doğan cereyanı Müslüman olmayan unsurlar aleyhinde göstermek istedikleri haber alındığından, bütün tebaanın aynı hakka sahip ve memleketimizdeki yabancılarında vatan ve milletimiz aleyhinde bulunmamak şartı ile Osmanlı

misafirperverliğini görmekte devam ettikleri 16.09.1919 'da bildirilmişti. Bu sebeple memleketimiz dâhilinde mevcut olan asayişin devamının ve Müslüman olamayan vatandaşların her türlü korunmasının güven altında bulunduğu ifade etme şerefi kazanırız.” Mustafa Kemal Paşa, doğrudan yabancı elçilikler ile yabancı komiserlikleri ile temasa geçti. Onlara bazı teminatlar vermek sureti ile İstanbul Hükümeti'nin yerine muhatap olarak kabul edilmiş oluyordu. (Dilipak, 1991, s.51) 12 Eylül'den itibaren Anadolu ile arasındaki bütün bağlantı ve haberleşmenin kesilmesine karar verildiği zaman İstanbul Hükümeti, gövdesi olmayan bir baş misali, tek başına ortada kalmıştır. (Akkoyun, 1997) Mustafa Kemal Paşa, İstanbul ile ilişkilerin kesilmesi ile Milli Harekete karşı tavır takınacağını kestirdiğinden, 14 Eylül 1919'da Padişaha bir arıza gönderdi. Milletini, Padişaha olan bağlılığından söz ederek, padişah'a devletin başına gelen kötü durumun sadece yenilgiden gelmediğini ispatlamaya çalışıyor ve şartların gittikçe kötüleşmesinin sebebinin de Mütareke'den beri birbirini takip eden hükümetlerin, özellikle Ferit Paşa Hükümetlerinin hataları gösterilerek, Ferit Paşa suçlanıyordu. (Selek, 2000a) İstanbul Hükümeti üzerinde bu siyasi baskı nedeniyle 2 Ekim 1919'da, Ferit Paşa Hükümeti istifa etti. Yerine Ali Rıza Paşa getirildi. Ali Rıza Paşa'nın, Milli Mücadelecilerle anlaşacağı ümit ediliyordu. (Abadan, 1972) Mersinli Cemal Paşa'nın Harbiye Nazırı olduğu Hükümet, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin aksine İngiliz siyasetine göre hareket etmiyor, milli menfaatleri ön plana alıyordu. Böylece Heyet-i Temsiliye fikirlerine daha yakın bir hükümetle işbirliği yapılacaktı.(Baykara, 1985)

Ankara Valisi Muhiddin Paşa, Çorum-Ankara yolunda tutuklanarak, Sivas'a getirildi Koyu bir hükümet taraftarı olan Paşa, bölgesinde milli hareketi sürekli olarak baltalıyordu. Sivas'tan doğrudan İstanbul'a gitmesine izin verdi. Ankara halkı, vali olarak Defterdar Galip Bey'i seçti. Ankara Valisi Muhittin Paşa ile işbirliği yapan Çorum Mutasarrıfı Semih Fethi Bey, Ankara Valisi tutuklandıktan üç dört gün sonra Sivas'ı ziyarete mecbur edilerek Kongreye katılmış ve İstanbul ile ilişkisini kesmişti. Kastamonu'nun İstanbul'a bağlantısı memurların elindeydi. Valilik vekâleti ile yönetiliyordu. Yeni Vali Ali Rıza Bey Kastamonu'ya gelmek üzereyken, Ankara'da ki Ali Fuat Paşa Kastamonu ve havalisi kumandanı sıfatı ile Albay Osman Bey'i görevlendirmiş Kastamonu'da böylece hükümetle alakasını kesti. Niğde Mutasarrıfı ve oradaki bazı memurlar milli harekete karşı olduğundan Mustafa Kemal Paşa Niğde'deki tümen komutanına, bunların tutuklanarak, Sivas'a

gönderilmeleri emrini verdi. Trabzon Valisi Galip Bey'in olumsuz davranışları Mustafa Kemal Paşa'nın dikkatini çekmiş ve Tümen Kumandanı Halit Bey vasıtası ile Trabzon valisi Galip Bey'i makamında tutuklanarak Erzurum'a gönderildi. Konya Valisi Cemal Bey, Anadolu'daki hükümet yanlısı valilerdendi. Albay Refet Bey, Konya'ya bu iş için gönderilmiş ama kendisi yolda iken Konyalı vatanseverler faaliyet geçmiştir. Cemal Bey, durumu kendisi için tehlikeli görerek İstanbul'a geçti. Mustafa Kemal Paşa'da, Konya Valisi Cemal Bey'in ihaneti ve kaçıışı ile ilgili bir bildiri yayınladı. (Selek, 2000a) Temsil Heyeti 13 Eylül 1919'da toplandı. Hükümet işlerinin yürütülmesinin de tek yetkili mercii sıfatı ile mevcut kanunlara göre idareye fiilen el koydu. Böylece Anadolu'daki hareketin fikri teşkilatlanma ve hazırlık safhası sona erdi. (Abadan, 1972) Sonuç olarak Sivas Kongresi, İstanbul Hükümetinin baltalamasına karşın toplandı. Ancak Dernekler Kanununa aykırı olarak toplanabilmişti. Askerlikten uzaklaştırılan ve hakkında tutuklama emri verilmiş kongre başkanlığına getirmiş, mücadele edileceğini bütün dünyaya duyurmuş, 20 Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'yı, Batı Anadolu Umumu Kuvay-i Milliye Komutanlığına atamış, Milli Mücadeleyi yürütecek ve yönetecek Temsil Heyetini seçmişti. Bu kararları bakımından Kongre, bir İhtilal Meclisi özelliği taşımaktaydı. Kongre başarıya ulaşmıştı. Milli Mücadele'yi basın yoluyla da yaymayı başlıca işlerden biri olarak gören Mustafa Kemal Paşa, bir gazete çıkarılmasına karar verdi. Bu gazetenin adını da başlık altını da kendisi saptamıştır. İrade-i Milliye gazetesinin adı ve başlık altında "*Metâlip ve Amâli Milliyenin Müdaafii'dir. "Ulusal İstek ve Dileklerin Savunucusudur."* 14 Eylül 1919 günü çıkan gazetenin ilk sayısını, başyazısını Mustafa Kemal Paşa'nın diktesi ve direktifi altında İsmail Hami (Danışman) almıştır. Dört sayfalık gazetenin üst tarafına kongre haberleri diğer bölümlerde ise Mustafa Kemal Paşa'nın kongreyi açış konuşmasına yer verilmiştir. Yine Kongrece, Padişaha çekilen telgraf, millete hitaben bildiri ve yine Mayıs ayında Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'dan Padişaha çektiği telgrafta yer almıştır. İrade-i Milliye'nin yayınlanması, İstanbul Hükümetini hiç memnun etmedi. Sivas Kongresi kararlarının diğer şehirlere ulaşması gerekiyordu Bir çözüm üretilerek Ziraat, Bayındırlık ve Veteriner dairelerin mühürleri alındı. Bu müdürlüklerin damgasını taşıyan zarflar ihtilal gazetesini gizliyordu. (Arıburnu, 1997)

Milli Mücadele'ye destek veren İrade-i Milliye Gazetesi'nden başka 5 Mart 1919'da Erzurum'da yeniden yayınlanmaya başlayan ve Süleyman Necati Bey'in

sorumlu müdürü olduğu Albayrak Gazetesi de vardı. Bu gazete aynı zamanda, Vilayet-i Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin‘de yayım organıydı. Böylece Milli Mücadele’nin Erzurum’daki sesi olan bu gazete Sivas Kongresi’ni, Erzurum Kongresi’nin bir devamı olarak görmekte ve desteklemeye devam etmekteydi. Yapılan diğer çalışmaların yanında bu gazetelerde yaklaşık iki hafta boyunca Ali Galip-Hükümet ilişkisini ortaya koyan belgeleri yayımladı. Bu olayın milli birliğe ve ülke bütünlüğüne verdiği zararı konu edinen makalelerin yayınlanması, kamuyu kazanılmasında etkili oldu. Padişaha gönderilen telgrafların Dâhiliye Nazırı Adil Bey tarafından engellenmeye çalışması, Albayrak Gazetesi’nde “*Hükümet Ne Yapmak İstiyor?*” başlıklı yazıda ağır bir şekilde eleştirildi. İrade-i Milliye ile Albayrak gazetelerinde yoğun bir şekilde haber, belge ve yoruma dayalı yazılar çıkarıldı. Mülki ve askeri makamları imzaları ile pek çok telgrafa yer verildi. Yazılarda Hükümetin ne şekilde milletin haklarının çiğnediğini ortaya koyduğu gibi, iç ve dış düşmanlar ile işbirliği yaptığı anlatılarak, hükümete karşı güçlü bir kamuoyu oluşturuldu. Kamuoyu alınan destek sayesinde önce Anadolu’nun İstanbul ile ilişkileri kestiği ilan edildi. Ardından Hükümet istifaya zorlandı. Türk Milleti, Temsil Heyetinin dolayısı ile Mustafa Kemal Paşa’nın çizdiği yolda yürüyeceğini yine bu gazeteler aracılığı ile hem İstanbul’a hem de dünyaya ilan etti. Albayrak gazetesinin (Ural, 2002, s.174) Ulusal Ant açıklandıktan sonra Mustafa Kemal Paşa, Millet Meclisinin toplanması çalışmalarını arttırdı. Bu sırada Sivas’a gelen Amerikalı genç bir gazetecide, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştü. Böylece Mustafa Kemal Paşa, bu yol ile Batı medyasına ilk mesajını verdi. (Kayra, 2004)

Direnme yalnızca memleketteki erkeklerle yapılmamış ve Türk kadını da erkeklerle birlikte savaşa katılarak Sivas’ta “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti “kurarak derneğin birçok ilde şubelerini açmıştır. İrade-i Milliye Gazetesi, 8 Aralık 1919’da Pazartesi günü 15 numaralı sayısında şöyle belirtiyor: “*Sivas hanımları geçen Cuma günü, Nümune Kız Okulu’nda toplanarak memleketin bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunma uğrunda bütün Anadolu’nun birliği için çalışmak üzere bir dernek kurmuşlardır. İstanbul Hükümeti’ne ve İtilaf Devletleri temsilcilerine çektikleri telgraflarla vatanlarının uğradığı tehlikeyi protesto etmişlerdir. Derneğin 11 maddeden oluşan yönetmeliği vardır.* (Arıburnu, 1997)

Eylülden itibaren Sivas Kongresi’ne katılan delegeler dönmeye başladı. Temsil Heyeti Sivas’ta kalarak çalışmalarına devam etti. Temsil heyeti belirli sürelerde

düzenli toplantılar yapmamıştı. Yazışmaları ve genelgeleri Mustafa Kemal Paşa, TBMM açılıncaya kadar Temsil Heyeti adına yaptı. (Arıburnu, 1997) Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı için 7 Kasım 1919'da yapılan seçimlerde Mustafa Kemal Paşa, Erzurum milletvekili seçildi. (Ezherli, 1986) Mustafa Kemal Paşa, Sivas'tan Kazım Karabekir ile gönderdiği mesajda şöyle diyordu; *“Vaziyet inşallah lehimize mesut gelişmesine devam ettiği sürece aynı zamanda Heyet-i Temsiliye karargâhın Ankara'ya ve daha batıya nakil sureti ile İstanbul'a yaklaşmak hususunda etkili olabileceği düşünüyoruz. Bu yöndeki görüşlerinizi anlamak istiyoruz.”* (Dilipak, 1991)

Mustafa Kemal Paşa 18 Aralık 1919'da bütün tehlikeleri göz önünde tutarak Heyet-i Temsiliye üyeleri ile birlikte Sivas'tan Ankara'ya doğru hareket etti. (Ezherli, 1986) Yurdun tümüne egemen olan Sivas Kongresi 23 Nisan 1920 'de açılacak olan TBMM'nin güçlü bir temele oturtulmasını sağlamıştır. Diğer bir ifade ile Sivas Kongresi TBMM hükümetinin çekirdeğini oluşturmuştur. (Yıldırım, 1997)

4.8. Mondros Mütarekesi ile İtilaf Devletlerinin Doğu Anadolu'da Bir Ermeni Devleti Kurma Çabaları ve Harbord Raporu

8 Temmuz 1919 günü özellikle Kars ve Oltu arasındaki Ermeniler, Müslüman halkı öldürmüştü. Ancak 21 Ağustos 1919'da ABD Başkanı Wilson, Türkler Ermenileri öldürüyormuş gibi, Osmanlı Hükümetine bir nota vermişti. 1919 Eylül'ünde *“Türkiye Manda İdaresi ve Ermeni Meselesi”* hakkında 46 kişilik heyet kuruldu. Bu heyetin başında Amerikan Generali Sames G. Harbord bulunuyordu. Heyetin 15 üyesi vardı. (Özkaya, 1981) Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi sırasında sıtma tutulmuştur. Sıtma nöbeti geldiği bir halde bile General Harbord ile. (Arıburnu, 1997) 22 Eylül'de görüştü. Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği mesajda, bu görüşme ile ilgili olarak şu bilgileri veriyordu. *“General bütün Milli Hareket ve teşebbüslerimizi takdir ve bir Türk olsaydım bende ancak bu şekilde hareket ederdim.”* demiştir. Pek samimi ve lehimizde ümit verici fikir ve görüşler söylemiştir. 24 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa, General Harbord'a şu yazılı görüşleri açıklıyordu; *“Eğer memleketimiz, yabancıların entrika ve müdahalelerinin kâbusundan kurtarılırlarsa ve memleketin meseleleri milli irade ve arzulara hürmet eden muktadir bir hükümet tarafından idare edilirse, memleketin bütün dünya için*

mekemaliyet kaynağı olarak bir duruma geleceğine dair en kesin teminatları verebiliriz”. (Dilipak, 1991)

10 Ekim 1919

Belge: 548'e ilave

Harbord tarafından;

... İstanbul da Mardin'e kadar bütün bölgeleri gezdik Milliyetçi hareketin amacı Türklüğün şerefini kurtarmaktır. Türkiye hastalık ve savaşlardan nüfusunun % 20'sini kaybetmiştir. Yerlerinden çıkarılan Ermeniler yavaş yavaş ve hiçbir korku duymadan geri dönüyor. Bütün seyahatimiz boyunca Türklerin Ermenileri öldürmek istediklerine dair bir işaret görmedik. Ermeniler, Kürtler ve Tatarlar arasındaki düşmanlık eski zayıf idareler yüzündendi. Ermenistan'da gördüğümüz bazı insanlar istikbal hakkında bizi şüpheye düşürdü, çoğunlukla çürümüş insanlardı.

Üç ay önce Ermenilerin tek bir adam kalmayınca kadar kesildiğini duymuştum. Hâlbuki duyduklarımızın hiçbiri doğru değildi. Zaten ben bu katliamı her zaman şüpheyle karşılamıştım. Fransızlar, Türkleri mandaları altında almak istiyorlardı bunun içinde dünyanın şüphesini Türklerin üstüne çekmek gerekirdi. (Woodward ve Butler, 1982) Harbord, raporunda, Ermenilerin hiçbir zaman hiçbir yerde çoğunluk olmadıklarını bildirecek ve Ermeni mandasının ABD Devleti'ne büyük bir ekonomik ve askeri yük getireceği belirtilecektir. (Aybars, 2002) General Harbord, Türklerin manda hakkında doğru dürüst bir şey bilmediklerinin farkına varmıştı. (Selek, 2000a)

4.9. İstanbul Hükümeti'nin Amasya Görüşmesi İle Milli Mücadele'yi Tanıması ve Desteklemesi

Padişah Vahdetin 1918 yılının Haziran'ında tahta çıkmış bu tahta kalmak, sultanlığını ve halifeliğini sürdürmek istiyordu. Sultan Vahdettin, 21 Aralık 1918'de, çoğunluğu İttihat ve Terakkici olan parlamentoyu dağıttı. (Kayra, 2004) Sultan Vahdettin her ne kadar anlaşmazlık ve hatta çatışmadan dolayı, milliyetçi liderlerle bir yere varamayacağını anlamış ancak zaman zaman diyalog arayışlarında da bulunmuştur. Ancak onun bu yöndeki arayışları “samimi” ve “suni” şekilde olmak üzere iki kategoride değerlendirmek gerekir. Sultan Vahdettin milliyetçilerle ilk

zamanlardaki diyalog oluşturma arayışları, samimi olarak kabul edilebilir. Sultan Vahdettin'e göre; İstanbul Hükümeti, Ankara ile diyalog kurabilmek için elinden gelen her türlü yola başvurmuştur. Çeşitli vesikalara göre İstanbul Hükümeti, Ankara ile uzlaşmaya varabilmek amacı ile Salih Paşa'yı son bir çare olmak üzere Fransa ve İtalya da bulunan milliyetçilerin temsilcileri ile temasta bulunmak üzere bu ülkelere göndermiştir. (Hülagü, 2010) 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulduğu zamanlarda, (Sivas Kongresi) Temsil Heyeti bir yürütme organı olarak çalışmış ve Anadolu'da devlet otoritesini yerine getirmişti. Bu durum, İstanbul Hükümeti olmaksızın da milletin kendi yönetimini sağlayabileceği göstermiştir. (elik, 2007) Ekim ayı başlarında Ali Rıza Paşa Hükümeti, Temsil Heyeti ile işbirliği yapmak için teşebbüse geçerek, Mustafa Kemal Paşa ile irtibat kurdu. Heyet-i Temsiliye'de yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti ile irtibat geçmeyi gerekli bulmuştu. (Turan, 2006) Anadolu'ya Bahriye Nazırı Salih Paşa gönderilerek Amasya görüşmesi, 20-22 Ekim 1919 arasında yapıldı. Tam üç gün sürdü. Salih Paşa, İstanbul Hükümeti tarafından da kabul edilmek şartı ile Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi tarafından tespit edilen prensiplere dayanan teklifi kabul etti. Bunlar;

1. Türklerle meskûn yerlerde manda ve himaye kabul olunmaması,
2. Müslüman olmayanlara, Türk topraklarında siyasi hâkimiyet ve içtimai dengeyi bozacak imtiyazlar verilmemesi,
3. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin hukuki bir kuruluş olarak İstanbul Hükümeti tarafından tanınması,
4. İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki sulh ve konferansına gidecek temsilcilerin tasvip edilecek kimselerden seçilmesi.
5. Mebuslar Meclisinin İstanbul'da toplanmasının doğru olmadığı (Orhonlu, 1992)

Amasya görüşmesinde  açık ve ikisi gizli olmak üzere beş protokol imzalanmıştır. Sivas Kongresi kararlarının uygun bulunması Anadolu'daki Milli Hareketin, İstanbul Hükümeti tarafından kabulü anlamına geliyordu. (Turan, 2006, s.55) Gizli olan beşinci protokolde, Tevfik Paşa'nın başkanlığında, barış konferansına gidecek heyet yeleri belirlendi. Heyet şöyleydi; Temsilciler: *Tevfik Paşa, Ahmet İzzet Paşa (askeri Temsilci), Reşat Hikmet Bey, (Dış işleri Bakanı Siyasi Temsilcisi) oluşmaktadır. Uzmanlar: Hamit Bey, (Maliye), Miralay İsmet Bey (Askerlik), Reşit Bey (Siyaset), Mühendis Muhtar Bey (Bayındırlık), Miralay Ali Rıza Bey (Denizcilik), Rafet Bey(İstatistik), Emiri Efendi (Tarih), Münir Bey (hukuk) ticaret ve mezhepler*

konusunda iki uzmandır. Kâtipler: Reşit, Saffet, Şevket-Salih, Orhan, Hüseyin Beyler.
(Kayra, 2004)

Görüşmede, Milli Harekete yardım ettiklerinden dolayı azledilenlerin memuriyetlerine iade olunmaları, Milli Harekete katılan ya da bu eğilimde görüldükleri için bazı kişiler hakkında başlatılan soruşturma veya baskıların durdurulması istendi. Ayrıca Milli Harekete engel olan ve hıyanet eden valilerin devlet hizmetlerinde bir daha kullanılmamaları, önemli askeri makamların ehil ellere bırakılmasını dair istekler dile getirildi. (Turan, 2006) Temsil Heyeti adına da bir bildiri yayımlayarak, Ali Rıza Paşa Kabinesinin desteklenmesine karar verildiğini, milli görüşün ilan etmiş olduğu milli esaslarından hiçbir suretle ayrılmayacağını açıkladı. (Keskin vd. 1995) Bu görüşmenin önemi şuradaydı; İstanbul Hükümeti Anadolu'daki örgütlenmeyi resmen kabul ediyordu. İkinci nokta imzalanan protokollere göre Misak-ı Milli, İstanbul yönetimince kabul edilmiş oluyordu. (Kayra, 2004)

Mustafa Kemal Paşa, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasının sakıncalı olduğunu bildirdi. Salih Paşa bu fikre şahsen katılmakla birlikte son kararı hükümet verecekti. (Baykara, 1985) Öte yandan Ali Rıza Paşa Hükümeti, İtilaf Devletlerinden herhangi biriyle savaşmanın imkânsız olduğu görüşündeydi. Bu nedenle Sivas Kongresi kararlarını kabul etmiş görünmesine karşın ürkek ve kararsız davranıyordu. İstanbul Hükümeti, Sivas Kongresi kararlarını ve Milli İrade'yi temsil edecek Osmanlı Mebusan Meclisi için seçimlerin yapılmasını kabul etti. İstanbul Hükümetini temsilen bir Nazırın Milli Hareket temsilcileri ile görüşerek anlaşması, milli davaya katılmakta çekingen davranan çok sayıda kimsenin tereddüdünü gidermiş ve Milli Mücadele'ye katılmasını sağlamıştır. (Çelik, 2007) Salih Paşa, kabine arkadaşlarına kabul ettirmek vaadinde bulunduğu halde sözünü yerine getiremedi. Bu sırada gerek Temsil Heyeti gerekse İstanbul Hükümeti, Mebuslar Meclisi'nin toplanması ile meşguldüler. Temsil Heyeti, Mebuslar Meclisi'nde milli dava için birlik ve azim içinde bir gurup teşkil etmeye çalıştı. Bunun içinde İstanbul'a yakın olan Ankara'ya gelindi. Temsil Heyeti'nin merkezi Ankara oldu. (Orhonlu, 1992) Kasım ayında bütün ülkede Meclis-i Mebusan için seçimler yapıldı. Seçimlere Heyeti Temsiliye'nin bir müdahalesi olmamakla birlikte her yerde Müdafaa-i Hukukçuların kazanması için çaba gösterildi. Bu seçimlerde Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'dan mebus seçildi. Ülke hakkında söz sahibi olduğu bir dönem başlıyor ve birlik yeniden sağlanmış oluyordu. İstanbul Hükümeti'nin olumlu

davranışları karşısında, Anadolu'nun ne yapması gerektiğine karar vermek üzere, Mustafa Kemal Paşa komutanlarını Sivas'a davet etti. Sivas'ta 16- 29 Kasım 1919'a kadar devam eden toplantılara, 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, 3. Kolordu Ordu temsilcisi gelmemekle birlikte, alınan kararlar onlara da bildirecekti. Neticede durum böyle iken İstanbul ile ilişkilerin kesilemeyeceğine, Heyet-i Temsiliye'nin de, İstanbul'da toplanacak olan Meclis'e katılmasının uygun olacağını karar verildi. Anadolu'dan İstanbul'a gidilecek mebuslar ile Eskişehir'de bir ön toplantı yapılarak Meclis-i Mebusan'da takip edilecek ortak hareket kararı alındı. Ancak Mustafa Kemal Paşa, güvenlik açısından bu toplantının Ankara'da yapılmasına karar verildi. (Baykara, 1985)

4.10. Milli Mücadele'nin Temel Taşı: Misak-ı Milli

7 Ağustos 1919 tarihinde Erzurum Kongresi'nde açıklanan beyannameden sonra, Sivas Kongresi'nde 11 Eylül 1919 tarihinde bir beyanname imzalandı ve yayınlandı. Bu beyannameler ile Misak-ı Milli 'nin ilkeleri açıklanmakta ve bu kararın uygulanması içinde bir Heyet-i Temsiliye kurulmaktadır. (Kayra, 2004)

Esasen bu ilkeler Mustafa Kemal Paşa'nın çok daha önceden kafasında şekillendirmişti. Falih Rıfkı Atay “Çankaya” adlı eserinde; “*Mustafa Kemal, acı ve sert tenkitçi olduğu kadar açık sözlü idi. Daha o zaman 1907'de arkadaşlarına şu fikri söylemekten çekinmemiştir. Köhneleşen ve hayatlılığını kaybeden Osmanlı İmparatorluğu gövdesi üzerine devlet oturtulamaz. Ancak Türk çoğunluğu toprağı üzerine oturtulabilir. Büyük devletler ile bir likidasyon yaptırmaktansa ihtilal dairesi bunu kendi yapmalıdır.*” demektedir. (Atay, 1998, ss.47-48) Misak-ı Milli ile ilgili olarak Ali Fuat Cebesoy, “*Sınıf Arkadaşım Atatürk*” adlı eserinde “*Mustafa Kemal Kurtuluş Savaşı sırasında Türk ulusunun istek ve amaçlarını özetleyen ve adı İstiklal Savaşı'nın başından sonuna kadar değişmeyen Misak-ı Milli programının ilk kopyalarını 1920 yılının sonuna doğru Ocak ayında geçmiştir. Ben bu tarihi olayı en yakın bilenlerden biriyim.*” demektedir. Misak-ı Milli'yi daha önceden kafasında planlayıp hedefi haline getirmiş olduğunu belirtmiştir. (Cebesoy, 2000, s.135) Sınırları belirli bir vatan bütünlüğünün hukuki belgesi olarak kabul edilen Misak-ı Milli esasları, Amasya Genelgesinden başlayarak Erzurum ve Sivas Kongrelerinde

şekillenmeye başladığı görülmektedir. Bu belgeye de asıl manayı veren milli ruhun burada aranması gerekir. (Turan, 2006)

Felah-ı Vatan Grubu, 22 Ocak 1920 'de yaptığı gizli toplantıda, Misak-ı Milli metnini ele alarak görüşmüştü. Meclis-i Mebusan 28 Ocak 1920'de bir gizli toplantı ile Misak-ı Milli kabul etmiştir. (Keskin vd. 1995) Misak-ı Milli, Son Osmanlı Mebusan Meclisinin cesur önemli ve yararlı bir karardır. (Çelik, 2007)

Ahd-ı Milli, Peyman-ı Milli adları da verilen bu milli antlaşma, genellikle bilinen ismi Misak-ı Milli'dir. Keskin vd. 1995) Misak-ı Milli, Mebusan Meclisi'nin 17 Şubat 1920 tarihindeki aleni toplantısında Türk ve dünya kamuoyuna duyurulmuştur.(Turan, 1999) Misak-ı Milli;

- a. Türkiye, Mütareke'nin imzaladığı tarihteki işgal edilmemiş sınırları içinde bir bütündür.
- b. Ulusal özgürlüğün, Hilafet ve Saltanat makamının korunması için, ulusal irade egemen olacaktır.
- c. Olabilecek müdahalelere veya işgallere (özellikle Rumlar ve Ermeniler tarafından) karşı savunma ve direnme kararı uygulanacaktır.
- d. Yabancılara hukuk eşitliği olacaktır.
- e. Tam bağımsızlık esastan vazgeçilmemek koşulu ile teknik, sınaî ve ekonomik yardımlar alınabilecektir.
- f. Merkezi Hükümet ulusun iradesine göre hareket edecektir. (Bu nedenle seçimin derhal yapılması ile Meclis'in toplanması sağlanacaktır.)

Ulusal hareketin adı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olacaktır. (Kayra, 2004)

- g. Osmanlı Devleti Arap Çoğunluğu ile meskûn olan mütareke yapıldığında müttefiklerin işgalinde bulunan topraklardan vazgeçecek ve bu toprakların geleceği ahalsinin oyları ile tayin edilecektir. İşgal edilmemiş Türk toprakları ayrılığı kabul etmez bir bütündür.
- h. Doğu bölgesinde oyları ile anavatana katılmış bulunan (Kars, Ardahan Batum) için gerekirse tekrar halkoyuna başvurulabilir
- i. Batı Trakya'nın hukuki durumu o bölge ahalsinin serbest bir şekilde verecekleri oylar ile belirlenecektir. Hürriyet ve saltanatın merkezi olan İstanbul ile Marmara

Denizi her türlü tehlikeden uzak olmalıdır. Bu esas mahfuz kalmak şartı ile Boğazlar geçişi ve ticarete açık olacak ve bu mesele Türkiye ile ilgili devletlerin birlikte verecekleri kararlarla belirlenecektir.

18 Temmuz 1920’de TBMM üyeleri, İstanbul’da toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin aldığı Misak-ı Milli kararlarına, sadakat yemini etti. 26 Eylül 1922’de Mustafa Kemal Paşa Chicago Tribün muhabirine verdiği demeçte, kapitülasyonları tanımadığını ve Misak-ı Milli’de ısrarlı olduğunu vurguluyordu. 11 Ocak 1922’de Mustafa Kemal Paşa, *Entransigeant Gazetesi* muhabirine verdiği demeçte, “*Türkiye barış şartları Misak-ı Milli’nin ilan günü olan 28 Ocak 1920 tarihinde itibaren bütün cihanca malumdur.* (Dilipak, 1991) Londra Konferansı’nda İtilaf Devletleri temsilcileri, Misak-ı Milli’yi pek ciddiye almamışlarsa da, 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması ile Misak-ı Milli, uluslar arası bir antlaşma metnine somut olarak girmiştir. Ankara Antlaşması’nda, Misak-ı Milli, görüşmelerin bütün safhasında kendini hissettirecektir. (Turan, 2006) Misak-ı Milli, Milli Mücadele’nin, Cumhuriyetin ve yasamanın temel taşı olmuştur. Bugünkü Türkiye sınırları bu belgeye göre çizilmiştir. Misak-ı Milli, Başkan Wilson’un daha Birinci Dünya Savaşı’nın ortasında savaştan sonra kurulacak barışa, temel olmak üzere ileri sürdüğü ilkelere uyuyordu. (Ezherli, 1986) Misak-ı Milli’nin kabul edilmesi ve bunun Türk ve dünya kamuoyuna ilanı daha sonra gelecek İstiklal Mücadelesi’nin başarıya ulaşmasında önemli bir aşama olmuştur. Çünkü bu belge ile vatan olarak müdafaa edilecek toprak parçaları gayet açık bir şekilde çizilmiştir. Türk milleti çoğunluk olarak üzerinde yaşadığı ve süngüsü ile sınırlarını çizdiği, Mütareke’nin imzaladığı sırada işgal altında bulunmayan toprakların esas kabul edilmesi gerçekçi bir yaklaşımdır. Türkün yapabileceği fedakârlığın azamisi bu belge ile ifade edilmiştir. Ülke sınırları ve kurulacak devletin dış politika esasları Misak-ı Milli’de yer almıştır. (Keskin vd. 1995) Misak-ı Milli kararları, Türk milletinin varlığına kasteden işgalci kuvvetlere, Türk milletinin direneceğini gösteren bir cevabıydı. Bu karar, işgalcilere boyun eğen Osmanlı geleneği ile bağlarının kesildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca kapitülasyonların mali ekonomik müdahaleleri ve siyasi dayatmaları reddederek bağımsız bir devlet öngörmüştür. (Çelik, 2007) Misak-ı Milli, Milli Mücadele’nin hem siyasi hem de askeri hedeflerini gösteren bir belge olma özelliği taşır. (Özüçetin, 2004)

4.11. Son Osmanlı Mebusan Meclis’indeki Milli Yansımalar, Meclis’in Dağıtılması ve İstanbul’un İşgali

Talat Paşa’nın hükümetten çekilmesinden sonra kurulan hükümetler ile Vahdettin ve çevresi bir İttihatçı çoğunluk karşısında kalmışlardır. Mütareke imzalandığı zaman, Meclis-i Mebusan’ın üçüncü yasama dönemi idi. Bu dönem, 2. Meşrutiyet’in en uzun dönemi olmuştur. Çünkü Kanun-i Esası’nın 69. maddesi gereğince savaş nedeni ile bu dönem bir yıl uzatılmıştır. Fakat başta eski Jön Türkler ve İttihatçı Ahmet Rıza Bey, Damat Ferit Paşa, Çürüksulu Mahmut Paşa olmak üzere küçük bir grup, Mebusan Meclisi’nde rastlanmayan güçlü bir muhalefet cephesi kurabilmişti. Dâhiliye Nazırı Fethi Bey, “*Osmanlı Hürriyetperver Fırkası*” ardından bir parti kuracağı söylentisi yayılırken, sert tartışmalar arasında mebusların gruplaştığı görülmektedir. Doğu vilayetleri mebusları ise farklı bir gruplaşma içindedir. İttihad ve Terakki Partisinden ayrılan milletvekillerin bir bölümü de “Müstakiller” adı altında çalışmak istegindedirler. Bu arada “*Radikal Avam Fırkası*” da kurulmuştur. Bu partiler, parlamento içindeydiler. Meclis dışında sürekli olarak fırkalar ve cemiyetler artmaktadır. Bu koşullar içinde Vahdettin ve çevresi yabancı baskısına uyararak, 21 Aralık 1918’de Mebusan Meclisi’ni fesih etmiştir. Böylece Meclis, Mütareke’nin imzalanmasından itibaren iki ay bile çalışmadan dağılmıştır. (Tunaya, 2003)

Meclis-i Mebusun dağıtılmasıyla, bir yıldan beri Meclis denetiminden uzak bulunan İstanbul Hükümeti’nin faaliyetleri bilhassa başında Damat Ferit Paşa’nın bulunduğu zamanlarda, İtilaf Devletlerinin etkisinde kalıyordu. (Keskin vd. 1995, s.91) Ancak Samsun’da yeni bir kurtuluş umudu ile dikilen bayrak, önce Havza’ya oradan Amasya’ya, Erzurum’a ve Sivas’a taşındı. Bu bayrağı, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele’ye gönül veren Türk milleti en son nefesini verinceye kadar dalgalandırmaya yemin etmişti. Bu umudun sesini duyan İstanbul Hükümeti adına Salih Paşa Amasya’ya gelerek, Milli Hareketin yaratıcısı olan Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Türk milletinin sesinin bütün dünyaya duyurulabilmesi için seçimlerin yapılması ve meclisin tekrar açılması gerektiğine karar verildi. Ancak Milli Hareketin savunucuları Mebusan Meclis’inin Anadolu’da toplanmasını istiyorlardı.

7 Kasım’da Mustafa Kemal Paşa’nın milletvekilliğinin resmen onaylanmasından sonra 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey, Mebusan Meclis’in Bursa’da

toplanmasını teklif etti. (Dilipak, 1991) 9 Kasım'da Mustafa Kemal Paşa, Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetlerine, Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın (Amasya'da) Meclisin Anadolu'da toplanmasını kabul ettiğini bildiren bir mesaj yolladı. Salih Paşa İstanbul'dan dönünce benimsenen esaslara göre çalışmaya başladı. Ancak Ali Rıza Paşa kabinesi samimi olmayınca, zaman kazanmayı ve Milli Kuvvetleri oyalamayı düşününce iş değişti. (Keskin vd. 1995) İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa'ya bir yazı göndererek, yeni meclisin İstanbul'da toplanması çağrısında bulundu. Ancak Mustafa Kemal Paşa bir gün sonra bu daveti, İstanbul'un işgal altında olması ve güvenlik sağlanamayacağı gerekçesi ile reddetti. İstanbul'daki paşalar, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul dışında toplanmasının İstanbul'u terk etmek ve İstanbul'u kaybetmek anlamına geleceğini belirten bir mesaj gönderdi. (Dilipak, 1991) Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükümeti son kozunu oynasın diye bunu istemeye istemeye kabul etti. (Keskin vd. 1995) Bu durumda yapılacak iki husus vardır. Milli Teşkilatın düşünce ve faaliyetlerini İstanbul'da toplanacak mecliste savunmak için bir grup kurmak, halkı vatanın korunması için silahlandırılıp, teşkilatlandırılmasını sağlamaktır. (Turan, 2006)

Heyet-i Temsiliye ile İstanbul Hükümeti'nin kararlaştırdıkları esaslar çerçevesinde Aralık 1919 tarihinde Meclis-i Mebusan için seçimler yapıldı. (Keskin vd. 1995) 1919 genel seçiminin sonucu Mebusan Meclisi'nin açıkça Anadolucu yani Müdafaa-i Hukukçu olduğu göstermekteydi. Osmanlı Devleti'nin altıncı genel seçimi olan bu seçimler, Milli Hareketin fiillikten sıyrılma ve hukukileşmesine açılmış ilk kapıdır. Müdafaa-i Hukuk'un siyasi bir başarısı olan bu seçim ihtiyar başkent havasını büsbütün elektriklendirmiştir. (Tunaya, 2003) Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'dan milletvekili seçildi. Fakat Amasya Görüşmelerinde açıkça ifade ettiği gibi Mebusan Meclisinin İstanbul'da toplanmasının çalışmaların güvenliği ve devamlılığı açısından uzun vadeli olamayacağına inandığı için meclise katılmayarak, Ankara'da kalmayı tercih etti. (Keskin vd. 1995) 15 Şubat'ta Mustafa Kemal Paşa, Dr. Rıza Saydam'dan bir rapor aldı. Sağlık sebeplerinden dolayı İstanbul'da toplanması düşünülen ve yeniden teşkil edilecek Meclis-i Mebusan toplantısına katılmayacağını bildiren bir mesaj gönderdi. Bu sebeple izinli sayıldı. (Dilipak, 1991) Seçilen milletvekillerinin çoğunluğunu, Milli Mücadelenin gerekliliğine inandıkları için seçildikleri bölgeden İstanbul'a giderken, Ankara'ya uğrayıp, Mustafa Kemal Paşa

ile görüşmeyi ihmal etmediler. Heyet-i Temsiliye Başkanı sıfatı ile Mustafa Kemal Paşa, bu milletvekillerine;

- a. Kendilerine güvenmelerini ve manevi kuvvetlerini yüksek tutmalarını
- b. Memleketin iç durumunu, işgal kuvvetlerinin muhtemelen istikametlerini anlatarak o günkü şartların sanıldığı kadar kötü olmadığını,
- c. Mecliste “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubunun” kurulması,
- d. Kendisinin Meclis başkanı olarak seçilmesi halinde, Meclis’e Ankara’dan hâkim olabileceğini,
- e. Erzurum’da temel esasları ortaya konan Misak-ı Milli’nin mecliste aynen geçmesinin bir zorunluluk olduğunu telkin ediyordu. Son Osmanlı Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920’de Pazartesi günü saat 14.00’da seçilen 168 milletvekillerinden, 72’sinin katılması ile açıldı. Sultan Vahidettin rahatsız olduğu için Damat Ferit Paşa’nın okuduğu beyannamede ile açıldı. Beyannamede şu hususlar yer alıyordu;
 - a. Dünya savaşına girilmesinden padişah ve millet sorumlu değildir.
 - b. On dört aydan beri savaşı bıraktığımız halde, ülkemizin bazı bölgelerinin işgal edilmesi memleketin moral durumunu olumsuz yönde etkilemektedir.
 - c. Yunanlıların İzmir’e saldırıları iyice artmıştır.
 - d. Yasama ve yürütme organları, devletin haklarını koruyacak şerefli bir barış ile işgal altındaki yerleri kurtarabilir.
 - e. Beklenen sonuca ulaşabilmek için ayrılıktan, bölünmeden kaçınarak bütün milli istek ve gayretlerin vatanın kurtarılması yolunda birleştirilmesi gerekir.
 - f. Meclis, hükümete yardımcı olmalı ve denetleme görevini de yapmalıdır.

Mebuslar Meclisi çalışmalarına başladıktan sonra, Mustafa Kemal Paşa’nın Meclis başkanlığına getirilmesi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubunun oluşturulması gerçekleştirilemedi. Fakat Mebusan Meclisi’ndeki milliyetçi milletvekilleri birleşerek, “Felah’ı Vatan Grubu”nu kurdular. (Keskin vd. 1995) 6 Şubat’ta oluşturulan Felah-ı Vatan Grubu’na ilk aşamada 70 milletvekili katıldı. (Dilipak, 1991) Ayrıca Mebusan Meclisi Mazbataların incelenmesi, Erzurum, Sivas Kongrelerinde kabul edilmiş esaslar, Meclis’e mal etmek ve icabında bu esaslar etrafında gruplaşmak ve nihayet kongre reisliği meselesini halletmek gibi meseleleri çözmüştür. (Tunaya, 2003)

Padişah, Meclisi küçük görmüştür. İngiliz İşgal Kuvvetleri karargâhı, Meclis'in itimat ettiği kabineye hücum etmiştir. Milletın seçtiği Meclis'in, kendi içinde çıkardığı hükümetten, milli cephelerin kaldırılması, milli hareket kınanması konusunda resmen tedbir alınması isteniyordu. Görünürde kabineye yapılan teklif, doğrudan doğruya Meclis'e ve onu gönderen millete idi. Millet bunu hiçbir zaman kabul edemezdi. Bu doğrudan doğruya Milli Cepheye yönetilmiş adi ve alçak bir darbeydi. (Ezherli, 1986, s.19) Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'daki çalışmalarından ve özellikle Misak-ı Milli'nin kabul edilmesinden rahatsız olan İngilizler ilk önce hükümeti devirmek sonra da Harbiye Nazırı Cemal ve Erkan-ı Harbiye Nazırı Cevat Paşaları istifa ettirmek şeklinde bir siyaset takip ettiler. Ali Rıza Paşa bir taraftan İngiliz bir taraftan da Yunan işgalinin genişlemesi karşısında daha fazla iktidarda kalmayı ülke menfaati açısından zararlı bulduğundan istifa etti. 8 Mart 1920'de yeni hükümeti, Milli Mücadele karşısında Ali Rıza Paşa'dan çok farklı düşünmeyen, Salih Paşa kurmuştur. (Akkoyun, 1997)

28 Ocak'ta bu kez gizli olarak toplanan Osmanlı Mebusan Meclisi, Misak-ı Milli'yi kabul etti. (Dilipak, 1991) Bu Meclis, mertlik meydanında dövüşerek yenilmiş bir millet ve devletin ölüme mahkûm edilmesini bir türlü anlayamamıştır. Temsil ettiği milletin Milli Misakını, bir beynamede toplayarak 17 Şubat 1920'de dünyaya ilan etmiştir. (Ağaoğlu, 1999, s.7) Ancak ardından İngilizler, İstanbul milletvekili Reşat Hikmet beyi tutukladı. Bunun üzerine Ankara sert bir tepki gösterdi. Mustafa Kemal Paşa, 31 Ocak 1920'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne gönderdiği mesajda, İngilizlerce tutuklanan Reşat Hikmet Beyin, yapılan girişimlerle serbest bırakıldığını bildiriyordu. Ankara'ya bu durum, İstanbul Hükümeti karşısında güç kazandırıyordu. İstanbul Hükümeti ise kendi milletvekillerinin hak ve hukukunu korumaktan bile aciz konumda idi. 18 Mart 1920'de Meclis-i Mebusan bir kapanış toplantısı yaparak, ebediyen faaliyetlerine son verdi. Böylece son Mebusan Meclisi'nin İstanbul'da ömrü çok kısa olmuştur. Böylece İstanbul Hükümeti ülke yönetimindeki inisiyatifini kesin olarak yitirecektir. (Dilipak, 1991) 18 Mart 1920'de Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 24.toplantısında, Rıza Nuri Bey (Sinop Mebusu) söz alarak şöyle konuştu; *"Efendiler! Mühim tarihi bir an yaşıyoruz. Bu devlete ve millet bu zaman kadar böyle bir musibete uğramamıştır. Osmanlı payitahtı ve İslam Hilafetinin merkezi bugün ecnebi devletlerin silahlı işgali altında bulunuyor. Bunu icap ettiren hiçbir hal yoktur. Osmanlı Mebusan Meclisi tecavüze uğradı. Mebus*

arkadaşlarımızdan Rauf, Vasıf, Faik Beyler ve Numan Efendi Mebusan Meclisi'nden işgal kuvvetleri tarafından zorla alınıp tevkif edildiler. Bu hal anayasa hukukuna ve devletler hukukuna tamamen aykırıdır. Kayıtsız şartsız vicdan ve fikir istiklaline malik olmayan bir Mebusan Meclisi'nin serbestçe karar alması mümkün olmayacağından mebusların dokunulmazlığına karşı yapılan bu tecavüzü protesto ediyoruz.” 18 Mart 1920 günü Osmanlı meşrutiyetinin son günü olmuştur. O gün Boğazların suyuna gömülen, üç kıtaya yayılmış muazzam devletin yerine, bir ay sonra Ankara'nın çorak ve bataklık yaylasında genç bir devlet doğacaktır. (Ağaoğlu, 1999) Bütün bu gelişmelerden sonra Mustafa Kemal Paşa, birçok ülke yöneticisine ve meclisine birer mektup göndererek Ankara'da yeni bir meclis toplanacağını duyurdu. (Dilipak, 1991, s.56) 3 Ocak 1920'den itibaren Osmanlı Meclisinden katılacak olan mebuslar Ankara'ya gelerek Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeye başladılar. (Ezherli, 1986, s.12) İstanbul'un Hükümeti üzerindeki baskılar bundan sonra her geçen gün arttı. Neticede artık baskılara dayanamayan Salih Paşa Hükümeti 5 Nisan 1920'de istifa etti. Yerine 6 Nisan 1920'de Damat Ferit Paşa Hükümeti kurdu. Damat Ferit Paşa Hükümetinin ilk işi 12 Nisan'da Meclis-i Mebusan'ı fesih ettiğini açıklamak oldu. (Baykara, 1985)

İstanbul, yeryüzünün iki kıta üzerinde kurulmuş tek şehridir. Buna Mustafa Kemal Paşa'da işaret etmiştir. *“İki cihanın kavşağında, Türk vatanının ziyneti, Türk tarihinin serveti, Türk milletinin gözbebeği İstanbul, bütün vatandaşların kalbinde yeri olan bir şehirdir.”* demiştir. (Öztuna,1998) Sadece bir devletin başkenti olma özelliğine sahip değildi İstanbul. Fethedilişi kadar müttefikler tarafından işgali dünyada büyük yankılar uyandırmıştır. Karadan gemiler yürütülerek fethedilen İstanbul, şimdi göz göre göre işgal kuvvetlerine teslim ediliyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda müttefiklere yenildiği için yenik sayılan Osmanlı Devleti'nin biricik başkenti İstanbul'a, çok öncesinden göz dikilmiş ancak Mondros Mütarekesi'nin haksız uygulanışı ile önce fiili daha sonra ise resmi bir işgale maruz kalmıştır.

13 Kasım 1918'de fiili olarak işgal edilen İstanbul'a ilk giren İşgal Kuvvetlerinde 2.616 İngiliz, 540 Fransız ve 470 İtalyan askeri varken, ilerleyen zamanlarda bu askerlerin sürekli sayıları artmış, hatta bu kuvvetlere Yunan askerleri de katılmıştır. (Temel, 1998, ss.1112) 1071'den beri Türklere vatan diye açılan kapıyı, Türklerin yüzüne kapatmak gayretinin ilk çılgınlığı için İstanbul Türklerden alınmak isteniyor ve bunun için aralarında gizli toplantılar yapılıyordu.10 Mart İngiliz Dış İşlerinde

yapılan toplantıda birtakım kararlar alındı. Bu kararlar; İstanbul resmen işgal edilecek buna bahane olarak Türkiye'deki azınlıklara kötü davranıldığı ileri sürülecekti. Türklere barış şartlarını kabul ettirirken çıkacak ayaklanmalara karşı koymak için, İstanbul'daki milliyetçi liderler tutuklanacak, İstanbul Hükümeti'ne 24 saat süre verilecek, Mustafa Kemal Paşa'nın bütün kuvvetlerinin dağıtılması istenecektir. Aksi takdirde Yunanlıların bu işi yapacağı söylenecek, deniliyordu. (Woodward ve Butler, 1982)

İtilaf Devletlerinin amaçlarından biriside Türkleri Asya'ya hapsetmekti. İtilaf Devletleri Müslüman sömürgelerini tedirgin etmeden ve muhalefet oluşmasını önleyecek bir şekilde İstanbul'u Türklerin elinden almak istiyordu. (Polat, 2007, s.480)

Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletler Osmanlı Devletine bağımsız bir devlet hakkı tanımadığı gibi Türklere de yaşama hakkı vermek istemiyorlardı. Rauf Bey Meclis-i Mebusan'ın İngilizler tarafından basılacağını bilerek, hatta bunu dileyerek gitmişti. Çünkü Meclis İtilaf devletlerince basılırsa, ortada bir meclis kalmayacak ve Milli Mücadeleciler, Anadolu'da yeni bir meclis açacaklardı. Rauf Beyi Mustafa Kemal Paşa bu fikirden vazgeçirmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştı. Üstelik Kazım Karabekir Paşa'da, Rauf Beyle hemfikirdi.

Mustafa Kemal Paşa, Ziraat Mektebi'nde oturmuş, İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'a katılmak üzere gidenlere, en çokta Rauf Bey'e üzülüyordu. Çünkü Rauf Bey, ayaklanışın altındaki en büyük direklerinden biri, belli başlı bir güçtü. Rauf Bey, İstanbul'un işgal edileceğini, meclisin basılıp milletvekillerinin tutuklanacağını İtilaf Devletleri ile ilişki kurmuş kimi Türklerden çoktan öğrenmişti. Mustafa Kemal Paşa Rauf Bey'e telgraf çekiyordu. Ancak O arkadaşları ile İngilizlere Meclis'i bastırıp tutuklanıncaya kadar İstanbul'da kalmak kararında direniyordu. Çünkü kendisi kaçarsa Meclis'te İngilizler tutuklayacak kimse bulamayacaklardı. Meclisi basmaktan vazgeçebilirler Meclis yine İstanbul'da kalır, Ankara ise çaresiz kalırdı.(Dinamo, 2010d)

Padişah o günlerde, Meclis'i Mebusan Başkanlığı'na, bir mebuslar heyetinin kendisini görmesini istedi. Bu kurulda Rauf Bey, Meclis Başkanı Celalettin Arif, Konya Mebusu Vehbi Hoca'da bulunuyordu. Ancak 15 Mart'ta yapılacak görüşme 16 Mart'a ertelenmişti. Rauf Bey, 16 Mart'taki görüşmenin bir İngiliz komplosu olduğunu düşünüyor ve belki de meclisin dışında tutuklanma ihtimalini

düşünüyordu. Böylece İngilizler Meclis'i basma gereği duymayacaktı. 15-16 Mart'ta Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Bankasına bin lira yatırdığını ve gelmesini istemiş ancak Rauf Bey Meclis'i bastırmak için burada kalacağını söylemiştir. 15-16 Mart gecesini de Haşim Bey'in evinde geçirdi. Rauf Bey arka sokaklardan Meclis-i Mebusan'a gidip, Meclis Başkanı Celalettin Arif Bey'i aradı ancak bulamadı. Başkan Vekili olan Balıkesir Milletvekili Abdülaziz Bey ve Konya Milletvekili Vehbi Hoca ile birlikte Yıldız Sarayı'na gidip padişah ile görüştüler. Ancak Padişah baş muhasip Fuat Bey'e şöyle sordu: *"Biz nasıl haber aldık bu işi?"* Fuat Paşa: *Efendim. Dün Fransız Mümessilliği baş tercümanı geldi. Anadolu'da gelen bir takım kişilerin, İstanbul'un huzurunu ve güvenliğini bozacak davranışlarda bulduklarından söz ederek, İtilaf Devletleri Temsilcilerinin şehrin güvenliğini korumak üzere bir gösteri yapmaya karar verdiklerini ancak bunun İstanbul'un statükosunu bozacak bir davranış olmayacağını söyledi. Padişah, İştittiniz mi beyefendi?"* dedi. *Bu adamlar her şeyi yaparlar, yaptıkları bu kadarla da kalmaz. Daha çoğunu da yapmaya cüret edebilirler. Onun için Meclis'teki konuşmalarınıza dikkat edin".* Rauf Bey tam cevap vereceği sırada ise Vehbi Hoca şunları söyledi: *"Efendim, ne yaparlarsa yapsınlar bu milleti yıldırılmazlar. Millet, hilafet ve saltanata sadıktır. Memleketin kurtarılması uğruna uğraşıyoruz. Müsterih olun Padişah'ım."* dediyse de Padişah bu sözlerden daha çok tedirgin olarak; *"Yok, yok Hoca! Sözlerinize dikkat ediniz. Fiili hadiseler meydandadır. Akıl için yol birdir."* Balıkesir Milletvekili Abdülaziz Mecdi Bey Efendi, Dolmabahçe sarayına dönük İngiliz direnotunu göstererek; *"Padişah'ım bu kâfirlerin zoru işte su kenarına kadar geçer. Ötesine de sökemez. Anadolu polattır. Memleket uğruna dövüşte mutlaka başarıya ulaşacaktır. Buna inanını."* Padişah ise hiç oralı olmayarak; *"Tekrar ediyorum, akıl için tarik birdir. Durum meydandadır. İsterlerse yarın Ankara'ya giderler."* Bunun üzerine Rauf Bey *"Padişahım müsaade buyursun. Dedi. Misak-ı Milliye ile perçinlendiği gibi hilafet ve saltanat makamı ile memleketin kurtarılması söz konusudur. Fakat duruma göre eğer biz bu milletin istediği meclis kararı olmadan herhangi bir uluslar arası bir belgeyi imzalamamaktır. Yoksa geleceği karanlık görüyoruz. Öyle ki sonucun ne olacağı şimdiden kestirilemez."* Padişah bunun üzerine; *Rauf Bey, bir millet var, koyun sürüsü Buna bir çoban gerek. O da benim."* Bu söz ile padişah kimseden öğüt istemediğini açıkça vurgulamıştır. Rauf Bey geç vakitlerde Meclis'e döndüğünde padişah'tan bir kuru selam bile gönderilmemişti. Meclis'i Mebusan'ı Meclis Başkanı Celalettin Bey yerine vekili Abdülaziz Bey açtı. Padişah ile yaptıkları görüşmesi

noktası noktasına anlattı. Milletvekilleri hayal kırıklığına uğradı Tam bu sırada bir İngiliz Müfrezesinin geldiğini ve Meclis'in kapısına dayandığını, Hüseyin Rauf Bey'i ve Kara Vasıf Bey'i alıp götürmek istediklerini bildirince, Meclis birdenbire ayaklandı. Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey ve kimi milletvekilleri Rauf Bey'i çevreleyerek onu kaçırmaya zorladılar. Çünkü Meclis kıyı yanında olup arka kapıdan kolaylıkla kaçılabilirdi. Ancak Rauf Bey kaçmadı. Kimi milletvekilleri Muhafız Kıtası Kumandanına, Meclise saldıran bu yabancıya neden saldırmadığını sorunca, Kumandan daha önceden Meclis Başkanından kan dökülmemesi buyruğunu aldıklarını ve buna uymak zorunda olduğunu söyledi. Sinop Milletvekili Yusuf Kamil (Tengirşek) Mebusların sakin olmasını ve bu işte asıl yetkilinin Rauf Bey olduğunu söyledi. Rauf Bey şunları söylüyordu; *“Şimdiye kadar sizin durumunuz tehlikeye düşmesin diye sustum. Mademki Meclis saldırıya uğramıştır. Burada muhafız bölüğü var. Emir verilsin karşı koysun, görevini yapsın.”* sözleri üzerine karşı koyması istenmiş ancak Meclis Başkanı Celalettin Arif Bey'in öğüdü hatırlanarak, bundan vazgeçildi. Ali Şükrü Bey, Rauf Bey, Kara Vasıf'ı, Meclis'ten silah gücüyle alıp götürüldüğüne dair İngiliz subaylardan yazılı bir belge almış ve Meclis Başkanlığına vermiştir. (Dinamo, 2010c)

İngiliz Yüksek Komiserliğine ve İstanbul'daki İngiliz Ordusu Başkumandanlığına hâkim olan İstanbul'da kuvvetli bulunmak ve milli harekete gözdağı vermek hevesi, 16 Mart 1920'de İstanbul'un fiilen işgalini hazırlamıştır. İstanbul 13 Kasım 1918 tarihinden beri fiilen işgal şimdi resmen işgal edilmişti. Resmi işgaldeki amaç, işgali şiddetlendirmektir. Böylece barış şartlarının Türklere daha rahat kabul ettirilmesi, şehirdeki Kuvay-i Milliyeciler ve diğer istenmeyen kişilerin tutuklanması İstanbul üzerindeki mali ve hukuki denetim kurulması imkânı elde ediyordu. (Temel, 1998, s.5) 16 Mart 1920 sabahı İstanbul rıhtımlardan karaya yavaş İngiliz savaş gemilerinden silahlı ve tam gereçli İngiliz askerleri çıkıyordu. Karaya çıkan askerler kamyonlara bindirilerek kendilerince bilinen yerlere gönderiliyordu. Yine Sirkeci- Sultanahmet–Divanyolu–Üniversite önünden geçmek 05.45'te Şehzadebaşı arasındaki 10.Tümen karargâhına saldırmış kapısını bekleyen Reşadiyeli Veli oğlu Mehmet'i öldürülüp içeriye girdiler. Nöbetçiler onbaşı ve müfreze kumandanını öldürdüler, yatakhaneye saldırıp askerler üzerine ateş açtılar. İngiliz askerlerine yardımı için Hintli askerlerde gelmişti. Mızıkacı erlerinin yattığı koğuşa girip mızıkacıları yataktan kaldırıp, kurşuna dizdiler. Üst kattaki Nail Bey ile

kâtiplerinden Arslan Bey ve Raki Bey ıgıllara kalkıp davrandılar ancak, İngilizler Beyazıt Cami karşısındaki eski jandarma dairesine götürüldü. Karargâhın silahlarını da yanlarında götürüldü. Ve Şehzadebaşı'nda yaptıklarını, Beykoz'da bir tepe üzerine kurulmuş Sarı Kışla'daki Dar'ül Eytam çocuklarına yaptı. Bu okuldaki dört yüz çocuğu okulun içindeyken kurşun yağmuruna tuttular. (Dinamo, 2010c, s.91) İstanbul'a yakın işgal kuvvetleri, çevreyi kontrol altında tutmak için 48 parça harp gemisine İzmit Körfezi'ne göndererek buradaki Türk deniz kuvvetlerini etkisiz hale getirildi. Ayrıca Yavuz kruvazörü gözaltına alındı. Güvenliği tamamen sağlamak içinde İngiliz Deniz Kuvvetleri 25 Haziran 1920'de Karamürsel'i işgal ederek Arafıye ve Adapazarı'na kadar olan önemli noktalara kendi askerlerini yerleştirerek demiryolu hattını kontrol altında aldı. Karaya asker çıkararak istasyon ve telgrafhaneye de denetim altında aldılar. İstanbul'un resmi işgali, Türk halkı tarafından derin bir üzüntü ile karşılanmıştır. İlk tepki Salih Paşa Hükümetinden gelmiş, hükümet işgalleri protesto bildirisi yayınlanmış, işgali gerektirecek bir durum mevcut olmadığını, Anadolu'da bazı hadiselerin Rumlar ve Ermenilerin Türk halkına saldırıları ile olduğunu belirtmiştir. Halk derin üzüntü duymuş ancak İstanbul'daki denetimler nedeniyle protesto mitingleri yapılamamıştır. (Polat, 2007)

Mustafa Kemal Paşa, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine gönderdiği mesajda "Cemiyetin, bütün yurt sathında askeri ve sivil yöneticilerle birlikte hareket etmeleri gerektiğini" vurguladı. (Dilipak, 1991) İzmir'in işgali Türk ülkesine yönelik tehlikenin ilk ve açık işareti idi. İstanbul'un işgali ise mücadelede artık yeni idari kadro gerektiğini göstermişti. Meclis-i Mebusan geri kalan milletvekilleri ile 18 Mart 1920'de toplanarak işgal altındaki bir şehirde meclisin hür ve serbest karar veremeyeceğinden, çalışmalarını geçici olarak durdurmak kararını verdi.(Baykara, 1985)

Mütareke hükümlerine aykırı olarak işgal hareketleri günden güne bölgeye tamamen yayıldı. Bunun üzerine halka işgallerin önüne geçmek için silahlı mücadelenin gerekliliği fikrini daha baskın hale getirmiştir. Bu durum halkın özellikle kararsızların Milli Mücadele'ye daha sıcak bakmasını ve Milli Mücadele saflarına katılmalarını hızlandırmıştır. İtilaf Devletleri bir tebliğ yayınlayarak, işgalin geçici olduğunu, İtilaf Devletlerinin niyetinin saltanat makamının nüfuzunu kırmak değil, aksine Osmanlı idaresinde kalacak olan memleketlerde o nüfuzu güçlendirmek ve sağlamlaştırmak olduğunu belirtiyordu. Ayrıca Türklerden İstanbul'u mahrum etmek

değil bu nazik dönemde Müslüman ve gayrimüslim olsun görevinin işine gücüne bakıp güvenliğin sağlanmasına yardımcı olmak olduğunu ekliyorlardı. Osmanlı Devleti'nin yıkıntısında yeni bir Türkiye'nin kurulması için var olan son ümidi, çılgınlıklarıyla mahvetmek isteyenlerin sözlerine kanılmaması, saltanat merkezi kalacak olan İstanbul'dan verilecek emirlere uyulması istendi. (Polat, 2007)

16 Mart 1920

Belge 62

Lord Curzon arkadaşlarına dışarıda açıklanmaması koşulu ile bu sabah saat 11'de İstanbul'un filen işgal edildiğini Harbiye ve Bahriye Bakanlıklarına el konduğunu bütün ulaşımın kontrol altına alındığını örfi idare ilan edildiğini ve karaya asker çıkarıldığını bildiriyordu. Ayrıca Paris'ten bir arkeoloji uzmanları bütün tarihi eserlere kıymet konacak, kıymet, tespit heyeti Kumandan Hogarth İngiltere adına, Prot Cognot Fransa adına ve İtalya adına Sinyor Parabeni ve Amerika adına Mr. Butler idi. Tarihi ve artistik değeri olan mallar alınıp götürülecektir. İtalyanlar ise kendileri için istedikleri nin listesini veriyorlardı. (Woodward ve Butler, 1982)

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgali üzerine şöyle bir bildiri yayınladı. *“İngilizlerin tecavüzü geri alınmadığı takdirde, Meclis'in vazifesi Anadolu'ya geçmek ve milletin iradesini üzerine olmaktadır. Bu hareket, bütün milletin kuvvetlerini kendinde toplamış olan Kuvay-ı Milliye tarafından her araç ile desteklenecektir. 17 Mart'ta Mustafa Kemal Paşa İslam Dünyasına yayınladığı “Bu tahkir ve tecavüz darbesinin düşmanlar tarafından tahmin edildiği gibi maneviyatı bozmak değil belki bütün şiddeti ile mucizeler gösterecek bir kabiliyeti geliştirecek neticesini doğuracağına şüphemiz yoktur.”* diyordu. İstanbul'un işgalinden sonra Kastamonu Valisi Cemal Bey Ankara'ya şu mesajı gönderiyordu: *“Bu günden itibaren Kastamonu vilayetinin Heyet-i Temsiliye'yi hükümet merkezi sayarak emirlerine girdiğini ve alacağı her emri tereddütsüz yapacağını arz ederim”* (Dilipak, 1991) 18 Mart 1920'de Balıkesir'de belediye önünde binlerce insan toplanarak İstanbul'un işgalini protesto etmiştir. Bu protesto mitinginde Ali Rıza Bey, Hoca Tahsin Bey, Halil Bey ve Vasıf Bey halkı işgallere karşı uyarılmış ve işgali protesto etmişlerdir. Mitingde alınan kararlar, İtilaf Devletleri mümessilliklerine ve diğer Avrupa elçiliklerine telgraflar çekilerek duyurulmuştur. Mitingde alınan kararlarda, Wilson Prensiplerine dikkat çekilerek işgalin haksızlığı, duyurulmuştur. Edirneliler,

işgali şiddetle ret ettiklerine dair bir nota gönderirken, Trakya'nın, Yunanlılarca işgaline silahla karşılık vereceklerini bildirdiler. (Polat, 2007) İngiltere ve Fransa ve İtalya yüksek Komiserlikleri bir bildiri yayınlayarak İstanbul'un askeri işgal altında alındığını bildirdiler. (Dilipak, 1991)

4.12. Milli Mücadele'nin Seyrini Değiştiren Bir Dönüm Noktası: TBMM'nin Açılması

TBMM'nin açılışı, Milli Mücadele'nin seyrini değiştiren önemli bir dönüm noktasıdır. Aynı zamanda Türk Milleti için yeni bir başlangıçtır. (Yıldırım, 2011) Türklerin yeni ve milli bir devlet kurmak üzere harekete geçmeleri, Mütareke'nin imzalanması ve uygulanmasındaki adaletsizlikler nedeni ile başlamıştır. (Tunaya, 2003)

Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye, 18 Aralık 1919'da Sivas'tan yola çıkarak 19 Aralık'ta Kayseri'ye geldiler. Buradan Mucur yolu ile geldikleri Hacibektaş'ta görüştikleri Çelebi Cemalettin Efendi, Milli Harekete destek verdiğini belirtti. Hacibektaş-Mucur-Kırşehir-Karaman-Bednam üzerinden 27 Aralık 1919'da Ankara'ya girerken halkın büyük bir sevgisi ve coşkun gösteriler arasında karşılandı. (Çelik, 2007)

Bundan böyle Heyet-i Temsiliye merkezinin Ankara olduğu bütün teşkilata telgraf çekilerek haber verildi. (Ezherli, 1986) Ayrıca 23 Ocak 1920'de alınan bir kararla, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, Heyet-i Temsiliye ve teşkilatlar arası haberleşmeden ücret alınmayacak olması, Ankara'yı Milli Hareket'in merkezi haline getirmişti. Herkes bölgesindeki gelişmeleri buraya bildirecek ve ülkedeki gelişmeler artık buradan takip edilecekti. (Dilipak, 1991) Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya, siyasi ve askeri gelişmeleri yakından takip edebilmek, cephelerin durumunu görmek ve denetlemek, İstanbul'a ve cephelere demiryolu bağlantısının bulunması milli teşkilatın güçlü olmasından dolayı gelmişti. Ankara'da, Mebusan Meclisi için yapılan seçimlerde Erzurum milletvekili seçilen Mustafa Kemal Paşa, bazı milletvekilleri ile görüşmüş, yazmış olduğu Misak-ı Milli'yi metnini onlara vererek, Mebusan Meclisinde kabul ve ilan etmelerini istemiştir. (Çelik, 2007) Misak-ı Milli kabul olunmasına rağmen İtilaf Devletleri, Milli iradenin yansımalarından hoşnut olmayacak ve Osmanlının payitahtını işgal edeceklerdir.

İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilip vatandan ayrılırken, bu aşağılık tecavüze karşı koyan Türk askerleri şehit ediliyordu. Milli idarenin timsali olan Meclis'e doğrudan doğruya tecavüz ediliyor, üyeleri tutuklanıyor, düşünceleri ile bu duruma karşı koyan aydınlar zindanlara atılıyordu. (Ezherli, 1986) 18 Mart 1920'de Meclis-i Mebusan geri kalan üyeleri ile toplanarak işgal altındaki bir şehirde, hür ve serbest bir şekilde karar vermesinin mümkün olmadığını, bu nedenle çalışmalarını geçici olarak durdurma kararı verdi. (Baykara, 1985) Erzurum, Sivas Kongreleri kararları ile Amasya görüşmesi sonunda varılan mutabakat ile meşru bir temsilin sağlanması yönünde anlayış oluştu. Meclis-i Mebusan'ın tatili ile bu tarihten itibaren milletin tek meşru temsilcisi durumunda bulunan Ankara'daki Heyet-i Temsiliye'ye, ortaya çıkan boşluğu doldurmak üzere hareket imkânı vermiştir. (Turan, 2006) Osmanlı Devleti, Mütareke ile fiilen İstanbul'un işgali ile de resmen sona erdi. Böylece BMM.'nin toplanması kolaylaştı ve meşrulaştı. Heyet-i Temsiliye, Anadolu'da askeri ve idari yetkilere sahip tek organ oldu. Meclis-i Mebusan saldırıya uğrarken, Mustafa Kemal Paşa ulusu ve Anadolu'yu bir otorite altına almak, Milli Mücadele örgütünü hukuki ve meşru temellere dayandırmak için Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclis toplamak istiyordu. Kurtuluş Savaşı'nda halk desteğinin sağlanması için halk meclisinin toplanması gerekiyordu. (Aybars, 2002) Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920'de valiliklere ve kolordu komutanlıklarına talimat vererek, Ankara'da toplanacak olağanüstü yetkiye sahip bir meclise, acele yeni temsilciler seçmesini bildirdi. (Kocatürk, 2004) Meclis, Anadolu'nun en güvenli yerinde Ankara'da toplanacaktır. Bunun için İstanbul'daki Mebusan Meclisi üyeleri Ankara'yı beklemekteydi. (Baykara, 1985) Seçimlerin ne şekilde yapılacağı da on iki madde ile özetlenmiştir. 23 Nisan'da Ankara, gerçekten hem tarihi bir olaya şahit hem de sahne oluyordu. Bugün milletler, tehlikeler sağanağına tutulan ve yok edilmek istenen varlığını kurtarmak için, meclisi açıyordu. 23 Nisan 1920'de BMM Cuma günü 13.45'de bu şekilde açıldı. (Ezherli, 1986) Meclis'in 337 milletvekili bulunması gerekirken ilk toplantıya 115 kişi katılabildi. Meclis'in açılışı en yaşlı üye (Reis-i Sin) sıfatıyla Sinop Mebusu Şerif Bey'in konuşmasıyla oldu. (Ezherli, 1986) Meclis bir devrim sonucu değil fakat yaratıcısı olarak yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri kendinde topladı "Heyet-i Temsiliye "Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1920'de yaptığı teklif ile Meclisin üstünde bir güç olmadığını belirterek, yetkilerini BMM.'ye bıraktı. 24 Nisan'da Mustafa Kemal Paşa, yaptığı uzunca konuşmasında bu tarihe kadar olan olayları değerlendirmiştir. (Turan, 2006) Birinci oturuma 11.30'da

ara verildi. 24 Nisan 1920 günü 2. birleşim saat 10.00'da yine en yaşlı üye Şerif Beyin başkanlığında açıldı. İkinci oturumda, Erzurum Kongresi'nden İstanbul işgaline kadar olan olaylar anlatıldı. Alınan milli önlemler dile getirildi. Saat 13.00'da ikinci oturuma ara verildi. Bir önceki birleşimde kurulmuş olan komisyonlar tarafından mazbataları incelenen üyelerin mebuslukları, kabul edildi. Saat 15.00'da başlayan üçüncü oturum da, İstanbul'un işgalinden Meclis'in açılışına kadar olan olaylar dile getirildi. Meclis'in yönetimi fiilen ele geçirdiğini, meclis başkanlığına getirilecek başkanın milletvekilleri içinde seçilecek kabine üyelerinde başkanı olup hükümetin kurulması konusunda, genel kurula teklifte bulundu. Bu konunun genel kurulda tartışılmasının önemine değindi. İç olaylara ait açıklama yapmak istediğini belirterek bunun içinde gizli celse yapılmasını önerdi. Dördüncü oturum gizli olarak yapıldı. Beşinci oturumda Mustafa Kemal Paşa, 120 oydan 110 oy alarak meclis başkanı seçildi. Celalettin Arif Bey ikinci reisliğe, Abdulhalim Çelebi ise birinci reis vekâletine seçildiler. Bu oturumda BMM'nin millet ve devletin kurtuluşunu hedef aldığını ve çalışmalarını bu yönde yapacağına dair bir takım tamim ve tebliğ hazırlanıp, millete duyurulmasına ilişkin karar, oy birliği ile kabul edildi. İlk icra vekillerini seçip, hükümet kesin olarak kurulduktan sonra Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi ile İcra Vekilleri Heyeti toplantılarında başkanlık etmeye başladı. İlk encümenler (Komisyonlar): Şeriye-i Evkaf, Hariciye, Maarif, Adliye ve Mezahip, Dâhiliye ve Emniyet-i Umumiye Posta ve Telgraf, Müdafaa-i Milliye, Nafia, İrşat, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Büyük Millet Meclis'in açılması ile Anadolu ihtilali başlamış oluyordu. Türk milleti sevinç içinde idi. Artık bütün dünyanın gözleri Ankara'ya çevrilmişti. (Ezherli, 1986) Mustafa Kemal Paşa'nın belirlediği "milli siyaset" ilkeleri etrafında, politika üretecek olan hükümetin önünde, çözmesi gereken çok önemli sorunlar vardı. Üç noktada özetlenebilir. İçerde meşruiyet kazanma olarak ta özetleyebileceğimiz "milli birlik ve beraberliği" tesis ederek kendi otoritesine karşı oluşabilecek tepkileri kontrol etmek, işgalci güçler karşısında yokluk ve zorluklara rağmen mücadelesini sürdüren Kuvay-i Milliye'yi daha etkin hale getirmek, bütün bu uğraşlar yanında uluslararası alanda meşruiyet kazanmaktır. (Yıldırım, 2011) BMM açılırken ve arkasında BMM. Hükümeti kurulurken desteği alınan tek silahlı güç, Kazım Karabekir'in kolordusu ve bunun arkasındaki güvenilir kişiliği idi. (Yıldırım, 1997) 23 Nisan 1920 tarihinden 28 Şubat 1921 tarihine kadar, 311 gün geçmiş olup bu süre içinde Meclis 159 toplantı, 51 gizli ve 356'sı açık olmak üzere toplam 407 oturum yapmıştır. Meclis 252 kanun tasarısı

ile görüşüp bunlardan 104 kanuniyet kazanmış 149 kanun tasarısı görüşülerek reddedilmiş, yeni seneye de 55 kanun tasarısı devredilmiştir. Meclis'in çıkardığı kanunların başlıcaları şunlardır; Hıyanet-i Vataniye Kanunu, İcra Vekilleri İntihab-ı Kanunu, Temyiz heyeti teşkiline Dair Kanun Cephe Zammı Kanunu anayasa gibi. Milletvekilleri tarafından yüzlerce teklif yapılmış ve teklifler çeşitli komisyonlardan ve meclis genel kurulundan görüşülmüş vekiller hakkında 122 gensoru önergesi görüşülmüş açılan gensorular sonunda bazı vekiller güvenoyu alamayarak düşürülmüştür. BMM. üyeleri yasama görevi ile uğraşmış, birçok milletvekili çeşitli devlet hizmetlerinde bulunmuş, bazı milletvekilleri sefir veya mümessil sıfatı ile yabancı memleketlerde görev almıştır. Birçok milletvekili yabancı devletlerle yapılan siyasi görüşmelere memur edilmiştir. Yine milletvekilleri içinden ordu, kolordu ve küçük kıtaların kumandanı bir kısım milletvekilleri yargı görevi yapmak üzere, İstiklal Mahkemelerinde başkan, üye ve savcı olarak çalışmıştır. Doktor milletvekilleri ise savaş zamanında cephe gerilerinde hastanelerde çalışmışlar, bazı milletvekilleri valilik, mutasarrıflık, müftülük, hâkimlik gibi çeşitli görevlerde bulunmuşlardır. BMM, ikinci çalışma yılına 350 üye ile girmiş ancak bu milletvekillerinden 12 si halen Malta'da tutuklu, 68'i İstanbul Mebuslar Meclisinden katılmış, 270 ise muhtelif tarihlerde doğrudan doğruya BMM üyesi olarak seçilmiştir. (Selek, 2000a)

Hâkimiyet bir bütündür, parçalanamaz, bölünemez, başkasına devredilemez. Milli hâkimiyet, Millet tarafından devlete verilen iktidardır. (Tosun, 1994, ss.16-17) Doğuşunun görünürdeki nedeni dış istilaya karşı milli mücadele olan I. BMM, esasen dış mücadeleden çok iç mücadele ile uğraşmıştır. Ve ilk gününden itibaren milletin ta özünden, bağrından kopup gelmiş olduğunu göstermeye başladı. BMM kudretini, içten ve dıştan gelen baskı ve darbeler yok edilmek istenen bir milletin dövüşmek ve kalkınmak azminden alıyordu. Bu meclisi oluşturan milletvekillerinden çoğu, bir çocuk kadar saf insanlardı. Bu insanlardan yine birçoğu fazla mucizeye, rüyaya inanıyorlardı. Bir kısmı temsil ettikleri ilin polis komiserlerinden seçilmişti. Bazıları ilkokul öğretmenleri, bir kısmı henüz bırakılmış yedek subaylardı. İçlerinde kabilelerin ve dağlarının başında mutlak bir şekilde hüküm süren aşiret ve yolları kesen eski eşkıya reisleri vardı. Bu beylerin reislerinin yanında şöhreti memleket sınırını aşmış kumandanlar, devlet idare etmiş insanlar oturuyorlardı. Bir kelime ile I. BMM. Türk milletinin ta kendiydi. Onda temsil edilmeyen hiçbir fikir ve istek yoktu.

Cumhuriyet gerçekte bu meclisin içinde doğmuş ve saltanat meclisin içinde yıkılmıştır. (Ağaoğlu, 1999, s.24) 21 Aralık 1921’de TBMM. gizli celsesinde Veliiaht Abdülmecit Efendi’nin Meclis Başkanlığına gönderdiği TBMM’yi tanıyan mektubu okundu. 26 Şubat 1921’de Mustafa Kemal Paşa, Amerikalı gazeteci, Clarence K. Streit’e şöyle diyordu: “Türkiye’nin bugünkü ve gelecekteki rejimi *“Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir ilkesine dayalıdır ve dayalı olacak.”* 12 Mart’ta İstiklal Marşı kabul edildi. Mehmet Akif, marşı mehter müziğine göre kaleme almıştı. Mecliste okunduğunda alkışlar ile karşılandı Mehmet Akif’in İstanbul’dan Ankara’ya kadar her gittiği yerde, Ankara Hükümetinin desteklenmesi yolunda vaazlar ve hutbeler okuması, Mustafa Kemal Paşa’yı fazlası ile memnun etmişti. 2 Ocak 1922’de Cemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa’ya özetle şöyle demektedir: “*Paşam, Türkiye’de tahminlerimizin fevkinde bir inkılâp olmuştur. Bütün manalı ile birlikte bir halk hükümeti teşkil etmiştir.*” (Dilipak, 1991) Milli Mücadele hareketi yasama, yürütme ve yargı yetkilerini de kendi bünyesinde toplamış olan TBMM. sayesinde millet adına hareket etme yetkisini eline almış oluyordu. (Turan, 2006, ss.67-68) Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele’yi yalnız ordularla yapıp kazanmadı. Milli Kurtuluş davasını millet temsilcilerinden meydana gelmiş BMM ile yürüttü. Bu tutumunda ölünceye kadar değiştirmedii. Kurtuluş Savaşı’nın zaferlerini ve inkılâpları şerefini, ona mal etti. Millet Meclisi’ni her zaman, devleti oluşturan müesseselerin en üstünde gördü ve gösterdi. Batı emperyalizmine ve sömürgeciliğine karşı soylu bir kavgayı Meclis ile birlikte verdi. (Ezherli, 1986) BMM olağan üstü yetkilere kullanmak üzere toplanmış ve kendisini milli iradenin tek temsilcisi sayarak vatanın kaderine el koymuştur. (Selek, 2000a)

Ankara Hükümeti başından sonuna kadar İtilaf Devletlerinin asker ve mümessilleri ile çatışmamaya büyük önem göstermiş ve bütün dikkatlerini Yunan işgal kuvvetlerine ve iç isyanlara yöneltmiştir. (Dilipak, 1991) Damat Ferit Paşa Hükümeti, Ankara’da belirmeye başlayan (hele 23 Nisan’da) Meclis açılınca bu idareye karşı bütün imkânları ile mücadeleye girişti. Bunun için önce fetva silahına başvurdu. Kuvay-i Milliye’nin devlete ve Padişaha asi olduğuna dair 11 Nisan’da Şeyhülislam Dürrizade verdiği fetva yayınlanarak nüshaları İngiliz uçaklarınca her yere atıldı. Ülkenin gerçek durumunu bilmeyen, Padişah’a sadık kalmak isteyenler arasında bu fetvanın etkisi görüldü ve Ankara’ya karşı birçok isyan oldu. (Baykara, 1985)

Büyük Meclisteki fikir akımları iki ana grup etrafında toplanmıştır. Bunlar; Tesanütçüler (Birlikçiler), Milliyetçiler, Komünistlerdi. Milliyetçiler üç grup halinde sıralanmışlardı. İslahatçılar, Müdafaaiciler, Liberaller. Tesanütçüler (birlikçiler) bir çeşit sendikalizm kuran bir program etrafında toplanmışlardı. Ankara'da Tesanüt Kahvehanesinde toplandıkları için bu adı alınan grup, Meclis'te mesleki temsil esasını kabul ettirmek istediler ancak başarılı olamadılar. Büyük Millet Meclisi, bu grubu, memlekette sınıf kavgası getirmekle suçladı. Komünistler ise yayımladıkları program, Milli Mücadele'nin niteliğini, burjuvazi ve kapitalizme karşı bir ayaklanma olarak gösteriyor ve yeni esasları içeren yeni bir sistem teklif ediyordu. Ancak bunun yanında Mahmut Esat'ın savunduğu uzlaştırmacı bir sistem olan devletleştirmede vardı. Milliyetçiler sağ ve sol olmak üzere ilk kola ayrılmış bulunuyorlardı. Bunlara ise birinci ve ikinci grup adı veriliyordu. Birinci grup yani sollar, liberallerden devlet sosyalizmine taraftar olanlar kadar, değişik fikirde olanları barındırıyordu. Sağ taraf ise muhafazakâr ve ıslahatçılardan oluşuyordu. (Ağaoğlu, 1999)

BMM Hükümeti'nin dış siyasetteki engellerini aşmasında öncelikle Kuvay-i Milliye daha sonra da Türk ordusu etkili olacaktır. Zira Kuvay-i Milliye ve ordu işgalci güçler karşısında askeri başarılar kazandıkça İtilaf Devletleri ve diğer tarafsız devletler resmi ilişki tesis etmek için TBMM'nin ve hükümetin kapısını aşındırmaya başlayacaklardır. I. İnönü Savaşı'ndan sonra Ankara Hükümeti'nin Londra Konferansı'na davet edilmesi ve Sovyet Rusya ile Moskova Anlaşması'nın yapılması gibi örnekler uluslar arası ilişkilerdeki olumlu gelişmelerin askeri başarılarımıza endeksli olduğunu göstermektedir. (Yıldırım, 2011)

4.13. Mondros Ateşkes Antlaşması'nı Tamamlayan Sevr Antlaşması

İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı sonundaki durumu görüşüp barışı imzalamak üzere 18 Ocak 1919'da Paris'te toplanmışlardı. Paris Konferansı'na, 32 devlet katılmış ancak asıl söz sahibi olanlar İngiltere, Fransa, İtalya, ABD ve Japonya gibi on büyük devletten oluşan, Onlar Komitesi idi. Paris Konferansı sonunda Almanya ile 28 Haziran 1919 Versailles, Avusturya ile 10 Eylül 1919'da ST. Germain, Bulgaristan ile 27 Eylül 1919'da Neuilly ve Macaristan ile 4 Haziran 1920 tarihinde Triannon antlaşmaları imzalandı. Osmanlı Devleti ile imzalanacak olan antlaşma en sona bırakılmıştı. Aradan geçen zaman içinde Batı Anadolu'da, Yunan işgali ile onlara bir hak tanımak gibi bazı hazırlıklara yapılmakla birlikte,

barış antlaşması için şartlar henüz olgunlaşmamış görünüyordu. Çünkü Osmanlı Devleti'nin mirasının büyüklüğü, kapalı kapıların ardında büyük çekişmelere neden oluyordu. (Keskin vd. 1995) Gecikmenin asıl nedeni Osmanlı toprakları üzerinde daha önce yapılan anlaşmaların artık hükümsüz kalması ve gelişen yeni şartlar karşısında İngiliz Fransız ve İtalyan çıkarlarının çatışması idi. (Selek, 2000a) Müttefikler, 22 Mayıs 1920 tarihinde Osmanlı Devleti'ni resmen konferansa davet etti. Ankara, konferansa sadece Tevfik Paşa'yı kabul edebileceğini bildirdi. (Baykara, 1985) Konferans, Mayıs 1920'de, Paris yakınında Sevres kasabasında toplandı. (Belen, 1973, s.209)

6 Mayıs tarihinde konferansa bir heyet ile katılan Tevfik Paşa'ya 11 Mayıs'ta Fransız Dış İşleri Bakanı General Millerand'ın verdiği barış antlaşmasının metni, (çok ağır bir dille kaleme alınmıştı.) Osmanlı Devleti'ni neredeyse savaşın tek sorumlusu olarak ele alıyordu. (Baykara, 1985) Tevfik Paşa, 17 Mayıs 1920 tarihli bir mektup ile Damat Ferit Paşa'ya antlaşma metni hakkındaki görüşlerini şöyle bildiriyordu: *“Teklif edilen şerait-i sulhiye, Devlet-i Aliye'nin inhilalinden Padişah'ın hukukunun imhadan başka bir şey değildir. Mevcudiyet-i devlet muahedenin tamamen tedili ile mümkündür. Bize teklif edilen muahedenin şekli-haziri, Osmanlı Devleti'nin İstiklalden mahrum müstemleke haline ifrağ edilmekte olduğundan şerait-i sulhiye bu vaziyetini tamamıyla bertaraf edecek bir suretle tadil ve istiklal-i memleket, devlet ve hâkimiyet itibariyle hudud-ı tabiyesi dâhilinde temin edilmedikçe akd-i sulh imkânı yoktur.”* (Bayur, 1983, s.60) 11 Mayıs'ta Tevfik Paşa'ya bildirilen barış şartlarına, 25 Haziran'da cevap verilecekti. (Belen, 1973) Barış antlaşmasını imzalamakta kararlı olan Ferit Paşa, Tevfik Paşa gibi düşünmeyerek taslağı imzalamak için heyet başkanı olarak Paris'e gitti. Bir taraftan İstanbul'da taslak bir kişi hariç kabul edildi. (Akkoyun, 1997)

19 Haziran'da Paris'e varan Ferit Paşa, Osmanlı Devleti'nin isteklerini, 28 Haziran ve 8 Temmuz tarihli iki nota ile konferansa bildirdi. Ferit Paşa savaş zararlarını ödemeyi, savaş suçlularını cezalandırmayı, üç sancağı Ermenilere vermeyi, Kürdistan'da özerk bir idare kurulmasını buna karşın Boğazlar Komisyonu hakkındaki hükümlerin tadillini, Doğu Trakya'nın Türklerde kalmasını, Yunanlıların İzmir'den çekilmesini istemişti. Reşit Paşayı Paris'te gözlemci olarak bırakarak 14 Temmuz'da İstanbul'a döndü. 16 Temmuz'da Spada toplanan Konseyin, 17 Temmuz'da Reşit Paşa'ya verdiği ultimatomun özeti ise şuydu: *“ Osmanlı hükümeti*

sebepsiz yere savaşa girerek savaşın iki yıl uzamasına neden olmuş, 800.000 Ermeni'yi öldürmüş ve 200.000 Rum göç ettirilmişti. Müttefikler, İzmir ve Trakya'ya Osmanlı egemenliğinden çıkarmaya kararlıdır. (Belen, 1973)

İstanbul Hükümeti bu cezaya razı idi. Hatta yapılan tüm hakaretlere razı idi. Ne var ki ceza hafifletilmeliydi. Bu ceza, İstanbul Hükümetine göre haksızdı ve adaletsizdi. Serv hafifletilmeliydi. Çünkü savaş sonunda yenilmişlerin hiçbirine böylesine bir ceza reva görülmemiştir. Türkler Wilson İlkeleri'nin gerçek bir uygulaması dışında, ilan edilen adalet ve milletlerin eşitliği dışında bırakılmıştı. (Tunaya, 2003)

Antlaşma imza edilmezse Türklerin İstanbul'dan çıkarılacağı tehdidi, Sarayda ve Osmanlı Hükümetinde bir bomba gibi patladı. Padişah, Müttefik Yüksek Komiserleri ile sarayda görüştü. Padişah, başkenti kaybedeceğini düşünerek, düşman ileri sürdüğü şartları kabul etmeye hazırды. 20 Temmuz'da kabinede ve aile meclisinde, antlaşmayı imza etmeye karar verildi. Bu kararın meşruluğunu sağlamak için 22 Temmuz 1920'de Saltanat Şurası toplandı. 43 kişi sarayda toplanarak, önce anlaşma ve müttefiklerin verdiği cevaplar okundu. İmza için 10 günlük zaman vardı. Bakanlar kurulunun tutanağında iki seçenek vardı: Şartlar kabul edilirse saltanat ve İstanbul kurtarılacak ancak devlet küçülecekti. Şartlar ret edilecek olursa Anadolu'da savaş devam edecek, devlet yok edilerek, saltanat ve hilafet felaket enkazı altında kalacak, İstanbul'da 650.000 insanın hayatı büyük tehlikeye girecekti. Reşit Beyin Paris'ten gönderdiği 19 Temmuz tarihli telgraf heyecanla okundu. 20 Temmuzlu telgraf ise, İngilizlerin teklifi üzerine Müttefiklerin, İstanbul'un Yunan askerleri tarafından işgaline karar verdiklerini içeriyordu. Ferit Paşa tehlikeyi bir daha açıkladı. O, şuranın fikrini bildirmesini istedi. Eğer varlığı yokluğa tercih eden varsa, fikrini bildirmelidir dedi. Ayandan Abdurrahman Şeref Bey, Anadolu'daki hareketi bastırmak için el birliği ile çalışmak gerektiğini, bu yapılmaz ise Yunanlıların Anadolu içine saldıracağını bildirdi. Mustafa Sabri Efendi, bu fikri destekledi. Bu konuşmalardan sonra Padişah antlaşmayı kabul edenlerin ayağa kalkmasını istedi. 43 kişi ayağa kalktı ve Sevr Antlaşması kabul edilmiş oldu. (Belen, 1973)

Kendi kabinesinde bile baş gösteren baskıya dayanamayan Ferit Paşa anlaşmanın imzalanmasından 10 gün önce görevinden çekilmiş ancak aynı gün tekrar yeni bir hükümet kurmakla görevlendirilmiştir. Yeni kurulan bu hükümette

anlaşmanın imzalanması sırasında işbirlikçi kişiler aranıyordu. (Turan, 2006) Filozof Rıza, Tevfik Bey ve Bern Elçisi Halis Beylerden kurulu bir heyet, 23 Temmuz günü Paris'e hareket etti. 10 Ağustos 1920 günü Serv Antlaşması imza edildi. (Belen, 1973) Sevr Antlaşması'nı yine V. Damat Ferit Paşa Hükümeti imza etmiştir. (Tunaya, 2003, s.24) Ankara'nın bunu kabullenmesi için 22 Haziran 1920'de Yunanlılar genel bir taarruza geçtiler. (Akkoyun, 1997) Serv Antlaşması'nın maddeleri;

1. *Rumeli Sınırı: İstanbul vilayeti sınırı dışında kalan yerler Yunanlılara verilecekti.*
2. *Güney sınır: Mardin, Urfa Gaziantep ve Osmaniye'nin kuzeyinden geçecekti.*
3. *Doğuda: Van, Erzurum, Bitlis ve Trabzon illerinin bulunduğu alan bir Ermenistan kurulacak bu devletin sınırlarının tayını Amerika cumhurbaşkanının hakemline bırakılacak.*
4. *İtalyan nüfuz bölgesi: Silifke Ulukışla Niğde Aksaray Akşehir tavaşanlı afyon ve Balıkesir*
5. *Fransız nüfusun bölgesi: Diyarbakır Harput Sivas*
6. *İstanbul: İstanbul Osmanlı devletinin baş şehri olarak kalacak ancak anlaşma hükümlerine uyulmazsa İstanbul Türklerin elinden alınacaktı.*
7. *Boğazlar: Savaş zamanında bile bütün devletlerin gemilerini açık olacağı gibi ayrı bir bayrağı ve bütçesi olan bir Avrupa komisyonu tarafından idare edilecek ve bu bölgedeki Osmanlı jandarması müttefik işgal kuvvetlerine bağlanacak*
8. *Kürtler: Anlaşmanın uygulamaya başlamasından bir yıl sonra Kürtler Doğu Anadolu'da ayrı bir devlet kurmak isterlerse, onların isteği Cemiyeti Akvam tarafından kabul edilirse Osmanlı Devletide bunu kabul edecekti*
9. *İzmir: Kırkagaç, Akhisar Ödemiş, Tire, Söke'yi içine alan bölgede resmen Osmanlı hâkimiyeti devam edecek bunun işareti olarak İzmir kalelerinden birine Türk Bayrağı çekilecek fakat Osmanlı Devleti buradaki hâkimiyet hakkının yürütülmesini Yunanistan'a bırakacaktı. Bu anlaşmanın uygulama girmesinden 5 yıl sonra mahalli parlamento bölgenin Yunanistan'a katılmasını isteyebileceği gibi aynı husus için hak oyuna da başvurabilecekti.*
10. *Tabiiyet: Her hangi bir Osmanlı vatandaşı istediği zaman yabancı bir devletin tabiiyetine geçebilecekti*
11. *Azınlıklar: Her derecede okul açabilecekler dini müesseseler kurabilecek ti Osmanlı hükümeti bunlara karışmayacak din ve eğitim öğretim hürriyetine saygı*

gösterecekti anlaşmanın bu maddesinin uygulanması için İtilaf Devletleri her türlü tedbiri almakta serbestti.

12. *Askeri hükümler: Türkiye'nin askeri gücü 700 padişah muhafızı, 35 bin jandarma, 15 bin jandarmaya yardımcı kuvvet olarak toplam 50 bin 700 kişilik kara kuvveti olacak deniz kuvvetleri 600 ton ila 7000 ton arasında küçük 13 gemi ile sınırlandırılacak hava kuvvetleri bulunmayacak subayların yüzde 15' i müttefik ve tarafsız devletlerin subayları olacaktır*
13. *Mali hükümler: İngiliz Fransız ve İtalyan ve Osmanlılardan kurulacak bir komisyon Türkiye'nin malı durumunu düzeltmek için gereken tedbirleri alacak Osmanlı Devleti bu komisyonun uygun görmediği hiçbir malı tedbir alamayacak bütçe üzerindeki son sözü bu komisyon söyleyecekti. Bu komisyonda bulunan Osmanlı temsilcisinin sadece istişare mahiyette bir söz hakkı olacaktır gümrükler bu komisyonun tayin edip görevden alabileceği bir genel müdür tarafından idare edilecekti*
14. *Kapitülasyonlar: Kapitülasyonlardan bütün müttefik devletler yararlanabilecekti*
(Keskin vd. 1995)

Sevr Antlaşması 12 bölümden oluşuyordu (Dilipak, 1991) Sevr Antlaşması bütün ilgililerin menfaatleri ile yinede uyuşmamış, Osmanlı devletinden pay alan devletlerde bu antlaşma beğenilmemişti. Böylece şu üç sonuç çıkıyordu;

1- Adaletle bağdaştırılmayarak ağır ve haksız bir antlaşma Türkiye'ye zorla kabul ettirilmiştir. Bu zorlayıcı şartlar altında barışı sağlamak mümkün olmayacaktır Osmanlı hükümetinin kabul etmesine rağmen, Türkler bu antlaşmayı tanımamışlar ve tanımayacaklardır.

2- İtilaf Devletleri, Türkiye karşısında birlik halindeymiş gibi görünmelerine karşın. bu birlik çoktan gevşemiş ve çözülmüştü

3- Antlaşmanın uygulanması için gerekli imkân ve şartlar hazırlanmamıştır. (Selek, 2000a)

Sevr Antlaşması, Türklerden ayrılmak isteyenlere, arzu ettiklerinin en fazlasını veriyordu. Bu bakımdan yapıcıları ile onlar arasında tam bir antlaşma, bir çeşit bütünleşme olmuştur. (Tunaya, 2003) Sevr Antlaşması, İngiltere Başbakanı Lloyd George, Yunanistan Başbakanı Venizelos, bazı Ermeni ve Kürt liderler dışında kimseyi tatmin etmemişti. (Turan, 2006)

Osmanlı bağımsızlığı artık fiilen tarihe karışmış oluyordu. Bu sözleşme, bir bakıma Osmanlı Devletinin “*defin merasimi*” gibidir. Türklerin içinde yaşadığı sınırı sürekli kuzeye, Anadolu'nun içlerine doğru zorlamağa başladılar ve Türk varlığını orada yok etmeğe çalıştılar. Sevr, yalnız Türklere bağımsız yaşama hakkını tanımayan bir antlaşmada değildir. Sevr, Türklere yaşama hakkını tanımayan bir barış antlaşmasıdır. Aslında, "barış" antlaşması da değil gerçek bir ölüm fermanıdır. (Sander, 1987) Türkler için Anadolu ortasında minicik bir vatan haritası çizilmişti. Bu antlaşma, bu yeni düzenin güvence belgesi olacaktı. (Tunaya, 2003) Serv Antlaşması, Anadolu halkı tarafından kabul görmeyecek, tam aksine milli hisleri kamçılacak ve Müttefikleri beklemedikleri sıkıntıya sokacaktır. (Turan, 2006)

Sevr Antlaşması'nın şartları, 22 Mayıs günü Büyük Millet Meclisi'nde okunduğu zaman büyük bir gürültü kopmuş, bütün milletvekilleri bu koşullara karşı söz söylemede ve özellikle İngiltere ve Damat Ferit Paşa'ya saldırmakta, birbirleri ile yarıştılar. “*Çok emek etmişler, Türkiye'nin artık var olmadığını söyleseler daha iyi ederler.*” Avrupa'nın çirkin çehresinin meydana çıkmış olduğunu, Wilson İlkelerinin bizim gibi safdil ve içten kişileri aldatmak için kullandığı öne sürüyorlardı. (Sonyel, 2002, s.80) Anadolu için böylesine olumsuz şartlar taşıyan bu antlaşma hiçbir zaman yürürlüğe girmedi. Zaten Ankara, İstanbul Hükümeti'nin imzalayacağı hiçbir antlaşmayı kabul etmeyeceğini açıklamıştı. Anadolu'daki yeni şartlar, Serv Antlaşması'nın öngördüğü oluşuma imkân tanımıyordu. Bu arada Serv Antlaşması'nın imzalanması, İstanbul'da olumsuz tepkilere yol açmış neticede Damat Ferit Paşa Hükümeti, 17 Ekim 1920 tarihinde istifa etmek zorunda kalmıştır. Çünkü siyasetin çıkmaz olduğunu Padişah da anlamıştı. Bu nedenle yeni hükümet hiçbir zaman Serv Antlaşması'nı tasdik etmedi. (Baykara, 1985) Ancak Milli Mücadele süresince, Müttefiklerden gelen bütün barış tekliflerinin temelini Sevr Antlaşması oluşturmuştur. Batılılar Serv Antlaşması'ndan bir türlü vazgeçemiyor fakat şartları gittikçe hafifleten değişik formülleri ile hiç değilse antlaşmanın kendilerine tanıdığı ekonomik kazançları, kaybetmemek istiyorlardı. Buna karşın Türkiye her seferinde Sevr'i ret ediyor ve Misak-ı Milli temeline dayanacak yeni bir barış ilkesini ileri sürüyordu. Türk halkının mücadelesi, Sevr Antlaşması'nın olduğu yerde her gün biraz daha çürümesini ve batılı devletlerarasındaki gediklerin gittikçe büyümesini sağlamaktaydı. (Selek, 2000a)

Türkiye'nin milli çıkarlarını göz önünde bulundurarak yabancı müdahaleye karşı savaşı kolaylaştırmak için Sovyet Rusya ile ilişkileri geliştirmek isteyen Mustafa Kemal Paşa, barış görüşmelerinde birlik halinde hareket etmeyi başarabilen Müttefik devletlere karşı Türkiye'nin ihtiyacı olan dış desteği sağlamak ve müttefikler arasında görüş ayrılıklarından yararlanmak istiyordu. Bunlardan biri Amerika diğeri Rusya'dır. (Turan, 2006) Amiral Robbeck'in bir raporunda, yalnız İstanbul'a ve Boğazlara sıkı sıkıya hâkim olmak Amiral'e göre Anadolu üzerindeki iddialardan vazgeçilmeli ve Türkiye'ye şartları yumuşak bir barış enkazı edilmeliydi. (Selek, 2000a) Fransız Başbakanı Briand, I. İnönü Savaşı'ndan sonra İngiltere'yi Sevr Antlaşması'nın hafifletilmesi için zorlamaya başlamıştır. İtalyanlarında Fransa'yı desteklemeleri ile Londra Konferansı hazırlanmıştır. İngiltere, Fransa ve İtalya ile aynı görüşte olmayarak, Serv Antlaşması üzerinde yapılması düşünülen değişikliklerle ilgili politikanın baştan beri desteklemiş oldukları Yunanlılar üzerinde kurulmasını istiyordu. Dolayısı ile Mustafa Kemal ve Ankara'yı muhatap kabul etmeye yanaşmayacakları anlaşılıyordu. (Turan, 1992) Fransızlar, Mayıs 1920 tarihinde Suriye'deki Fransız Ordusu Kumandanı General Gouraud'un sekreteri Robert ve Caix adlarındaki iki görevliyi Ankara'ya Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiler. Olay Fransızların İstanbul'daki İstanbul Hükümeti'nin yaşayamayacağını, Ankara Hükümeti'nin onun yerine geçeceğini düşünmeye başlamış olmalarının bir kanıtı idi. (Kayra, 2004) Zaman geçtikçe müttefikler arasında birlik çözülmeye ve Yunanistan'da baş gösteren siyasi karışıklık nedeni ile TBMM hükümeti Ermenistan zaferini de kazanacak, Hint Müslümanları da bu barış antlaşmasına karşı koyacaklardı. (Belen, 1973) *Bir önsöz ve 13 bölümde toplanan 433 maddelik bir anlaşmadır. Sevr Antlaşması Anadolu'da başlayan milli mücadele sebebi ile hiç bir zaman tam olarak uygulanmadı. 24 Temmuz 1923 'de imzalanan Lozan Antlaşması ile de diğer antlaşmaların hepsinden önce yürürlükten kalktı.* (Camcı, 2009, s.109) *Sevr Antlaşması, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın tabii bir sonucudur.*

BEŞİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE'DE CEPHELER

5.1. Doğu Cephesi

Ruslar, 1878 Berlin Antlaşması ile Kars ve yöresini ele geçirmişlerdi. Kars yöresi 1917 Bolşevik İhtilalından sonra geri alınarak halk oylaması ile Türkiye'ye katılmıştı. Birinci Dünya Savaşını kaybeden Osmanlı Devleti, imzalamak zorunda kaldığı Mondros Mütarekesi ile Türk Ordusu 1914 sınırı gerisine çekilince, burada bir süre mahalli bir Türk devleti kurulmuş ancak bir süre sonra, İngilizlerin askeri müdahalesi sonucunda, yöre Ermenilerin eline geçmiştir. Ermeniler, Erzurum yöresine de göz dikmiş ve bu nedenle Osmanlı Hükümeti yörede, çok dikkatli bir siyaset izlemek zorundaydı. (Baykara, 1985)

Doğu cephesinde, Türklere iki düşman devlet bulunuyordu. Bunlar, Ermenistan ve Gürcistan'dır. Başta İngiltere olmak üzere, İtilaf Devletleri tarafından yaratılan bu küçük devletlerin iç durumları da karışıktı. Bu devletler Bolşevik Rusya'ya karşı tampon bölge olarak düşünülmüşler ancak Bolşeviklik bu iki devlet halkı arasında yayılmaya başlamıştı. Gürcistan tehlikeli sayılmadığından önce Ermenistan'a taarruz etmek, daha mantıklıydı. Ancak taarruz halinde iken Gürcistan'ın Türklere karşı bir saldırı ihtimali ve Ruslarında Ermeni meselesindeki tutumunun bilinmemesi nedeniyle, tam olarak nasıl hareket edilmesi gerektiği bilinmiyordu. Moskova'da Rus

yöneticilerle de görüşmeler iyi gitmiyordu. Çiçerin, Türk heyetinden Ermenistan için Van ve Bitlis topraklarının verilmesini istiyordu. (Selek, 2000a)

Kafkas Cephesi 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki (Subaşı) Paşa'dır. Anadolu'daki Türk haklarını korumaya çalışıyordu. Bu nedenle İngiliz siyaseti ile çatışmaktaydı. O, Kars yöresindeki Türk birliklerinin mütareke gereğince, 1914 sınırına çekilmelerini mümkün olduğunca geciktirmiştir. Çekilirken ordunun ihtiyaçlarını düşündüğü gibi geride bıraktığı Türk halkına pek çok silah, cephane vs. terk etmiştir. 9. Ordu, 3 Nisan 1919'da lağvedilerek yerini 15. Kolordu almıştır. Yakup Şevki Paşa, İstanbul'a çağrıldığı sırada yöredeki Türkler, Paşa'nın İstanbul'a gitmesini istememişlerdi. Çünkü Erzurum yöresi, Ermeni tehdidi altındaydı ve Türkler, Birinci Dünya Savaşında yaşadıklarının etkisiyle, geleceklelerinden çok endişeli idi. Yakup Şevki ise rahatsız olduğunu, bu sebeple İstanbul'a gitmek zorunda olduğunu belirtmiştir. Ancak ne var ki Yakup Şevki Paşa, uzun süre açıkta tutulduktan sonra tutuklanarak Malta'ya sürülmüştür. (Baykara, 1985)

Yüzyıllarca Osmanlı Devleti toprakları üzerinde, rahat bir hayat süren Ermeniler ise rahat durmuyor, Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi, Milli Mücadele yıllarında da birlikte hayat sürdürdükleri Türkleri, öldürmekten bir an bile çekinmiyorlardı.

Doğuda Ermeni üstünlüğüne dayanan bir hükümet kurulması için, bütün çarklar durmadan işliyordu. Ancak burada bağımsız bir Türk Hükümeti kurulmasını isteyen pek çok Türk de vardı. Bu tip yurttaşların korkusu şu idi: Eğer Doğu'da Ermeni Devletinin kurulmasına karşı milli kuvvetlerce davranışlar hızlanırsa, bu küçük Türk Devleti'ne de sahip olamayacaklardı Ermeniler ve Pontuscular, el ele vererek İtilaf Devletleri'nin kılavuzluğunda ileri atılmaya hazır bekliyordu. Kazım Karabekir Paşa, Doğu Anadolu halkını korkunç felaketler ve propagandalar karşısında uyarmaya çalışıyordu. İzmir'in işgali nedeniyle miting düzenlemeye çalışırken, birçok Erzurumlu Kazım Karabekir Paşa'nın yanına gelerek bu mitingin Erzurum'un başına bir felaket getirip getirmeyeceğini, Erzurum'da ki İngilizlerin gözü önünde iyi olup olmayacağını sorarak korkularını dile getirdiler. Kazım Karabekir Paşa şöyle cevap vermiştir; "*İzmir için şimdi haykıracaksınız, Şark için ise sonra silaha sarılacaksınız!*" (Dinamo, 2010c)

Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan, Ermeni Tehciri nedeni ile Ermeniler tüm Türkleri suçlayarak ve zamanın geldiğine inanarak intikam için duygularını alevlendiriyorlardı. Ağabeylerinin teşvik ve destekleri ile adımlarına yön veren Ermeniler, tarihin suçlu diye yazıp hatırlatacağı bir millet olmak için kolları sıvayacaktı.

Ülkenin bir kısım yöneticileri (Damat Ferit) Hükümeti gibi bu istekleri karşılama eğiliminde idi. Ancak Ermeni istekleri bitmeyecek, Türklerin oturduğu toprakları da kapsayacaktı. Özellikle Erzurum havalisi Türkleri ve Çukurova'dakiler, Ermenilerin bu hareketleri karşısında büyük korku ve üzüntü içinde idiler. (Baykara, 1985, s.40) Rus ordusunun, Menşevik Ermenistan ve Gürcistan'ı Sovyetleştirmeye niyetli olduğunu böylece Kars, Ardahan, Batum'un Rusların eline geçeceği anlaşıldığından TBMM. Ermenistan'a taarruza karar verdi. 9 Haziran 1920'de doğu vilayetlerinde seferberlik ilan edilerek, 15. Kolordu Komutanlığı "*Doğu Cephesi*" komutanlığına çevrildi. Komutanlığına Kazım Karabekir Paşa atanarak, 15. Kolorduya bağlandı. Kazım Karabekir Paşa 23 Haziran Ermeniler üzerine yürümeyi istemiş ancak kendisine, Rusların Ermeniler lehine harekete girişebileceği düşüncesiyle, hemen hareket izni verilmedi. Ankara Hükümeti'nin bu tereddütlü siyaseti, Ermenilerin daha cesaretlendirdi. Ermeniler, 12 Ağustos 1920'de Oltu bölgesinde bazı köyleri işgal etti. 20 Ağustos'ta Türk kuvvetlerine saldırınca, TBMM. 20 Eylül'de Kazım Karabekir Paşa'ya, Ermenilere taarruz izni verdi. Kazım Karabekir Paşa, usta bir siyaset takip ederek önce Ermenilerin saldırılarına imkân tanıdı. Ermeniler 24 Eylül'de Türk topraklarına, Bardiz cephesinden saldırıya geçtiler Türk birlikleri 28 Eylül'de taarruza geçerek 29 Eylül'de Sarıkamış'ı, 30 Eylül'de Merdenek'i aldılar. Fakat Türk ordusu, muhtemel tepkileri kontrol etmek için, 28 Ekim 1920'ye kadar Sarıkamış Laloğlu hattında kaldı. (Keskin vd. 1995) Ekim ayının ikinci yarısında, Kars'ı hedef alan harekât başladı. 30 Ekim 1920'de Kars yeniden Türk bayrağına kavuştu. İlerlemeye devam eden Kazım Karabekir Paşa, 7 Kasım'da Gümrü' yü "*Sulh Rehinesi*" olarak ele geçirdi. (Baykara, 1985) Kars alınmakla, Türkiye'nin Doğu sınırları kontrol altına alınmış oluyordu. Amaca ulaşıldığı için Ankara Hükümeti 1 Kasım 1920'de Ermenilere barış teklif etti. Ancak Ermeniler Türkiye'ye değil, Rusya ve ABD'ye başvurarak sıkışık durumdan kurtulmayı denemişler ancak ABD'den ümit ettikleri yardımı göremediler. Bu arada Türk kuvvetleri, 6 Kasım'da Gümrü çevresindeki istihkâmlar önüne gelmişti. Ermeniler

bunun üzerine, Kazım Karabekir Paşa'ya, mütareke isteklerini bildirdiler. Doğu Cephesi Komutanlığı, hem bu durumu Ankara'ya bildirmiş, hem de Ermenilere mütareke için şartlarını bildirmişlerdi. Ermeniler, geçici mütareke için şartlarını kabul ettilerse de, 8 Kasım'da, TBMM Hükümeti'nin ileri sürdüğü mütareke şartlarının reddettiler. Bunun üzerine savaş yeniden başladı. 14 Kasım 1920'de Türk ordusu yeniden taarruza geçti. Türk ordusu karşısında bozguna uğrayan Ermeniler 17 Kasım 1920'de mütareke şartlarını kabul ettiklerini bildirdiler. 18 Kasım'dan başlamak üzere 7 günlük bir mütareke imzalanarak barış görüşmelerine hemen başlandı. Ancak bu sürede bir sonuca ulaşılamadı. (Keskin vd. 1995) 2-3 Aralık 1920 de Gümrü Antlaşması imzalandı. Ankara Hükümeti'nin imzaladığı bu ilk antlaşma ile Türkler kaybettikleri Kars, Sarıkamış, Kağızman, Kulp ve Iğdır'ı yeniden topraklarına katmış çok miktarda silah ve cephane de ele geçirilmiştir. (Tansel, 1978, ss.131-146) TBMM ordusu bu antlaşma ile ilk askeri ve siyasi başarısını kazanmış oluyordu. Misak-ı Milli'nin, Kafkasya için öngördüğü ulusal sınırlar, Kars geri alınarak gerçekleştirilmiş oluyor ve Sevr Antlaşması'nın geçersizliği tüm dünyaya ilan ediliyordu. Bunun yanında Ermeni sorunu da çözülerek, Ermenistan ile barış sürecine giriliyordu. Ermenistan, böylece TBMM'yi tanıyan ilk doğu devleti oluyordu.(Camcı, 2009) 3 Aralık 1920 tarihli Gümrü Antlaşması, Milli Mücadele'nin gücünü sadece Sovyetlere göstermekle kalmamış, Milli Mücadele'nin gerçek gücünü anlamak istemeyen, onu bir basit hareket olarak gören Batılı devletlere de bu gücü göstermek istemiştir. (Armaoğlu, 2010) Doğu Anadolu bölgesindeki bu zafer ile Batı Anadolu girişilecek çok büyük bir savaşın cephe gerisi tam bir güvenceye alınmış oluyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın yurdu harabeye çevirmiş olan çok acı sonuçları olmuştur. Yurdun dört bir yanını işgal etmiş düşmanların yıkıcı zulüm ve hareketleri altında ezilmiş Türk milleti, canını dişine takarak giriştiği Kurtuluş Mücadelesinde, kendisine Doğuda sunulan bu ilk büyük zafer, çilekeş Türk halkına verilebilecek en büyük hediye ve gelecek zaferlerinde ilk müjdecisidir. Karabekir Paşa, bu büyük zaferden sonra Türk halkının gönlünde Doğu Anadolu'nun Kurtarıcısı, Kars Fatihi olarak taht kurmuştur. Rus ordusunun Erzincan'a kadar ilerlediği dönemde bunu fırsat bilen Ermeniler acımasız katliamları ile tam soykırım faaliyetleri girişmişlerdir. Bu acı olaylar sonucu anasız, babasız, aç, susuz, ortada kalmış pek çok Türk yavrusunun imdadına, Karabekir Paşa 4.000 civarında yetim yavruyu özel olarak açtığı okullarda toplanmış tam bir baba şefkatiyle onları giydirmiş, karınlarını doyurmuş ve en güzel şekilde eğiterek memlekete faydalı insanlar olarak

yetiştirmiştir. Onlar için eğitim kitapları yazmış, şiirler, marşlar, türküler yapmış, temsiller yazmış, msamereleler ve spor gösterileri düzenlemiştir. (Yıldırım, 1997)

Türkler, Gürcistan ile silahlı çatışmaya girilmemiştir. Ancak ufak tefek sınır olayları yaşanmıştır. Ayrıca bazı Türk Şehir ve kasabaların, Gürcüler tarafından işgal edilmiş olması ve Gürcü Devleti'ndeki bulanıklık, Türkiye'ye huzursuzluk vermiştir. Türklerin Ermenistan'a yaptıkları taarruza, Gürcistan tarafsız kaldı. İki devlet birbirine elçi göndererek, savaşa tutuşmadan sonuç almak istiyordu. Bunun içinde Kafkasya'daki olayları dikkatle izliyordu. Rusya, Azerbaycan'da Bolşevik Hükümetinin kurulmasından sonra, Gürcistan'da kurulan Menşevik Hükümeti devirmek için, 11-12 Şubat 1921'de Kızıl Ordu, Ermeni kuvvetleri ile birlikte Gürcistan'a taarruza başladığı sırada, Gürcistan Elçisi Medivani Ankara'ya geldi. Türk Hükümeti, Rus-Gürcü harbinden faydalanarak, Gürcistan Elçisi Medivani'ye 21 Şubat'ta bir nota verdi. Genel Kurmaya, 20 Şubat'ta Gürcüler Artvin ve Ardahan'ı barış yolu ile bırakmazlarsa askeri harekâta girişilmesini bildirdi. Gürcistan elçisinin oyalama taktiği sonrasında 22 Şubat'ta, Artvin ve Ardahan terk edilmezse askeri tedbirlere başvurulacağı hatırlatıldı. Rus taarruzu ve Türk notası arasında sıkışıp kalan Gürcistan'ın, olumlu cevap vermekten başka çaresi kalmamıştı. Türk ordusu, 24 Şubat'ta Ardahan'ı, 6 Mayıs'ta Artvin'i, 7 Mayıs'ta Ahıska'yı, 11 Mart'ta Batum'u 14 Mart'ta Ahıkelek'i işgal etti. Bu sırada Rus Kızılordusu, Gürcistan ordusunu yenerek, Tiflis'e girmiş ve Sovyet gürcü Hükümeti kurulmuştu. Ancak 2 gün sonra 16 Mart 1921'de Moskova'da, Türk-Rus antlaşması imzalanarak, Batum Gürcistan'a bırakıldı. Doğu cephesinin kapanması ile 3, 11 ve 12. Kafkas Tmenleri, Batı cephesine kaydırıldı. Doğu cephesi, Batı cephesine çeşitli silah ve araç yardımı yapmıştır. (Selek, 2000a) Doğu ordusu 1920 yılı sonlarında hatta 1921 yılı başlarında kadar devletin mali yardım ile değil kendi imknlarıyla yaşamıştır. Bu orduya hiçbir yerden bir kuruş verilmediği halde ordu, Birinci Dünya Harbinde bölgeye yığılan ve düşmandan ele geçirilen askeri eşyayı ve yiyecek stoklarından fazla olanları satarak ihtiyaını karşılamış ve Emeni harektını da bu imknlarla yapmıştı. (Selek, 2000a)

5.2. Güney Cephesi

5.2.1. Adana Savunması

Mütareke'nin imzalanmasından hemen sonra Güney ve Güney Doğu Anadolu İngiliz, Fransızlar ve Ermeniler tarafından işgal edildi. Hükümetin işgalcilere göz yumması, İtilaf Devletleri'nin yeni taleplerde bulunmasını kolaylaştırıyordu. İngilizler, Türklerin Pozantı'nın kuzeyine kadar çekilmelerini istediler. İstanbul Hükümeti bunu kabul edince, Çukurova bölgesindeki halk rahatsız olmaya başladı. Adanalılar ilgili makamlara protestolarını bildirdiler. Bölgenin, Türk yurdunun bir parçası olduğunu, ayrılamayacağını savundular. Fakat bu İngiliz, Fransız ve Ermenileri durdurmaya yetmedi. (Keskin vd. 1995) Öte yandan Fransız kamuoyu, kendi hükümetine baskı yapıyordu. Fransa, Sykes-Picot Antlaşması'na göre kendi nüfuz bölgeleri olması gereken Adana ve çevresinin İngilizlerle ortaklaşa işgal edilmesine karşı çıkıyor ve İngilizlerin bölgeden çıkarılmasını istiyordu. Bu kamuoyu baskısı Fransız Hükümetini harekete geçirmiş, 15 Eylül 1919'da, Suriye İtilafnamesi olarak bilinen İngiliz-Fransız Antlaşması imzalanmıştı. Buna antlaşma ile askeri otorite Fransızlarda, sivil yönetim Osmanlılarda olacaktı. Suriye İtilafnamesi gereğince, 1 Kasım 1919'dan itibaren, Suriye'den çekilmeye başlayan İngiliz kuvvetlerinin yerini alan Fransız birlikleri, yalnız kaldıkları Adana ve çevresi yanında, Antep, Maraş ve Urfa'yı işgal etmişlerdi. Fransız işgalini takiben, işgale uğrayan yerlerdeki Türk halkı çete adı verilen milli müfrezeler kurmuş, işgal kuvvetlerine karşı çıkmaya, baskınlar düzenlemeye başlamıştı.(Çelik, 2008, s.105) İşgallere rağmen İstanbul Hükümeti'nin bir şey yapamaması karşısında bölge halkı bu durum karşısında kendi imkânları ile bu fiili duruma karşı koymaya çalıştı. Fransız işgaline karşı koymak, hem de Ermeni idaresinin kurulmasına engel olmak için öncelikle 1918 Aralık ayı sonlarında Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmasına karar verildi. İstanbul'da Kilikyalılar Cemiyeti kuruldu. Bu faaliyetlerin yanı sıra bölgede fiili direnişe geçildi. (Keskin vd. 1995)

Türkler Çukurova yöresindeki Ermeni ve Fransız faaliyetlerine karşı önce protestolarda bulundular. Bir süre sonra Ermeni taşkınlıklarına karşı halkı korumak zorunlu olmaya başladı. Türkler bu nedenle çeteler kurarak mücadeleye katıldılar. Bu çeteler küçük rütbeli subayların idaresindeydi. Çetelerin başarılı mücadelesi karşısında Fransızlar zaman zaman mütareke istiyorlardı. (Baykara, 1985) 19 Aralık 1918'de (Dört Yol) Karakese Köyü'nde Fransızlarla silahlı çatışmaya giren köylüler onları geri püskürttüler. Daha sonra Kara Hasan adında bir kişi, etrafına topladığı

adamlarla birlikte 1919'da dağa çıkıp Türkiye'de ki ilk direnişi başlattı. (Keskin vd. 1995)

İngiltere ve İtalya paylarını alırken, Türklerle herhangi bir silahlı çatışmaya girmemek için son derece dikkatli davranırken Fransa bu devletlerden farklı davranmış ve basiretsiz bir politika takip etmiştir. Fransa, Suriye mandasını ve Kilikya'yı elinde tutmak için ayrıca Anadolu'da kendisine tanınan nüfuz ve menfaat bölgelerinden yararlanmak için çokça asker kullanmak zorunda kalacağını kestirememiştir. İçinde bulunduğu savaş sonu güçlükleri nedeni ile bütün bunları sağlamaya yetecek gücü, bu bölgeye ayırması mümkün değildi. Bunun için Arap ve özellikle Türklere karşı Ermenileri müttefik olarak seçti. Böylece Ermeni hamiliğini de yüklenmiş oluyor bir taşla iki kuş vuruyordu. (Selek, 2000a) Kilikya'nın işgali sırasında Fransızlar Ermenilerden ve hem de Ermeni-Türk düşmanlığından büyük ölçüde yararlandılar. Bölgedeki Ermenileri, Türklere karşı silahlandırdılar. Dışarıdan bölgeye çok sayıda Ermeni getirttiler. Bunlardan da askeri birlik kurarak Türk direnişine karşı kullandılar. (Görgülü, 1999) Adana bölgesinde birçok muharebe meydana gelmiştir. Bunlar;

1. 18 Mayıs 1920 günü Pozantı'da kuşatılan 800 kişilik Fransız kuvvetlerinin on gün süren savaştan sonra, 28 Mayıs'ta esir edilmiştir.
2. Sar Kasabası, buradaki Ermeni kuvvetine yapılan taarruz sonunda 2 Temmuz 1920 günü kurtarılmıştır.
3. Haçin Kasabası kuşatılarak aylarca süren muharebelerden sonra 17 Ekim 1920'de Türk kuvvetlerinin hücumuna dayanamayan Ermeniler kasabayı baştan aşağı yakıp gece karanlığına çekildiler.
4. 7-10 Mart 1920'de Osmaniye muharebeleri olmuş, Fransızlar Adana'dan takviye alarak taarruza geçtiklerinden Türk kıtaları geri çekildiler. (Selek, 2000a)

5.2.2. Maraş Savunması

1916 Sykes Picot Antlaşması'na göre Musul bölgesini İngilizler, Fransızlara bırakmıştı. Nedeni ise bu antlaşma gereği Doğu Anadolu'nun Rusya'ya bırakılması ile İngilizler ve Rusların komşu olması, İngilizlerinde bu komşuluğu istememesiydi. Ancak Ruslar savaştan çekilmek zorunda kalınca, İngilizler Mütareke'nin 7.

maddesine dayanarak önceden haber vermeden kuvvetli bir İngiliz müfrezesi ile Gaziantep bölgesini işgal etmek üzere Suriye'den kuzeye sürdüler. 13 Ocak 1919 Kilis, 15 Ocak 1919'da Gazi Antep'i işgal ettiler. Osmanlı Devleti bu işgali, yalnız protesto edebildi. İngilizler bu işgalin kışı geçirmek ve Suriye'deki kuvvetlerin güvenliğini sağlamak için yapıldığını bildirdi. Ancak bu işgallerle yetinmeyip, Maraş ve Urfa'yı işgal ederek sahalarını genişlettiler. (Görgülü, 1999) 22 Şubat 1919'da İngilizler tarafında işgal edilen Maraş, 15 Eylül 1919'da İngilizler ile Fransızlar arasındaki Suriye İtilafnamesi ile İngilizler tarafından boşaltılarak, Fransızlara teslim edilmişti. Böylece İngilizler Türkler tarafından savunulacağına inandıkları Türk topraklarının bırakarak hem Fransızları ateşin içine atıyor hem de dikkatini Arap toprakları ve petrollerine veriyordu. (Keskin vd. 1995)

Maraş halkı milliyetine, dinine, toprağına bağlı, çalışkan ve sakin olup, sade bir hayat yaşamaktadır. Her ne pahasına olursa olsun bayrağının gölgesinde yaşamaya karardır. Fransızların, Ermenileri desteklemeleri üzerine Türklere yapılan baskıları hoş görmeleri, Türk halkını tedirgin etmiş ve düşmana karşı çareler aramaya başlamıştır. Ancak elinde Fransız kontrolünde bulunan bir piyade takımı, iki makineli tüfek ve adi ateşli toptan başka bir şey bulunmamaktadır. Hâlbuki Fransız kuvvetleri bir piyade alayı, iki süvari bölüğü, dört topçu bataryası, dört zırhlı otomobil, altı nordanfilt ve bir Ermeni taburu olmak üzere 4500-5000 Fransız, 2000 Ermeni birliğinden oluşuyor ayrıca takviye kuvvetlerde geliyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın manevi desteğinden başka bir şey görünmemektedir. Vaziyet dayanılmaz bir hal alınca Heyet-i Temsiliye ile Elbistan üzerinden temasa geçildi. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa, Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması için temasta bulunmak üzere Elbistan'a önce Binbaşı Sudi Bey'i sonrada Sivaslı Aliş Bey'i göndermiştir. 28 Ekim 1919'da Dr. Mustafa ve kardeşi Eczacı Lütfi, Kadioğlu Hacı Hasan ve oğlu Ziya, Sarıkatiipoğlu Mehmet, Kocabaşoğlu Ömer ve Muallim Hayrullah'tan oluşan bir grup Elbistan'a gidip, Binbaşı Sivaslı Ali Bey ile görüşerek, Maraş'ta Kuvay-i Milliye'nin kurulmasına karar verdiler. Mustafa Kemal Paşa, bu sırada Maraş ve Antep halkını teşkilatlandırmak üzere, Yüzbaşı Kılıç Ali Bey ve Süvari Yüzbaşı Yürük Selim Beyleri görevlendirdi. Yapılan görev bölümüne göre Yüzbaşı Kılıç Ali Bey Pazarcık'ta Atmalı Aşireti Reisi Yakup Hamdi ve Memik Ağa ile birlikte halkı teşkilatlandırarak, Fransızların Antep ve Maraş'ta ki birliklerini takviye etmelerine engel olacak, bir kısım kuvveti ile de Eloğlu bölgesine intikal

ederek, İslâhiye-Maraş yolunun kapatacağı. Yüzbaşı Yürük Selim Bey, Göksun'da halkı teşkilatlandırarak, düşmanın Maraş'tan daha kuzeye ilerlemesine engel olacak ve gerektiğinde Maraş'taki muharebelere katılacaktı. Eczacı Lütfi Bey ise, bir kısım arkadaşları ile Bertiz Köylerindeki halkı teşkilatlandırarak, Eloğlu bölgesinde düşmanın Adana ve İslâhiye bölgesinden gelmesi muhtemel kuvvetlerine karşı koyacaktı. (Başdoğan,1987)

Adana cephesinde Fransızların, Ermenilerle birlikte Türklere yaptıkları zulümler bilindiğinden, 26-27 Ekim 1919'da Mustafa Kemal Paşa, 13. Kolordu Komutanlığın bir telgraf çekerek Maraş, Antep ve Urfa'nın Fransızlar tarafından işgaline engel olunmasını, bu yapılamaz ise bu bölgede düşmanın barındırılmamasını istemiştir. (Keskin vd. 1995) Maraş'taki Türk halkı 1919 yılı Kasım ayının sonlarında Fransızlara karşı mücadeleye başlamıştır. Taraflar arasındaki çatışma 1920 Ocak ayında şiddetlendi. (Baykara, 1985) 27 Kasım 1919'da bayrak olayından sonra 28 Kasım 1919 Cuma günü sabahı Kale'deki Türk bayrağının indirilerek yerine Fransız bayrağının çekilmiş olduğunu gören Kısakürek Mehmet Ali, halkı galeyana getirecek bir beyanname hazırladı. Bu beyannameyi, Ulu Camii'de abdest alınan ve camiye girenlerin görebileceği yerlere astırdı. Ve aynı gün Türk bayrağı yerine asıldı. Aynı günün akşamı şehirde ayrı ayrı faaliyet gösteren gruplar bir araya geldi. On kişiden oluşan bir heyet oluşturularak, başkanlığa Arslan Bey getirildi. Merkez Ulu Camii Medresesi olup, böylece Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Şehir on bölgeye ayrılarak bölge sorumluları tayin edildi. (Başdoğan, 1987)

9 Kasım 1919

Belge: 367

... Fransızların, Antep ve Maraş'ı işgalleri üzerine 80 şehir ve kasabada gösteriler yapılıyor. (Woodward ve Butler, 1982, s.189)

Fransızlar Maraş'a girmesinden sonra olayların ardı arkası kesilmemiştir. 31 Ekim 1919'da Cuma günü Fransızlardan güç alan Ermeniler, Maraş sokaklarına dağıldılar. Önlerine gelene hakaret ederek millete-dine ve mukaddesata dil uzatıyorlardı. Fransız askerleri ise bu durum seyirci kalıyorlardı. İçki imal eden bir Ermeni Maraş'a yeni gelen Ermenileri içki ikram ederek şereflendiriyordu. Bu içkiden içen bir sarhoş Ermeni, hamamdan çıkan bir Türk kadınına saldırıp peçesini yırtıp "Artık burası Türklerin değildir, peçe ile gezilmez" diyerek kadına ilişmek isteyince kadın bayıldı. Olaya müdahale etmek isteyen Türklere Ermeniler silahla

karşılık verdi. Ermeniler Çakmakçı Sait Türk'ü yaralayarak şehit ettiler. Sütçü İmam, (Uzunoluk caddesinde ücretsiz olarak imamlık yapan, yakın dükkânında da süt satarak geçimini sağlıyordu.) bu olaylar karşısında bir Ermeni'yi öldürdü ve hemen olay yerinden uzaklaştı. Sütçü İmam, işgal kuvvetleri karşısında silah çeken ilk Maraşlıdır. (Keskin vd. 1995)

6 Aralık günü Antep'e İşgal Kuvvetleri Komutanı General Querette Maraş'a geldi. Şehrin ileri gelenlerini ve memurlarını toplayarak, pazarcıkta faaliyet gösteren Kılıç Ali Bey'in himaye edilmemesini ve yakalanarak teslimini istedi. Ancak toplantıda bulunan Refet Hoca, Kumandan'ın himayeden, medeniyetten bahsettiğini ancak her türlü zulmü yaptığını söylemesi üzerine, Kumandan daha ileri gitmeden toplantıya son vermek zorunda kaldı. Bu olaylardan sonra Çukurova, Ermeniler tarafından bombalandı. Bu olayların etkisi ile 17 Aralık 1919'da Evliya Efendi'nin gayreti ile 447 imzalı bir protesto hazırlanarak, 21 Aralık günü General Querette'ye verildi. (Başdoğan,1987) 20 Ocak 1920 günü Hafız Veliyüüdin ve Mustafa Efendilerin öldürülmeleri çarpışmalara sebep oldu. Maraş civarındaki Milli Kuvvetler baskın yapmaya başladılar. Dışarıdaki Milli Kuvvetler şehri sarmış bulunuyorlardı. Fakat şehir yanmış yıkılmış ve aynı zamanda şehirde açlık başlamıştı. (Keskin vd. 1995, ss.118) 21 Ocak 1920 günü General Querette yine şehrin ileri gelenleri ve memurları toplayarak Kılıç Ali Bey'in Fransız Komutanlığını tehdit ettiğini ve Türk çetelerinin Antep–Maraş yolunda geliş gidişe engel olduğunu söyledi. Fransız kuvvetlerine saldırmasının, Fransız hukukuna karşı gelmek olduğunu, bunlarında Maraş'ta idare edildiğinin sanıldığını, bu nedenle bütün sorumlulukların Maraş'a yöneltileceği eğer bu sorumluluğu kabul etmezlerse, “*Fransız askerleri ile Kılıç Ali Bey'i yola getiririz.*” tehdidinde bulunuyordu. (Başdoğan,1987) Maraş Muharebeleri başarılı olması ile Fransızlar, burada kötü duruma düştüler. Mustafa Kemal Paşa, Fransızların prestijini kurtarmak için Maraş olayını kanlı bir şekilde bastırmalarından ve bu bölge halkını parça parça ezmelerinden endişe duymaktaydı. Onun için bölgenin her yerinde milli müfrezelerle küçük, büyük hareketler bulunarak bir gerilla harbine girişilmesini uygun görmüştü. (Selek, 2000a, s.420) Halkın sabrı taşmakta idi. “*Maraş bize mezar olmadıkça, düşmana gülzar olmaz!*” sözleri dillerde dolaşıyor ve “*Ya İstiklal, Ya ölüm!*” parolası yayılıyordu. (Başdoğan, 1987) 29 Nisan 1920'de Hacı Nuri ve Ayaşlı Zade İsmail Hakkı Amal-i Milliye Gazetesi'ni Maraş'ta çıkararak, Milli Mücadeleye destek verdi. 31 Ekim 1919'da Maraş'a düşmana ilk kurşunu sıkan

Sütçü İmam bölgedeki ilk karşı koyma eylemini başlattı. Onu geniş bir halk izledi. Artık 21 Ocak 1920'de Maraş halkı 22 gün sürecek savaşın içine girmişti. (Camcı, 2009, s.119) Fransızları üstün kuvvetlerine karşı başlayan ve 22 gün süren bu savaş 11-12 Şubat 1920 günü Fransız ve Ermenilerin yenilerek çekilmesi ile son buldu. Böylece Milli Mücadele'nin güneydeki ilk zaferi kazanılmış oldu. (Başdoğan, 1987) Fransızlar, Fırat'ın doğusuna geçememişler ve Maraş'ı yeniden işgal için herhangi bir teşebbüste bulunmamışlardır. (Selek, 2000a) Maraş'a gösterdiği bu kahramanlıktan dolayı TBMM 5 Nisan 1925'te Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası verildi. 7 Şubat 1973'te ise Kahramanlık unvanı verildi. (Keskin vd. 1995)

5.2.3. Antep Savunması

Suriye İtilafnamesi gereğince 26 Ekim 1919'da İngilizler ağırlıklarını da alarak Antep'ten çekildikten sonra iki Fransız subayı Antep'e gelerek, Telgrafhaneye sansür koydular. 27 Ekim 1919'da Ermeniler ve Fransızlardan oluşan 200 kişilik birlik, Antep'e geldi. Fransız Albayı Sain Marie, 28 Ekim günü Ermeniler tarafından bando ile karşılandı. Antep'teki Ermeniler, Fransız ordusuna gönüllü yazılmak için sıraya girdiler ve o gün elliden fazla gönüllü kaydedildi. Fransızların 2000 kişi ile Antep'e girmelerine karşılık Antep'liler, on bin kişinin katıldığı bir hürriyet ve istiklal mitingi düzenlediler. (Keskin vd. 1995) Ermenilerden birlikler oluşturan Fransızlar, Antep kalesindeki Türk bayrağını indirdiler. Batı cephesinden farklı olarak Antep'te halkın tamamı askerlerle bir arada ve topyekûn savaşa girdi. Öncelikle Ermeni çetelerinin etkinliği yok edilmeye çalışıldı. (Camcı, 2009)

Antep çevresinde mücadele çok çetin oldu. Çünkü hem Anadolu hem de güney için son derece önemli bir merkez idi. İşgale karşı pasif bir şekilde direnen Türkler, daha sonra çeteler kurarak, 1920 Şubat-Mart aylarında Fransız ikmal kollarını vurmaya başladı. Fransızlar, Nisan sonlarında Antep'i sarmaya başladı. Mücadele aylar boyunca devam etti. (Baykara, 1985)

Güney Anadolu işgallere karşı 16 Kasım 1919'da Sivas'ta yapılan kumandanlar toplantısında alınan kararlarla bölgeye gönderilen üç subay teşkilat yapmakta görevlendirildi. Mustafa Kemal Paşa, 25 Ocak 1920'de Sivas, Diyarbakır, Ankara ve Konya Kolordularına gerilla savaşı için su talimatları verdi;

1. Fransızlara karşı ayaklanma hareketi şekli, Fransız kuvvetleri ayrı ayrı birden bire buldukları yerde sarmak ve küçük garnizonlardan başlayarak esir almak ve yok etmektir. Demiryolu tünelleri ve köprüleri atmak yolları otomobil işlemeyecek ve Fransız kuvvetlerini birbiriyle olan istihbaratı kesmek suretiyle geliştirecektir.
2. Ayaklanma yavaş yavaş başlayacaktır. İlk olarak Urfa ayaklanması başlayacak diğer ayaklanmaların ne zaman başlayacağı sonra bildirecektir.
3. 13. Kolordu (Diyarbakır) cephesinin görevi Fırat Nehrinin doğusunu düşmanı kaptırmamak olup, bunun için hemen her gün Fransız müfrezesinin bulunduğu bürolara ve çadırlara her gece baskın yapılacaktır.
4. Ayaklanmalar, Fransızların en zayıf oldukları yerden başlayacaktır.
5. Aşiretlerde, harekete teşvik edilecektir.
6. 10. Kolordu cephesinde süratle müfrezeler hazırlanacak ve içeriye girmek için ayrıca talimat beklenecekti. Bu talimatları sonra hızlandırmıştır. (Selek, 2000a)

Annesinin başörtüsüne saldıranlara karşı koyan, 12 yaşındaki bir çocuğun hunharca öldürülmesiyle başlayan kıvılcım, Antep halkını harekete geçirerek tüm milli cemiyetlerin teşkilatlanmasını hızlandırmıştı. Böylece bunlara katılan gönüllülerin sayısı çoğaldı. Halk 1 Nisan 1920'de Fransızlara karşı ayaklandı. Mücahit olarak isimlendirilen Subaylar köylerin içlerine teşkilat kurup, halka her türlü yardımda bulundular. 1920 Şubat'ında mücahit yedek Subay Teğmen Şahin Bey, Kilis'ten Antep'teki Fransızlara yardıma gelen birliğin önünü keserek, onları bozguna uğrattı. (Camcı, 2009) Antep savunmasını her şeyin üstünde tutan Şahin Bey, Çapalı Köyü'nü merkez yaparak yüz mevcutlu bir kuvvet teşkil etti. Bir süre sonrada Ulumesere Köyü'nü, karargâh yaptı Kilis'ten itibaren birer boğaz olan Kızılburun, Kertil, Ulumezhere siperler kazarak hazırlandı. Bu yolun tamamen kontrolü sağlandı. 3 Şubat 1920'de Kilis'ten Antep'e hareket eden iki bölüğün himayesindeki yüz elli arabalı bir erzak kolu, Şahin Bey kuvvetleri tarafından Kertil'de pusuya düşürülerek, Kilis'e geri dönmek zorunda bırakıldı. 4 Şubat'ta Kilis yoluna hâkim olan Milli Kuvvetler telgraf hatlarını tahrip ederek Fransızların Kilis'le olan her türlü irtibatını kesti. Bu esnada Antepliler, Şahin Bey'e cephane ve erzak göndermekle beraber dâhili teşkilatı da ihmal etmiyorlardı. Fransızlar 18 Şubat'ta da bu yoldan geçemeyince, buradaki Kuvay-i Milliye'nin önemsenmeyecek bir güç olduğunu anladılar. Antep Garnizonu'na erzak nakline memur edilen Colonel Andrea, 25 Mart

1920'de Kilis'ten hareket etti. Tanklar ve zırhlı otomobiller desteğindeki bu konvoyda 2500 asker bulunuyordu. Savunma hattına çekilen Şahin Bey, Acer Kasteli denilen çeşmenin yanında düşmanın hareketini gözetirken Antep'e ve çevre köylere yazılar yazdı. Düşman Anaz Köyü'nde, ertesi günü taarruz etmek üzere durdu. 26 Mart sabahı Fransızlar, topçu ve makineli atışları ile taarruza başladı. Gün boyunca taarruz üstünlüklerini korudular. 27 Mart'ta Milli Kuvvetler, karşı taarruzla düşmanı engellemeye çalıştılar. Gün sonunda Fransız askerleri, Bostancı Köyü'nün doğusunda Çadırılı ordugâha geçtiler. 28 Mart sabahı düşman şiddetli topçu ateşi ile taarruza geçti Savunma birlikleri tutunamadıkları için siperleri boşaltılar. Elmalı Köprüsü üzerinde yalnız başına savunma yapan Şahin Bey, düşman kurşunları ile şehit oldu. Şahin Bey'in şehit olması, Milli Kuvvetlerin savunma mevzilerinde tutunamamalarına ve Antep'in kuzeyine kadar çekilmelerine sebep oldu. Herhangi bir engel kalmadığı için, 28 Mart'ta Fransız müfrezesi Antep'e girdi. (Keskin vd. 1995, ss.119-20) Kılıç Ali Bey, Şahin Bey yerine mücahitlerin başına geçti. 11 ay süresince düşman birlikleri ile savaştı ancak işgallerin uçakla bombardımanına, top ateşlerine zırhlı birliklerine mahalle ve sokak savaşları ile karşılık verebildi. (Camcı, 2009, s.120)10 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emirle Yozgat'ta çıkan isyanda görev almak üzere Kılıç Ali Bey birlikleri ile 12 Mayıs'ta buradan ayrıldı. Kılıç Ali Bey'in ayrılması ile bir süre Arslan Beyin vekâleten yürüttüğü Kuvay-i Milliye kumandanlığını, Hamdi Bey üzerine aldı. (Keskin vd. 1995, s.121) Ancak Türk birliklerinin, Fransız kuşatmasını kırmak yolundaki çabaları neticesiz kaldı. Şehir halkı, açlık ve yokluk içinde savunmaya devam ediyordu. Fakat sonunda çaresiz kaldı. Şehir 8 Şubat'ta teslim olmak zorunda kaldı. (Baykara, 1985, s.85) Ancak Türkler, Antep topraklarından vazgeçemediler. Mücadeleyi devam ettirince Fransızlar, bu Türk topraklarında barınamayacaklarını anladılar. Sakarya Savaşı'ndan sonra da Ankara Antlaşması'nın imzalanması ile Fransa yeni Türk Devletini resmen tanıyarak bölgeyi terk etti. 25 Aralık 1921'de Antep bağımsızlığına kavuştu. Böylece Hatay dışında, güney sınırı halkın direnişiyile güvence altına alındı. Antep'e TBMM tarafından 6 Ocak 1921'de '*Gazi*' unvanı verildi. (Camcı, 2009)

5.2.4.Urfa Savunması

Urfa, 24 Mart 1919'da İngilizler tarafından daha sonra (1 Kasım 1919'da İngilizlerin tarafından Fransızlara teslimi ile) Fransızlar tarafından işgal edildi. Fransızlar, Urfa'da olan Ermenileri kullanarak ve onları silahlandırarak, Ermenilerin taşkınlıklarına izin verdiler. Türklere ait malları gasp ettiler. (Keskin vd. 1995) Milli Mücadele'nin Güney cephesinde, Fransızların 3 tümenlik bir kuvveti vardı. Topçu, uçak ve zırhlı otomobil ile takviyeli bu kuvvet biri Fransız, ikisi Senegal, dokuzu Cezayir alayı olmak üzere 12 alayı bulunuyordu. Fransız birlikleri, Mersin'den Urfa'ya kadar olan Türk topraklarına ve Suriye Kuzey bölgesine yayılmış durumdaydı. Fransızlar Suriye'deki Arap Kurtuluş Hareketini bastırmak zorunda olduklarından, Fransız kumandanlığı emrindeki kuvvetin hepsini Türklere karşı kullanamamıştır. Buna karşılık Türk cephesinde oluşturdukları muntazam Ermeni kitaları ve Ermeni milis kuvvetleri Fransız birlikleri ile beraber dövüşüyorlardı. Ermeni savaşçılarının sayısı üç binden az değildi. (Selek, 2000a)

29 Aralık 1919'da jandarma Yüzbaşı Ali Saip (Ursavaş) Siverek, Urfa'ya tayin olundu. Onun liderliğinde Fransızlarla mücadele etmek üzere, Kuvay-i Milliye'nin teşkilatlanmasını sağladı. Siverek'ten Said Bey'in idaresindeki Batılı aşireti ile güneyde Anaze aşireti reisleri, düşmanı kovmak için gönüllülerini bu teşkilata gönderdiler. 15 Ocak 1920'de başlaması düşünülen savaş ikmal zorlukları nedeni ile 8-9 Şubat 1920'de ertelendi. Ali Saip Bey, harekete geçmeden önce 7 Şubat'ta Fransızlara bir ültimat vererek, 24 saat içinde şehri terk etmelerini istedi. Fransızlar ise Türkleri oyalamak isteyerek zaman kazanmaya çalıştılar. 9 Şubat 1920'de çatışmalar başladı. Milli Kuvvetler, Urfa'nın yarısını ele geçirdiler. Urfa köylüleri Suruç ve Birecik'teki Fransız birliklerini kuşattılar. 12 Şubat'ta şiddetli çarpışmalar oldu. (Keskin vd. 1995) Aşiretler, Mustafa Kemal Paşa'nın umduğu veya telkin etmek istediği ölçüde katılamamışlardı. Hatta Milli Aşireti, Fransızlarla anlaşarak isyan etmiş ancak yine de Milli Aşireti dâhil olmak üzere büyüklü küçüklü birçok aşiret Fransızlara karşı savaşmamıştır. Fransızlara karşı savaşan aşiretler: Milli Aşireti, Bucak Aşireti, Badelli Aşireti, Döğerli Aşireti İndelli Aşireti, Gazze Şeyhanlı Aşireti'dir. Ancak bunlar milis kuvvetler gibi kıyasıya dövüşmemişlerdir. (Selek, 2000a) Urfa savunması 60 gün sürmüştür. Fransız askerleri atlarını keserek, yemeye başladı ve cephaneleri de tükendi. Bunun üzerine Fransız basınında, Anadolu'daki Fransız askerlerinin bu durumun yer alması ile Fransız kamuoyunda savaş aleyhtarlığının artmaya başladı. Fransa zor durumda kaldı. Fransa işgal

birlikleri, 8 Nisan'da mütareke görüşmelerini kabul ettiler. 1 Nisan 1920'de silah ve cephaneleri ile Urfa'yı terk ettiler. 11 Nisan 1920'de Urfa Kalesine Türk bayrağı çekildi. (Keskin vd. 1995)

5.3. Batı Cephesi Kongreleri

5.3.1. Nazilli Kongresi

Milli Mücadele'de, Vatan Cephesi kabul edilen Batı Anadolu'da, teşkilatlanma askeri ve idari alanda Balıkesir, Alaşehir ve Nazilli Kongreleri'nin önemli bir rolü olacaktır. (Akkoyun, 1997) Nazilli'de, 7 Ağustos 1919'da toplanan kongrelerde, Hacim Muhiddin (Çarıklı) Bey'in katkısı büyük olmuştur. (Baykara, 1985) Birinci Nazilli Kongresi'ne Aydın, Menteşe, Denizli, Burdur, Isparta, Antalya livalarıyla, İzmir'in Ödemiş ve Kuşadası kaza ve önemli bucak merkezlerinden temsilciler katıldı. 13 Eylül 1919'da Alibeyzade Ali Bey'in evinde 2. Nazilli Kongresi toplandı. Bu kongreye, Apa, Eşme, Isparta, Alaşehir, Antalya, Eğridir, Bademiye, Balyanbolu, Buldan, Burdur, Bozdoğan, Çal, Çivril, Honaz, Dalaman, Sandıklı, Sarayköy, Sultanhisar, Keçiborlu, Güney Tavas, Garbi Karaağaç, Babadağ, Karacasu, Karahayır, Kuyucak, Nazilli Kazası'nın, köylerinden elli bir delege katılmıştır. (Akkoyun, 1997) Demirci Mehmet Efe'nin başında bulunduğu Aydın bölgesindeki hareket İkinci Nazilli Kongresi'nden sonra bölgedeki en geniş kongreyi toplamayı başarmışlardır. Nazilli Heyet-i Merkeziyesi, buna bağlı olarak oluşturulan Heyet-i milliyeler vasıtası ile bölgedeki örgütlenmeyi tamamlamıştır. (Akandere, 2007, s.304)

5.3.2. Alaşehir Kongresi

Alaşehir Kongresi, 16-25 Ağustos 1919'da Hacim Muhittin başkanlığında toplandı. Balıkesir'de alınan kararlar olduğu gibi benimsendi. (Arıkan, 1999, s.472) Bu Kongre Nazilli'de 7 Ağustos'ta gerçekleşen kongreden sonradır. Ve Balıkesir kongrelerinin de arasındadır. (Baykara, 1985) Alaşehir, Harekât-ı Milliye ve Redd-i İlhak Kongresi'ne 42 delege katıldı. Kongre görüşmelerinde hâkim olan düşünce, *“Hiçbir üst idari makamın uyarma ve etkisi olmaksızın, Batı Anadolu'da Afyon–Karahisar- İnegöl çizgisi batısındaki bölgede, düşmanı memleketten çıkarıncaya*

kadar, kendine özgü bir idare şekli ile savaşın devam ettirilmesi için gerekli teşkilatı yapmak.” (Akkoyun, 1997)

5.3.3. Balıkesir Kongreleri

İzmir’in işgali üzerine Balıkesir’in önemi kat kat artmış ve kısa zamanda bu şehir, Kuvay-i Milliye’nin karargâhı haline gelmiştir. (Arıkan, 1999) İzmir’in işgalinden sonra, Anadolu insanı topraklarının işgal edilmesini önlemek ve bağımsızlığını kaybetmemek için mücadele etmek ve gerekirse silaha sarılmak kararını alarak bu amaçla Anadolu’nun dört bir yanında kongre tertiplemiştir. Bu kongrelerin en geniş katılımlı olanlarından biride, Yunan işgaline karşı halkı organize etmek için çalışan Balıkesir Kongresi’dir. (Özsoy, 2007) Hacim, Muhiddin (Çarıklı) Beyin sürüklediği ve Tümen Komutanı Kazım (Özalp) Bey’in desteklediği bu hareket, geniş alanları etkisi altına almıştır. Çünkü Yunan tehdidi, açık bir biçimde kendini gösteriyordu. Halkı aydınlatacak Kuvay-i Milliye hareketini canlandırmak adına, birçok kongre yapıldı. (Baykara, 1985, s.44) Balıkesir Kongreleri, sadece birer kongre olmaktan öte hemen aynı zamanlarda birbirinden habersiz olarak doğuda, kuzeyde veya batıdaki kongreler arasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü Balıkesir Kongresi, öncelikle tehdit altında olan Batı Anadolu’da gerçekleşmekle, doğrudan İstanbul’daki devlet merkezinde etki etmiştir. (Baykara,1985)

Alamescit toplantısında oluşturulan Redd-i İlhak Merkez Heyeti Reisi Vehbi Beyin, vergi ihdası konusunda üyelerle arasının açılması üzerine, görev Balıkesir’de bulunan Hacim Muhittin’e verildi. (Arıkan, 1999) 28 Haziran 1919’da Balıkesir’de çevre vilayet delegelerinden oluşan ve 12 Temmuz’da sona eren “*Kuvay-i Milliye Kongresi*” toplanmıştır. (Baykara, 1985) 14. Kolordu Kumandan Vekili Miralay Kazım ve Necati, Vasıf, Hamdi ve Hacim Beylerin teşviki ile Ayvalık, Soma, Kırkağaç, Akhisar, Balıkesir, Sındırgı, Bandırma, Gönen, Edremit, Burhaniye, havalisi Redd-i İlhak Cemiyeti delegeleri katıldığı toplantıda bir takım kararlar alındı. Mahalli kurtuluş için, “*Her ne surette olursa olsun siyasetle işigali ret*” ettiğini belirten kararlar alındı. Kongrenin aldığı kararlar, İstanbul’da bulunan Amerikan, İngiliz, İtalyan ve Fransız Yüksek Komiserlikleri’ne gönderilen birer telgraf ile bildirildi. (Akkoyun, 1997) Kongrenin almış olduğu en önemli karar, Yunan kuvvetleri savaşmak üzere daha düzenli birliklerin oluşturulması için 1902 ve 1903 doğumlulara kadar kişilerin askere çağrılmasıdır. (Arıkan, 1999) Birinci Balıkesir Kongresinde, Batı

Anadolu'daki Redd-i İlhak Cemiyetleri bir çatı altında toplanmıştır. (Selvi, Şahin ve Demir, 2006) Balıkesir'de toplanan ilk kongre 42 kişi ile yapılmıştır. İkinci Balıkesir Kongresi'nin kadrosu, genellikle aynı kişiler olmuştur. Nazilli Kongresi'nin üyelerinin çoğu, Balıkesir kongresinin üyeleridir. 45 kişi olarak toplanan Alaşehir Kongresi'nde, Balıkesir ve Nazilli'den gelenler olduğu gibi (bu 45 kişi) aralarında Kuvay-i Milliye kumandanları çete reisleri de vardı. Erzurum Kongresi'nin üye sayısı 54'tür. (Selek, 2000b, s.105)

İkinci Balıkesir Kongresi, 26-30 Temmuz 1919'da toplanmıştır. Kongrede alınan kararlar Amasya Genelgesi'nde belirtilen düşünceler ile Erzurum'da alınan kararların Balıkesir Kongresi'nde farklı bir anlatımla dahi olsa dile getirilmesidir. Bu kongre yöresel milli bir kongredir. Balıkesir'de yürütülen kongre çalışmaları İstanbul Hükümetini epey rahatsız etmiştir. Bu nedenle Aznavur'un Kuvay-i Milliye'nin başına musallat edilmesi bu zamanda gündeme gelmiştir. (Arıkan, 1999) Üçüncü Balıkesir Kongresi, 13-22 Eylül 1919'daki "*Büyük Kongre*"dir. (Baykara, 1985) 3. Kongre'de, Sivas ile bağlantı kurulması, yabancıların kongre ile ilgilenmesi, İtilaf devletlerine iki muhtıra verilmesi, Damat Ferit Paşa aleyhine harekete geçilmesi kararları alındı. Kongre sonunda, bu kararları halka bildirecek olan İzmir'e Doğru Gazetesi çıkarılması, Balıkesir Kongresi'nin önemli girişimlerinden biri oldu. İzmir'in işgalinden sonra kaçıp Balıkesir'e gelen aydınlar, Kuvay-i Milliye'yi destekleyen İzmir'e Doğru Gazetesi, (İzmir'in çocukları tarafından) çok güç koşullar altında Balıkesir'de çıkarılmış ve gizlice burada dağıtılmıştır. Bu gazete işgal altındaki halka ümit ve moral veriyordu. (Arıkan, 1999) Sivas Kongresi'nden 18 gün sonra Balıkesir'de başka bir kongrenin toplanması iki bakımdan önemlidir. Birincisi, Sivas Kongresi'nin istenilen genelliği sağlayıp, bütün milli teşekkülleri birleştirememiş olmasıdır. İkincisi Balıkesir bölgesinin bağımsız bir tutumda kalması ve bu tutumunu devam ettirmesidir. (Selek, 2000b) Balıkesir Kongresi'nde, Milne Hattı Projesi'ne karşı çıkmıştır. Bu proje, Türk halkına dayatılmaya çalışılmış. Ancak Türk halkı farkına vararak reddetmiştir. Yunan ordusunun İzmir'i tahliye edene kadar, silahlı mücadeleye devam kararı adeta savaş ilanı demek olan bu kararla güçlü olduğunu gösterir. Nitekim Balıkesir'den yönetilen Kuvay-i Milliye güçleri, Yunan ordusu karşısında başarılı olmuştur. (İlgürel, 1999, s.204) Dördüncü Balıkesir Kongresi, 19 Kasım 1919'da tekrar toplandı. (Baykara, 1985)

Bölgede Aznavur ayaklanmasının patlak vermesi ve giderek yayılması, Batı Anadolu'da tehlikeli bir durum yaratmıştı. Ancak Kuvay-i Milliye, Aznavur karşısında önemli başarı elde etmişti. Biriken sorunlar yüzünden 19-21 Kasım 1919'da toplanan Dördüncü Balıkesir Kongresi, Mustafa Kemal Paşa'nın tepkisine neden oldu. Çünkü Sivas Kongresi'nde Redd-i İlhak Cemiyetleri, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmişti. Mustafa Kemal Paşa, Osman Nuri Bey'e 14 Ekim'de çektiği telgrafta, Redd-i İlhak ve benzeri kuruluşların Sivas Kongresi'nde, tek çatı altında toplandığını ve hepsinin Heyet-i Temsiliye olduğunu bildiriyordu. Kongre çalışmalarını sürdürerek, Sivas'a delege olarak Ethem Bey bir mektup ile gönderildi. Mektupta; Sivas'a bağlı olmanın bölge çıkarlarına aykırı olduğu dile getiriliyordu. 10-22 Mart 1920'de toplanan Beşinci Balıkesir Kongresi'ne, Karesi ve Saruhan livalarıyla, Bursa ve Bilecik sancağı, merkezi liva ve bütün kaza ve nahiye temsilcileri katıldılar. Kongre toplantıları sürerken, İstanbul işgal edilmişti. 22 Mart 1920'de son toplantısını yapan Kongre, yakında tüm bu olan badirelerden kurtulacağına olan inancını dile getirerek kapandı. 30 Haziran'da ise Balıkesir işgal edilmiştir. Ancak vatanseverlerin ümitleri kırılmadı. Yeni Türk Devleti'nin kurulmasında üzerine düşen görevleri yerine getirdiler. (Arıkan, 1999)

Balıkesir'in önce Heyet-i Temsiliye ve İstanbul Hükümetine de mesafeli durmasına karşın 26 Şubat 1920'den itibaren, Heyet-i Temsiliye ve Balıkesir arasında yakınlaşma başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Milliye adına 26 Şubat 1920'deki telgrafi, Balıkesir Kuvay-i Milliyesinin takdir kazandığını göstermektedir. Balıkesir Kongresi'nin önemli çalışmalarından biride Akbaş Çiftliğine yapılan baskın olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın da takdirini toplamıştır. 10 Mart 1920 Cuma günü yapılan Beşinci Balıkesir Kongresi'ne, 64 delege katıldı. Toplantılar, Kuvay-i Milliye Karargâhında başladı Beşinci Kongre geniş bir alanı ve büyük bir nüfuzu temsil etti. Toplantının açılışında Mehmet Vehbi Bey yapılan seçimle kongre başkanlığına Osman Bey'de başkan yardımcılığına seçilmiştir. İlk sözü alan Vasıf Bey, Aznavur faaliyetleri hakkında geniş bilgi vererek Aznavurun tedip ve tenkil konusu tartışıldı. (İlgürel, 1999)

5.4. Düzenli Ordu ve Batı Cephesinde Yaşanan Askeri ve Siyasi Olaylar

Batı Cephesi, Yunanlıların İzmir'i işgali olan 15 Mayıs 1919'da açıldığını kabul edilirse, bu tarihten, son Yunan askerinin Anadolu'dan çekildiği tarih olan, 17 Eylül 1922'ye kadar, (3 yıl, 4 ay, 2 gün) toplam 1218 gün mücadele sürmüştür. (Selek, 2000a) Batı cephesi, Kurtuluş Savaşı'nın geleceğini belirleyen cephedir. Askeri açıdan Kurtuluş Savaşı'nın odağını oluşturuyordu. Çünkü en önemli savaşlar bu cephede yaşandı. I. İnönü ve II. İnönü Savaşları, Eskişehir Kütahya Savaşları, İsmet İnönü komutasında, Sakarya Meydan Savaşı ve Büyük Taaruz, Mustafa Kemal Paşa komutasında yapıldı. (Camcı, 2009) Batı cephesindeki savaşlara, Türk Yunan Savaşı demek mümkündür. Bu cephede gösterilen direnme ve kazanılan başarılar, yeni kurulmakta olan Türk Devleti'nin, mücadelelerine sahne oldu. Müttefikler arasındaki antlaşmazlıkları arttıran bu cephe oldu. Rus yardımının devamını sağlayan bu cephe oldu. Hatta güneyde Fransızlara karşı yapılan mücadele bile bu cephedeki başarı ile son buldu. (Selek, 2000a)

İngilizler, büyük destek vererek Yunanlıları Batı Anadolu topraklarına saldırtarak, Sevr Antlaşması hükümlerini TBMM'ye zorla kabul ettirmek istiyorlardı. 1919 Haziran ve Temmuz aylarında, İzmir üzerinden Anadolu'nun içlerine kadar ilerleyen Yunanlılara karşısında halkın oluşturduğu düzensiz kuvvetler duramamış, bunun üzerine TBMM Batı Anadolu'da bir cephenin açılmasına ve başına Ali Fuat Paşa'nın getirilmesine karar verdi. Ancak Ali Fuat Paşa, 24 Ekim 1920'de Gediz Savaşı'nda başarı elde edememesi üzerine Moskova elçiliğine atanarak, Batı cephesi iki parçaya ayrıldı. Kuzeydeki kuvvetlerin başına Albay İsmet Bey, güneydekilerin başına da Albay Refet Bey verildi. (Camcı, 2009)

Milli Mücadele'de Yunanistan iki ayrı idare elinde bulundurmuşlardır. İlk Venizelos idaresindeki dönem, Anadolu hareketinin meşruluk kazanması, Kuvay-i Milliye'nin en güçsüz ve buhranlı dönemi olup Türklerin büyük arazi kaybettikleri ancak Yunanlıların nerede durması gerektiğini bildikleri dönem olmuştur. İkinci dönem Kral Konstantin dönemidir. Bu dönem, Yunan savaşı yeni hedefler çizdiği dönem olmuştur. Yunan savaşı öyle çetinleştirmiştir ki Türklerin direnmesi de aynı ölçüde, kuvvetli ve çetin olmuştur. İlk Yunan hareketi 1919 sonuna kadar devam etmiştir. Yunanlılar Türk kuvvetlerinin ve Ayvalık'ta 172. Alayın karşı koymasından başka bir engel ile karşılaşmadan işgal alanını Turgutlu, Ödemiş, Aydın çizgisini bularak, küçük çarpışmalar dışında bir yıl içinde önemli bir teşebbüste bulunmadılar. Bu dönem Türk-Yunan kuvvetleri arasında, İstanbul'daki İngiliz Generali Milne

tarafından Milne Hattı'nı geçmeleri yasak edildi. Ancak Yunan ordusu, 22 Haziran 1920'de Milne çizgisini geçerek, genel bir taaruzla girişip Bursa, Uşak Alaşehir ve Nazilli'yi aldıktan sonra, 3 Ağustos 1920'de durmuştur. Bu dönemde Türkler de, Gediz'de bulunan bir Yunan tümenine karşı bir taaruzda bulunmuşlar ancak başarısız olmuşlardır. (24 Ekim 1920)İkinci dönem Konstantin idaresinde 1921 Ocak ayı başında Bursa'dan illeri yürüyüşe geçmeleri ile açılarak, savaşın sonuna kadar Türk Yunan kuvvetleri arasında beş muharebe olmuştur. (Selek, 2000a)

Milli Mücadele'ye katılanların en büyük kaygısı, işgal ordusunun bir an önce vatan topraklarından sürülüp çıkartılmasıydı. Bu amaca zarar veren her engel ise, bertaraf edilmiştir. Ancak ordusuz bir milletin esaslı bir siyasi zaferini, tarih yazmamıştır. Bu gerçeği çok iyi bilen İtilaf Devletleri, Türkleri silahsızlandırmak ve ordusuz bırakmak için ellerinden gelen tedbirleri almışlardır. Mütarekeye koydukları 5. madde ile sınırların korunması ve güvenliğin sağlanması için gerekli görülen askeri kuvvetlerin fazlası terhis edilecekti. (Arıkan, 1999) 1918 yılının son aylarına doğru cephelerden yağın kötü haberler neticesinde, ordu birlikleri Anadolu'nun içlerine doğru kaçırılmaya çalışılmıştır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya enir vererek 20. Kolordu'nun Anadolu içlerine çekilmesini sağlamıştır.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen sonra, henüz asker sayısı ile ilgili görüşmeler başlatılmadan Türk birlikleri hızla iç kısımlara nakledilmeye başlamıştır. Böylece Türk kuvvetlerinin düşmana kaptırılmaması sağlanmıştır. Sevkiyat işlemi yapılırken bir yandan ordu karargâhları lağvedilerek, ordular nispeten kuvvetlendirilmiş kolordular şeklinde dönüştürülmüştür. Böylece Türk kuvvetleri 9 kolordu şeklinde düzenlenmiş oluyordu. 1. Kolordu Trakya'da, biri Bandırma'da, 17. Kolordu İzmir'de, 20 Kolordu Ankara'da 3. Kolordu Ankara'da, 3. Kolordu Sivas'ta, 13. Kolordu Diyarbakır'da, 15. Kolordu Erzurum'da Anadolu'da bulunuyordu. İtilaf Devletleri ile yapılan görüşmelerde dokuz kolorduluk düzenleme kabul edilmiştir. 9 Kolordudan, 1. ve 25. Kolorduların Anadolu ile doğrudan bağlantısı bulunuyordu. Diğer yedi kolordu ise 1918 ve 1919 yıllarında yapılan çalışmalarda 3. Ordu Müfettişliğine bağlanması planlanmıştır. 1. Ordu Müfettişliğinin Karargâhı İzmir, 2. Ordu Müfettişliğinin Karargâhı Konya, 3. Ordu Müfettişliğinin Karargâhı Erzurum'du. (Akbulut, 2005)

Kurtuluş Savaşı Batı, Güney ve Doğu cephesi olmak üzere üç cephede yapılmıştır. Batı cephesinde 1919 Mayıs ortalarından, 1922 Eylül başına kadar süren savaşın ilk yarısında Kuvay-i Milliye ağır basmış, düzenli ordu ise 1920 sonlarında savaşı başlatmıştır. (Tuncay ve Koçak, 1990) Düzenli ordu kurulana kadar Batı Anadolu'da Yunan işgaline, Kuvay-i Milliye güçleri gerilla yöntemi ile karşı koymuştur. Böylece az bir kuvvet ile geniş bir bölgede mücadele sürdürülmüştür. Ancak bu Kuvay-i Milliye güçlerinin gücü, Yunan ordusunu durdurmamıştı.

Büyük Yunanistan ülküsünü gerçekleştirmeye çalışan Yunan ordusu, kesin olarak yenilmedikçe diğer cephelerdeki başarıların hiçbir anlamı olmazdı. Bu nedenle düzenli ordu kurulduktan ve Doğu cephesi güvenlik altına alındıktan sonra Türk Hükümeti ile Genel Kurmayının çalışmaları, Batı Anadolu üzerinde yoğunlaştı. 9 Kasım 1920'de İzmit'ten Uşak Sarayköy çizgisine kadar ilerleyen Yunan ordusu, devrinin en yeni silahları ile donatılmış, lojistik desteği bakımından çok ileri, subay ve erleri dinç ve sayı bakımından Türk birliklerinden üstündürler. Buna karşın Türk ordusu, yeni kurulmaya başlamış, silahlar sayıca az, hem çok çeşitli ve eski idi. Bakım ve donatım eksiktir. Ancak ayaklanmalarda büyük kayıplara yol açmıştı. Ancak ordunun komutanları ve erleri yıllardan beri çeşitli savaşlarda en iyi biçimde yetişmiştir. Yunan ordusu komutanları arasında ise çeşitli iç siyasal didişmeler ve çekişmeler nedeniyle düşünce ayrılıkları vardı. Komuta kurulu ise savaş denemesinden geçmemişti. Ancak Yunan ordusu Batı Anadolu'da bir işgal gücü idi. Türk ordusu ise vatanını kurtarmak için ölüm- kalım mücadelesi yapıyordu.(Depsen, yy., s.194)

Milli Mücadele'nin Batı cephesinde geçecek olan büyük savaşlar, düzenli ordu ile yapılacak, büyük başarılar sağlanacaktı. Bağımsızlığa gidilen yolda, bu askeri başarılar siyasi antlaşmalarla taçlanacaktır. Dikkat çeken bir konu da vardır ki Milli Mücadele'nin Batı ve Güney cephelerinde, Kuvay-ı Milliye'nin elde ettiği başarıların arkasında da, hep Türk komutanları olmuş, onların yönlendirme ve yol göstermeleri ile Kuvay-i Milliye birlikleri, gerilla taktiğini kullanarak, düşmana büyük zayıflıklar vermiştir. Ancak Doğu Cephesinde mücadeleyi kazanan yine Osmanlı ordusunun düzenli birlikleri olmuştur. Batı cephesinde düşmanı durduran ve vatan topraklarından sürüp çıkaranlar, düzenli ordu birlikleri olacaktır. Milli Mücadele Türk halkı ve Türk ordusunun emperyalist devletlere, yüzyıllardır yan yana barış içinde yaşamış Ermeni ve Rumların nankörce zafer sarhoşluklarına,

kardeşi kardeşe kırdıran Damat Ferit Paşa hükümetlerine ve artık bu yüzyılda dünyadan kaldırılacak olan gelenekçi devlet anlayışına karşı verdiği bir cevaptır. Bu öyle bir cevaptır ki: Emperyalist devletlerin yüzüne bir tokat gibi patlayacak, Türk milletine nankörlük edenleri elini böğründe koyacak, içteki hainleri susturacak bir cevaptır.

5.4.1. Gediz Savaşı

Yunan kuvvetleri, (10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nın imzasını sağladıktan sonra) güz aylarında İzmit-Sapanca, Yenişehir-İnegöl, Gediz-Uşak-Sarayköy hattına ulaşmışlardı. Yunanlıların bu hatta tutunmalarına engel olup, onları geri atmak için Ali Fuat Paşa, Gediz istikametinde saldırıya geçti. (Baykara, 1985, s.88) Gediz Savaşı, Gediz'e kadar ilerlemiş olan 13. Yunan tümenini, yalnız başına yakalayarak yok etmek, milli kuvvetler tarafından da inisiyatifi ele almak ve maneviyatı düzeltmek için yapılmıştır. Hareket sevk bakımından çok iyi idare edilerek, düşmana hiçbir şey sezdirilmeden bütün hazırlıklar yapıldı. (Apak,1990)

Yunanlılar Uşak'ı aldıktan sonra, kuzey yanlarını korumak için, Gediz'i bir tümenle tutuyorlardı. Batı Cephesi Komutanı, Gediz'deki Yunan tümenine baskın yaparak bir başarı sağlamak istiyorlardı. Genel Kurmay Vekili Albay İsmet Bey ise, böyle bir hareketi tehlikeli görünüyordu. Ancak komutanın da ikna edemedi. (Belen, 1973, s.216) Gediz Savaşına, 61. Tümen merkezde, depo alayı solda 11. Tümen, en solda Çerkez Ethem'in kuvvetleri ve en sağda Ayvalıklı Dr. Fazıl müfrezesi katılmıştır. (Apak,1990) 61. Tümen düşmanın sol 11. Tümen sağ kanadına taarruz edecekti. Ethem'in kuvveti düşmanın sağ ve Emet Taburu da gerisine düşecekti.(Belen, 1973)

Muharebeden beş on gün önce, İnönü'deki 11. Tümen, Kütahya mıntikasındaki Alaynot'a yerleştirilmiş ve 11. ve 61.Tümen kumandanları Gediz civarına gönderilerek, toplantı ve hareket mevzilerini bizzat görmüşlerdir. Geceleyin tümenler birkaç hareketle düşman mevzileri karşısında kaydırıldı. 61. Tümen, Kütahya-Gediz iki tarafına taarruz edecek ve 11. Tümeninde bunun solunda hareket edecekti. Çerkez Ethem'in Kuvay-i Seyyaresi, daha soldaki vadilerden Gediz ve Uşak tarafındaki ricat hareketini kesmek için Hamidiye hanları üzerine yürüyecekti. (Apak, 1990) 23- 24 Ekim gecesi bu tertip ile Yunan mevziine yaklaşılarak 24 Ekim günü taarruz başladı. 11. Tümen yağmurlu-çamurlu bir havada ancak iki topu

getirebilmiş ve sis kalkınca ilerideki birlikleri, Yunan mevzilerinin çok yakınında bularak şiddetli ateş karşısında dağılmışlardı. Tümen toplanarak tekrar taarruz etmiş ancak başarılı olamamıştır. 61. Tümen düşmana 300 m kadar yaklaşmış ve bir yerde de düşman mevziine girmişti. Karşı taarruza burada atıldığı gibi 11. Tümen gerilemesi üzerine savunmaya geçti. Ethem'in Seyyar Kuvveti ve Emet Taburuna da düşman gerilerine saldırmakta geç kalmışlardı.

11. Tümandeki piyadelerin disiplinsiz hareketleri ve 61. Tümenin piyadelerinin çok ağır ilerlemesi ve Çerkez Ethem'in aldığı vazifeyi yapmaması (uzak mesafelerden at oynatmakla geçirmesi) nedenleri ile başarılı olamamıştır. Buda yetmiyormuş gibi Kuvay-i Seyyare Komutan muavini Tevfik'in, 11. Tümen'e "*Neye taarruz etmiyorsunuz?*" gibi sözleri üzerine hiddetlenen Yarbay Arif "*Bu heriflerin niyeti kötü, bizi kırdırıp kendilerini sağlama almak istiyorlar.*" diye taarruzu tekrarlamaktan vazgeçmiştir. Kıtalar 24. günü çeteler ve ordu kıtaları arasındaki itimatsızlık ve birbirlerinin hareketlerini tenkit hisleri Gediz Savaşı'nı etkisiz kılmıştır. (Apak, 1990)

Milli Mücadele başından beri Ankara'da kolordu kumandanı olarak görev yapan Ali Fuat Paşa, giriştiği Gediz taarruzunun başarısızlığını üzerine aldı. 7 Kasım 1920'den itibaren Batı Cephesi'nin güneyi ayrı bir cephe olarak Miralay Refet Bey'in komutasına verildi. Batı cephesine Miralay İsmet Bey tayin edildi. Bu değişikliklerle, Milli Mücadele'de Kuvay-i Milliye döneminden, düzenli birlikler, yani ordu dönemine geçişi işaret etmektedir. (Baykara, 1985)

5.4.2. Birinci İnönü Savaşı (6-10 Ocak 1921)

Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri tarafından, Anadolu'da Yunanistan'a vaat edilen ve Sevr Antlaşması ile sınırları çizilen toprak, Batı Anadolu'da küçük bir bölgeden ibaretti. Yunanlılar, bu bölgeyi 1919 Haziran sonuna kadar işgal etmişti. Ancak Türk-Yunan savaşının önemli savaşları bu bölgenin çok ötelinde, Orta Anadolu'da oldu. Bunun da iki sebebi vardı. Birincisi politik sebep ikinci ise askeri sebeptir. Politik sebep, Yunanlıların büyük devletler kadar Anadolu'dan pay almak istemesidir. Bu nedenle barış şartlarını Yunanistan lehine değiştirmek isteyen Venizelos, Yunan ordusunu büyük devletlerin hizmetine verdi. Görevi, Türk Milli kuvvetlerini ezerek Türkiye'yi barış şartlarını kabule mecbur etmektir. Askeri sebep ise İzmir'i işgal eden Yunanlılar, Anadolu'da Milli Hareketin

doğmasına neden olması ve bu işgal ve işgallere karşı gündün güne büyüyen Milli kuvvetlerin ezilmesidir. 22 Haziran 1920’de başlayan Bursa- Uşak çizgisine kadar varan ilk büyük Yunan taaruzu bu sebeple yapılmıştı. Yunanlıların,1920 yaz taarruzu amacına ulaşmamıştır. Türk kuvvetleri de iyice hırpalanmış, bozulmuştu. Ancak Türkler büyük bir toprak kaybetmesine rağmen, Milli Kuvvetler yok edilememiştir. Yunan ordusu, taaruza çok elverişli olmasına rağmen Bursa-Uşak çizgisinde durup kalmıştı. Nedeni ise Venizelos’un iktidardan ayrılarak yerine 1920 sonlarında Kral Konstantin’in geçmesiydi. Kral Konstantin ülkesine geldiğinde kendisini, Yunanistan çıkmazında buldu. O, bu çıkmaz içinde Türk Yunan savaşına yeni bir hava getirdi. Kral yönetimi aldıktan bir ay sonra kış ortasında, Yunan ordusunun küçük çapta bir taaruza girişme teklifine evet dedi. Böylece Türk Yunan savaşının ikinci safhası başlamış oluyordu. Kral Konstantin için Yunan davasını ve Venizelos’u destekleyen Lloyd George ile Cleamencio teveccühünü ve desteğini kazanmaktan başka çıkar yol yoktu. Bu yol ise Türklere karşı savaşı devam ettirmek ve bunda da en az Venizelos kadar azimli davranmaktı. Öte yandan büyük Yunanistan davasına inanmış olan Venizelistlere de hoş görünmek zorunluluğu da Kralı aynı yola itiyordu. Çünkü 14 Kasım 1920’de seçimleri kazanan Kral Konstantin, iktidara büyük bir hırs ile bağlanmıştı. İtilaf Devletleri’nin 3-8 Aralık 1920’de İtilaf Devletlerinin notası ile Kral’ın Atina’ya girmesini önlemek istediler. Aksi takdirde Batı Anadolu’da Yunanlılara vaat edilen maddenin geri alınacağını her türlü mali yardımın kesilebileceği ve doğuda hareket serbestliğini ele alacaklarını bildirmişlerdir. Yeni hükümet ve Kral bu tehdide aldırmamışlar ancak iktidarda kalmak içinde bir şeyler yapmak gerekiyordu. Kral’ın gelmesinden dolayı Anadolu ordusu kurmay başkan Yardımcısı Sariyanis, (Harp Karargâhında taaruz meselesini görüşürken) işgal bölgesini genişleteceğini belirtmişti. Bir keşif taaruzu yapılmasını önermiştir. (Hâlbuki işgal edilmiş bölgenin savunulması için, eldeki askerin ancak yetişiyordu.) Böylece yeni iktidarın Venizelos’un siyasetini güttüğünü İtilaf Devletlerine gösterecek ve bu vesile ile Türk kuvvetleri hakkında bir keşifte bulunacaktı. Bu taaruzun tek sebebi buydu. Yani taaruzun keşiften öte bir hedefi yoktur. Türk ordusunun ise Yunan cephesinde bulunan kuvvetlerinin çoğu, Çerkez Ethem üzerine yüklenmişti. (Selek, 2000a)

Çerkez Ethem düzenli ordu birliklerine katılmak istemiyor, Çerkez Ethem’e bağlı Kuvay-i Seyyare birlikleri de hükümete sürekli sorun oluyordu. İsmet Paşa’nın,

Çerkez Ethem'e karşı verdiği mücadeleyi fırsat bilerek Ankara'ya kadar ilerleyerek Meclis'i dağıtmak, Milli Hareketi etkisiz hale getirmek isteyen (Camcı, 2009) Yunanlılar, Bursa'da ki üstlerinden İnegöl Pazarcık yolu ile ilerlediler. (Baykara, 1985) Albay İsmet Bey her şeyden önce Çerkez Ethem işini bitirmek istese de 6 Ocak 1921'de Yunanlıların taaruzla geçtiği haberi aldı. Güney Cephesi Komutanı Albay Refet Bey de, Uşaktaki Yunan kolordusunun Afyon'a doğru taaruzla geçtiği bildirilince iki kumandan durumu görüşerek değerlendirmiştir. Çerkez Ethem hareketine ara vermeyi ve Gediz civarında toplanan kuvvetleri, Yunanlıları karşılamak üzere esas cephelere göndermeye kararlaştırdılar. Batı cephesi kumandanı Çerkez Ethem'in karşısında bir miktar kuvvet bırakarak kuvvetlerin çoğunu İnönü'ne sevk etti. Batı cephesi 24. Tümen Kumandanı, Yunanlıların taaruz hazırlığına giriştiğini, Ocak ayının ilk gününden itibaren keşif ve haber alma raporlarından anlamış, Batı Cephesi Kumandanına durumdan sık sık haber verdi. 3-4 Ocak günü bir rapor göndermiştir. Tümen kumandanı istihbarat raporlarını ve durumu iyi değerlendirerek takviye istemiş ancak Çerkez Ethem'e karşı hareket son derece önemli sayılınca 24. Tümen raporu, Batı cephesinde bir yankı uyandırmadı. Batı ve Güney cephesi kuvvetlerinin büyük bir kısmı, Çerkez Ethem'e karşı savaştığından Ankara'nın güvenliğini sağlamak ve Yunanlıların taaruz ihtimaline karşı, Bolu'da yeni bir tümen kurulmuş ve Eskişehir-Ankara demiryolu üzerindeki Beylikhan'a gönderilmişti. Yine aynı amaçla Ankara-Çorum-Yozgat bir tümen kurulma işleri çabuklaştırılmıştır. Yozgat isyanını bastıran Çolak İbrahim kumandasındaki 2. Kuvay-i Seyyare, 3. Süvari Tümen adıyla nizami ordu haline sokulup, Ankara'ya getirilmişti. İnönü Savaşı'nın zamanını Yunanlılar, savaş alanını ise Türkler seçmişlerdir. Türk ordusunun savunma planına göre Bursa ve Kocaeli yönünden gelecek bir düşman taaruzu İnönü'de karşılanacaktı. İnönü savunma hattı, 1920 yazında Yunan taaruzundan hemen sonra seçilerek siperler kazdırılmıştı. İnönü savunma hattı, Eskişehir'den 40 km aralıkta, Eskişehir yolunu kapayan girinti ve çıkıntıları ile 30 km genişliğindedir. İnönü mevzilerinin sağ kanadı, Sakarya Nehri'nin sarp kıyılarına ve sol kanadı, Domaniç dağlarına dayanmaktadır. Demiryolu, cephenin ortasından geçer. İnönü mevzilerinin ilerisinde düşmanı oyalayabilmek için üç savunma hattı vardır. İnönü'de tutunmak mümkün olmaz ise 15 km geride başka bir savunma hattının bulunması İnönü mevzilerine ayrıca bir önem katmaktadır. (Selek, 2000a)

Yunan kuvvetleri 6-10 Ocak 1921'de büyük yığınak yaptıkları Bursa yolu hattında saldırıya geçtiler. (Camcı, 2009) 6- 10 Ocak 1921 tarihleri Ankara Hükümeti için son derece önemli günlerdir. Ankara Hükümeti ilk kez kendi adına, kendi arasından çıkan bir komutanla, doğrudan cephede düşmanla boy ölçüşüyordu. (Dilipak, 1991, s.87) İnönü Savaşı'ndan bir gün önce Türk ve Yunan kuvvetlerinin durumu şöyle idi; İzmit'te Yunanlıların Manisa Tümeni vardı. Bu tümenin karşısındaki Türk Alayı ise, sayıları 20 ile 80 kişi arasında değişen beş milli müfrezeden ibarettir. Bu kuvvet, Geyve ve havalisi kumandanlığı adı altında cephe teşkil ederek Adapazarı ve Geyve yollarını kapatıyordu. Gemlik'e 1, Bursa' da 2 Yunan tümenine karşılık burada 24.Türk Tümeni bulunuyordu. Tümen, en ilerideki kuvvetleri İnegöl ve Yenişehir'de olmak üzere bir taaruz halinde oyalama muharebesi yapmak için planlanmıştı. Tümenin emrinde "*Gökbayrak Taburu*" adını taşıyan bir milis kuvveti bulunuyordu. Uşakta iki tümenli 1. Yunan kolordusu yerleşmişti. Karşısında Dumlupınar'da 2 Türk taburu vardı. Bu muharebede Türkler (417 subay, 8.500 er, 18 hafif makinalı tüfek, 6.000 tüfek, 47 ağır makinalı tüfek, 28 top) Yunanlılar; (472 subay, 15.816 er, 12.500 tüfek, 80 ağır makinalı tüfek, 270 hafif makinalı tüfek, 72 top) vardı. Taarruza Bursa'daki bir Yunan Tümeni ile Gemlik'teki tümenden bir müfreze katılmıştır. İzmit'teki Yunan tümeni hiç teşebbüste bulunmamış, Uşak'tan hareket eden Yunan kuvvetleri ise sırf aldatmak maksadıyla Dumlupınar'a doğru ilerleyerek İslamköy'de durmuştur. Yunan ileri hareketi üç koldan 6 Ocak sabahı saat yedide başlamıştır. Bu üç yürüyüş kolunun takip ettiği yollar, İnönü önünde birleşiyordu. Yunanlılar asıl muharebe alanına üç günde ulaşmış, Yunanlılar 6.-7.-8 Ocak günleri zayıf kuvvetleri bulunduğu için küçük muharebelerle ilerlemişti. Üç ayrı koldan harekete geçen Yunanlılar, bütün cephe boyunca taarruza geçmişler, sol kol geri kalmış bu sebeple yalnız sağdan ilerleyen Yunan birlikleri, İnönü mevzilerinin sol kısmına yüklenmiş ancak zayıf Türk kuvvetleri cephenin bu kısmında çok iyi dövüştüler. Muharebe akşama kadar sürüp karanlık basınca kesilmişti. Yunanlılar zapt etmiş oldukları bazı arazileri bırakarak, geri çekildiler. Gece sükûnetle geçti. 9 Ocak akşamı, muharebeye katılacak Türk Kuvvetleri tüm birlikleri ile cepheye ve mevzilerine yetişmişti. Asıl muharebe 10 Ocak'ta olacaktı. (Selek, 2000a) Albay İsmet Bey 9 Ocak'ı 10 Ocak'a bağlayan gece Kütahya'dan Ethem'e karşı savunma tümeninden bir taburu alarak, trenle geldi. 10 Ocak sabahı başlayan taaruz, sis olduğundan Yunanlıların lehinedir. Sis saat ona kadar kalkmadı. Yunanlılar Türklerin sol kanadına taaruz ettiler ancak

takviye edilen yedek kuvvetlerle bu taaruz durduruldu. Cephenin sol kanadında sisin kalkması ile birdenbire, Yunan kuvvetleri ile karşılaşan ve gerekli tedbirleri alamayan 24. Tümen birlikleri geri çekilmeye başladı. Cephenin sağ ve sol kısmındaki boşluktan yararlanan Yunanlılar, içeriye doğru sarkarak öğleye doğru Batı Cephesindeki karargâhının bulunduğu İnönü İstasyonu'nu tehdit edici bir durum aldı. Cephe kumandanı savaş başladığı zaman henüz yoldaydı. Saat sekizde İnönü'ye varabilmişti. Cephe kumandanı, Yunan kuvvetine bir yan taaruz yapmak için, 11. Tümen kumandanı emir verdi. Ancak muharebe çok aleyhte gelişmekteydi. Cephe kumandanının tümenlerle, tümenlerin birbirleri ile tam irtibatı olmadığı gibi cephenin her yerinde olup bitenlerden de haberi yoktu. Yan taaruzun başarısızlığı ihtimalinin felaket olacağını bilen Albay İsmet Bey, taaruz emrini verdikten yarım saat sonra vazgeçip, Saat 13.00' da geri çekilmeyi uygun buldu. Geri çekilme düzgün olmayınca zayıf artmıştır. Saat 16.00'da düşman, İnönü mevzilerini tamamen ele geçirmiş ve kısa bir takip yaparak bulunduğu hatta kalmış bulunuyordu. (Selek, 2000a)

Türk birliklerinin geri çekilmesine rağmen ciddi bir direniş göstermeleri sebebiyle Yunan kumandanlığı, Türklerin her ne pahasına olursa olsun savunmaya devam edeceklerini görmüştü. Dolayısı ile bugüne kadar olduğu gibi bundan sonrada yapılacak saldırılarda da bir netice alınmayacak kanaatine vardı. Yenilme ihtimali bulunduğu düşüncesi ile geri çekilmesi kararı verilerek, 11 Ocak 1921 sabahı uygulamaya başlamışlardır. Böylece iki tarafta kuvvetleri birbirinden haberi olmadan biri doğu biri batı istikametine çekilmiştir. (Turan, 1992) Gece sükûnet içinde geçmiş 11 Ocak günü ortalık aydınlandığı halde Yunanlılar tarafından hiçbir hareket olmayınca, cephe kumandanlığı Yunanlıların yeni bir taaruz için toplanmakta ve hazırlık yapmakta olduğunu sanmıştır. Öğleye kadar beklenildiği halde sessizliğin bozulmaması ve peyderpey gelen raporlardan düşmanın beklediği anlaşılmıştı. Süvari keşif kollarıyla yapılan keşifler sonucunda, Yunanlıların Bursa yönünde çekilip gittikleri kesin olarak anlaşılması üzerine Cephe kumandanlığı saat 19.00'da takip emri verdi. Ve böylece Birinci İnönü Savaşı böylece sona erdi. I. İnönü Savaşı Batı Cephesinden üç tümen katılmıştı. Bunlardan 4. Tümenin kumandanı Kurmay Binbaşı Nazım, 11. Tümenin kumandanı Kurmay Yarbay Arif idi. Yarbay Arif, bu muharebelerde hiç başarı gösterememiş, emrindeki kuvvetleri, kötü sevk ve idare etmiştir. Bu sebeple cepheye fayda sağlayamadığı gibi birde yük olmuştur. İkinci gün cephenin geri çekilmesinin sebebi 24. Tümen'dir. Diğer iki tümen üstün başarı

göstermiştir. 4. Tümen'in 58. Alayı ile 11.Tümen'in 70. Alayı, İnönü Savaşı'nın iki gününde büyük kahramanlıklar göstererek, takdir kazanmıştır. 10 Ocak günü İnönü mevzilerinden ikinci savunma hattına çekildikten sonra düşmanla irtibatın kesilip 11 Ocak günü taaruz beklenilmemesi, Batı Cephesi Kumandanlığı için bir zaaftır. Ancak 15 Mayıs 1919'dan beri Türkler Yunan taaruzunu ilk defa İnönü de kırmış oluyordu. Yunanlılar bu muharebedeki kayıplarını Salahattin Selek Şöyle açıklıyor; 8 subay, 49 er ölü, 9 subay, 145 er yaralıdır. Türk kayıpları ise; 8 subay, 95 er şehit ve 19 subay, 183 er yaralı idi. (Selek, 2000a) İnönü savaşları konusunda Times Dergisi 7 Şubat 1921 tarihinde şu haberi veriyordu; *“Bolşevik dostları tarafından akıl verilen Kemal hiçte zafer olamayan (İnönü Zaferi) bir durumdan bir propaganda zaferi ihtiyaç duyuyordu. Etkinliği ve gücünü kanıtlaması için buna muhtaçtı. Sonunda cephede olmasa bile masa başında mesajlara geçen kutlanılan bir zafer kazanıldı.”* (Dilipak, 1991)

I. İnönü Savaşı diye tarihe geçen bu savaş Batı cephesinde düzenli ordunun kazandığı ilk savunma savaşı oldu. Küçük çapta seyreden bir savaş olmasına rağmen bu başarının iç ve dış politikada çok büyük etkileri oldu. TBBMM ve düzenli orduya güven arttı. Ankara Hükümeti'nin, saltanat yönetiminden üstün olduğu ve onun yerini alması gerektiği gösterildi. İstiklal Mahkemeleri geçici olarak kapatıldı. Yeni Türk Devleti'nin ilk anayasası olan Teşkilatı Esasiye kabul edildi. İstiklal Marşı kabul edildi. (Camcı, 2009) Mecliste büyük bir heyecan yaşanıyor, milletvekillerinin tahsisatlarının 25 liralık kesilerek, cephedeki askerlere tütün gönderilmesine karar veriliyordu. Başkanlığa önergeler verilmeye başlandı. İlk önerge cephelerde er hizmeti yapmak üzere muharebeye katılan milletvekillerinin isimlerinin okunmasını ve zabta geçilmesinin teklif edilmesiydi. Muhabereye katılan milletvekilleri şunlardı; Ziya Hurşit (Lazistan), Neşet (İstanbul), Yusuf Ziya (Mersin) Memduh (Şarki Karahisar), Rıza (Muş), Sabit (Kayseri), Sami (İçel), Hamdi Namık (İzmit), Operatör Emin (Bursa), Dr. Fuat (Bolu), Dr. Abidin (Lazistan) önergeleri muharebeye katılan kumandan ve subay, erlerin terfi ve taltif edilmelerine dairdi. Çoğunda Batı Cephesi Komutanı İsmet Beyin Generalliğe terfisi isteniyordu. Bu takrirler temenni olarak hükümete havale olundu. 13 Ocak 1921 Perşembe günü Mustafa Kemal Paşa'dan sonra Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa, Meclis'e İnönü Savaşı'nı anlattı. Fevzi Paşa'da söze Ethem'in ihanetinden başlayarak Yunan taaruzunun askerlik ve siyaset bakımından tahlil ederek, muharebenin kuvvet dengesizliği içinde geçtiğini ve büyük

bir kahramanlık gösterdiğini belirtti. Türkiye ve dışarıda bu savaş çok olumlu bir etki yaratmıştı. Çerkez Ethem'in üzerinde yüründüğü nazik bir zamanda Batı cephesinin yıkılmaması büyük bir tehlikeyi savuşturmuştur. Nitekim Çerkez Ethem, İnönü Savaşı sırasında hala bir tehlikeydi. Çerkez Ethem Gediz'in boşaltıldığını ve karşısında bir kuvvet kalmadığını 8-9 Ocak günü haber almıştır. Çerkez Ethem ertesi gün hızla Kütahya yönünde harekete geçerek, o gün rastladığı süvari alayına taaruz ettiyse de geri atılmıştır. Fevzi Paşa 13 Ocak günü Meclisteki konuşmasında, Yunanlılar İnönü'den çekilerken birçok köylerde ahaliyi katlettiğinden, kadınların ırzına tasallut ettiğinden ve halka ait hayvanların alıp götürdüklerinden söz etmiştir. Bu durum milletvekillerini coşturmuş ve heyecanlı konuşmalara sebep olmuştur. (Selek, 2000a) I. İnönü Savaşı'nın kazanılması, yurttan büyük yankı uyandırmış ve bu başarı Anadolu insanının kendine olan güvenini tazelemiş artık düşmana karşı elde edilen üstünlüğün devam edeceği inancı artmıştır. Ordunun elde ettiği zafer karşısında askerinin moralini de üst seviyede tutmak ve halkın ordunun arkasında olduğunu göstermek maksadı ile tebrik telgrafları gönderilmiştir. (Aslan, 2008)

İlk defa yanında Kuvay-i Milliye olmadan ve kumanda aksaklıklarına rağmen gerçekten çok iyi dövülmüştü. Bu sebeple, TBMM'nin yeni kurulmakta olan ordusu birden bire itibar kazandı. Ordu aleyhinde bile kendini gösteren propagandalar durdu. (Selek, 2000a, s.530) I. İnönü Savaşı'nın üç tane diplomatik sonucu olmuştur; 25 Ocak'ta Paris'te, bir araya gelen müttefikler Şark meselesini gelişen şartlara göre değerlendirmek için 21 Şubat-12 Mart 1921'de Londra Konferansı düzenledi. 16 Mart 1921 Ruslar ile Moskova Antlaşması imzalandı. Türkiye ve Afganistan arasında 1 Mart 1921'de Moskova'da dostluk antlaşması imzalandı. TBMM Hükümeti'nin kurduğu düzenli birliklerin ilk savunma savaşı olan, I. İnönü Savaşı'nın zaferle sonuçlanması daha sonra kazanılacak zaferlerin ilk müjdecisi idi. (Keskin vd. 1995)

Dış görünüş Yunanlıların Türkler karşısında ilk askeri başarısızlığıdır. Bundan dolayı I. İnönü Savaşı ve başarısı ile Türk milletinin varlığı ve savaş gücüne sahip olduğu ispatlanmış ve TBMM Hükümetinin içte ve dışta itibarı artmıştır. (Turan, 1992) Daha önce Uşak ve Bursa'ya zorlanmadan giren Yunanlılar İnönü hezimetini, sadece bir keşif hareketi olduğunu iddia ederek ört bas etmek istemiştir. I. İnönü zaferi üzerine, İtilaf Devletlerinin Yunanistan'ın Milli Hareketi ortadan kaldıracığına olan güveni, sarsılmaya başlamıştır. (Depsen, yy.) Birinci İnönü Savaşı şunları göstermiştir;

1. Kurtuluş Savaşı'nda düzenli ordunun ilk zaferidir.
2. Kuvvet ne kadar az, talim ve terbiye ve teçhizatı ne kadar noksan olursa olsun, kuvvetli bir iradenin altında Türk kuvvetlerinin her zaman muzaffer olacağı gösterildi.
3. Türk milletinin makûs talihini ilk defa yendi.
4. Çeteciliği tamamı ile ortadan kaldırmak için yapılacak harekete imkân verdi.
5. I. İnönü Savaşı, Batı cephesinin nasıl kurulduğu sorusuna, verilecek yanıtın kendisidir. (Apak,1990)

5.4.3. Londra Antlaşması 21-Şubat 12 Mart 1921)

I. İnönü Savaşı'nın Türklerin lehinde olması ve bunun sonucu olarak Moskova'daki, Türk Rus görüşmelerindeki gelişme, İtilaf Devletleri'ne Sevr Antlaşması'nı gözden geçirme fikrini vermiştir. Lloyd George'nin Sevr Antlaşması'nı değiştirme taraftarı değildi. Ancak O Yunanistan'ın Türkiye'yi barışa zorlayacağına dair inancını yitirmemişti. (Selek, 2000a) Fransız Başbakanı Briand, I. İnönü Savaşı'nın da etkisi ile İngiltere'yi Sevr Antlaşması'nın hafifletilmesi için zorlamaya başlamıştı. İtalyanlarda, Fransa'yı desteklemeleri ve Türk ve Yunan delegelerinde katılması ile Londra'da bir konferans toplamaya karar verdi. (Turan, 1992) Ankara Hükümetini, 21 Şubat'ta, bu konferansa çağırdılar. Aslında bu davet, Sovyetleri kuşkulandırmış ve Moskova'daki müzakerelerin daha çabuk sonuçlandırılmasını sağlamıştı. (Baykara, 1985) Bununla birlikte davet, sadece İstanbul Hükümetine yapılmış fakat İstanbul heyetine, Ankara temsilcilerinin de dâhil olması istenmiştir. Bu davranışları ile İtilaf Devletleri, TBMM Hükümeti'nin hala meşru saymadıklarını, hiçbir şekilde tanıma yoluna gitmediklerini göstermek istiyorlardı. (Armaoğlu, 2010)

Sadrızam Tevfik Paşa'nın Türkiye'nin Londra Konferansı'na davet edildiğini bildiren ilk telgrafi, 25 Ocak 1921 tarihlidir. Telgraf şöyledir; "*Osmanlı Hükümeti'ne gönderilecek davet, Mustafa Kemal Paşa'nın yahut Ankaraca gerekli izne sahip delegelerin Osmanlı delegeleri kurulu arasında bulunmalarını da içerir.*" Mustafa Kemal Paşa, Tevfik Paşa'ya biri özel diğeri resmi olmak üzere iki telgraf ile cevap vermiştir. TBMM adına verdiği resmi telgrafta, İstanbul'da meşru ve hukuki bir heyet bulunmadığını, Türkiye'nin kaderi üzerinde söz söyleyebilecek tek meşru ve bağımsız kuvvetin TBMM olduğunu bu sebeple, İtilaf Devletleri ile ancak Ankara

Hükümeti'nin muhatap olabileceğini belirtiyordu. Özel telgrafında ise saltanat ve hilafet kurumlarında maddi ve manevi tüm memleket kuvvetlerinin, birlik olarak hareket etmesinin gerektiğini belirtiyordu. Ayrıca bunun içinde Padişahın, Milli İrade'nin tek temsilcisi olan TBMM'yi tanıdığını resmen ilan etmesini istiyordu. Ve şöyle devam ediyordu; *“Samimi tekliflerimiz kabul edilip yerine getirilmediği takdirde, saltanat ve hilafet makamını işgal eden Padişahın durumunun sarsılması tehlikelerinden haklı olarak korkulur ve bunun bütün sorumluluğu tahmin edilmeyecek sonuçları ile birlikte doğrudan doğruya padişaha aittir.”* Mustafa Kemal Paşa, özel ve resmi telgrafları ve yapılması gereken şeyleri basit bir şekilde özetleyen bir telgraf daha çekti. Meclis'in toplanmadığı üç gün içinde yapılan bu yazışmaları, 29 Ocak 1921 günü Meclis toplantısında telgrafları aynen okuyarak açıkladı. Konuşma sırasında anayasaya girmiş olan *“Türkiye Devleti”* deyimini ilk defa kullanmıştır. (Selek, 2000a) 8 Şubat'ta TBMM'de bir konuşma yapan Mustafa Kemal Paşa, bu konuda İstanbul'a gönderdiği cevabı mesajdan bahisle ; *“Efendiler bu meclis meşrudur ve bunun meşrutiyetini kimseye tasdik ettirmek lazım değildir. İkincisi bu meşru meclis, meşru ve yetkili olan delegelerini görevlendirmiştir. Bu medeniyetin Avrupa tarafından Tevfik Paşa'ya ricaya gerek yoktur.”* diyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'teki konuşmasından kuşkulanan ve saltanatı tutan bir grup milletvekili, Meclis başkanlığına bir önerge vererek İstanbul ile olan yazışmaları önce Meclis'e duyurulmasını, Meclis onayladığı zaman teşebbüse geçilmesinin karar altına alınmasını istediler. Bu önergede on beş milletvekilinin imzası bulunuyordu. Bu önerge dolaylı olarak Mustafa Kemal Paşa'nın gerek meclis başkanı sıfatı ile gerekse şahsı adına Tevfik Paşa'ya yazdığı telgrafların ve hele Padişahı hedef tutan tekliflerin tasvip olunmadığını gösteriyordu. Önergeyi imzalayan on milletvekili kısa bir süre sonra meclis içinde oluşacak olan muhalefet grubuna katılacaktı. Bunların içinden milletvekili Nazım Bey casusluk, hükümeti devirmek suçları ile yakın günlerde suçlanarak İstiklal Mahkemesince mahkûm ve milletvekilliğinden ihraç edilecektir. Ayrıca Ali Fuat Paşa'nın babası, İsmail Hakkı Fazıl Paşa'da bu önergeyi imzalayanlar arasında bulunuyordu. Bu durumda kurulacak olan muhalefet grubunun ilk işareti olması bakımından önemlidir. Londra'ya ayrı ayrı heyet gönderildi. İstanbul Heyeti Tevfik Paşa'nın, Ankara Heyeti ise Dış İşleri Bekir Sami Bey'in başkanlığında, ayrı yollardan hareket etti. Ankara Heyeti önce İtalya'ya gitmiş ve doğrudan doğruya davet bulunduğu takdirde,

Londra'ya gitmek talimatı almıştır. İtalya Hariciye Vekil Kont Sforza'nın aracılığı ile bu davet yapıldı. Londra Konferansı'na katılan Ankara heyeti, Dış İşleri Bakanı Bekir Sami Bey, İzmir Milletvekili Yunus Nadi (Abalıoğlu), Mahmut Esat(Bozkurt) ile Trabzon milletvekili Hüsrev (Gerede), Erzurum Milletvekili Necati (Albayrak), İzmit Milletvekili Sırrı (Belli), Aydın Milletvekili olan Ankara Hükümetini, Roma'da temsil eden Cami (Baykut) Bey ve on kadar müşavirden oluşuyordu. Ankara Heyeti, 22 Şubat günü Londra'ya gelmiş, Paris'te oturan Nihat Reşit (Belger) Beyde, heyete dâhildi. Tevfik Paşa Heyeti ise İstanbul Hükümetinin, Roma ve Londra Büyükelçileri Raşit ve Osman Nizami Paşalardan oluşuyordu. Türkiye'yi iki ayrı heyetin temsil etmesi konferanstan olumlu bir sonuç alınmasını tehlikeye düşürebilirdi. Türkiye adına garip bir durumdu. Ankara Heyeti, İstanbul Heyeti'nin ertesi gün toplanacak konferansta nasıl davranacağı merak etmekteydi. Hüsrev (Gerede) Bey, Tevfik Paşa'nın oğlu İsmail Bey ile aynı otelde kalan bu heyet ile görüşmek üzere görevlendirmişti. Hüsrev (Gerede) ve İsmail Hakkı arasındaki görüşmeden, İstanbul Heyeti'nin konferansta, milli birliği bozmamak için mümkün olanı yapacağı anlaşıldı. Londra Konferansı'nın, 21 Şubat günü toplanması kararlaştırılmıştı. Konferansta İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya temsil edilmekteydi. O gün, Türk Heyeti'nin Paris'e geldiği ve ertesi gün ancak Londra'da olacağı öğrenildiğinden, konferans önce Yunanlıları dinlemek üzere Türklerin gıyabında 21 Şubat 1921'de Sen James Sarayında toplandı. (Selek, 2000a) İlk olarak Yunan Başbakanı Kollogeropulos söz alarak, Doğu'da arzulanan barışın Türkiye'ye bazı tavizler vermekle sağlanmayacağını belirtiyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın davranışları için, Türkiye'nin ödemelerde bulunmasını da ilave ediyordu. Konferansa direnmesi, Türkiye'nin baş eğmemesi durumunda ise ondan daha fazla savaş tazminatı isteneceğinin bildirilecek olduğunu, Sevr Antlaşması'nın da Yunanistan'ın hukuki ve milli haklarını belirleyen tarihi bir gerçek olduğunu, Küçük Asya'daki Yunan ordusunun, üç ay içinde düzeni tamamıyla geri getirmek gücüne sahip olduğunu belirtiyordu. Lloyd George, "*Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından beri Mustafa Kemal Paşa'nın kumandasında önemli kuvvetler bu antlaşmaya karşı koymak için harp ettiler ve bunun sonucu olarak karşılıklı bir antlaşma ile barışı yeniden kurma yolunda ileri sürülen arzuya uyularak bir konferans toplandı.*" sözleri ile konferansı açtı. Londra Konferansında İtilaf Devletleri temsilcileri özellikle Lloyd George, Yunan Başbakanı'na çeşitli sorular yöneltti. Bu sorular özellikle Yunan gücünün ispatına yarayacak şekilde düzenlenmiştir. Yunan Başbakanına

Anadolu'daki askeri durum, Türk kuvvetlerinin sayısı, Yunan askerinin morali, bir askeri ilerlemede başarı ihtimali ve Yunanistan'ın mali gücü hakkında çeşitli sorulardır. İtalyan Dış İşleri bakanı Kont Sforza, Türk ordusunun bir an için dağıtıldığı ve Yunan askerlerinin kendisine verilen bölgeye çekildiği kabul edilse bile Yunanistan İzmir'i savunmak için orada devamlı bir ordu bulundurması gerektiğini belirtmiştir. Londra Konferansı'nda Kalogroplos, Yunan ordusunca düşünülen harekât iki sonuç verebilir diyordu. Bunlardan birincisi Mustafa Kemal Paşa'nın bir kısmı esir edilir ve bu halde Yunanlılara karşı taaruz tehlikesinin kalmayacağıdır. İkincisi ise Mustafa Kemal Paşa'nın kuvvetlerinin o kadar uzaklara sürülecektir ki oralarda hiç ulaştırma araçları bulunmayacak ve onların orada barınıp beslenebilmesi imkânı kalmayacaktır. Lloyd George, Türk Yunan savaşının devamına taraftar ve bu savaştan ümitli idi. Yunan Başbakanı ve Genel Kurmay başkanı askeri ve mali bakımdan kendilerini olduklarından daha fazla göstererek, Londra Konferansında bir fedakârlık yapmak durumundan kurtulmak istemekte, Lloyd George'yi memnun etmekle İngiltere'den yardım görebileceğini ummamaktadırlar. (Selek, 2000a)

Lloyd George'ye göre; *“Türkler yüzlerce yıl Avrupa'da kaldılar ve Avrupa'daki bütün belaların başı oldular. İstanbul Türk değildir. Yunanlılar, Türkleri oradan atmalıdır”*. İtalyan delegesine göre; *“Türkler İstanbul'dan çıkarılırsa bütün İslam dünyası ayaklanabilir. Boğazları 30.000 askerle işgal edelim. Boğazlar işgal edilirse, Türkler merhametimize kalır.”* demekteydi. (Woodward ve Butler, 1982)

TBMM Hükümeti'nin resmi davet kabul etmesinin sebebi hem barış yanlısı olduğunu göstermek hem de Misak-ı Milli'yi tüm dünyaya duyurmak ve dış siyasette söz sahibi olduğunu İstanbul'a kabul ettirmektir. (Camcı, 2009) 21 Şubat'ta Türkler bulunmaksızın, Yunanlıları dinleyen konferans, yine aynı sarayda 23 Şubat'ta Yunanlılar bulunmadığı halde Türk Heyetini dinlemek üzere toplandı. Londra Konferansı'ndan birkaç gün önce Tefik Paşa hastalanınca istirahata mecbur oldu. Ancak tam olarak iyileşmediği için Paşa, toplantı salonuna kollarından tutularak getirildi. Çok yorgun ve rengi uçuk olan Paşa, gösterilen yere oturduktan sonra dizlerini ve ayaklarını battaniye ile sardılar. Derin bir sessizlik içinde Konferans Başkanı Lloyd George, Paşa'ya Konferans adına sağlık ve afiyet dileğinde bulundu. Kendisine söz verilen Tefik Paşa ise *“Söz, asıl milletvekillerine aittir. Bundan*

dolayı Anadolu heyetine söz verilmesini teklif ve rica ederim.” diyerek sustu. (Selek, 2000a)

Türk Heyeti, Londra Konferansı'na Doğu ve Güney cephesinde aldığı başarılarından dolayı kuvvetli, Rusya'nın desteği ve I. İnönü Savaşı'nın zaferi ile güçlü olarak şaşkıncu birtakım isteklerle gelmişti. Bu istekler Yunanlıların İzmir'i tahliyesi, İstanbul'dan İtilaf Devletleri'nin çekilmesi, Boğazların geri verilmesini, Avrupa Türkiye'sindeki sınırların Birinci Dünya Savaşı öncesi haline getirilmesiydi. Bu istekler Sevr Antlaşması'nın tamamen reddi anlamına geliyordu. (Turan, 1992) Londra Konferansı'nda Nihat Reşat, Türk tezini Fransızca olarak dinleyenleri hayran bırakacak bir şekilde açıkladı. Tevfik Paşa'nın konferansta sözü, Ankara heyeti temsilcilerine bırakması iki bakımdan çok önemlidir. İstanbul Hükümeti'nin başkanı, böylece Ankara'yı resmen tanımış ve temsil ettiği hükümetin Türkiye hakkında söz sahibi olmadığını açıkça itiraf etmişti. Hem de bunu Türkiye'yi paylaşmak isteyen İtilaf Devletleri önünde yapmıştı. İkincisi ise Türk Milli Hareketi yöneticileri ile anlaşma niyetleri olan devletlerin (Fransa ve İtalya) bütün tereddütleri silinmiştir. Ankara için Konferansın tek olumlu yönü bu olmuştur. (Selek, 2000a)

Londra Konferansı iki basamaklıdır. Birinci basamakta kurulacak Türk Devleti, ikinci basamakta Türk olmayan bölgelerin konuları görüşüldü. Müttefikler birçok sorunu çözdüklerini düşündüler. Birinci basamakta görüşülen ve karara bağlanan konular şunlardır;

1. İstanbul ve Boğazların sınırları statüsü
2. Azınlıklara saptanan haklar belirlendi.
3. Kurulacak Türkiye'yi denetimi altında tutulacak olan mali komisyon ve Osmanlı borçlarının dağıtımı karara bağlandı.
İkinci basamakta ise;
1. Türkiye'den koparılan ya da Türk olmayan bölgelerin paylaşılması görüşüldü.
2. Suriye, Lübnan Fransız mandasına, Filistin İngiliz mandasına bırakıldı.
3. İngilizler Boğazlar ve üstündeki ağırlıklarını sürdürdüler (Kilikya'daki Ermenilerle Fransızlar isyanlar ile karşılaştılar ve Kilikya'dan çekilme hazırlıkları yaptılar)
4. İzmir Bölgesini kaybeden İtalyanlarda kendilerine düşen payı (Antalya ve yöresi) yeterli bulmamışlardı. Türklerle mücadele etmeyecekleri anlaşılıyordu.

5. Trakya'nın ve İzmir'in Yunanlılara bırakılması kararlaştırıldı.
6. Kendisine bırakılacak topraklarda Türkiye'nin ne kadar asker bulunduracağı gibi konular ve askerlik sorunları üzerinde antlaşmalar oldu. (Kayra, 2004)

Londra Konferansı 12 Mart 1921'e kadar sürmüştür. İtilaf Devletleri, Serv Antlaşması'nın esasında bir değişiklik yapmayıp bir iki küçük değişikle yetindikleri gibi, Türkiye'de Misak-ı Milli'yi izah ile her şeyden önce, Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmalarını istedi. Yunanlılar ise ne bunu ne de Serv Antlaşması'ndaki değişikliği kabul etmediklerinden her hangi bir antlaşmaya varılmadı. (Armaoğlu, 2010) Londra Konferansı, Batılı Devletlerin Ankara Hükümeti ile yaptığı resmi ve siyasi görüşmelerin ilkidir. Ankara Hükümetinin Dış İşleri Bakanı ile Fransa ve İtalya'nın birer antlaşma imzalamalarına imkân hazırlamak gibi çok önemli özelliği vardır. Bundan başka Konferansta olumlu bir sonuç çıkmamıştır. Türk Heyeti yolda iken Yunan ordusu, Anadolu'dan büyük bir taarruza geçecekti. Londra'ya giden heyet Başkanı Hariciye Vekili Bekir Sami Bey'e Hükümet siyasi görüşmeler üzere tam bir yetki vermişti. Briand ve Kont Sforza (İtalyan) Türk heyetine büyük bir ilgi ve yakınlık gösterdiklerinden Konferans dışı temaslar dışında Bekir Sami Bey ve İtalyan temsilcileri ile ayrı ayrı ikili antlaşmalar imzalanmıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmeyen ve Bekir Sami Bey'in Hariciye Vekâletinden ayrılmasına sebep olan bu antlaşmalardır. (Selek, 2000a)

12 Mart 1921'de İtalya ile yapılan antlaşmaya göre İtalya İzmir bölgesi ve Trakya'nın Türklere geri verilmesi için çaba harcayacak fakat karşılığında da Antalya, Burdur, Muğla, Isparta, Aydın, Afyon, Kütahya illerinde ekonomik imtiyazlar elde edecekti. Bütün bu antlaşmaları Bekir Sami Bey, TBMM'ye danışmadan kendi inancına göre imzalamıştı. Ancak İtilaf Devletlerinin I. Dünya Savaşı'nda aralarında imzaladıkları ve Anadolu'yu paylaşma amacını güden antlaşmalara benzeyen ve her şeye rağmen o antlaşmaları gerçekleştirme amacı güden bu antlaşmalar, milli çıkarlar ile bağdaşmadığından reddedildi.10 Mart 1920'deki İngiliz-Türk Antlaşması esirlerin değişimine aitti. İngilizler, Ermeniler ve İngilizlere fena muamele etmemiş olan Türk esirleri geri vermeyi kabul ediyordu. 11 Mart 1920 tarihli Briand-Bekir Sami Bey Antlaşması ile de Fransızlar, Güney cephesindeki çarpışmalara son vermeyi ve Sevr Antlaşması'ndan farklı olarak, Urfa ve Gaziantep'i Türklere bırakmayı kabul ediyorlar fakat buna karşılık, Elazığ, Diyarbakır ve Sivas bölgelerinde bir takım ekonomik imtiyazlar kazanıyorlardı.

(Armaoğlu, 2010) Londra’da imzalanan Briand- Bekir Sami Antlaşması, Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmemesi İngiltere’yi endişelendirmişti. (Selek, 2000) 11 Mart 1921 günü Londra’da imzalanan Türk –Fransız antlaşmasının başlıca hükümleri şunlardır;

1. Savaşa son verilecek ve karşılıklı olarak esirler serbest bırakılacaktır.
2. Kilikya’da Fransız subaylarının da katılacağı bir güvenlik kuvveti kurulacaktır.
3. Savaşa son verildikten bir ay sonra Sevr Antlaşması ile çizilmiş olan sınırın kuzeyinde bulunan Fransız kuvvetleri geri çekilmiş olacaktır.
4. Kilikya’da Fransız işgali sırasında görev alan memurlar yerlerinde bırakılacak ve genel af ilan edilecektir.
5. Azınlıkların her türlü hakları eşitlik dairesinde sağlanacak ve halkın karışık olduğu yerlerde Belediye ve Jandarma teşkilatı, azınlıkları da göz önünde bulundurarak düzenlenecektir.

Antlaşmanın bir maddesi ile Suriye-Türkiye Sınırı tespit olundu. Fakat önemli husus, antlaşmanın ekonomik maddeleriydi. Antlaşma ile Fransa’ya bir takım imtiyazlar tanınmakta idi. Verilecek imtiyazlardan Fransızlar tercih edilecek ve Türk Fransız ekonomik işbirliği kurulacaktı. Bu yalnız Kilikya’ya mahsus olmayıp Elazığ, Diyarbakır ve Sivas vilayetlerini de içine almaktaydı. Ergani madenlerini işletme imtiyazı, bir Fransız Grubuna verilecek ve bu maksatla Türk kanunlarına göre kurulacak bir şirket ile Türk- Fransız sermayeleri yarı yarıya işbirliği yapacaklardı. Antlaşmanın başka maddesi ile de Fransızlar İskenderun bölgesinde Türkler ile kültür gelişmesi bakımından kolaylık göstermeyi Fransızca ve Arapça gibi Türkçeyi resmi dil olarak kabul etmeyi taahhüt etmeyi kabul ediyordu. Ancak buna karşılık Türkiye’de ki Fransız kültür ve sosyal yardım kuruluşlarını devamını sağlamak istiyorlardı. Londra’da 12 Mart 1921’de Bekir Sami Bey ile Kont Sforza tarafından imzalanan Türk-İtalyan Antlaşmasına gelince: Bu antlaşma tarafların çıkarları aynı derecede göz önünde tutularak hazırlanmıştır. İtalya bu antlaşma ile Türkiye’de ki ekonomik faaliyetlerini güvenceye bağlıyorlardı. Buna karşılık Türkiye İtalyan kuvvetlerinin Anadolu’dan çekilmesini sağlamaktaydı. Ayrıca İtalya, İzmir ve Doğu Trakya’nın Türkiye’ye geri verilmesi için Sevr Antlaşması’nın değiştirilmesi hakkındaki Türk tezini taahhüt etmekteydi. Bekir Sami Bey, Türkiye adına İtalya ile ekonomik işbirliği yapmayı, Antalya, Burdur, Muğla, Isparta, Afyon, Kütahya ve Aydın ve Konya’yı içine alan geniş bir bölgede diğer milletlere tercihen, İtalyan

şirketinin işletmesini kabul etmişti. Türk İtalyan ekonomik işbirliği, Türk kanunlarına göre kurulacak şirketlerle yürütülecektir. Şirketlerde Türkiye İtalyan sermayeleri işbirliği yapacaktı. (Selek, 2000a)

İngiltere ile yapılan esir değişimi antlaşması gerçekten milli hükümet esaslarını zedeleyecek nitelikte idi. Çünkü antlaşma Türklerin ellerindeki İngiliz esirlerinin kayıtsız şartsız bırakılmasını sağladığı halde İngilizler ellerindeki Türk esirlerin savaş içinde İngilizlere kötü davranışlarla tehcir suçlularını bırakmamakla serbest kalacaktı. Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerle-Fransızlarla ve İtalyanlarla yapılan bu antlaşmayı haklı olarak kabul etmediği için doğal olarak tanınmadı. Londra Konferansı'nın Ankara Hükümeti'ne sağladığı en önemli kazanç Wilson'un ünlü prensiplerine uygun olarak hazırlanmış bulunan Misak-ı Milli'nin, İtilaf Devletleri tarafından ve dünya kamuoyuna daha iyi duyurulması olmuştur. Ancak yapılan antlaşmalarda Misak-ı Milli esas alınmış olmasına rağmen sonuçta Misak-ı Milli'den uzaklaştırıldığı hemen göze çarpmaktadır. Konferansta İtilaf Devletleri arasındaki görüş ayrılıkları belirli bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Fransa ve İtalya, İngiltere'yi ve bu devlet tarafından bir vasıta olarak kullanılan Yunanistan'ı, desteklemiyordu. Diğer taraftan İngiltere'nin, Ankara Hükümeti ile Sovyet Hükümeti arasında Moskova'da olan görüşmelerin başarısız sonuçlanması için sarf ettiği çabalar sonuç vermemiştir. (Turan, 1992)

Bekir Sami Bey ve arkadaşları Londra'dan ancak İkinci İnönü Savaşı bittikten sonra dönebilmişlerdir. İnönü zaferinin verdiği güvenlik içinde, Mustafa Kemal Paşa tarafından gözden geçirilen bu ve diğer antlaşmalar son derece menfi bir şekilde karşılandı. Mustafa Kemal Paşa, Misak-ı Milli ve bağımsızlık anlayışına tamamen aykırı görerek Bekir Sami Bey'e isabetsizliğini bizzat söyleyerek, Hariciye Vekâleti'nden çekilmesini teklif etmiştir. (Selek, 2000a)

5.4.5. Türk-Afgan Dostluk Antlaşması (1 Mart 1921)

Milli Mücadele başlarında Afganistan'daki Müslümanlar, Anadolu'daki Türk davasını destekler tarzında yazılar göndermişlerdir. İnönü zaferinden sonra Hopa gibi Afgan sefiri, Türk zaferini tebrik eden bir yazı yazmış ve Mustafa Kemal Paşa, bu yazıya cevap vermiştir. (Turan, 1992) Bekir Sami Bey Başkanlığında Moskova'ya

gönderilen ilk Türk Heyeti, orada Afgan Temsilcileri ile tanışmışlardır. Türk Afgan antlaşmansa temel teşkil edecek olan ilk temaslar böylece kurulmuş oldu. Afganlar, Türk Heyeti üyelerine son derece yakınlık göstermişler, Türk Milli Mücadelesi'ne duydukları ilgiyi açıkça ve samimiyetle dile getirmişlerdir. Moskova'da Afgan Temsilcileri ile bu yakınlaşmayı resmi bir belgeye bağlamak arzusunda olduklarını gizlememişlerdir. Afganlar, Moskova'da Rusya ile dostluk antlaşması imzalamak üzere idiler. Rusya ve Türkiye arasında yapılacak olan antlaşma için Moskova'ya gönderilen ikinci Türk heyetine (Yusuf Kemal ve Dr. Rıza Nur Beyler) Afganistan ile bir antlaşma imzalamak yetkisi verilmişti. Dr. Rıza Nur'un müsveddesini hazırladığı antlaşma, Afganistan temsilcileri tarafından hiçbir noktası değiştirilmeden aynen kabul edilerek, 1 Mart 1921 tarihinde Moskova'da imza edildi. Bu antlaşma on maddeden ibaretti. Böylece Türkiye Afganistan'ın bağımsızlığını tanıyor ve bu antlaşmanın birinci maddesinde Türkiye'nin öteden beri bağımsız bir devlet olduğu kaydedildiğinden, Afganistan Türkiye Devleti'ni tanıyordu. Diğer önemli maddeleri de özetle şöyledir;

1. Her iki devlet, doğu milletlerin egemen yaşamaya ve diledikleri bir hükümet şeklini kabule hakları olduğunu tasdik ederler.
2. Her iki devletin (Buhara ve Hive devletlerinin) bağımsızlıkları tasdik edilir.
3. Taraflardan biri emperyalist bir devletin saldırısına uğrarsa diğeri elindeki imkânları kullanarak saldırıya uğrayana yardım eder.

Türkiye Afganistan'a kültür bakımından yardım etmeyi ve en az beşer sene kalmak üzere subaylar ve öğretmenler göndermeyi taahhüt eder. Antlaşma, ilk bakışta önemsiz gibi görünmesine rağmen yeni bağımsızlığına kavuşan Afganistan'ın, Türkiye tarafından tanınması önemlidir. Afganistan henüz hiçbir memleket tarafından tanınmadığı için, bu antlaşma iyi bir başlangıçtır. İngiltere ve Rusya arasında emperyalist emellerin çatıştığı ve yarıştığı bir ülke olan Afganistan, Emanullah Han'ın önderliğinde, İngilizlere karşı savaştıktan sonra varlığını ancak bu antlaşmadan birkaç ay önce kabul ettirebilmiştir. İngilizlerle mütareke yapılmış olmasına rağmen, barış görüşmeleri henüz neticelenmemiştir. Ruslar ise Moskova'ya gelen Afgan heyeti ile çok ilgilenmiş olmalarına rağmen bir antlaşma imzalamak için tereddüt ediyorlardı. Antlaşması'nın bu zamanda imzalanmış olması, Afganistan için önemli bir kazanç olmuştur. Batı emperyalizmine karşı bağımsızlık savaşı yapan bu iki devlet arasındaki kader birliği, Türkiye'nin Afganistan ile ilgilenmesini

gerektiriyordu. İngiltere'yi Mısır'da, Hindistan'da, Orta- Doğu'da ve Orta- Asya'da rahatsız edecek her girişim Türkiye'nin yararına idi. (Selek, 2000a)

5.4.6. Moskova Antlaşması (16 Mart 1921)

Brest Litwoks Antlaşması ile Birinci Dünya Savaşı'ndan ayrılan Rusya, artık Bolşeviklerce yönetilmekteydiler. Rusya'da ki yeni durum, birçok bakımdan önemlidir. Her şeyden önce savaşın sonunda İstanbul'u Ruslara verilmeyi öngören antlaşma geçersiz sayılmıştı. Doğu Anadolu'daki askeri durumda, Türkler açısından olumlu bir hal yaratmıştı. Kars yöresi, Türk sınırlarına katılmamış ancak Mondros Mütarekesi'nde yer alan “*savaştan önceki*” ibaresi ile sınırlar 1914'deki gibi olmak durumunda kalmıştı. Türk ordusu 1914'teki sınırına çekilmiş, Kafkaslarda yeni idareler kurulmuştu. Gürcistan ve Ermenistan Türkiye ile sınırı olup, Türk topraklarını da kapsıyordu. Kafkas devletçikleri özellikle Ermenistan ve Gürcistan, bir yandan Türklerle diğer taraftan da kuzeyden inen Rusya'yı tekrar birleştirmek isteyen Sovyetlere düşman bir tutumda idiler. Kafkasya'daki bu yeni durum, Ankara ve Sovyet idaresi arasında ki işbirliğini zorunlu kılıyordu. 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, bu bölgedeki durumu dikkatle izliyordu. Bu hem iç hem de dış siyaset için zorunluydu. Mütareke hükümlerine göre, doğu illerinde bir kargaşa çıktığı zaman İtilaf Devletlerinin buraları işgal hakkı doğuyordu. Hem işgal hakkı vermemek hem de 1914 sınırları ötesindeki toprakları kurtarmak yolunda Karabekir Paşa'nın dikkatli siyaseti bir süre sonra meyvelerini verecekti. Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa, 23 Nisan 1920 önce Heyeti Temsiliye'nin Sovyetlerle herhangi bir temas olmadığını açıklamıştır. (Baykara, 1985)

Yeni Türk Devleti'nin kurulması için, başta İngiltere olmak üzere galip büyük devletlere karşı yapılacak silahlı mücadele için bu duruma dışarıdan yardım almak zorunluydu. Mustafa Kemal Paşa, bu duruma dayanabileceği yeni bir kuvvet olarak Bolşevik İhtilal' inden sonra kurulan Sovyetlerde gördü. Çünkü bu sırada yeni Sovyet rejimi de Milli Mücadele'nin şartlarına benzer bir durumdaydı. Bolşevik İhtilalından sonra Batılı Devletler, yeni Sovyet rejimini yıkmak için çeşitli mücadele yollarına başvurmuştu. Kısacası, gerek Milli Mücadele gerekse Sovyet Rusya aynı düşman karşısında mücadele etmekteydi. (Armaoğlu, 2010) 1919-1922 yılları arasında İngiliz emperyalizmi, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'da kukla yönetimler

kurarak, Türkiye ile Sovyet Rusya arasına bir set çekmişti. Mustafa Kemal Paşa'ya göre eğer Türkiye Sovyetlerle ittifak yaparak bu set yıkılmazsa direnme imkânları temelden yıkılacaktı. Bu set, Bolşevik Rusya ve Türkiye'nin kuşatılmasından başka, bütün Ortadoğu ve Asya kapılarını İngiltere'ye açacaktı. Bu nedenle Kafkas Seddi Projesi'nin önlenmesi için, her şey yapılmalıydı. Türkiye'nin, Doğu'daki Türk ve Müslüman unsurlarla irtibat kurabilmesi için de bu gerekliydi. Türkiye ve Sovyet Rusya, bu konuda ortak hareket ederek karşılıklı dayanışma içinde bu projeyi başarısız kıldılar. (Doğanay, 2009)

1. Türk Milli Mücadele'nin Sovyet yayılmacılığının ve Türk –Sovyet işbirliğinin önlenmesi amacıyla Ocak 1920'de Kafkas İngiliz Komiseri Oliver Wardrop tarafından ortaya atılan Kafkas Seddi Fikri: Çarlık taraftarlarına Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan'a yapılacak olan para, silah ve yiyecek yardımı olacaktı. Ermenistan ve Pontus projelerini destekleyen İtilaf Devletleri, Kafkas Seddi ile değerlendirmek istiyorlardı. Bu devletlerin yanı sıra İran, Kürdistan ve hatta duruma göre Türkiye'yi de sete dâhil ediyorlardı.
2. Birinci Dünya Savaşının sona ermesiyle, Bolşevik İhtilalı nedeni ile savaştan çekilmek zorunda kalan Rusya'nın işbirliği, Kafkasya'da Sovyet işgalini kolaylaştıracak ve Anadolu, Suriye, Irak, Afganistan ve Hindistan kapılarını açmış olacaktı. İtilaf Devletlerinin dillendirdiği Kafkas Seddi, bölge ülkelerinin Türkiye ya da Sovyet Rusya ile işbirliğine girmesi durumunda, onların aleyhine işleyecekti. Bunun engellenmesi İran'ı da içine alacak Kafkas Seddi'nin gerçekleştirilmesine bağlıydı. Bu nedenle Mayıs 1918' de bağımsızlığını ilan eden Gürcistan'ı İngiltere tanımış, askeri danışmanlar ve silah yardımı yaparak böylece Rusya ile Türkiye ve İran arasında ilk engeli koymuş oluyordu. Kafkaslarda bu set oluşturulurken, Karadeniz'de de müttefik donanmaları egemen idi. Ayrıca İngiltere Kars'ta kurulan Kars İslam Şurasını tanımış, Kürdistan vaadi ile bu seti daha da güneyden desteklemiştir.
3. 1920 başlarında Kızıl Ordu'nun, Beyazları yenmesi ve Kafkaslara ilerlemesi ve Türk ordusunun da Ermenileri yenerek barışa zorlaması neden ile sadece denizden abluka uygulayabilen, İtilaf Devletleri oraları tek etmek zorunda kalmışlardır.
4. Ablukanın sonuç vermemesi ile bu sefer General Harrington aracılığı ile Mustafa Kemal Paşa'ya yakınlaşmaya çalışarak Misak-ı Milli'ye yakın bir coğrafyayı

Türklere vaat ederek kabul olunmadığı takdirde Yunanlıları Türklerin üzerlerine salacakları tehdidi ile korkutmaya çalışmışlardır.

5. İngiltere ile 31 Mayıs 1920'de ticaret antlaşması yapan Sovyetler bu antlaşmaya göre İran, Kafkaslar ve Hindistan'da Bolşevik propagandası yapamayacaktı. Mustafa Kemal Paşa'ya yardım yapılmaması şartlarını taşıyorsa da Sovyetler el altından Anadolu'ya yardımları gizlice yapmıştır.
6. İngiltere, Sovyetler ve Türkler arasındaki ilişkiyi önleyemeyeceğini anlayınca bölgeye Amerika ve İtalya'yı getirmek istemiştir. Bu arada Rusya ile ticaret antlaşması yapmak eğiliminde olduğunu için Lloyd George, hiç olmaz ise Doğu Anadolu'yu Amerikan mandası altına kurulacak olan Ermenistan üzerinden Amerika'yı bölgeye çekebilmeyi umut etmiş, böylece İngiltere Akdeniz'de güven içinde olacaktı. Ancak Amerikan bu konuyu gerçekçi bulmayışi nedeniyle bu beklenti gerçekleşmesini ancak Amerikan bu konuyu gerçekçi bulmayışi nedeniyle bu beklenti gerçekleşmemiştir.
7. İngiltere, Amerika'yı bölgeye çekmeyi başaramayınca bölgedeki Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'a yardımlarını sürdürdü. Ancak Azerbaycan'ın, Türkiye yanlısı olması nedeniyle fazla yardım yapılmasına gerek görülmedi. Ve İngilizler 1920'de Batum'u boşalttı.
8. İngiltere'nin Kafkas Seddi bir sonuç vermeyince, Londra'da Batum önemli bir konu olmuş ve Batum için özerklik konusu gündeme getirilerek Türk tezine paralel görüşler belirten bir tutum içine girildi. Böylece Batum'un Rusya eline geçmesi önleneceği gibi Türk Sovyet ilişkilerinin sarsılacağı düşünülmüştür.
9. Azerbaycan'ın Sovyetleşmesi üzerine, Albay Rawlison, Erzurum'da Kazım Karabekir Paşa ile görüşerek, Türk ve Müslümanlar üzerinde propagandalarını artıran İngiltere ve Fransa, Karadeniz kıyılarına bildiriler atarak, Bolşeviklerin Azerbaycan'da yaptıkları kıyımı anlatıyorlardı. Bu propagandalarla, Ankara'ya ve Sovyetlere karşı Türk İslam desteğini kırmak istiyorlardı.
10. 1920'de Türk Ermeni Savaşı ve İngilizler, Türk Sovyet çatışmasını ümit ediyor Sovyet tarafını tutup, onların güneye yayılmasını engellemeyi düşünüyorlardı.
11. Anadolu'da Müslümanlar arasında mezhep çatışmalarını da kullanarak, İslam birliğini parçalayarak, işlerini daha da kolaylaşacağını inanıyorlar ve bunun için çaba harcıyorlardı.
12. 1921 Moskova Antlaşması'nın ile Ankara Moskova ilişkilerinin bozulması önlendi.(Doğanay, 2009)

Rusya ile TBMM arasındaki ilk resmi temas 26 Nisan 1920’de Mustafa Kemal Paşa’nın Lenin’e gönderdiği mektup ile başlar. (Selek, 2000a, s.462) Bu mektupta, Ankara ve Moskova arasında normal münasebetlerin kurulmasını askeri ve siyasi bir ittifak ile yabancı emperyalizmine karşı birlikte mücadele edilmesini istemiştir. Ankara Hükümeti’nin, Milli Misak’a dayanan politikasını açıklamıştır. Bu mektuba, 3 Haziran 1920’de Sovyet Dış İşleri Bakanı Çiçerin cevap vermiştir. Bu mektup ile Sovyet Hükümeti, TBMM Hükümeti’ni resmen tanımış ve iki hükümet arasında diplomatik münasebetler resmen kurulmuştur. Çiçerin mektubunda, yalnız ittifaktan söz etmiyordu. Bunun nedenlerinin ilki, Sovyetlerin bu sıralarda İngiltere ile ticaret antlaşması imzalamaya çalışması idi. Çünkü İngiltere almaya muhtaç olduğu birçok madde vardı. Türkiye ile ittifak, İngiltere’ye karşı bu ticaret antlaşmasına engel olabilirdi. İkincisi Sovyetlerin komünist olmayan ülkelerle ittifakı kendi bakımlarından uygun görmemesiydi. Üçüncüsü bu sırada Polonya Savaşı, Wrangel ve Gürcistan’daki Menşeviklerle uğraşılmasıydı. Türkiye ile ittifak Rus askerlerinin, Yunanlılara karşı mücadelesini gerektirebilirdi. Hâlbuki Sovyetler bunu yapabilecek durumda değildi. Mustafa Kemal Paşa’nın Milli Mücadele’yi kazanıp kazanmayacağı da henüz belli değildi. 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi açılmadan önce Sovyetler Türkiye ile ilgilenmişler ve gerçekleştirmek istedikleri “*Dünya Proleter İhtilalı’nda*” “Türkiye’ye de yer vermişlerdi. (Armaoğlu, 2010)

Rusya’daki Sovyet idaresinin, öteki devletler tarafından pek tanınmaması, Ankara ve Moskova arasında bir yakınlık sağlanmıştır. (Baykara, 1985, s.75) Ancak Mustafa Kemal Paşa, Sovyetlere ideolojik açıdan taviz vermemek için kendileriyle 23 Nisan 1920’den önce TBMM’nin açılmasından önce temas kurmamıştır. (Akkoyun, 1997) 29 Kasım 1920’de, Mustafa Kemal Paşa, Dış İşleri Bakanı Çiçerin’e bir telgraf çekerek Batı emperyalizmine karşı birlikte mücadele için bir ittifak kurulmasını istemiş öte yandan Ali Fuat Paşa’yı Moskova Büyükelçiliğine yollamıştı. (Armaoğlu, 2010)

Ali Fuat Paşa, 20 Kasım 1920’de TBMM Hükümeti tarafından ilk Moskova Büyükelçiliğe tayin edildi. Bir dostluk antlaşması için müzakerelerde bulunmak üzere 1920 sonlarında Sovyetlere yeni bir heyet gönderdi. Bu yeni heyetle Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beyler bulunuyordu. Henüz Moskova’ya varmamış olan Ali Fuat Paşa ile birlikte gittiler. (Baykara, 1985)

Ankara Moskova resmi münasebetleri, Haziran başında kurulmuş ve Mayıs ayında Şerif adında gayri resmi bir Sovyet temsilcisi, Ankara'ya gelmişti. Diğer taraftan İtilaf Devletleri'de Sevr Barış Antlaşması'nı hazırlamışlardı. Bu antlaşmayı imzalayacak olan İstanbul Heyeti, 2 Mayıs'ta İstanbul'dan hareket etmişti. Sevr Antlaşması'nın imzalanmasına ancak bir kuvvetle karşı konulabilirdi. Bu kuvveti sağlamak içinde Rusya'dan yardım istenmek zorundaydı. Bu nedenle dostluk antlaşmasını imzalamak üzere, Dış İşleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığın da bir heyet, 11 Mayıs'ta Ankara'dan hareket ederek 19 Temmuz da Moskova'ya ulaştı. 24 Temmuz'da esasları hazırlanan antlaşmayı Bekir Sami Bey imzalayamazdı. Çünkü Bitlis, Van, Muş illerini Ermenistan'a terk edilmesini istiyorlardı. Böylece Sovyetlerin, Anadolu üzerindeki emperyalist emelleri ortaya çıkmıştı. (Armaoğlu, 2010) Ancak daha sonra Bekir Sami Bey'in Moskova'da hazırladığı görüşmeler meyvesini vermiş ve Moskova Antlaşması 18 Mart 1921 tarihinde imzalanmıştı. (Selek, 2000a)

Moskova Antlaşması ile iki yeni idare, karşılıklı olarak birbirlerine tanıyorlardı. Emperyalizme karşı savaşta işbirliği kabul ediliyor, Ankara'ya para ve silah yardımı sağlanıyordu. (Akkoyun, 1997, s.104) Türkiye'nin doğu sınırları 1920 sonları ile 1921 başlarında Kazım Karabekir eliyle girişilen harekâta kesinlik kazanmıştı. Ayrıca Moskova Antlaşması ile bu sınırlar tespit edilip sağlam bir esasa bağlandı. (Baykara, 1985)

Sovyetlerden alınan yardımlar şöyledir; 1920 yaz aylarında 6.000 tüfek, 5milyon tüfek mermisi, 17.600 top mermisi, 200 gr. altın, 1921 Ocak- Şubat 1.000atımlık top barutu, 4.000 el bombası, bazı askeri malzeme, 1921 yaz ve sonbahar ayları 33.275 tüfek, 58 milyon tüfek mermisi, 327 makineli tüfek, 54 top, 130.000 top mermisi, 1500 kılıç, 20.000 gaz maskesi, 2 küçük savaş gemisidir. Alınan mali yardımlar ise Nisan1921'de 4 milyon ruble, Haziran 1921'de 1,4 milyon ruble, Kasım 1921'de 1,1 milyon ruble, Mayıs 1922'de 3,5 milyon rubledir. (Kayra, 2004, s.74) Milli Mücadele Türkistan Türkleri yüz milyon ruble (5 milyon altın) toplayıp Ankara'ya göndermesi için Buhara Cumhurbaşkanı Osman Hoca eliyle Lenin'e gönderilmişti. Lenin bu meblağın on milyonunu keserek doksan milyonu Ankara'ya, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdi. (Öztuna, 1998) Bolşeviklerin Türkiye'ye Anadolu direnişine yardımlarının belli bir mantığı vardır. Bolşevikler, Türkiye'deki direnişin Batı emperyalizmine karşı milliyetçi burjuvazi bir hareket olduğunu

zamanla bunun bir proleter devrimine dönüşebileceğini düşünüyorlardı. Ancak bu konuda kesin bir karara da varmış değillerdi. (Kayra, 2004)

5.4.7. İkinci İnönü Savaşı (23 Mart-31 Mart 1921)

I. İnönü Savaşı'nda, 11 Ocak günü hiçbir baskıya uğramadığı halde Yunanlılar hareket üstlerine çekilince, Türk Genel Kurmayı bu çekilmeyi bir yenilgi saydı. Yunan ordusu keşif maksadı ile yaptığı taarruzunda başarısız olduğunu kabul ediyordu. Yunanlıların yenilgiyi telafi etmek için yeni bir teşebbüse geçmesi kesin görüldüğü için Genel Kurmay Başkanlığı, 12 Ocak'taki emri ile Batı ve Güney cephelerine yeni bir taaruz beklendiği bildirilerek, gerekli talimatları vermiştir. Türk Genel Kurmayı esasen beklediği Yunan taarruzuna karşı gerekli hazırlıkları yapmıştı. Ayrıca çeşitli haber alma kaynaklarından düşmanı Eskişehir yönüne doğru taaruza geçeceği öğrenmiş ve 17 Mart günü, durumu Batı Cephesi Komutanlığına bildirmişti. Yunanlılar, I. İnönü Savaşı'nın Yunan halkı ve Batı devletleri üzerinde yaptığı kötü etkiyi silmek istiyorlardı. Bu harekâtın bir keşif taaruzu olduğunu anlatmak mümkün olmayınca, yeni bir hareket ile kral prestijini kurtarmak gerekiyordu. Nitekim Londra Konferansı'nda, Türk ve Yunan kuvvetlerine yapılan teklifin incelenmesi için 25 günlük süre tanınmasına rağmen, M. Ker Türklerin bu teklifi kabul etmemesi ihtimaline karşı, bu süreyi beklemeden, Yunan ordusunun taaruza geçmesi fikrini, empoze etmiştir. Yapılacak taarruzunda sonuçları tartışılmıştır. (Selek, 2000a) Yunan Genel Kurmayı, I. İnönü Savaşı'nın edindiği kanaat ile Türk ordusunun, daha çok kuvvetlenmeden ezilmesi düşüncesindeydi. Londra'da cereyan eden Türk Fransız görüşmeleri Yunanlıları ayrıca endişeye sevk ediyordu. Çünkü bir Türk Fransız antlaşması, Türkiye'nin Güney cephesinde kuvvetlerin serbest kalmasını ve dolayısı ile Batı cephesine sevk edilmesine neden olacaktı. Taaruz Londra Konferansı'nda kararlaştırılmıştır. Yunan heyeti ile Lloyd George yaptığı dolaylı ve dolaysız yaptığı temaslarının en önemlisi ve hatta Yunan taaruzunun kararlaştırıldığı görüşme, 1 Mart 1921 günü Lloyd George Özel Kalem Müdürü M.Ker ile Yunan Başbakanı ve askeri müşavirler arasında yapılmıştır. M.Ker Yunan başbakanına, Yunan kuvvetlerinin Anadolu'daki görevine devam edebilmesi için gerekli olan ekonomik külfeti sonuna kadar taşıyıp taşıyamayacağını, Konferans bir sonuca varmazsa, Yunan Hükümeti'nin ne gibi bir hareket yapmayı

düşündüğünü sormuştu. Albay Sariyanis, Yunan Genel Kurmayı'nın Türk Milli kuvvetlerini dağıtmak için Ankara'ya kadar yapılacak bir seferin planını hazırlamış, eğer bu sefer İtilaf Devletlerinin kararlarını, Türkiye'ye kabul ettirmeye yetmezse, Karadeniz Sahillerine asker çıkararak yerli Rum ve Ermenilerin de yardımı ile Samsun'dan Sivas'a, Trabzon'dan Erzurum'a doğru ilerleyeceğini söylemiştir. Sariyanis, bu büyük planın uygulanmasında üç aylık bir zaman ve bir milyar drahmiye ihtiyaç olduğunu bildirmiş ancak M. Ker böyle bir paranın İngiltere'de bile bulunamayacağını ve miktarın küçültülmesini söylemiştir. Bunun üzerine, Albay Sariyanis üç yüz bin Drahmilik masrafla, Ankara seferinin bir ayda yapılabileceğini belirtmiştir. M. Ker ise, Lloyd George'nin Eskişehir- Afyon hattının işgaline önem verdiğini belirterek, Yunan kuvvetleri bu hattı elde ettiği takdirde, Anadolu'da ki Milli Mücadele'nin sonlanacağına Lloyd George'nin büyük inancı olduğunu söylemiştir. Albay Sariyanis'e göre bu küçük bir işti. Planları hazırdır. 6 günde başarılabilir ve Londra'dan en küçük bir emir ile hemen harekete geçilebilir. Yunanlılar, kendilerine çok güveniyorlardı. Lloyd George'a gerekli teminatı verdiler ve taaruzun gelecek hafta başlayacağını bildirdiler. Ancak mali alanda Lloyd George'dan yardım bekliyorlardı. Lloyd George bu yardımı vaat etti. Bunun için daha taaruz önemli olan Eskişehir-Ankara yönüne büyük bir kuvvetle yapılacaktır. Zayıf kuvvetlerle oyalama muharebesi yapılacaktır. Afyon yönünde taaruz eden Yunan kuvvetlerinin kuzeye sokulmaları önlenecekti. Eskişehir yönü, yine I. İnönü Savaşı'nda olduğu gibi en uygun savunma hattı olan İnönü mevzilerinde tutulacaktır. Bu mevziler, I. İnönü'den beri daha çok tahkim edilmiş ve gerekli tedbir alınmıştı. İnönü mevzilerinin savunulmasında, Batı cephesi emrindeki kuvvetler yetmezdi. Bu nedenle Güney cephesinden bir kısım kuvvetlerle, merkez ordusuna bağlı 5. Kafkas Tümenin (Amasya'da) İnönü mevzilerine nakli kararlaştırıldı. Ayrıca Kocaeli grubu da, İnönü'ne nakledilecekti. Savunma planına göre Batı Anadolu'da Yunan taaruzuna karşılamak üzere toplanan Türk Kuvvetleri ile taaruza katılan Yunan kuvvetleri sayıca şöyledir; Yunan kuvvetleri 41.150 tüfek, 720 ağır makinalı tüfek, 3.134 hafif makinalı tüfek 2.000 kılıç, 220 toptur. Türk kuvvetleri ise 30.108 tüfek, 235 ağır makinalı tüfek, 55 hafif makineli tüfek, 4.435 kılıç, 102 topa sahiptir. Yunan başkumandanı General Papulos, Anadolu'da ki kuvvetleri kendisine verilen taaruz görevini yapabilmek için Yunan Harbiye Nezareti üst üste telgraf çekerek takviye kitaları ve malzeme isteyince, hükümetçe üç sınıfın askere alınması kararlaştırıldı ancak takviye kuvvetlerinin Anadolu'ya gönderilmesi hükümet idaresindeki zaaf

sebebi ile hemen hemen mümkün olmamıştır. (Selek, 2000a) Londra ve Moskova'da siyasi temaslar devam ederken Yunanlılar Mart sonlarında Batı ve Güney cephelerinde ilerlemeye başladılar. Yunanlılar 23 Mart'tan itibaren hem Bursa'dan İnönü hem de Uşak'tan Afyon istikametinde yürüyüşe geçecektir. Türk birliklerini tuttuğu İnönü mevzilerinde 27 Mart'ta başlayan savaş, 29 ve 30 Mart tarihlerinde bütün şiddetiyle devam etti. Bu sırada Türk birlikleri buhranlı anlarda yaşadılar. (Baykara, 1985, s.93) Afyon istikametinde gelişen Yunan saldırıları daha etkili oldu. 28 Martta Afyon'u alan Yunanlılar Konya istikametinde ilerlemeye devam ettiler. Fakat İnönü mevzilerinde ki Yunan birlikleri geri çekildi. Cephe gerisi tehlikeye düştü. Yunanlıları yeni yerleştikleri Dumlupınar mevzilerinden atmak için 8-11 Nisan 1921 tarihleri arasında yapılan Türk taaruzu ise netice vermedi (Keskin vd. 1995)

II. İnönü zaferi, hem içeride hem de dışarıda geniş yankı uyandırmıştır. İçerde düşmanın yurttan temizleneceği inancını giderek güçlendirdi. Dışarıda ise Türk güçlerinin başarısı takdirde karşılanmaya başlandı. (Aslan, 2008) Bu zafer ile ikinci kere düşman ileri harekâtı önlenmiş oluyordu. Bu başarıdan dolayı Miralay İsmet Bey (tuğgeneral) yükseltilmiş, iyi sonuç vermediği belli olan Batı-Güney cepheleri ayırımından da cayılarak Batı cephesi yeniden birleştirilerek İsmet Paşa'nın komutasına verilmiştir. (Tuncay ve Koçak,1990)

İtalyanlar, II. İnönü zaferinden sonra Haziran ayından itibaren Anadolu'daki kuvvetlerini çekmeye başlamışlardır. Aynı şey Fransa içinde geçerlidir. Fransa bu sıradaki esas davası, Almanya'dan duyduğu kuşku dolayısı ile güvenlik tedbirlerini bir an önce almaktı. Ankara Hükümetinin gücü ise her gün biraz daha kesin bir şekilde ortaya çıkıyordu. Ankara Hükümeti, Bekir Sami Bey anlaşmalarını açık bir şekilde reddetmekten çekinmemişti. İkinci İnönü zaferi, Fransızların Milli Mücadeleyi karşı politikalarında bir dönüm noktası oldu. Fransızlar, Güney Cephesinde de Türk mücahitlerin sert mukavemeti ile uğraşıyordu. Suriye'deki milli harekette gerçek bir mesele olmaya başlamıştı. İşin kestirmesi Ankara ile hesapların barış yapılmasıydı. Bu sebeple Fransız Hükümeti, Senato Dışişleri Komisyonu Başkanı, Franklin Boillon'u Ankara'ya yolladı. Boillon Ankara'da iki hafta kalarak Mustafa Kemal Paşa ile görüşmelerde bulundu. Mustafa Kemal Paşa Fransız temsilcilerine, Misak-ı Milli'yi uzun uzun anlatmış ve Boillon ise Misak-ı Milli'de kapitülasyonlar maddesine çok takılmıştı. (Armaoğlu, 2010) Yunan ordusunun Mart 1921'de taaruzu 1921 Ocak ayındaki hareketin daha büyük tekrarından başka bir

şey değildir. Yalnız bu defa taaruza daha çok kuvvet katılmış ve taaruzun hedefi daha geniş tutulmuştu. Bu durumun sonucu olarak ta çarpışmalar 1. İnönü Savaşı'ndan daha etkili olmuştu. (Selek, 2000a)

5.4.8.Kütahya Eskişehir Savaşları (10 24 Temmuz 1921)

II. İnönü Savaşı öncesi General Papoulos, saldırı öncesi elindeki kuvvetin yeterli olmadığını bildirmişti. Türk ordusunun da sandıkları kadar zayıf olmadığını, disiplinli ve dirençli olduğunu ve her geçen gün kuvvetlendiğini göstermişti. Ayrıca uyguladıkları stratejide yanlışlığını anladığından, Yunan Genel Kurmayı yeni bir strateji hazırladı. Yunanistan Kralı, seferberlik ilan etti ve Yunanistan bütün kaynaklarını, varını yoğunu ortaya koyarak iki ay süreyle yeni saldırıya hazırlandı. (Depsen, yy.)

Yunanlılar bundan sonra İtilaf Devletlerinin desteğini geniş ölçüde yitirmiş olmakla birlikte yeniden saldırıya geçmişler ve Temmuz ayında Kütahya Eskişehir Savaşlarında Türk ordusunu yenip, bu şehirleri işgal ederek Ankara'ya doğru yönelmişlerdi. (Tuncay ve Koçak,1990)

2. İnönü zaferinden bir süre sonra Refet Paşa'nın komutası altındaki birlikler üzerinde etkisinin azaldığını ve kendisine karşı güvenlerinin sarsıldığını anlaşılması üzerine Fevzi Paşa ve İsmet Paşa, Refet Paşa'nın karargâhına gittiler. Sonra Mustafa Kemal Paşa'da onlara katıldı. Başkomutan, bu cephenin birleştirilmesini isteyince, Güney cephesi, Batı cephesine bağlanarak, komutanlığa İsmet Paşa getirildi. Fevzi Paşa, Genel Kurmay Başkanı olacak ve Milli Savunma Bakanlığını bırakacaktı. Bu bakanlığa Refet Bey getirilecekti. Ancak Refet Bey Genel Kurmay Başkanı olmayı isteyerek, bakan olmayı kabul etmedi. İtilaf Devletleri arabuluculuk yaparak, İzmir'in Türklere verilmesini önerdiler. Fakat Yunanistan, kabul edilmiş Sevr'i savunacağını belirterek, öneriyi reddetti. Genel seferberlik ve bu büyük kuvvette Türkleri yok edeceklerine kesinlikle inanıyorlardı. Kral bu inançla 7 Temmuz'da cepheye hareket etti. Yunanlıların yeni saldırı planına göre Yunan ordusu, Uşak ve Bursa gruplarını kuşatıcı bir ilerleyişle, meydan savaşı sahasında birleştirecek ve Türk ordusu iki ateş arasında alınıp yok edilecekti. Bu yeni planla ve seferberlik sonucu elde edilen kuvvetlerle, Türk ordusunu yok edeceklerine kesinlikle

inanyorlardı. Bu amaçla daha Haziran başından itibaren önlemler almaya başladılar. Bir Yunan savaş gemisi 9 Haziran'da Türk ordusunun önemli bir ikmal limanı olan İnebolu'yu topa tuttu. Diğer yandan Yunan Kralı Konstantin, yanında prensler ve danışmanlarıyla Atina'dan hareket etti. 13 Haziran'da İzmir'e gelerek, İzmir'de "Bizans'a ve Ankara'ya" tezahüratıyla karşılandı. Yunanistan bu hazırlıkları yaparken, Türkiye seferberlik ilan etmedi. Kısıtlı olan kaynakları, dolayısı ile silah, cephane, giyecek, yiyecek ilaç taşıt gereksinimini karşılayamıyordu. Almanya ve İtalya'dan silah alınması için girişiminde bulunuldu. Fakat parasızlık yüzünden işler gecikiyordu. Amerikalılar ise silah satmaya yanaşmıyorlardı. Türk ordusu dört grup halinde toplanmıştı. Yunan ordusunun gücü son duruma göre on piyade tümeni, bir bağımsız tümen, bir bağımsız süvari tugayı, yedi bağımsız piyade alayı ve lojistik ve muharip kuvvetlerden oluşuyordu. Bu kuvvet 136.142 insan, 66 300 tüfek 825 makineli, 460 top ve 3100 süvari idi. Ayrıca deniz hava kuvvetleri oldukça iyi durumda idi. Türk ordusunun insan mevcudu 120.000 kadardı. 60.103 tüfek, 423 ağır makineli tüfek, 162 top, 4 uçak vardı. Nakliye işleri kağnı arabasıyla yapılıyordu. 2. İnönü savaşında elde edilen silah ve cephanede Türk ordusu tarafından kullanılıyordu. Orduyu sevk ve idare yetkisi, Genel Kurmay Başkanlığına verilmişti. Mustafa Kemal Paşa, bütün silahlı kuvvetlerin başıydı. (Depren, yy.)

Kara demiryolu ile Ankara'ya uzanan telgraf hattı üzerinde bulunan Eskişehir'in konumu, ciddi bir stratejik değer taşımaktaydı. Eskişehir İstanbul'dan Ankara'ya uzanan demiryolu üzerinde önemli bir duraktı. Diğer yandan Afyonkarahisar üzerinden Konya ve İzmir'e uzanan demiryolu hatları Kütahya yolu ile Eskişehir'e bağlanmaktaydı. Böylece Eskişehir, her üç demiryolu hattını birbirine bağlayan önemli bir kavşaktı. (Yıldırım, 1998)

Yunalılar, İnönü'deki başarısızlıklarının üzerine önemli bir hazırlık yaptıktan sonra, 10 Temmuz'da taarruza başladılar. Bu taarruz Fevzi Paşa'nın tahmin ettiği, Türk sol kanadı istikametinden gelişmişti Ancak Batı cephesince burası yeteri kadar tahkim edilmemişti. 13 Temmuz'da, Afyonkarahisar düştü. 4. Fırka Kumandanı Nazım Bey şehit düştü. Ancak Yunan ordusu durdurulamadı. 17 Temmuz'da Kütahya, 19 Temmuz'da Eskişehir işgal edildi. Türk birliklerinin 21-25 Temmuz'daki karşı taarruzu başarılı olmadı. (Akkoyun, 1997)

Mustafa Kemal Paşa ordunun daha iyi savaşması için İsmet Paşa'ya, Sakarya'nın doğusuna çekilebileceği tavsiyesinde bulundu. Savaş Türk ordusunun aleyhine geliyordu. Ordunun toparlanması için on günlük bir zaman gerektiğinden ve Yunan ordusunun silah, cephane, ateş gücü ve insanca üstün olduğundan dolayı Batı Cephesi Komutanlığı Genel Kurmay Başkanlığına, ordunun Sakarya'nın batısında çekilmesinin gerektiğini bildirildi. 17 Temmuz'da cepheye gelen Mustafa Kemal Paşa'nın emrine uyararak, Türk ordusu daha fazla yıpranmadan Sakarya'nın doğusuna çekilmeye başladı. Böylece 15 Temmuz'da Eskişehir Kütahya Savaşları, Yunanlıların başarısı ile sonuçlandı. Yunanlılar, Türk ordusunun işinin bittiğini, geriye kalan enkazının tamamen yok edilmesinin uzun sürmeyeceğini zannediyordu. Yunan kralı, gerçek durumu 29 Temmuz'da Kütahya'da yapılan toplantıda öğrendi. General Papulo, Türkler yok edilmemiştir yalnız kayıpları çoktur. Amacın elde edilmesi için Ankara ve Kızılırmak'a kadar ilerlemek lazımdır. Türkler Eskişehir'den çekildikten sonra barış istemediler diye gerçeği anlattı. Birçok Yunan Generali Türk ordusunun bozularak kaçtığını düşünürken Prens Andrea, Türklerin düzenli bir şekilde çekildiklerini belirtmiştir. (Depsen, yy.)

Türkler için Eskişehir'in elde bulundurulması, Yunanlılar için de Eskişehir'in işgali önemle üzerinde durulan askeri bir mesele olmuştur. Türk Yunan beş savaşının üçünün Eskişehir etrafında olması, Eskişehir'in stratejik değerinden ileri gelmektedir. (Selek, 2000a) Yunan ordusunun Türk birliklerini, Sakarya'nın gerisine çekilmeye zorlaması her yerde geniş yankılar uyandırdı. Bu durum özellikle Türkler arasında büyük üzüntü yarattı. Ancak Fevzi Paşa'ya göre "*İlerleyen Yunanlılar adım adım mezarlarına yaklaşmakta idiler.*" Fevzi Paşa'nın bu sözleri, TBMM üyelerini ve halkı kısmen, teselli ediyordu. Yunanlılar çok büyük sevinç içindeydi. İyice yıpranan Türk ordusunu yeni bir saldırı ile dağıtmak istiyorlardı. (Baykara)

Yenilgi, TBMM'de büyük tedirginlik yaratmış ve o zamana kadar resmen askeri bir görevi olmayan Mustafa Kemal Paşa'nın savaşın sorumluluğunu üstlenmesi için kendisine ısrarlı taleplerde bulunmuşlardır. (Tuncay ve Koçak,1990) TBMM'de ise ordunun geri çekilmesi ve komutanlar eleştirilmiştir. Bundan sonra yapılacak savaşlar, Türk Milleti için ölüm-kalım mücadelesi olacağından, buna ülkenin tüm gücü ile hazırlanması artık bir zorunluluk hali almıştır. Türk ordusunun yenilgisi ve geri çekilmesi, çok pahalıya mal oldu. Yunan ordusu, Türk köylerini yakarak, halkı süngüleyerek, kadınlara tecavüz ederek, yaralı Türk askerlerinin karınlarınıdeşerek,

sağlamalarını da birbirine bağlayıp yakarak, halkın elindeki yiyecek her şeyi alıp halkı açlığa mahkûm ederek ilerledi. Bu yenilgi, Milli Mücadele'nin en kritik anlarından birinin yaşanmasına yol açtı. Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Temmuz'da gizli oturumunda Meclis'ten Ankara'yı gerekirse boşaltılacağından söz etmesi, büyük bir heyecan yarattı. Mustafa Kemal Paşa'ya karşı olanlar "*Ordu nereye gidiyor, ulus nereye götürülüyor?* Bu hareketin elbette bir sorumlusu vardır; "*O nerededir? Onu göremiyoruz. Bugünkü acı ve feci durumun gerçek sorumlusu ordunun başında görmek isterdik.*" diyorlardı. Fevzi Paşa'nın Genel Kurmay Başkanı olarak tek sorumluluğunun kendisine ait olduğunu ve hesap vermeye hazır olduğunu söyledi. Buna rağmen, Meclisteki heyecanı yatışmadı.

1. Bu yenilgi ve geri çekilme ile büyük arazi parçasının kaybedildi.
 2. Yunan ordusunun burada yaptığı katliam, halk ve ordu üzerinde büyük moral bozukluğuna sebep oldu.
 3. Seferberlik ve ikmal bakımından verimli topraklar elinden çıkmış oldu.
 4. Orduda asker kaçağı olayları artmaya başladı. Ordunun savaş gücü azaldı.
- (Depsen, yy)

5.4.9. Tekâlif-i Milliye Emirleri (8 Ağustos 1921)

Türk ordusunun Sakarya gerisine çekilmesi, TBMM'nin yeni tedbirler almaya yöneltti. Yunanlılara karşı muktedir bir komutaya gerek duyuluyordu. (Baykara, 1985) Mustafa Kemal Paşa'ya inananlar, bu ağır işin altından yalnız onun kalkabileceğini biliyorlardı. TBMM uzun tartışmalardan sonra 5 Ağustos 1921'de, Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanı olmasını ve vereceği emirlerin kanun niteliğinde bulunmasını kararlaştırdı. (Depsen, yy.) Yunanlılara indirilecek en önemli darbelerden biri olan Sakarya Savaşı öncesinde Türk ordusunun durumu hiç de iç açıcı değildir. Askeri giderleri karşılayacak güç yoktu. Ancak ordunun herhangi bir yolla donatılması gerekiyordu. Çünkü düşmanın durdurulması ve memleketten atılması gerekiyordu. Eskişehir-Kütahya Savaşı yenilgisi herkesin moralini alt üst etmiş alınan zaferleri unutturmuş gibiydi. Mustafa Kemal Paşa, Meclisten aldığı yetkiye dayanarak 7-8 Ağustos'ta orduya yardım için Tekâlif-i Milliye emri yayınlanmıştı. Her il ve ilçede Tekâlif-i Milliye (Milli Yardım Kuruluşu) meydana getirilmiş Türk ordusunun için

tüm millet yardıma çağrılmıştı. (Depsen, yy.) Tekâlif-i Milliye (Ulusal Yükümlülük) on emir olarak yayınlanmıştır. (Müderrişoğlu, 1988)

Mustafa Kemal Paşa yoksul ve yorgun düşmüş Anadolu halkına güvenerek, inanarak son bir kez yardım istemeye karar verdi. Aslında başka çıkar yolu da kalmamıştı. Özgürlüğü uğruna varını yoğunu ortaya koyacağını bildiği hakkının yardım edeceği inancındaki Mustafa Kemal Paşa, silaha, arabaya, çiviye kadar her şey istiyordu. “*Düşman ordusunu yok etmek için sahip olduğumuz tüm varlığımızı vatan uğruna orduya verin.*” diyordu.(Mütercimler, 2009, s.250)

5.4.10. Sakarya Savaşı (23 Ağustos-12 Eylül 1921)

Mustafa Kemal Paşa, 9 Temmuz 1919 sabahı çıkardığı üniformasına yeniden kavuşmuştu. Türk Milleti başkumandanın emrine uyarak bütün varlığı Sakarya gerisindeki hattı tahkim için çalışıyordu. Öte yandan doğu ve güney cephesinden birçok birlik hemen Sakarya’ya doğru yola çıkarılmıştı. Hatta cephenin öteki kısımlarında da zayıf örtme birlikleri bırakılıp asıl müdafaa hattı güçlendirildi. Bu arada Ankara’nın düşman eline geçmesi halinde mücadeleye gerektiğinde daha doğu da Kayseri’de devam için gerekli tedbirler alındı. (Baykara, 1985)

11 Ağustos’ta Mustafa Kemal Paşa Amerikalı gazeteci Lourence Shaw’a verdiği demeçte özetle şöyle demişti;” *Biz Türkiye’nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü kurtarmaya çalışıyoruz. Allah’ın yardımı ve Türk Milletinin yenilmez kuvveti sayesinde gayemize erişeceğiz.* 11 Ağustos’ta TBMM gizli celsesinde konuşan Mustafa Kemal Paşa, cepheye ve cephe gerisine üçer kişilik müfettiş heyetleri gönderilmesi nedeni ile sert bir konuşma yaptı. Özellikle İnönü savaşları ve cephelerle ilgili rivayetler üzerine mecliste bir tedbir olarak düşünölen müfettişler konusu, Mustafa Kemal Paşa’nın canını sıkılmıştı. Mustafa Kemal Paşa şöyle konuştu; “*Ben görev yaparken şöyle böyle heyetlerle görevime müdahale ettirmem efendiler! Burada ordu için memleket için fenalıktan başka bir şey yoktur.*” 4 Ocak 1922’de TBMM gizli celsesinde konu yeniden gündeme gelince kendine yöneltilen tenkitleri cevaplandırırken teftiş encümeni ile ilgili olarak şöyle diyecektir. “*Orduya ait yaptığımız işleri kontrol için, Meclis’in bir encümen teşkil etmesinden bir mahzur görmem. Fakat bu encümen benim başkanlığım altında olur.*” 14 Ağustos’ta Mustafa

Kemal Paşa, Milli Müdafaa vekiline bir telgraf çekerek, üç dört gün içinde meydan muharebesine girileceğinden bahisle ordunun istifadesine verilecek tüm imkânın seferber edilmesini istedi. 12 Ağustos'ta attan düşerek kaburga kemiklerini kırmış olmasına rağmen çalışmalarını sürdürdü. (Dilipak, 1991) Türk ordusu insan gücü bakımından, Yunan ordusundan az olmakla beraber, savaş yeteneği üstündü. Yunan ordusu, İngiltere'nin bütün kaynaklarından faydalanıyorlardı. Türkler bu bakımdan yalnız kendi olanakları ile yetinmek zorunda idi. (Depfen, yy.) 16 Ağustos'ta İngiliz Başbakanı Lloyd George, Avam Kamarası'ndaki konuşmasında; “*Kemalist ayaklanmayı bastırmak için Anadolu'nun içlerine kadar İngiliz askeri gönderilemediğine göre tek bir seçenek vardır, oda her iki tarafı sonuna kadar vuruşmaktır.*” (Dilipak, 1991)

Türk Milleti son imkânlarını da başkomutanın isteği üzerine Sakarya'nın doğusunda savunma hazırlıkları yapmakta olan ordu için zorlamaktaydı. Bu arada doğu ve güney cephelerinden birçok birlik, silah ve cephane Sakarya'ya doğru yola çıkarılmıştır. Ankara'nın düşme ihtimaline karşı bazı hazırlıklar yapıldı. Savaş hazırlıkları sırasında Başkomutan Mustafa Kemal Paşa 12 Ağustos 1921'de atından düşüp yaralanmasına rağmen yine de savaş alanından uzaklaşmayıp, Ankara yakınlarındaki Alagöz Köyü'nden savaşı idare edecektir. Bu savaşta askerlik tecrübesi çok fazla olan değerli bir kumandan daha kendisine çok yardımcı olacaktır. Fevzi Çakmak Paşa, (Akkoyun, 1997) Mustafa Kemal Paşa'nın Sakarya'daki en önemli yardımcısı olan Fevzi Paşa, Türk ordusunu muhtemel Yunan saldırısına karşın uygun biçimde düzenlenmiştir. Yunan Kralı Konstantin, 15 Ağustos'ta ordusuna “*Ankara'ya*” emrini vererek harekete geçirdi. Bu ordu 23 Ağustos'tan itibaren Türk kuvvetleri ile çatıştılar. Yunanlılar taaruzlarından önce Kütahya Eskişehir savaşında olduğu gibi, Türk ordusunun sol kanadına yönelip, Türk ordusunu çevirmek istediler. Ancak Türk ordusu bu ihtimale göre tertiplendiğinden, Yunan harekâtı boşa çıktı. Türk ordusunu kuşatamayan Yunanlılar, bu defa cepheden yarma harekâtına giriştiler. (Baykara, 1985) Başkomutan Mustafa Kemal Paşa burada “*Hatt-ı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır ve o sath bütün vatandır.*” emrini verdi. Cephede zaman zaman yarılmalara ve zorlamalara olmasına rağmen, Türk ordusu burayı bırakmadı. Sakarya Savaşı'nın en kritik anlarından biri 30 Ağustos tarihinde yaşandı. Türkler için stratejik önemi olan Çal Dağı, Yunanlıların eline geçti. Fevzi Paşa bu anda tarihi bir hareketle Türk birliklerini etkileyerek ileri atılıp açılan gediği

kapatmıştır. (Akkoyun, 1997) 10 Eylül'de Yunan saldırısının iyice zayıflaması üzerine Türk ordusu sağ kanadına taaruzla geçmiş, Yunanlıları cepheden geri çekilmek zorunda bırakmıştır. 13 Eylül'e gelindiğinde Yunanlılar Sakarya'nın doğusunu tamamen boşaltmışlar ve taaruz öncesi hatlarına dönmüşlerdir. Türk ordusu büyük bir zafer kazanmıştır. Zaferi kazanırken büyük bir bedel ödemiş olduğundan karşı taaruzda düşmanı mevzilerinden söküp atamamıştır. (Akkoyun, 1997) Neticede 13 Eylül'de, Sakarya'nın doğusu tamamen boşaltılmış, Yunanlılar taaruz öncesi hatlarına dönmüşlerdi. (Baykara, 1985)

Ağustos ayı sonlarında başlayan ve 100 kilometrelik, geniş cephe boyunca tam üç hafta süren Sakarya Meydan Savaşı ile Yunan ordusunun ileri hareketi durdurulmuş, Ankara kurtarılmıştır. (Tuncay ve Koçak,1990)22 gün devam eden Sakarya Meydan Muharebesi Türk tarihinin bir dönüm noktası olmuştur. Yüzyıllardır devam eden Türk çekilmesi bu savaş ile durmuş ve Türk ordusu ilerlemeye başlamıştır. Sakarya'dan aynı zamanda “*subay savaşı*” denmesinin sebebi, Sakarya'da pek çok subay şehit düşmüş olmasıdır. (Baykara, 1985)

Sakarya zaferi, askerlik ve politika bakımından Kurtuluş Savaşı'nın önemli bir aşaması olmuştur. Zaferi takip eden devrede dış münasebetler de gelişmeler kaydetmiş ve müspet sonuçlar alınmıştır. (Eroğlu, 1990)Sakarya Savaşı'nın muzaffer Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa, gazi olmuş, askeri rütbe olarak müşir (Mareşal) verilmiştir. (Baykara, 1985) Mareşallik rütbesi yanında Mustafa Kemal Paşa'ya büyük bir nakdi ödül verilmesi, Ankara kulislerinde değişik tartışmalara neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Savaşı'ndan sonra bir taltif name ile taltif edildi. (Dilipak, 1991) Sakarya zaferinin devamını sağlamak üzere, 14-15 Eylül gecesini seferberlik ilan edildi. Sakarya Savaşı iç ve dış siyaset açısından etkili olmuş, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın yenilgisi halinde Anadolu'ya geçip idareyi eline almak için Batum'da bekleyen Enver Paşa, zafer üzerine Orta Asya'ya gitti ve bir süre sonra orada şehit düştü. (Baykara, 1985)

Türk ordusunun Batı cephesinde Yunanlılara karşı elde ettiği üstün başarılar içeride olduğu kadar dışarıda da büyük yankı uyandırmış, kazanılan zaferlerden dolayı TBMM'ne tebrik telgrafları gelmiştir. Bu tebrik yazılarının gelmesi Ankara Hükümetine siyasi manada bir üstünlük kazandırmıştır. Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han TBMM Reisi ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya Türk ordusunun

başarılarından dolayı tebrik yazısı göndermiştir. (Aslan, 2008) Türk ordusunun Sakarya'daki kesin üstünlüğü İngilizlerinde dikkatini çekmiş onlarda Ankara'nın kabul etmeyeceği bir çözümün geçersiz olduğunu anlamışlardır. Meseleleri müzakere ile çözümlmek için Türk ve Yunan taraflarına 2 Mart 1922'de mütareke teklif ettiler. Ankara mütarekeyi, Yunan ordusunun Anadolu'yu tahliyesi şartıyla kabul edebileceğini bildirdi. Bu sırada Ankara Hükümeti Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey, Avrupa'da bulunuyordu. Zaten mütareke teklifi de Yusuf Kemal Beyin temasları ile gerçekleşecekti. Ankara Antlaşmasını imzalayarak, İngiltere'yi kızdırmış olan Fransa bu meselede çekingen davranınca Yusuf Kamil Bey'in temasları olumlu bir sonuç vermedi. (Baykara, 1985) 23 Ekim'de Ankara Hükümetini temsil eden Hamit Bey ile Sir Horace Rumbold arasında esirlerin mübadelesine dair bir anlaşma imzalandı. Bu antlaşmalar artık İtilaf Devletlerinin resmen Ankara'yı tanıdıklarını ve Ankara ile iyi ilişkiler kurmak istediklerini gösteriyordu. (Dilipak, 1991, s.102) 2 Ocak 1922'de Ankara'da imzalanan Türkiye Ukrayna Dostluk Antlaşması, Moskova Antlaşması elçileri dâhilinde hazırlamıştı. Bu antlaşma yalnız Türkiye ile Ukrayna arasında değil, aynı zamanda Türkiye ile Sovyet Rusya arasında yakın dostluk temasları da geliştirmiştir. (Eroğlu, 1990)

5.4.11. Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)

Londra Konferansı'nda, Dış İşleri Bakanı Bekir Sami Bey'in, Fransa ile yaptığı antlaşma Mustafa Kemal Paşa ve TBMM'ce onaylanmaması, Fransızları yeni arayışa itecektir. (Turan, 1992) Fransa, Londra Anlaşması'nın neticesiz kalması üzerine, Ankara ile tek başına bir antlaşma yapmak istedi. Bu maksattan Bouillon Ankara'ya delege olarak geldi. Fransızlar, yinede Sakarya'daki kesin Türk zaferine kadar beklediler. İki devlet arasındaki Ankara Antlaşması 20 Ekim 1921'de imzalandı. Ankara Antlaşması ile;

1. Fransızlar Çukurova'dan çekiliyordu.
2. Güney sınırları bugünkü gibi bekleniyordu.
3. İleride Hatay adını alacak olan İskenderun sancağı muhtar bir idareye kavuşuyordu Türkçe resmi dillerden biri oluyordu. (Baykara, 1985)

Bu antlaşmanın imzalanması ile Ankara Hükümeti ve Milli Mücadelesi, Birinci Dünya Savaşın galiplerinden olan büyük bir Avrupa devleti tarafından ilk defa tanınmış oluyordu. Antlaşmanın asıl önemi buradadır. Fransa'nın Anadolu'dan çekilmesi ve Suriye içine katmasına rağmen, İskenderun için kabul edilen milli kültür şartları, Misak-ı Milli'nin tanınmasından başka bir şey değildir. (Armaoğlu, 2010)

Milli Mücadele'nin bir cephesinin kapanmasını sağlayan Ankara Antlaşması, yalnız Fransa ile savaşın sona ermesi bakımından değil Türkiye'nin Batı karşısında genel durumu bakımından da önemli olup fiili değeri olmadığı çoktan anlaşılan Sevr Antlaşması böylece hukuken hükümsüz kalıyordu. (Selek, 2000a, s.477) Antlaşma 1921 şartlarına göre başarılı sayılabilirdi. Ancak ne İngilizlere ne de Ruslar bu antlaşmadan hiç memnun değildiler. Hatta Ankara ile Sovyetler arasındaki ilişkiler bir süre için hayli gerginleşmişti. (Baykara, 1985)

5.4.12.Büyük Taaruz ve Başkumandanlık Meydan Savaşı (26 Ağustos-18 Eylül 1922)

Milli Mücadele'nin son zamanlarında bile görüş ayrılıkları yaşanıyordu. Mustafa Kemal Paşa, Sakarya zaferinin ardından düşmanın tamamen yurttan atılması için ordunun tam olarak taarruz için hazırlanması gerektiği inancı ile hareket ediyordu. Ordunun ise sürekli durağan kalması, özellikle TBMM üyeleri arasında geniş hoşnutsuzluklara sert tenkitlere ve tehlikeli dedikodulara yol açmıştı. Ancak gerçek bir strateji olan Mustafa Kemal Paşa, hepsine göğüs gererek taarruzun zamanını sabırla beklemiştir. (Selek, 2000a)

Ankara Hükümeti, savaş yanlısı bir hükümet değildi. Ne var ki İtilaf Devletleri her askeri başarının ardından, Türklerin barış için umutlarını boşa çıkarıyorlardı. Sevr Antlaşması denilen Türkler için ölüm raporu anlamına gelen, Türklerin önüne sunmaktan geri durmuyorlardı. Yapılacak taarruz öncesinde bile Anadolu'yu barış yolu ile tahliye ettirmek için Ankara Hükümeti girişimlerde bulunmaya devam ediyordu. Fethi (Okyar) Bey 1922 yaz aylarında Londra ve Paris'e gönderildi. Bu temaslardan olumlu bir sonuç alınması güç olmakla birlikte, Ankara'nın müzakere yoluna her zaman açık olduğunu gösteriyordu. Bu siyasi

temaslar aslında hemen aynı günlerdeki askeri hazırlıklar için bir perde görevi de görüyordu. (Baykara, 1985)

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 4 Mart 1922’de TBMM gizli bir toplantısında “*Ordumuzun kararı, taarruzdur. Fakat bu taarruzu tehir ediyoruz, sebebi hazırlığımızı tamamen ikmale biraz daha zaman lazımdır. Yarım hazırlıkla, yarım tedbirlerle yapılacak taarruz, etmemekten daha çok fenadır.*”diyerek bir taraftan içlerindeki şüpheyi bertaraf etmeye çalışırken diğer taraftan taarruz hazırlıklarını gizli tutmaya gayret ediyordu. Mustafa Kemal Paşa öte yandan İtilaf Devletlerini siyasi alanda oyalamak, onların ruhsal durumlarını öğrenmek amacı ile Dışişleri Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey’i, Londra ve Paris’e gönderdi. Bu görüşmelerden bir sonuç elde edilemedi. Ancak İtilaf Devletlerinin 2 Mart 1922’de yeni Türk Devletine mütareke şartları teklifine sebep oldu. Sevr Antlaşması şartlarını değiştiren tekliflerini kapsayan bu barış, Ankara Hükümeti tarafından 5 Nisan 1922’de Anadolu’nun boşaltılmasının şart koşulması üzerine kabul edilmedi. (Eroğlu, 1990)

Sevr Antlaşması’ndan kurtuluşun olmadığını gören Ankara Hükümeti, artık taarruzdan başka seçeneğin olmadığını görüyordu. Bu nedenle tüm dikkatini yapılacak taarruz hazırlıklarına verdi. 1921-1922 kışında Türk ordusu bütün ağırlığını Batı cephesine vermişti. Batı cephesindeki birlikler iki ordu halinde düzenlendi. (Baykara, 1985) Her birinin başına Birinci Dünya Savaşı’nın şöhretli isimleri getirildi. Bu komutanlar 1. Ordu Kumandanı Ali İhsan Paşa, 2. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa ise, Batı Cephesi Kumandanıydı. Hummalı bir çalışma ve faaliyetin olması, cepheyi 26 Ağustos’a kadar genelde sessiz bırakmaya yetmiştir. (Akkoyun, 1997) İsmet Paşa ise Batı Cephesi Komutanı idi. İçteki cephelerdeki birliklerde, Batı cephesini takviye için görevli idiler. (Baykara, 1985) 1. Ordu Kumandanı Ali İhsan Paşa, Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa ile anlaşamayınca görevinden ayrıldı. Yerine 26 Haziran 1922’de Nurettin Paşa tayin edilmiştir. Tam bir gizlilik içinde taarruz için gerekli tedbirler alınarak çalışmalar sürdürüldü. (Akkoyun, 1997)

1922 yılı Ağustos ayı başlarında orduya son hazırlıklarını yapması için haber verildi. Taarruzun asıl yükünü taşıyacak olan güneydeki 1.Orduya takviye için 2. Ordunun bir kısım birlikleri güneye kaydırıldı. Ancak bütün işler tam bir gizlilik

içinde gerçekleştirildi. Türk ordusu durmaksızın eğitimle meşgul oluyor son ve kesin taarruzu hazırlanıyordu. (Baykara, 1985) 26 Ağustos 1922’de bile ordu taarruz için Mustafa Kemal Paşa’ını gönlünce hazırlanmış değildir. Ancak ekonomik ve politik zorunluluklar daha fazla beklemeye el vermediği bütün imkânlar da sonuna kadar kullanıldığı için taarruzun bu tarihte yapılmasına karar verildi. (Selek, 2000a)

Türk Ordusu, 26 Ağustos sabahı bütün cephe boyunca taarruza geçti. Taarruz planı gereğince büyük kuvvetler, Afyon’un güneyinden harekete geçip düşman hatlarını yoracaktı. Zayıf düşen Kocaeli Grubu ile 2. Ordu birlikleri kuzeyde düşmanı ancak oyalayacaklardı. Sayıca üstün hale gelen 1.Ordu birlikleri süvari kolordunun da yardımıyla düşman hatlarını yardı. Özellikle düşman hatları gerisinde faaliyet gösteren Türk süvarileri, onlarda büyük şaşkınlık yaratmıştı. Dumlupınar’a doğru çekilen bir kısım düşman birlikleri, 30 Ağustosta Başkomutanlık Savaşı’nda bozguna uğratıldı. (Baykara, 1985) General Trikopis, Başkomutanlığa getirildiğini bu sırada öğrenmiştir. Avrupa’nın himayesinde, Batı Anadolu kıyılarına çıkan ve ilerleyen Yunanlılar, Türk zaferi üzerine bozgun halinde geriye doğru kaçarken, Nazilli ve Kasaba gibi pek çok yerleşim yerini ateşe verdiler. (Akkoyun, 1997) Kuvay-i Havaiye Müfettişliği tarafından Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Zaferi’nde Türk havacılarının yaptıkları faaliyetlerde önemlidir. 30 Ağustos Zafer Bayramı Türk Milletinin en zayıf olduğu günlerde maruz kaldığı saldırıya karşı kazandığı zaferin yıldönümüdür.(Zeybek, 2007) Eğer bu geçmiş olmasaydı 1918’in yenilmiş Türkü, 1923’ün muzaffer Türkü olmazdı. (Zeybek, 2007)

SONUÇ

Anadolu kucağını 1071 Malazgirt Savaşı ile Türklere açmıştır. Bu tarihten günümüze kadar kökü Türkistan’a dayanan Türklüğü topraklarında yaşatmıştır. Küçük bir beylik olarak kurulan daha sonra koca bir imparatorluğa dönüşen Osmanlı Devleti, Anadolu’daki bu Türklük sürecinin bir halkasını oluşturmuştur. 14. yüzyılda kurulan ve 20. yüzyılın başında ömrünü tamamlayan altı yüzyıl yaşayan Osmanlı Devleti dünya tarihinde gelmiş geçmiş en büyük, en görkemli bir imparatorluklardan biridir. Üç kıtaya sarmaşık gibi dolanan Osmanlı Türkleri, hoşgörü güllerinin tohumlarını bu topraklara atmıştır. Böylece büyük bir imparatorluğu uzun yüzyıllar yaşatmıştır. Osmanlı Devleti’nin üç kıtanın üzerinde kurulması, Avrupalı devletlerin siyasi, askeri ve iktisadi tazyiklerine maruz kalmasına yol açmıştır. Devletin iç ve dış

siyasetinin yanında iktisadi, idari sahada da gerilemesi, giderek gücünü kaybetme noktasına getirmiştir. Devletin son döneminde içerde milliyetçilik cereyanlarıyla baş gösteren ayaklanmalar ile dışta Avrupalı devletlerin gizli paylaşım planlarıyla karşı karşıya kalmıştır.

1911 yılından itibaren Türkler Trablusgarp cephelerinden, Balkan cephelerine koşacak, yorulacak ancak Osmanlı toprakların da elden çıkmasının önüne geçemeyecektir. Siyasi gelişmeler neticesinde girmiş olduğu Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'ni geri dönülmez bir yola sokmuş ve sonunu hazırlamıştır. Ardından İtilaf Devletleri ile imzalamış olduğu, şartları çok ağır olan 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'yle de topraklarının büyük bir bölümünü İtilaf Devletleri'ne terk etmek zorunda kalıyordu. Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin parçalanması hedeflenecektir. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında yapılan gizli antlaşmalar masaya yatırılacak, koskoca bir imparatorluk küçücük bir kara parçasına sığdırılacaktır. Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanarak yürürlüğe girince İtilaf Devletleri gizli sözleşmelerde kendilerine tahsis edilmiş olan yerlerin işgali için hazırlıklara başlamıştır. Savaşa sonradan dâhil olan Yunanistan megalı ideasını gerçekleştirme adına İngiltere'den Batı Anadolu, Batı Trakya başta olmak üzere Onikiada, Midilli gibi muhtelif adalar üzerinde hak iddia ediyordu. Mütareke şartlarında Yunanlıların İzmir'i işgal edeceklerine dair bir ibare mevcut değilken yapılan gizli toplantılar ve Yunanistan'ın Osmanlı topraklarında iddia ettikleri yerleri elde çalışmalarını netice vermesiyle, İzmir ve çevresini işgal etmişlerdir. Ancak, İzmir'in işgaliyle birlikte Batı Anadolu'da direniş hareketleri baş gösterdi. Mustafa Kemal Paşa istiklal ateşini yakmak için 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı. Milli Mücadele'yi buradan başlattı. Milli Mücadele'nin önderi ve yönetici kadrosu, bu devlet içinde yetişmiş ve deney kazanmışlardı. Bu durumun, ulusal kurtuluş savaşının temel anlayış ve örgütlenmesini etkilemiştir. Bu kadro, örgütsüz, plânsız bir başkaldırıdan çok hukuka bağlı, düzenli bir mücadeleyi gerçekleştirmiştir. Bu ağır koşullar altında İstanbul'daki Osmanlı hükümeti galip devletlere karşı tam bir teslimiyet politikası izler ve yalnızca tahtı korumağa çalışırken, Mustafa Kemal'in önderliğinde Anadolu'da Milli Mücadele, genelgeler yayımlayarak ve kongreler toplamıştır. Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyetleri çalışmalarını ile toplanan ve Kazım Karabekir Paşa'nın daveti üzerine Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa ve milli mücadeleçiler Erzurum

Kongresi'ni gerçekleştirdiler. Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi için bir prova niteliği taşıırken aynı zamanda temsilcilerin Sivas'a gelmesi için zaman kazandırmıştı. Sivas Kongresi ise Milli Mücadele hareketinin bir dönüm noktası olmuştur. Kongre Türk milli birliğini sağlamada dayanak noktası olmuştur. Milli cemiyetlerin birleştirilmesi ve Heyet-i Temsiliye yeni Türk devletinin müjdecisi olmuştur. Milli Mücadele hareketini yürütenler seslerini bu kongre ile daha etkili biçimde duyurabilmişlerdir. Yeni seçimlere gidilerek "Misak-ı Milli" kararının alınmasını sağlayacak Meclis-i Mebusan'ın açılması sonucunu da getirecektir.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi Misak-ı Milli'yi kabul etmiştir. Ancak Meclis İtilaf Devletleri tarafından basılarak İstanbul'da işgal edilmiştir. Böylece 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM açılmıştır. TBMM'nin açılışı, genel itibariyle Türk tarihinin önemli hadiselerinden biridir. Milli Mücadele'nin seyrini değiştiren önemli bir dönüm noktasıdır. Aynı zamanda Türk Milleti için yeni bir başlangıçtır. Zamanla TBMM ülkenin tek yasama ve yürütme organı haline gelmiştir. TBMM Hükümeti'nin dış siyasetteki engellerini aşmasında öncelikle Kuvay-ı Milliye daha sonra da Türk ordusu etkili olacaktır. Zira Kuvay-ı Milliye ve ordu işgalci güçler karşısında askeri başarılar kazandıkça İtilaf Devletleri ve diğer tarafsız devletler resmi ilişki kurmak için TBMM'nin ve hükümetin kapısını aşındırmaya başlayacaklardır. I. İnönü Savaşı'ndan sonra TBMM Hükümeti'nin Londra Konferansı'na davet edilmesi ve Sovyet Rusya ile Moskova Anlaşması'nın yapılması gibi örnekler uluslar arası ilişkilerdeki olumlu gelişmelerin askeri başarılarla dayalı olduğunu göstermektedir. Kars Fatihî Kazım Karabekir Paşa, Doğu Cephesi'nde Ermenileri dize getirecektir. Güney Cephesi'nde eli kolu bağlı beklemeyi kimliğine, karakterine yakıştırmayan Türk halkı, Fransızlar ve Ermenilere karşı çok çetin bir mücadele verecektir. Batı Cephesi'nde ise Batı Anadolu'yu bir harabeye, kan gölüne çeviren Yunanlılara karşı önce Kuvay-i Milliye çeteleri ile sürdürülen gerilla hareketi, düzenli ordunun kurulması ile zaferler kazandıracaktır. Her zafer adımı ile gücü sarsılan Yunanlılar, Sakarya Savaşı ile artık Türkün önünde duramayacak, savunmaya çekileceklerdir. Nihayet İngiltere'nin Anadolu'daki maşası Yunanlılar, Anadolu topraklarından atılacaktır. 15 Mayıs 1919'da başlayan Yunan zulmü, 9 Eylül 1922'de sona erecektir. Yunanistan'ın Büyük Yunanistan hayali küçülecek, 9 Eylül'de Anadolu topraklarından, İzmir'den Ege Denizi'ne savrulacaktır.

30 Ekim 1918 tarihinde Limni adasında Osmanlı hükümetine imzalatırılan Mondros Mütarekesi Osmanlı Devleti'nin tam bir çöküş belgesidir. Mondros

Mütarekesi'ne göre Osmanlı bağımsızlığı artık fiilen tarihe karışmış oluyordu. Bu antlaşma Osmanlı Devletinde yaşayan azınlıklara istediklerinden daha fazlasını verirken devletin ana unsuru olan Türkleri özellikle 7. ve 24. maddeleri ile eli kolu bağlı bırakıyordu. Yüreğine istiklal ateşi düşen her Türk cephelere koşarak bağımsızlık için canlarını ortaya koymuştur. Cephelerdeki her askeri başarı esaret halkasını bir bir kırmıştır. TBMM ile İtilaf Devletleri arasında 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması, Mondros Ateşkes Antlaşması'nı tarihe gömecektir. 1918'in yenik Türküne her defasında değiştirilerek dayatılan Sevr Antlaşması 1923'ün muzaffer Türkü'nün Lozan zaferi ile tarihe gömülecektir.

KAYNAKÇA

- Abadan, Y. (1972). *Mustafa Kemal ve çetecilik*. İstanbul: Varlık.
- Ağaoğlu, S. (1999). *Kuvay-i Milliye ruhu*. İstanbul: Kaynak.
- Akandere, O. (2007, Mayıs). Aydın Kuvay-i Milliyesi ile Heyeti Temsiliye arasındaki ilişkiler. *Atatürk Yolu*, 39, 304-321
- _____. (1999-2003, Kasım). 11 Nisan 1920 (1336) tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuvay-ı Milliye aleyhinde yayınlanan kararlar. *Atatürk Yolu*, 24, 311-319
- Akbulut, D. A. (2005). Çöken devlet. *Cumhuriyet*, 1, 130-138
- Akça, B. (2006). Mustafa Kemal'in askerlik hayatında Çanakkale Savaşlarının yeri. *Muğla Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 108-119
- Akdağ, Ö. (2002). İstiklal Savaşı'nın ilk safhasında Türkler ve mitingler. (Kasım 1918- Haziran 1919). *Türkler*, 15, 747-754
- Akkoyun, M. (1987). *Türk inkılâp tarihi*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Akşin, S. (1998). *İstanbul hükümetleri ve Milli Mücadele. (Cilt1)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Alpargu, M. Özçelik, İ. ve Yavuz, N. (2003). *Atatürk ilkeleri ve Türk inkılâp tarihi*. Ankara: Gündüz.
- Altındaş, A. (1999). *Çanakkale İngiliz Orduları Başkomutanı İon Hamilton'un Çanakkale Savaşları raporları*. Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınları.

- Arabacı, H. M. (2007, Aralık) Milli Mücadele'nin hazırlık safhasında Halide Edip Adıvar'ın faaliyetleri ve Mustafa Kemal Atatürk. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 271-294.
- Arıkan, Z. (1999-2003, Kasım). Milli Mücadele'de Balıkesir. *Atatürk Yolu Dergisi*, 24, 469-474
- Apak, R. (1990). *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi nasıl kuruldu?*. Ankara: TTK.
- Aslan, T. (2008, Güz). Arşiv vesikalarına göre Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı kazanılan askeri başarılar karşısında duyulan memnuniyete dair yazışmalar. *CTTDD*, VII/16-17, 35-50.
- Armaoğlu, F. (2010). *Yirminci yüzyıl siyasi tarihi*. İstanbul: Alkım.
- Arıburnu, K. (1997). *Sivas Kongresi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atatürk, M. K. (2005). *Nutuk*. İstanbul: Alfa.
- Atay, F. R. (1998). *Çankaya*. İstanbul: Bateş.
- Aybars, E. (2002). *İstiklal Mahkemeleri*. Ankara: Ayraç.
- Aydoğan, E.(2000). *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları
- Aysal, N. (2007, Kasım). Çöküşten Mütareke'ye Osmanlı'da haber alma. *Atatürk Yolu Dergisi*, 40, 523-543.
- Balkaya, İ. S.(2008). Mütareke dönemi asayişin üç boyutu. *Atatürk Yolu Dergisi*, 2, 11-40

- Baron, J. ve Von Hammer, P. (1998). *Büyük Osmanlı tarihi*. (Cilt 1). İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Başdoğan. F. (1987). *Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Savaşı*. Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- Baykal, B. S. (1998). Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1, 671-710*
- _____. (1969, Ekim). İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve bu olayın Doğu Anadolu'da ki tepkileri. *Bellekten, C.XXXIII, 519-528*
- Baykara, T. (1985). *Milli Mücadele*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- _____. (2006). *Atatürk ve XX. yüzyıl Türk tarihi araştırmaları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık.
- Bayur, Y. H. (1983). *Türk inkılâp tarihi*. Ankara: TTK.
- Belen, F. (1973). *Türk Kurtuluş Savaşı*. Ankara: Başbakanlık Basım Evi.
- Camcı, L. (2009). *Kurtuluş Savaşı*. İstanbul: Nokta Kitap.
- Cebesoy, A. F. (2000). *Sınıf arkadaşım Atatürk*. İstanbul: İnkılâp.
- Çelik, K. (2008 kış). Çukurova'nın işgali döneminde, Fransız propaganda ve casusluk faaliyetleri ile Millî Kuvvetlerin buna karşı yayımladığı 1920 tarihli yeni bir belge. *Akademik Bakış, II/3, 103-124*.

_____. (2007). Milli Mücadele'de İç isyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri. *Atatürk Yolu Dergisi*, 37, 570-584

Çetinkaya, A. (1983). *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele dönemi hatıraları*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Demiryürek, M. (2007, Mayıs-Kasım). İngiliz Muhipler Cemiyeti hakkında bazı notlar ve belgeler. *Atatürk Yolu*, 37-38, 77-101.

Doğanay, R. (2009). Milli Mücadele döneminde Türkiye, Sovyet Rusya ve İtilaf devletlerinin Kafkas politikaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/2, 270-289.

Depsen, K. (yıl yok). *Ya istiklal; ya ölüm!*. Ankara: Bizbize.

Dilipak, A. (1991). *Cumhuriyete giden yol*. İstanbul: Beyan.

Dinomo, H. İ. (2010). *Kutsal İsyân*.(Cilt 1-8). İstanbul: Tekin.

_____. (2010). *Kutsal İsyân*.(Cilt 2-8). İstanbul: Tekin.

_____. (2010). *Kutsal İsyân*.(Cilt 3-8). İstanbul: Tekin.

_____. (2010). *Kutsal İsyân*.(Cilt 4-8). İstanbul: Tekin.

_____. (2010). *Kutsal İsyân*.(Cilt 5-8). İstanbul: Tekin.

Dönmez, A. (2005). *Dağ başını duman almış*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.

Eraslan, C. (2002). Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye. *Türkler*, 13, 341-49

- Erkul, A. (2002). *Kongre Günlerinde Sivas*. Sivas Kongresi 1. Uluslararası Sempozyumu. Atatürk Araştırma Merkezi Devran Matbaacılık, Ankara. (2-4 Eylül 2002).
- Eroğlu, H. (1990). *Türk inkılâp tarihi*, Ankara: Savaş.
- Ezherli, İ. (1986). *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920- 1986)*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Görgülü, İ. (1999). *Türk istiklal harbi*. İstanbul: Kastaş.
- Göze, E. (2006). *Çanakkale kumandanlar savaşı*. İstanbul: Boğaziçi.
- Güner, Z. (2007). Antep savunması ve Ali Şefik Özdemir Bey'in faaliyetleri. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 /6, 50-64.
- Güner, Z. (1999). *Milli Mücadele'de başkaldıran Türk kamuoyu*. Ankara T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güneş, G. (2007-Şubat) İzmir'in işgali ve Aydın'daki yankıları. *Askeri Tarih Araştırmalar Dergisi*, 9, 22-55.
- Gürbüz, C. (1996). *Milli Mücadele'de Develi ve Ermeniler*. Ankara: T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2001). *Ermeni tehciri ve gerçekler*. Ankara: TTK.
- Halıcı Şaduman, (2007). İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadeleye karşı yeni bir taktiği: sadakat nameler. *Atatürk Yolu Dergisi*, 19, 40-49
- Hülagü, M. (2010). *Yurtsuz imparator Vahidettin*. İstanbul: Timaş.

- İlgürel, M. (1999). *Milli Mücadele’de Balıkesir kongreleri*. İstanbul: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kasalak, K. (1993). *Milli Mücadele ve himaye meselesi*. Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
- Kayra, C. (2004). *Serv Dosyası*. İstanbul: Buket.
- Keskin, M. Yuvalı, A. Öztürk, A. ve Ekincikli, M. (1995). *Türk inkılâbı ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi*. Kayseri: Ufuk.
- Kocatürk, U. (2004). Milli Mücadele’de Sivas Kongresi. *III. Uluslararası Sempozyumu*, (2-3 Eylül 2002), 2-17
- Kodaman, B. (2007, Aralık). Osmanlı Devleti’nin yükseliş ve çöküş sebeplerine genel bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 2-14
- Köroğlu, E. (2004). *Türk edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914–1918)* İstanbul: İletişim.
- Kurt, Y. (1995). *Pontos meseleleri*. Ankara: TBMM. Basımevi.
- Kutay, C. (1999). *Yazılmamış tarihimiz*. İstanbul: Aksoy.
- Metin, C. (2010). Yakın dönemde Osmanlı kültür değişmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/1, 23-36
- Müderisoğlu, A. (1988). *Kurtuluş savaşı mali kaynakları*. (Cilt 1). İstanbul: Kastaş.
- Mütercimler, E. (2009). *Bu vatan böyle kurtuldu*. İstanbul: Alfa.
- Orbay, R. (y.y.) *Cehennem değirmeni*. (Cilt 1). İstanbul: Emre.

- Orhonlu Cengiz, (1992). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi. *Türk Dünyası El Kitabı*, 121, 505-519
- Özalp, K. (1998). *Milli Mücadele*. (Cilt 1). Ankara: TTK.
- Özel, S. (1991). *Milli Mücadele'de Trabzon*. Ankara: TTK.
- Özkaya, Y. (1981). *Türk İstiklal Savaşı ve cumhuriyet tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları.
- Özsoy, O. (2007) *Sultanattan cumhuriyete Kurtuluş Savaşı. (1918-1923)*. İstanbul: Timaş.
- Öztoprak, İ. (2006). Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri. *Atatürk Yolu Dergisi*, 228, 15-29.
- Öztuna, Y. (1998). *Tarih sohbetleri*. (Cilt 1). İstanbul: Ötüken.
- Özüçetin, Y. (2004). Milli Mücadele içerisinde 19 Mayıs 1919. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, V /2, 60-71.
- Polat, H. A. (2007, Şubat). Mondros Mütarekesi'ni müteakip, işgallere karşı Marmara ahalisinin tepkisi. *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, 478-488.
- Sakin, S. (2010). Uluslararası bağımsızlık projesi. Misak-ı Milli ya da büyük güçlere meydan okuma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 176, 313- 330.
- _____. (2003, Güz). Ulusal bir devlet kurucusu olarak Mustafa Kemal Atatürk. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 191-205

_____. (2010 kış). Birinci Dünya Savaşı'nda Irak cephesinde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki çarpışmalar. *Akademik Bakış Dergisi*, 4/7, 133-152.

Sander, O. (1987). *Anka kuşunun yükselişi ve düşüşü. (Osmanlı diplomasi üzerine bir deneme)*. Ankara:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Sarihan, Z. (1985). *Çerkez Ethem'in ihaneti*. Ankara: Kaynak.

Selek, S. (2000). *Anadolu ihtilali*. (Cilt 1-2). İstanbul: Burçak.

_____. (2000). *Anadolu ihtilali*. (Cilt 2-2). İstanbul: Burçak.

Selvi, H. Şahin, E. ve Demir, M. (2006). *Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi*. İstanbul: Değişim.

Seyfeli, E. (2006). *İnkılâp tarihi ve Atatürk ilkeleri*, Kırşehir.

Sofular, H.Ş. (2003). *Kuvay-i Milliye*. İstanbul: Bayrak.

Sonyel, S. (2002). Mondros'tan Samsun'a Türk Kurtuluş Mücadelesi'nin doğuşu", *Türkler*, 15, 610-617

Sorgun, T. (1998). *Mütareke Dönemi ve Bekirağa Bölüğü*. İstanbul: Kamer.

Şahin, N. (2007, Aralık) Atatürk'ün azınlıklar bağlamında Ermeni sorununa yaklaşımı üzerine bir tetkik. *Sosyal Bilimler Dergisi*, IX/2, 130-141

Şimşir, B. (2006). *Atatürk ve Cumhuriyet*. İstanbul: İleri.

Tansel, S. (1978). *Mondros'tan Mudanya'ya kadar*. (Cilt 3). Ankara: MEB.

Tansu, T. S. (1957). *İki devrin perde arkası*, (Ertürk H. Anlat.) İstanbul: Hilmi Kitabevi.

- Taş, F. (2001). Osmanlı Devleti'nde Azınlık cemiyetlerinin kurulması ve Bulgar İttihad-ı Muallimin Cemiyeti. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4/1, 65-86.
- Temel, M. (1998). *İşgal yıllarındaki İstanbul'un sosyal durumu*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tevetoğlu, F. (1991). *Milli Mücadele yıllarında kuruluşlar*. Ankara: TTK.
- Toparlı, R. (2010). *Sivas Kongresi'nin tutanakları*. Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Tosun, R. (1994). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2003). *Türkiye'de siyasal gelişmeler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tuncay, M. Koçak, C. (1990). *Türkiye Tarihi*. İstanbul: Cem.
- Turan, M. (1999). *Milli Mücadele'de siyasi çözüm arayışlar. (30 Ekim 1918- 20 Ekim 1921)*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- _____. (1992). *Mesut Aydın, Milli Mücadele Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından İstanbul'da kurulan gizli gruplar ve faaliyetleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- _____. (2006). *Yunan mezalimi*. Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Türk İstiklal Harbi, Deniz cephesi ve hava harekâtı*. (1964). Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Ural, S. (2008). *Milli Mücadele Döneminde Trabzon Vilayetine Sorunları ve Bunların Çözümüne Yönelik Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Bir Raporu*. *TAED*, 36, 263-280.

_____. (2002, Mayıs-Kasım). Ali Galip olayının Milli Mücadele taraftarı gazetelerdeki (İrade-i Milliye ve Albayrak) Yankıları. *Atatürk Yolu Dergisi*, 29, 159-174.

Üzen, İ. Aslan, H. (2010/1). Halife Ordusu, Mısır ve Kafkasya'da adlı askeri piyesteki Panislâmcı unsurlar. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 177-191.

Yıldırım, C. (2011). I. TBMM Hükümeti'nin ilk uluslararası anlaşması: 20 günlük Muvakkat Mütareke. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 39-56.

Yıldırım, O. (1997). *Kazım Karabekir'i anma töreni (25 Ocak 1994)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Yıldırım, İ. (1998). *Milli Mücadele'nin başlangıcında Eskişehir. (22 Ocak 1919- 20 Mart 1920)*. Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediye Yayınları.

Zeybek, N. K. (2007). *Türk Olmak*. Ankara: Işık Eğitim Kültür Hizmetleri Yayınları.

Wooward, E.L ve Butler, R. (1982). İngiliz gizli belgelerinde Türkiye. (Ulubilen, E. Çev.). İstanbul: Çağdaş. *1911-1912 Osmanlı İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*. (1984). Ankara: Genel Kurmay Basımevi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı SOYADI: Elif DÖNMEZ

Doğum Tarihi ve Yeri: 20.11.1980, Avanos

Eğitim Durumu

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
[Lisans]	E.Ü Fen Edebiyat Fakültesi	2001
[Lise]	Fatih Sultan Mehmet Lisesi	1997

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri: -----

İş Deneyimi

Stajlar:----

Projeler:-----

Çalıştığı Kurumlar: Fatih Sultan Mehmet Lisesi- Tarih Öğretmeni- 2005

İletişim

Yazışma Adresi: Akarca Kasabası 50850 Avanos/Nevşehir

E-Posta Adresi: naz_09_@hotmail.com